

VARIRAPORT

Istanbuli konventsioon Eestis

IRIS PETTAI

Eesti Avatud Ühiskonna Instituut

TAMBET LAASIK

Advokaadibüroo Kõrgesaar&Laasik

HÄLI JÜRIMÄE

Advokaadibüroo Kõrgesaar&Laasik

Tallinn 2023

SISUKORD

EESSÖNA	4
1. NAISTEVASTASE- JA PEREVÄGIVALLA OLUKORRAST EESTIS	7
1.1. Algusaastad	7
1.2. Naistevastase- ja perevägivalla levikust Eestis	9
1.3. Perevägivalda peetakse Eestis tõsiseks probleemiks ja inimõiguste rikkumiseks	11
1.4. Perevägivalda suhtumine Eestis	15
1.5. Ohvri süüdistamine on väga levinud	16
2. SPETSIALISTIDE HINNANGUD ISTANBULI KONVENTSIOONI RAKENDAMISELE EESTIS	26
2.1. Uuringu eesmärkidest	26
2.2. Uuringu korraldamisest	27
2.3. Spetsialistide hinnangul on Eestis perevägivalla ohvrite inimõiguste tagamisega probleeme	27
2.4. Enamik spetsialistidest toetab Istanbuli konventsiooni rakendamist Eestis	28
2.5. Vaid iga kolmas spetsialist arvab, et Eesti riik on konventsiooni täitmiselega hästi hakkama saanud	30
2.6. Konventsiooni positiivset mõju on täheldanud täheldanud üle poole spetsialistidest	31
2.7. Eesti riigil napib poliitilist tahet, et konventsiooni täies mahus rakendada	32
2.8. Paljud ohvrite õiguskaitsse probleemid on lahendamata	32
2.9. Karistused vägivaldsetele ei ole spetsialistide hinnangul õiglased	34
2.10. Spetsialistid pooldavad perevägivalla seadust	36
2.11. Üldist karistusseadustikku ei peeta perevägivalla puhul asjakohaseks ega efektiivseks	36
2.12. Spetsialistide hinnangul tuleks ohvril aidata võimalikult kiiresti vägivaldsest suhtest väljua	38
2.13. Kodanikuühenduste kasutamata võimalused Istanbuli Konventsiooni terviklikuks rakendamiseks Eestis	43
2.14. Spetsialistide ettepanekud ja soovitusel	46
3. JURIIDILINE ANALÜÜS, KUIDAS EESTIS ON TÄIDETUD ISTANBULI KONVENTSIOONI NÕUDEID	48
Saateks	48
3.1. Kohustuslik lepitus	49
3.1.1. Sissejuhatus	49
3.1.2. Tsiviilkohtumenetlus	49
3.1.3. Perelepitusseaduse eelnõu	51
3.1.4. Riiklik suund lepitusele	53
3.2. Perekonnaasjades ei arvestata lähisuhtevägivalda	54
3.2.1. Sissejuhatus	54
3.2.2. Materiaalõigus	54
3.2.3. Menetlusõigus	56
3.2.4. Laste üleandmised	59
3.2.5. Jagatud vanemlus	60
3.2.6. Menetlustes eitatakse lähisuhtevägivalla olemasolu	61
3.2.7. Teoreetiline õigus vägivallavabale elule	63

3.3.	Lähenemiskeeld ei ole kättesaadav	65
3.3.1	Sissejuhatus	65
3.3.2	Lähenemiskeeld tsiviilasjades	66
3.3.2.1.	Lähenemiskeeldu ei ole võimalik saada	66
3.3.2.2.	Lähenemiskeeldu materiaalõiguslik alus on ebapiisav	67
3.3.2.3.	Eraldi ärakuulamine ei ole võimalik	68
3.3.2.4.	Ohvri kontaktandmeid ei saa kaitsta	69
3.3.2.5.	Üliformalistlik lähenemine	70
3.3.2.6.	Esiplaanil on vägivallatseja õiguste riive vältimine	70
3.3.3.	Lähenemiskeeld kriminaalasjades	71
3.4.	Vägistamine	72
3.4.1.	Vägistamise karistusõiguslik koosseis	72
3.4.2.	Vägistamise kriminaalmenetluslikud probleemid	77
3.4.3.	Uimastatud vägistamist ei menetleta	79
3.4.4.	Vägistamisjuhtumites uuritakse ohvri varasemat seksuaalkäitumist	79
3.5.	Vaimne vägivald ei ole kriminaliseeritud	80
3.6.	Suhte lõppemise järgne vägivald	81
3.7.	Ähvardamine	81
3.8.	Inimkaubandus	83
3.9.	Vägivallaga tekitatud kahju hüvitamine	85
3.9.1.	Ebapiisavad mittevaralise kahju hüvitised	85
3.9.2.	Stigmatiseeriv riiklik hüvitise maksmise süsteem	88
3.10.	Kriminaalmenetluse algatamine ja lõpetamine	99
3.11.	Elatis	92
3.12.	Kokkuvõte	93
4.	ISTANBULI KONVENTSIOONI RAKENDAMISE PARIMAD PRAKTIKAD	94
4.1.	Artikkel 29 - Tsiviilhagid ja -õiguskaitsevahendid	94
4.2.	Artikkel 30 - Hüvitamine	99
4.3.	Artikkel 31 - Eestkoste, külastamisõigused ja turvalisus	101
4.4.	Artikkel 32 - Sundabielude tsiviilõiguslikud tagajärjed	105
4.5.	Artikkel 33 - Psüühiline vägivald	106
4.6.	Artikkel 34 - Jälitamine	108
4.7.	Artikkel 36 - Seksuaalvägivald, sealhulgas vägistamine	110
4.8.	Artikkel 37 - Sundabielu	115
4.9.	Artikkel 40 - Seksuaalne ahistamine	116
4.10	Artikkel 46 - Raskendavad asjaolud	117
4.11.	Artikkel 48 - Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keel	118
4.12.	Artikkel 50 - Viivitamatu reageerimine, ennetus ja kaitse	120
4.13.	Artikkel 51 - Riskide hindamine ja riskide juhtimine	123
4.14.	Artikkel 52 - Hädaolukorras rakendatavad tõkendid	125
4.15.	Artikkel 53 - Lähenemiskeeld	126
4.16.	Artikkel 55 - Ex parte ja ex officio menetlus	127
4.17.	Artikkel 56 - Kaitsemeetmed	129
4.18.	Artikkel 57 - Õigusabi	131
4.19.	GREVIO soovitus, mis käsitleb naistevastase vägivalla digitaalset aspekti	131
4.20.	Eesti Vabariigi parimad praktikad	134
4.20.1.	Vägivallaennetuse kokkulepe 2021 – 2025 (VEKO)	134
4.20.1.1.	VEKO statistika	134
4.20.1.2.	VEKO senised tegevused	135
4.20.2.	Vägivallaennetuse tegevussuunad	137
4.20.3.	Lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava 2019–2023	139
4.20.4.	Kokkuvõte	140
5.	ÜLEVAADE GREVIO SOOVITUSTEST EESTI VABARIIGILE	142
	Saateks	142
5.1.	Konventsiooni I peatükk – eesmärgid, mõisted, võrdõiguslikkus ja mittediskrimineerimine, üldised kohustused	143
5.1.1.	Konventsiooni üldpõhimõtted	143

5.1.2.	Konventsiooni kohaldamisala ja mõisted	143
5.1.3.	Põhiõigused, võrdõiguslikkus ja mittediskrimineerimine	143
5.1.4.	Riigi kohustused ja hoolsuskohustus	143
5.2.	Konventsiooni II peatükk – terviklikud poliitikad ja andmete kogumine	144
5.2.1.	Terviklikud ja koordineeritud poliitikad	144
5.2.2.	Rahalised vahendid	144
5.2.3.	Koordineeriv organ	144
5.2.4.	Andmete kogumine ja teadustöö	145
5.2.4.1.	Haldusandmete kogumine	145
5.2.4.2.	Elanikkonna küsitlused	145
5.2.4.3.	Teadustöö	145
5.3.	Konventsiooni III peatükk – ennetamine	145
5.3.1.	Teadlikkuse tõstmine	145
5.3.2.	Spetsialistide koolitus	146
5.3.3.	Ennetava iseloomuga sekkumis- ja teraapiaprogrammid	146
5.4.	Konventsiooni IV peatükk – kaitse ja toetus	146
5.4.1.	Üldised kohustused	146
5.4.2.	Teave	148
5.4.3.	Üldised tugiteenused	147
5.4.3.1.	Sotsiaalteenused	147
5.4.3.2.	Tervishoiuteenused	147
5.4.3.3.	Spetsiaalsed tugiteenused	147
5.4.3.4.	Varjupaigad	147
5.4.3.5.	Tugitelefon	147
5.4.3.6.	Teavitamine spetsialistide poolt	148
5.5.	Konventsiooni V peatükk – materiaalõigus	148
5.5.1.	Tsiviilõiguskaitsevahendid riigi vastu – hoolsuskohustuse tagamine	148
5.5.2.	Hüvitamine	148
5.5.3.	Hooldusõigus, suhtlusõigused ja turvalisus	148
5.5.4.	Vaimne vägivald	149
5.5.5.	Füüsiline vägivald	149
5.5.6.	Seksuaalvägivald, sh vägistamine	150
5.5.7.	Sundabielu	150
5.5.8.	Sundabort ja sundsteriliseerimine	150
5.5.9.	Seksuaalne ahistamine	155
5.5.10.	Karistused ja meetmed	155
5.5.11.	Raskendavad asjaolud	150
5.5.12.	Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keeld	151
5.6.	Konventsiooni VI peatükk: uurimine, vastutusele võtmine, menetlusõigus ja kaitsemeetmed	151
5.6.1.	Üldised kohustused, viivitamatu reageerimine, ennetus ja kaitse	151
5.6.1.1.	Õiguskaitseorganite teavitamine, viivitamatu reageerimine ning uurimine	151
5.6.1.2.	Tõhus uurimine ja menetlus	151
5.6.1.3.	Süüdimõistmismäärad	152
5.6.2.	Hädaolukorras rakendatavad tõkendid	152
5.6.3.	Lähenediskeeld	152
5.6.4.	Kaitsemeetmed	152
5.6.5.	Õigusabi	152
5.7.	Konventsiooni VII peatükk – migratsioon ja varjupaik	153
5.7.1.	Elamisõigus	153
5.7.2.	Soopõhised varjupaigataotlused	153

Lisa. MANIFEST. ISTANBULI KONVENTSIIONI TULEB EESTIS TÄISMAHUS TÄITA	
Istanbuli Konventsiooni toetusvõrgustiku avalik pöördumine	154
Viidatud allikad	158

EESSÕNA

Eesti ratifitseeris Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli konventsioon) 21. septembril 2017. aastal, võttes sellega kindla hukkamõistva seisukoha naistevastase ja perevägivalla suhtes, omades kategoorilist vastuseisu seda vaikumisi soosivale poliitikale. Lisaks lubadusele võidelda vägivalla vastu, võttis Eesti vastu rida kohustusi, millest peamine on õiguslik kohustus järgida konventsioonist tulenevaid kohustusi, ning selged suunised, kuidas ohvrite kaitsmisel ja vägivalla ennetamisel edasi liikuda. Konventsioon jõustus Eesti suhtes 01.02.2018.

Eesti esitas GREVIO-le¹ oma esimese riikliku raporti Istanbuli Konventsiooni siseriiklikust rakendamisest 30. aprillil 2021 a. GREVIO² esitas 17. novembril 2022. aastal Eesti kohta aruande, kus analüüsiti, kuidas Eesti riik on Istanbuli Konventsiooni kohaldamisega siseriiklikult hakkama saanud, st mida on Eesti riik Istanbuli Konventsiooni rakendamisel hästi teinud ning mida tuleks Eesti riigil paremini teha.

Variraporti koostamise eesmärgiks on olla riigile toeks Istanbuli konventsiooni rakendamisel Eestis, teha ettepanekuid ja soovitusi ohvrikaitse tugevdamiseks, praktilise töökorralduse muutmiseks perevägivalla alal, koolitusprogrammide väljatöötamiseks, senise õigusregulatsiooni täiendamiseks jms.

Variraportiga selgitatakse, millised on kõige teravamad probleemid ohvrite kaitsmisel (läheldes Istanbuli konventsioonist), mis vajavad koheseid ja kiireid lahendusi, kuivõrd edukalt on Eesti riik suutnud seni oma kohustusi Istanbuli konventsiooni osas täita? Kuidas muuta õiguskaitseüsteemi efektiivsemaks, et see vastaks rohkem Istanbuli Konventsiooni nõuetele? Mis vajaks muutmist seadusandluses ja kuidas üldistest karistusseadustiku normidest liikuda perevägivalla spetsiifikale tuginevasse seadusandlusesse?

Variraporti koostamiseks viidi läbi sõltumatu juriidiline analüüs selgitamiseks, kuivõrd efektiivne on Eesti praegune seadusandlus soolise ja lähisuhtevägivalla ennetamisel ja tõkestamisel ja kuivõrd vastab Istanbuli konventsiooni nõuetele. Antakse ülevaade, millistes valdkondades pärast konventsiooni allakirjutamist ja ratifitseerimist on toimunud positiivsed muudatused; millistes valdkondades vajab õiguslik raamistik tugevdamist ja edasi arendamist. Analüüsiti GREVIO poolt esile tõstetud parimaid praktikaid Istanbuli konventsiooni nõuete täitmise osas teistes Euroopa Liidu riikides, et selgitada, mida oleks Eestil õppida ja rakendada. Töötati välja ettepanekute pakett seadusmuudatuste tegemiseks

¹Istanbuli konventsiooni Artikkel 66 lõike 1 kohaselt jälgib osalisriigi konventsioonist tulenevate kohustuste täitmist naistevastase vägivalla ja perevägivalla ekspertrühm GREVIO (ingl k The Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence Committee), kellel lasub eesmärk jälgida liikmesriigi poolset konventsiooni rakendamist ja võimalusel vastu võtta täiendavaid soovitusi konventsioonis esitatud mõistete ja teemade kohta.

²GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention), Estonia, 17 November 2022.

ja soolise- ning lähisuhtevägivalda puudutava juriidilise regulatsiooni efektiivsemaks muutmiseks, mis esitatakse variraportis.

Viidi läbi üle-eestiline ekspertküsitlus vägivalda ohvrit abistavate spetsialistidega :sotsiaal- ja tervishoiutöötajad, psühholoogid, ohvriabitöötajad ja tegevjuristid, kokku 145 intervjuud. Eesmärk oli selgitada, millised on peamised probleemid ja takistused Istanbuli konventsiooni rakendamisel Eestis.

Viidi läbi 20 süvaintervjuud ja neli grupiarutelu haavatavate gruppide naistega (rahvusvähemused, immigrandid, LGBT inimesed, puuetega naised, eakad, noored jne). et selgitada, kuidas on need riskirühmad kaitstud vägivalda eest ja millist abi on ohvriabisüsteem suuteline neile pakkuma.

Korraldati neli Istanbuli konventsiooni alast koolitust ja ümarlauda kodanikuühendustele, eeskätt naisorganisatsioonidele, et suurendada nende suutlikkust ja pädevust jälgida Istanbuli konventsiooni täitmist Eestis ja vajadusel sekkuda.

Selgitati, kuidas saaksid kodanikuühendused senisest enam kaasa aidata Istanbuli konventsiooni rakendamisele Eestis? Milline võiks olla nende roll ja eesmärgid?

Eestile on iseloomulik vähene kodanikuühenduste sh naisorganisatsioonide aktiivsus, mis seaks eesmärgiks naistevastase ja perevägivalda ohvrite olukorra jälgimise Eestis. Puudub kodanikuühenduste võrgustik, mis jälgiks naistevastase ja perevägivalda ohvrite olukorda Eestis, tegutseks koordineeritult, oskaks vajadusel välja töötada sekkumisplaane.

Ka ei ole kodanikuühendused tõstatanud probleemi, et Eesti riik on Istanbuli Konventsiooni nõudeid minimaalsel kujul rakendanud ning et ohvriabisüsteem ei vasta kaugeltki konventsiooni nõuetele.

Variraport on koostatud Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) ja Aktiivste kodanike Fondi poolt toetatud projekti „Istanbuli konventsioon Eestis. Variraport“ raames. Variraporti koostamise eesmärgiks on olla riigile toeks Istanbuli Konventsiooni rakendamisel Eestis, teha ettepanekuid ja soovitusi ohvrikaitse tugevdamiseks, praktilise töökorralduse muutmiseks perevägivalda alal, koolitusprogrammide välja töötamiseks, senise õigusregulatsiooni täiendamiseks jms. Projekti rahastab Aktiivsete Kodanike Fond ja programmi koordinaator on Avatud Eesti Fond.

Projekti elluvijaks on Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, partneriteks: Advokaadibüroo Kõrgesaar & Laasik ja Pärnu Naiste Tugikeskus. Projekti periood 01.10.2021 – 31.05.2023.

Kogutud sisendit kasutati Istanbuli konventsiooni variraporti koostamiseks. Variraport sisaldab ka ettepanekute paketti seadusmuudatuste tegemiseks ja ohvriabisüsteemi arendamiseks.

Variraport koosneb viiest peatükist:

Esimeses peatükis analüüsitakse naistevastase ja perevägivalda olukorda Eestis alates aastast 2000. Autor on Iris Pettai, MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi juhataja.

Teine peatükk annab ülevaate 2022.aasta lõpus läbiviidud spetsialistide uuringust, kes perevägivallaga oma igapäevatoos kokku puutuvad. Spetsialistid hindavad, kuidas Eesti Vabariik on tulnud toime Istanbuli konventsiooni rakendamisega. Autor on Iris Pettai, MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi juhataja.

Kolmas peatükk esitab juriidilise analüüsi, kuidas Eestis on täidetud Istanbuli konventsiooni nõudeid. Analüüsi autor on vandeadvokaat Tambet Laasik Advokaadibüroost Kõrgesaar ja Laasik.

Neljas peatükk annab ülevaate Istanbuli konventsiooni rakendamise parimatest praktikatest erinevates Euroopa Nõukogu riikides, lähtudes GREVIO raportitest nende riikide kohta. Autoriteks on vandeadvokaadid Tambet Laasik ja Häli Jürimäe Advokaadibüroost Kõrgesaar ja Laasik. Ka vaadeldakse Eesti Vabariigi parimad praktikad lähisuhtevägivalla ennetamisel ja tõkestamisel. Autoriks on vandeadvokaat Tambet Laasik Advokaadibüroost Kõrgesaar ja Laasik

Viies peatükk annab ülevaate peamistest GREVIO soovitud Eestis Vabariigile Istanbuli konventsiooni täitmiseks. Autor on vandeadvokaat Tambet Laasik Advokaadibüroost Kõrgesaar ja Laasik

Variraporti lisas on Istanbuli konventsiooni toetusvõrgustiku manifest: "Istanbuli konventsiooni tuleb Eestis täismahus täita."

Käesolevas raportis kasutatakse paralleelselt mõisteid „perevägivald“ ja „lähisuhtevägivald“, mis on oma olemuselt küllaltki sarnased. Paraku ei eristu nendes mõistetes ohvri ja vägivallatseja sugu. Rahvusvaheline õigus käsitleb perevägivalda sageli kui naistevastast vägivalda, pidades seda naiste diskrimineerimise üheks vormiks ja naiste inimõiguste rikkumiseks. Istanbuli konventsioonis kasutatakse üheaegselt kaht mõistet: perevägivald ja naistevastane vägivald.³

Istanbuli konventsioon käsitleb naistevastast vägivalda kui naiste inimõiguste rikkumist ning naiste diskrimineerimise vormi. Naistevastane vägivald tähendab kõiki soopõhise (gender-based) vägivalla akte, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse naisele füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi, sealhulgas selliste aktidega ähvardamist, sundi või omavolilist vabadusest ilmajätmist sõltumata sellest, kas see leiab aset avalikult või eraelus. Ka on samas konventsioonis määratletud soopõhine vägivald naiste vastu - vägivald, mis on suunatud naise vastu põhjusel, et tegemist on naisega või mis mõjutab naisi ebaproportsionaalselt.⁴

Perevägivald on Istanbuli konventsioonis määratletud kui igasugused füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivalla aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas.⁵

³ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Artikkel 3. Istanbul, 11V.2011. www.coe.int/conventionviolence

⁴ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Artikkel 3. Istanbul, 11V.2011. www.coe.int/conventionviolence

⁵ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Artikkel 3. Istanbul, 11V.2011. www.coe.int/conventionviolence

1. NAISTEVASTASE- JA PEREVÄGIVALLA OLUKORRAST EESTIS

1.1. Algusaastad

Eestis alustati naistevastase- ja perevägivalla teemaga tegelemist 30-35 aastat hiljem, kui mujal maailmas, alles aastast 2000. Arenenud riikides sai perevägivalla teema alguse 20.sajandi 60-ndatel kui selgus, et vägivalla juhtumeid paarisuhetes on ootamatult palju. Naised kui ohvrid julgesid kodus toimunud vägivallast rääkida ja abi otsida. Tekkisid ühiskondlikud organisatsioonid naiste kaitseks, asutati esimesed naiste varjupaigad, kriisikeskused jms.

Eesti oli 51 aastat (1940-199) kommunistliku režiimiga Nõukogude Liidu koosseisus, mil perevägivallast rääkimine ja teema käsitlemine nagu kõik teemad, mis puudutasid isikuvastast vägivalda, ei olnud lubatud.

2000-ndate alguses oli perevägivald Eestis mahavaikitud ja tegelikult olematu probleem. Parimal juhul peeti seda suhteliselt süütuks peretüliks, millesse kõrvalseisjad ei peaks sekkuma. Praeguseks on nii avalikkuse kui spetsialistide suhtumine kardinaalselt muutunud. Perevägivalda peetakse ohtlikuks vägivalla liigiks, mis võib lõppeda vigastuste või isegi surmaga.

Oluline roll oli algusaegadel Eesti Politseil, kes juba 2004 aastal kuulutas perevägivalla oma prioriteetseks suunaks. Otsustavat tähtsust omasid ka põhjalikud taustauuringud, mis võimaldasid naistevastast- ja perevägivalda mitmekülgset tundma õppida nii ohvrite kui eri spetsialistide gruppide (politseitöötajad, sotsiaal- ja tervishoiutöötajad jt.) seisukohalt.

MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna Instituut korraldas 2001. aastal esimese üle-eestilise pere- ja naistevastase vägivalla uuringu ja 2003 aastal esimese soolise võrdõiguslikkuse monitooringu Eestis. Paljud uuringud, mis läbi viidi, on aidanud lahti seletada naistevastase ja perevägivalla seaduspärasusi, samuti võimaldanud otsida uusi ja efektiivseid lahendusi vägivalla tõkestamiseks ja ohvrite abistamiseks. Uuringute baasil on kirjutatud raamatuid, kümneid koolitusmaterjale, artikleid ajalehtedele ja ajakirjadele, koolitatud sadu spetsialiste jne. Paljuski on just uuringud loonud selguse, kui laialdaselt on perevägivald Eestis levinud ja kui rängalt kahjustab see ohvrite, kelleks on eeskätt naised tervist.

Eestis saavutati läbimurre avaliku arvamuse kujundamisel ohvrit hukkamõistvast talle kaasatundvaks ja toetavaks juba 3-4 aasta jooksul. Ohvrite arv, kes julgesid abi otsida,

hakkas kiiresti kasvama. Esimene naiste varjupaik loodi Tartus 2002.aastal, edasi loodi juba ohvriabiteenistus, usaldustelefonid lastele ja täiskasvanutele jms.

Eestis on välja töötatud vägivalda alane riiklik strateegia, aastateks 2010- 2015, 2015-2020 ja vägivalda ennetuse kokkulepe 2021-2025 (hõlmavad lastevahelist vägivalda, laste väärkohtlemist, pere- ja lähisuhtevägivalda, seksuaalvägivalda, inimkaubandust). Viidud on läbi mitmeid kampaaniaid, et julgustada ohvreid abi otsima.

Perevägivald on jätkuvalt üks levinumaid ja ohtlikumaid kuritegusid Eestis. 2022. aastal registreeriti 3244 perevägivalda kuritegu, mis moodustab pea poole kõigist vägivallakuritegudest.

Valdav osa vägivallajuhtumitest pannakse toime naiste ja tüdrukute vastu. Eesti kuritegevusstatistikast selgub, et vägivallatsetajatest 88% on mehed ja ohvritest 82% naised. Igal neljandal juhtumil on laps kas vägivalda ohver või pealtnägija. Alaealistega seotud perevägivallajuhtumites olid ohvriteks 74% tüdrukud ja 26% poisid. Lapsevanemana toime pandud perevägivallakuritegudes olid toimepanijateks 68% isad ja 32% emad ning ohvriteks 45% poisid ja 55% tüdrukud. Perevägivaldaga seotud tapmiste ja mõrvade ning nende katsete arv oli 2022. aastal seitse juhtumit.

Lisaks vägivallakuritegudele võib perevägivalda esineda ka ahistava jälitamisenä. Ligikaudu kaks kolmandikku ahistava jälitamise juhtumitest (64%) oli toime pandud praeguse või endise paarisuhtepartneri, muu pereliikme või sugulase poolt, millest omakorda kolmveerand seisnes füüsilises ahistamises, kus ilmuti ohvri koju, töökohta, tuttavate-sugulaste juurde vm kannatanuga seotud kohtadesse. Sellele üldjuhul lisandus häirimine mobiiltelefoni, sõnumite, kirjade ja sotsiaalmeedia vahendusel.⁶

Enamik (juhtumitest 75%) toimub praeguste või endiste abikaasade või elukaaslase vahel. Kõigist perevägivalda asjadest moodustab füüsiline vägivald 78%. Iga viies on korduvvägivalda juhtum. Teadmata on varjatud vägivalda juhtumite tegelik arv. Kartes hukkamõistvat ja halvustavat suhtumist, ei julge ohvrid tihti pöörduda abi saamiseks spetsialistide poole. Tegemist on väga varjatud kuriteoliigiga, mille puhul ohvrid püüavad vältida juhtunu avalikustamist, võtavad tihti tagasi süüdistusi jms, mille tulemusel vaid vähene osa juhtumitest jõuab kohtuni ja süüdimõistva otsuseni.

Perevägivalda hind on kõrge-116,5 miljonit eurot aastas, selgus Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ekspertgrupi arvutuste tulemusel 2016.aastal. Tegemist on väga tõsise ja kallist hinda maksva probleemiga, mille lahendamine on väljakutseks igale riigile ning ka Eestile. Ohvrid kannavad suuri emotsionaalseid kahjusid, majanduslikke kahjusid ja vaimse ning füüsilise tervisega seotud kulusid (43% kõigist vägivalda kuludest). Tööandjad kannavad umbes pooled kulud saamata jäänud majanduslikust kasust. Riik kannab enamiku teenustega seotud kulusid: kriminaalõigussüsteemis, tervishoius, sotsiaalhoolekandes jt⁷

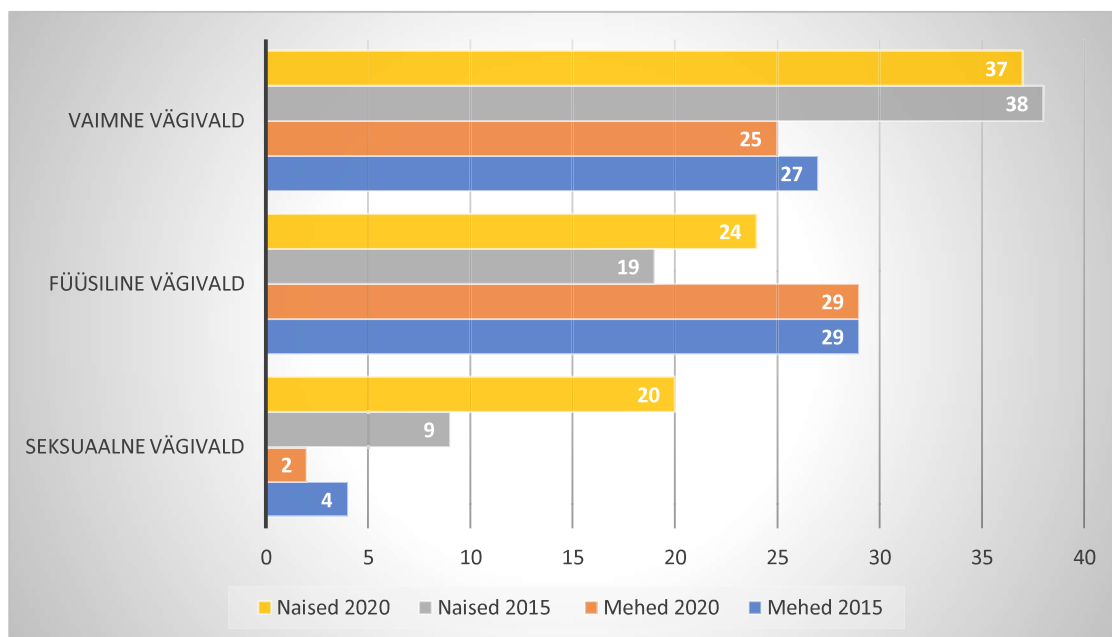
⁶ Kuritegevus Eestis 2022. Justiitsministeerium. Tallinn 2022. - <https://www.https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/>

⁷ Pettai, I., Tiit, E.-M., Ruubel, L., Laidmäe, V.-I., Rist, J. (2016). Perevägivalda hind Eestis. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut
https://media.voog.com/0000/0035/2397/files/7_V%C3%A4givalla%20hind%20%20L%C3%B5ppraport.pdf

1.2. Naistevastase ja perevägivalda levikust Eestis

Kõige enam kannatavad vägivalda all Eestis naised. Alates 15-ndast eluaastast on Eestis enam kogetud vaimset vägivalda, naistest 37-38%, meestest 25-27% (Joonis 1). Perioodil 2015-2020 ei ole vaimse vägivalda kogemused märgatavalt muutunud. Oluliselt on kasvanud füüsilise vägivalda kogemused naistel 19%-lt 24%-ni, füüsilist vägivalda kogunud meeste osakaal on jäänud samaks - 29%. Kõige suuremad muudatused on toimunud seksuaalvägivalda osas, perioodil 2015-2020 on naiste arv, kes on kogunud seksuaalvägivalda kasvanud üle kahe korra, 9%-lt 20%-ni. Meeste osakaal seksuaalvägivalda osas on langenud 4%-lt 2%-ni.

Joonis 1. Kas Te olete 15-aastaseks saamisest kuni praeguseni isiklikult kogunud vaimset, füüsilist või seksuaalset vägivalda⁸? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna uuring 2015, 1035 vastajat; Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna uuring 2020, 1021 vastajat

⁸ Vägivalda määratlused uuringus:

Vaimne vägivald - rängad solvangud, alavääristamine, mõnitamine, ähvardamine või muude hingeliste kannatuste põhjustamine

Füüsiline vägivald - löömine, peksmine või muul viisil füüsilise valu tekitamine

Seksuaalne vägivald - vastu tahtmist seksuaalvahekorra sundimine või selle üritamine

Naised kogevad vägivalda peamiselt kodus oma elukaaslaste, partnerite poolt, kus 64% ohvritest on kogenud füüsilist, 50% seksuaalset vägivalda ja 39% vaimset vägivalda. Ohtlikuselt teisel positsioonil on naiste jaoks avalikes kohtades ja kolmandal töökohal toimuv vägivald. Naiste puhul on nii füüsilise kui seksuaalse vägivalla peamine toimepanija kas praegune või eelmine abikaasa/partner (57-59%). Vaimse vägivalla all kannatavad naised kõige enam kas praeguse või eelmise abikaasa/partneri (30%), teiste pereliikmete (17%) või kolleegide ja ülemuse tõttu. (19%).

Mehed kogevad vägivalda peamiselt avalikes kohtades (tänaval, klubis jne), kus 68% on kogenud füüsilist, 41% vaimset ja 40% seksuaalset vägivalda. Oma kodus esineb meestevastast vägivalda märksa vähem, iga viies mees kogenud füüsilist või seksuaalset ja 29% vaimset vägivalda. Meeste puhul on füüsilise vägivalla peamisteks toimepanijateks sõbrad või lähedased tuttavad (33%), juhututtavad (21%), võõrad (14%) või teised pereliikmed (12%). Suurimaks vaimse vägivalla toimepanijateks on meeste puhul nende sõbrad või lähedased tuttavad (33%), juhututtavad (21%) ja töökaaslased (19%). Praeguse või eelmise abikaasa/partneri vaimse vägivalla all kannatab meestest vaid 11%.⁹

Euroopa Põhiõiguste Ameti poolt 2021. aastal tehtud uuringu raportist "Kuritegevus, ohutus ja ohvrite õigused" (Crime, safety and victims rights) selgub, et Eesti on vägivalla tasemelt Euroopa Liidus esimesel kohal.¹⁰

Eesti esikohad:

- Kogenud füüsilist vägivalda. Juhtumite arv-uuringule eelnenud 5 aasta jooksul - 18% (EL keskmine 9%).
- Olnud vägivalla tõttu depressioonis - 27% (EL keskmine 9%).
- Vägivallatsejaks oli sugulane või pereliige - 45% (EL keskmine 20%).

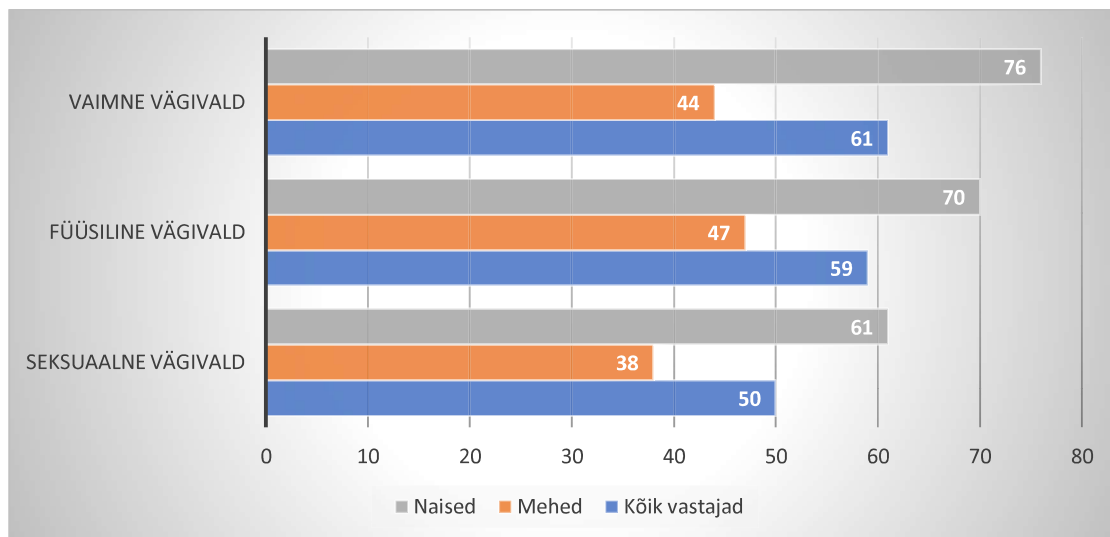
⁹ Pettai, I., Proos, I. Laidmäe, V.-I. (2016). Pere- ja naistevastane vägivald ja ohvrite tervis. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. <https://media.voog.com/0000/0035/2397/files/Perev%C3%A4givald%20uuring-%202015%20aruanne.pdf>

¹⁰ Kõsileti 35 000 inimest EL-s, nende arvamusi ja kogemusi vägivalla, ahistamise, sissemurdmiste ja tarbijapettuste kohta ning mõju ohvritele. Inimeste vaateid ohutusele ja valmisolekut olla kuriteo tunnistaja. Crime, safety and victims rights, 2021. European Union Agency for Fundamental Rights http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights_en.pdf

1.3. Naistevastast vägivalda peetakse Eestis tõsiseks probleemiks ja inimõiguste rikkumiseks

Üle poole Eesti elanikkonnast (50-61%) peab naistevastast vägivalda kas väga tõsiseks või küllaltki tõsiseks probleemiks (Joonis 2).

Joonis 2. Kuivõrd on naistevastane vägivald Teie arvates probleem?
(Vastused skaalapunktidele "Väga tõsine + küllaltki tõsine probleem" %-s)

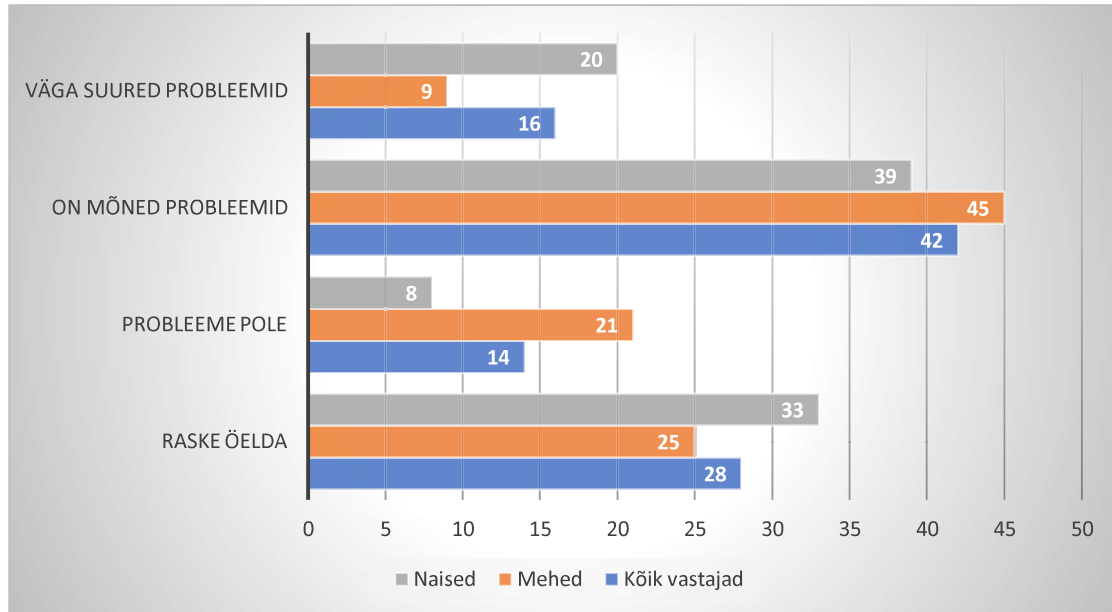

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna Eesti elanikkonna uuring 2019, 1003 vastajat

Rohkem on sellega nõus naised, kelledest 76% peab vaimset, 70% füüsilist ja 61% seksuaalset vägivalda tõsiseks probleemiks. Mehed on siinosas märksa vähem nõus ja nii arvab alla poole meestest (44%), et vaimne vägivald on tõsine probleem, füüsilist vägivalda hindab tõsiseks probleemiks 47% ja seksuaalset 38% meestest.

Perevägivalda peetakse Eestis ka tõsiseks inimõiguste rikkumiseks. Perevägivalla ohvrite inimõiguste tagamise osas näeb probleeme üle poole Eesti elanikkonnast (58%), 14% arvates probleeme pole ja pea iga kolmas ei ole osanud hinnangut anda (Tabel 3).

Joonis 3. Kas Teie hinnangul on perevõigivalla ohvrite inimõiguste tagamisega Eestis probleeme? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna uuring 2020, 1021 vastajat

Tõsisemaks peavad perevõigivalla ohvrite inimõiguste rikkumist naised, kelledest iga viies leiab, et tegemist väga suure probleemiga, 39% hinnangul on mõningaid probleeme. Meestest arvab vaid 9%, et tegemist on väga suure probleemiga, 45% arvates on mõningaid probleeme ja viiendiku arvates probleemid puuduvad.

Paljud perevõigivalla ohvritega seotud õiguskaitse probleemid jäävad Eestis lahendamata.¹¹ Vägivallatsejad jäävad sageli karistuseeta, kohtusse jõuab vaid iga neljas politseimenetluses olnud juhtum. Reaalse vanglakaristusega lõpeb omakorda vaid ca 5% juhtumitest. Iga neljas kehalise väärkohtlemise juhtumitest lõpeb lepitamisega.

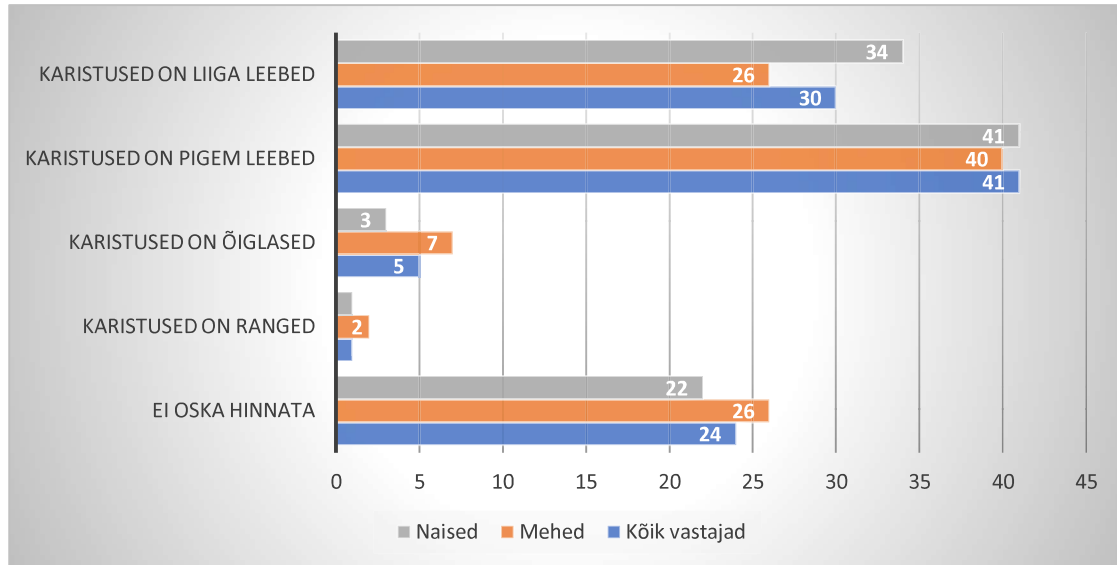
Eestis puudub asjakohane perevõigivalda reguleeriv seadusdrik, karistamine toimub üldiste karistusõiguslike sätete alusel, mis on üks põhjus, miks väärkohtlejad jäävad sageli karistuseeta. Alles 2015.aastal võeti Eesti karistusseadustikus esimest korda kasutusele mõiste "perevõigivald" kui kehaline väärkohtlemine.¹²

Valdav osa Eesti elanikkonnast (71%) peab praeguseid karistusi vägivallatsejatele, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, liiga leebeteks, naistest on sel arvamusel 75% ning meestest 66%. (Joonis 4).

¹¹ Pettai, I., Kaugia, S., & Narits, R. (2015). Perevõigivalla juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. *Juridica*, IX, 645–658. https://www.juridica.ee/article.php?uri=2015_9_perev_givalla_juriidilise_regulatsiooni_hetkeseis_ja_perspektiiv_eesti_iguspraktikute_k_sitlu

¹² Pettai, I., Kaugia, S., & Narits, R. (2015). Perevõigivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist Riigikogu Toimetised, 31, 158. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Iris-Pettai-Silvia-Kaugia-Raul-Narits-Perev%C3%A4givald-n%C3%B5uab-j%C3%B5ulisemat-juriidilist-sekkumist.pdf>

Joonis 4. Kuidas hindate praegu Eestis per vägivallatsejatele, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, mõistetavaid karistusi? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna Eesti elanikkonna uuring 2019, 1003 vastajat

Õiglasteks peab karistusi vaid 5% vastajatest, naistest 3% ning meestest 7% ja rangeteks vaid 1%. 24% vastanutest ei oska vägivallatsejatele mõistetavatele karistustele hinnangut anda.

Üks põhjus, miks paljud ohvritega seotud õiguskaitsese probleemid on lahendamata on selles, et Eesti õigusteadlased alustasid isikuvastase vägivalda sh pere vägivalda teema käsitlemist aastakümneid hiljem kui kolleegid arenenud riikides. Pikaajaline isikuvastase vägivalda sh pere vägivalda käsitlemise keelustamine perioodil 1940-1991, on pidurdanud Eestis kaasaegse kriminoloogilise lähenemisviisi kujunemist, mis lähtub eeldusest, et tegemist ei ole sooneutraalse nähtusega, naised ja mehed on pere vägivalda puhul erinevates rollides ja et vägivalda peamiseks põhjuseks on sooline ebavõrdsus.

Arenenud riikides jõudsid pere vägivalda probleemid laia avalikkuse ette 20. sajandi 60-ndatel ja 70-ndatel. Mõistet "pere vägivald" kasutati esmakordselt tänapäeva kontekstis, mis tähendab "abikaasa väärkohtlemist ja koduvägivalda" 1973. aastal.¹³ Sel perioodil tõstas õigusteadlaste ja tegevjuristide ette terav probleem – pere vägivalda seadusandlus vajab reformimist. Juba 70-ndatel alustati teoreetiliste kontseptsioonide välja töötamisega ning 1980-date alguses alustati USA kriminoloogias esmakordselt eristama naiste vastu suunatud vägivalda, kasutusele võeti soolise vägivalda mõiste, asutati esimesed pere vägivalda suunitlusega kohtud.¹⁴ Enamik arenenud riikidest on juba aastakümneid tagasi vastu võtnud spetsiaalse pere vägivalda reguleeriva seadusandluse.¹⁵

¹³ "BATTERED WIVES (Hansard, 16 July 1973)". Hansard.millbanksystems.com.

¹⁴ Jeffrey Fagan (1996). The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits. Presentation at the 1995 conference on criminal justice research and evaluation. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs National Institute of Justice.

¹⁵ Pettai, S.Kaugia, R.Narits 2018. Õigusloomes on Eestil arenguruumi. Riigikogu Toimetised, lk.193-206

<https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf>

Eestis on õigusteadlased viimase 15-20 aasta jooksul suhteliselt tagasihoidlikult tegelenud pere- ja naistevastase vägivalla, kui iseseisva valdkonna uurimisega. Pere- ja naistevastase vägivalla eripära on Eestis kriminoloogilisest aspektist veel vähe uuritud, vähe on ka sellealast põhjalikke analüüse võimaldavat statistikat nii politsei- kui kuritegevusstatistikas. Tartu ülikooli õigusteaduse õppekavas on mõningal määral käsitletud lähisuhte(pere)vägivallaga seotud õiguse sotsioloogia, kriminoloogia ja karistusõiguse põhikursustes, juhendatud on bakalaureuse- ja magistritöid.

Alates 2015.aastast käivitus koostöös Eesti Avatud Ühiskonna Instituudiga (Norra finantsmehhanismi toel) õppeaine õigusteaduskonna magistrandidele "Lähisuhtevägivald tänapäevases õigusruumis" valikaine ja lühikursusena. Kursus sai teoks paljuski tänu kahe õppejõu, prof. Raul Naarits ja lektor Silvia Kaugia, entusiasmile ja aktiivsusele. Õppeaine eesmärgiks on anda üldteadmised lähisuhtevägivalla olemusest, avaldumisvormidest ja intsidentide menetlemisega seonduvatest probleemidest õiguspraktikute pilgu läbi. Kursust viiakse läbi Tartus magistrandidele ja mõned korrad ka Tallinnas bakalaureuseõppe üliõpilastele.

Kindlasti ei anna taoline valikaine kursus põhjalikke ja professionaalseid teadmiseid soolise võrdõiguslikkuse ning naistevastase ja perevägivalla osas, mida on võimalik anda baasõppeaine vormis. Paraku puudub õigusteaduskonnas baasõpe, mis tagaks, et kõik õigusteaduskonna üliõpilased, kes asuvad tööle prokuröridena, advokaatidena, kohtunikena, ametnikena, õiguspoliitika analüütikutena jne. saaksid piisavalt alusteadmisi pere- ja naistevastase vägivalla küsimustes. Professionaalsete teadmiste puudumine raskendab tulevaste kohtunike, advokaatide, prokuröride jt tööd, kes igapäevatoos keeruliste naistevastase ja perevägivalla juhtumitega kokku puutuvad.

Kõrgkoolis tuleks tulevasi tegevjuriste õpetada eelarvamuste ja stereotüüpide vabalt pere- ja naistevastast vägivallast käsitlema. Küsitlused näitavad, et ligi pooled tegevjuristidest mõtlevad stereotüüpselt ja näevad vägivalla põhjuseid ka ohvris endas, kes oma mõtlematu või provotseeriva käitumisega ise vägivalla esile kutsub. Selleks, et õppekavad vastaksid Istanbuli konventsiooni nõuetele, peaksid need käsitlema kõigi naistevastase ja perevägivalla vormide ennetamist ja avastamist, naiste ning meeste võrdõiguslikkust, ohvri vajadusi ning õiguseid ning kuidas hoida ära ohvrite teisene ohvristamine.

Põhiväljaõppe jooksul peaks tegevjuristidel kujunema sügav arusaam õiguse rollist sotsiaal- ja muude poliitikate kujundajana ja teadmised, oskused sellest, kuidas analüüsida õigusnormide mõju naistele ja meestele, milliseid soolisi aspekte arvestada juristide praktilises töös. Kuigi õigusloome püüab olla sooliselt neutraalne, peab selle rakendamisel oskama arvestada, et inimesed pole sootud kodanikud vaid käituvad naiste ja meestena vastavalt ühiskonnas kehtivatele soonormidele ja ootustele.¹⁶

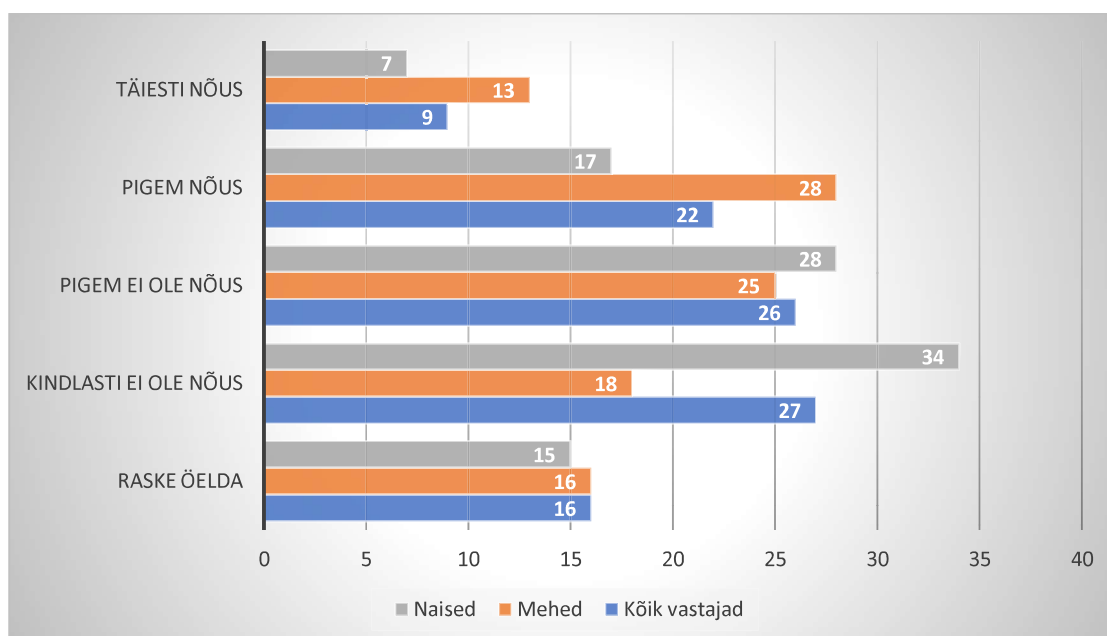
---

¹⁶ Ülle-Marika Papp (2014). Võimalused perevägivalla teema integreerimiseks kõrgkoolide asjakohaste kutse- ja erialade õppekavadesse. Analüüs ja ettepanekud. Sotsiaalministeerium.

1.4. Perevägivalda suhtumine Eestis

Perevägivalda suhtumine on Eestis vastuoluline.¹⁷ Kuigi üle poole Eesti elanikkonnast peab perevägivalda tõsiseks probleemiks ja inimõiguste rikkumiseks, leiab iga kolmas eestimaalane (41% meestest ja 19% naistest), et perevägivalla probleem on üle võimendatud ja et nende tutvusringkonnas ja elukohas midagi sellist küll aset ei leia. (Joonis 5). Enamik naisi (62%) ei ole siiski selle väitega nõus, meestest ei ole nõus 43%.

Joonis 5. Hinnangud väitele: "Perevägivalla probleem on üle võimendatud, minu tutvusringkonnas ja elukohas midagi sellist küll aset ei leia" (%-s)

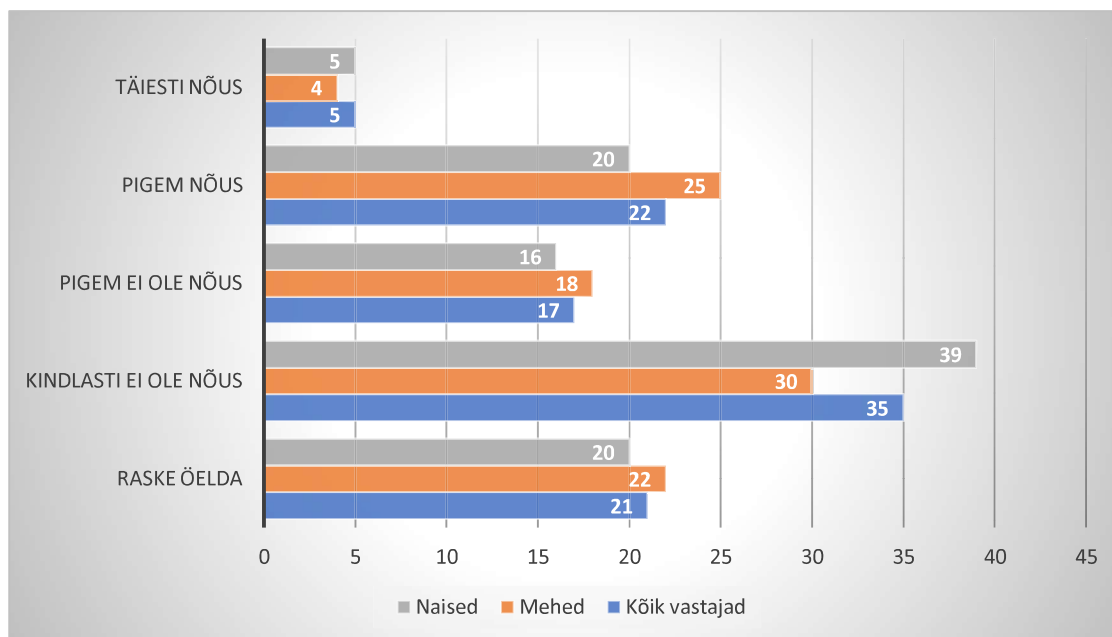
Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna uuring 2020, 1021 vastajat

Üsnagi levinud on Eestis ka arvamus, et perevägivald kuulubki osade perede elu juurde, need paarid ei oska teisiti omi suhteid klaarida – nii arvab pea iga kolmas mees (29%) ja iga neljas naine (Joonis 6).

¹⁷ Kaugia, S., Pettai, I., Narits, R.2021. On The Contradictory Perception of Domestic Violence in Estonia and Problems Related to Punishments by the State. Journal of Law and Criminal Justice, 9(1), pp. 195-206 DOI: 10.15640/jlcj.v9n1a12

Joonis 6. Hinnangud väitele: "Perevägivald kuulubki osade perede elu juurde, need paarid ei oska teisiti omi suhteid klaarida" (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna uuring 2020, 1021 vastajat

Ligi pooled mehed (48%) ja üle poole naistest (55%) ei ole selle väitega nõus, ei oma seisukohta iga viies vastaja.

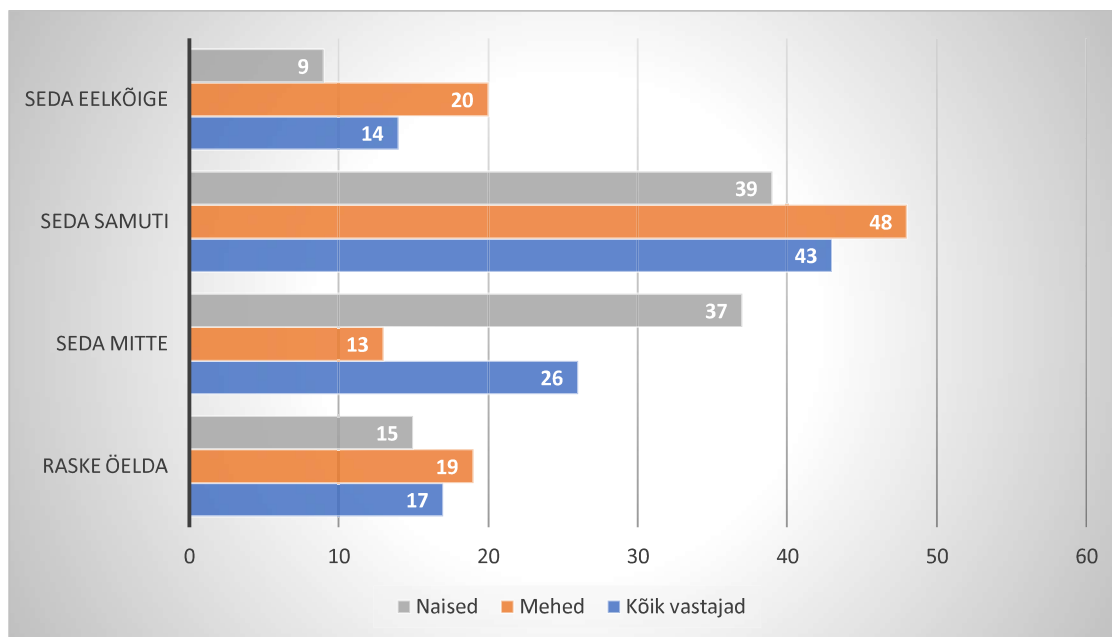
1.5. Ohvri süüdistamine on väga levinud

Üle poole eestimaalastest – 57% peab naist otseseks süüdlaseks, kes ise oma käitumisega kutsub esile füüsilise või seksuaalse vägivalla (Joonis 7).

2/3 meestest ja ligi pooled naistest usuvad, et pideva näägutamisega provotseerivad naised mehi füüsilisele või seksuaalsele vägivallale. Vaid kolmandik naistest (37%) ja 13% meestest arvavad, et naiste näägutamine ei ole vägivalla põhjuseks.

Inimestele tundub, et pideva näägutamisega ja nn "vale käitumisega" provotseerivad naised mehi vägivallale ning nad on ise süüdi kui neid vägivaldselt koheldakse. Selline arusaam tähendab oma olemuselt sallivat suhtumist vägivalda ja soovimatust vägivalla tegelikke põhjuseid mõista ja neist aru saada. Mehele antakse õigus "olla mees majas", pidevalt näägutav naine paika panna ja kui vaja siis ka vägivalda kasutades.

Joonis 7. Miks naised satuvad füüsilise või seksuaalse vägivalda ohvriteks? Põhjus on naistes, kes provotseerivad meest vägivallale pideva näägutamisega (%-s)

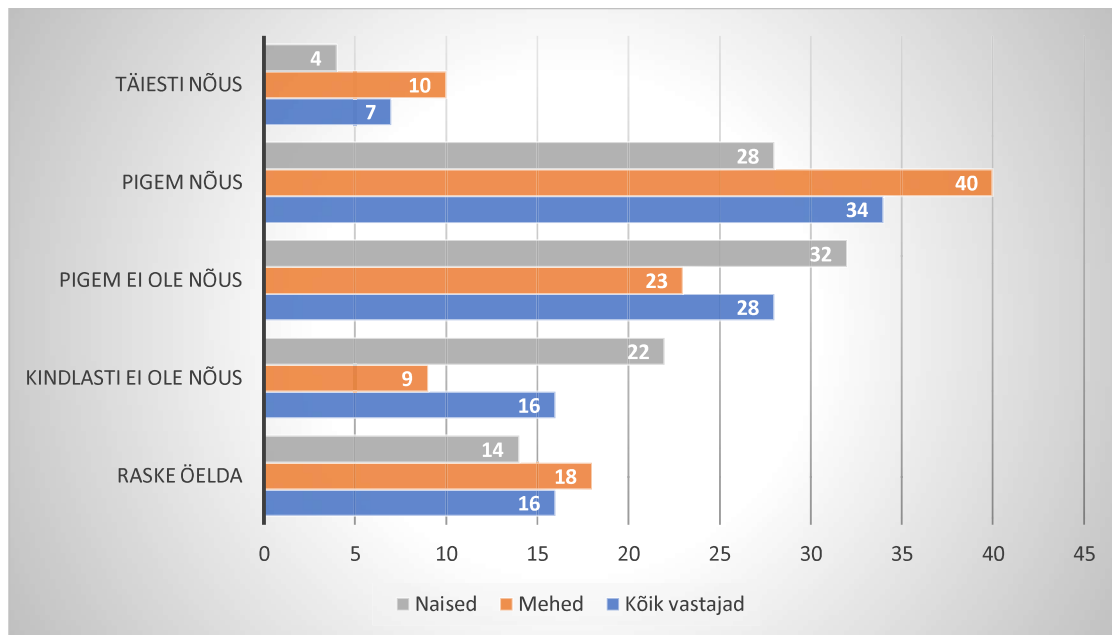
Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna Eesti elanikkonna uuring 2019, 1003 vastajat

Mõtteviisi, et "õige käitumisega" oleks ohver saanud vägivalda ära hoida, on eksitav ja ei võimalda adekvaatselt vägivalda tegelikest põhjustest aru saada, ega ka leida efektiivseid lahendusi vägivalda ennetamiseks ja kaotamiseks.

Ohvri süüdistamisele viitab ka arusaam, et perevägivalda puhul on kõrvalvaatajal tihti raske aru saada, kes on ohver, kes vägivallatseja ja võib tunduda, et mõlemad on toimunud võrdse süüdi (Joonis 8).

Nii vägivallatseja kui ohvri võrdse süüdiollemises on veendunud 41% kõigist vastajatest, meestest iga teine ja naistest iga kolmas. Iga teine naine (55%) ja kolmas mees ei ole sellise väitega nõus. Võib teha järelduse, et paljude inimeste jaoks Eestis on perevägivald ebamäärane ja arusaamatu nähtus, pole selge, miks see osades peredes üldse aset leiab, puuduvad teadmised perevägivalda olemusest ja toimumisest. Teadmiseid asendavad stereotüübid ja eelarvamused.

Joonis 8. Hinnangud väitele: "Perevägivalda puhul on tihti raske aru saada, kes on ohver, kes vägivaldlatseja, mõlemad on toimunud võrdsest süüdi" (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna esinduslik uuring 2020, 1021 vastajat

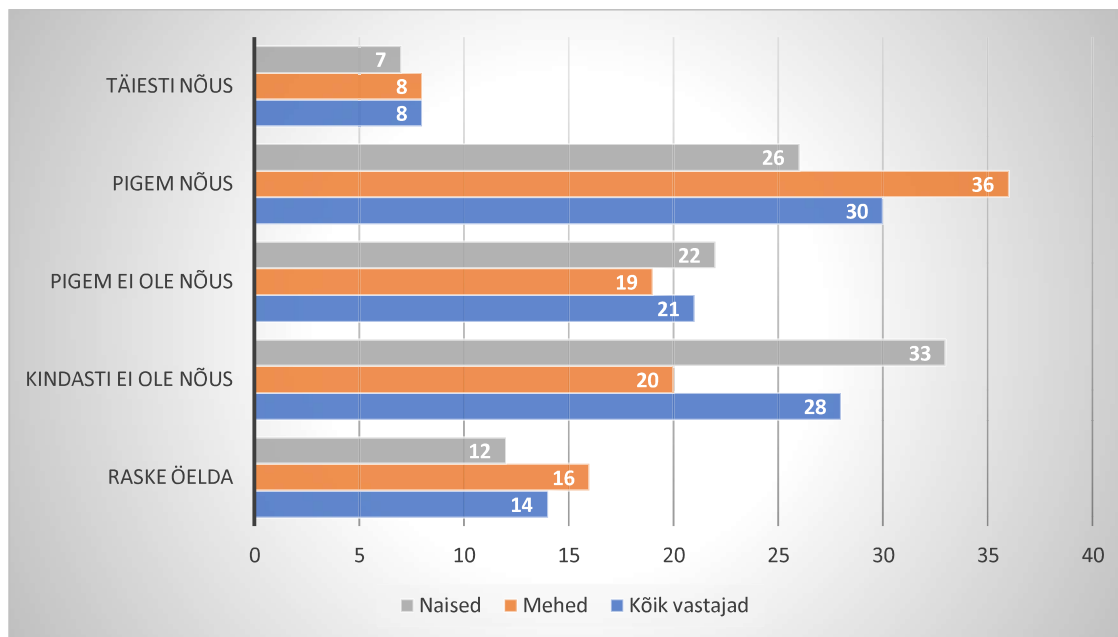
Levinud on ka arusaam, et kui naine ei lahku vägivaldse mehe juurest, on see tema enda valik ja valmisolek lasta end aegajalt peksta, mida pooldab 38% kõigist vastajatest, 44% meestest ja 33% naistest. (Joonis 9)

Tegelikult ei ole kooselu vägivaldse mehega naise jaoks kunagi parim valik. Uuringud näitavad, et naised, kes on ohvrid ja keda jõhkral koheldakse, ei ole tavaliselt passiivsed ohvrid, vaid püüavad maksimaalselt kaitsta end ja oma lapsi, neil on selleks omad strateegiad. Mõned naised avaldavad vastupanu, teised püüavad põgeneda, kolmandad püüavad säilitada rahu, nõustudes kõigi mehe nõuetega. Kui naisel ei ole väarikat reaktsiooni vägivaldale, siis see ei tähenda, et ta on nõus vägivaldse kohtlemisega. Ta hindab olukorda lähtudes sellest, mida on vaja teha, et kooselu üle elada ja et kaitsta samal ajal iseend ja oma lapsi. Sageli on naise reaktsioon seotud sellega, et tal on piiratud võimalused julmale kohtlemisele reageerida.¹⁸

Naisi hoiavad vägivaldses suhtes paljud põhjused: kartus kätemaksu ees, majanduslikud põhjused, mure laste pärast, emotsionaalne sõltuvus, perekonna ja sõprade toetuse puudus, sügavale juurdunud usk, et mees muutub. Ka võib olla põhjuseks häbitunne, et nad ei ole abielus ja et lapsed kasvavad isata.

¹⁸ Brittany E. Hayes(2013).Women's Resistance Strategies in Abusive Relationships: An Alternative Framework. SAGE Open, Volume 3, Issue 3. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/2158244013501154>

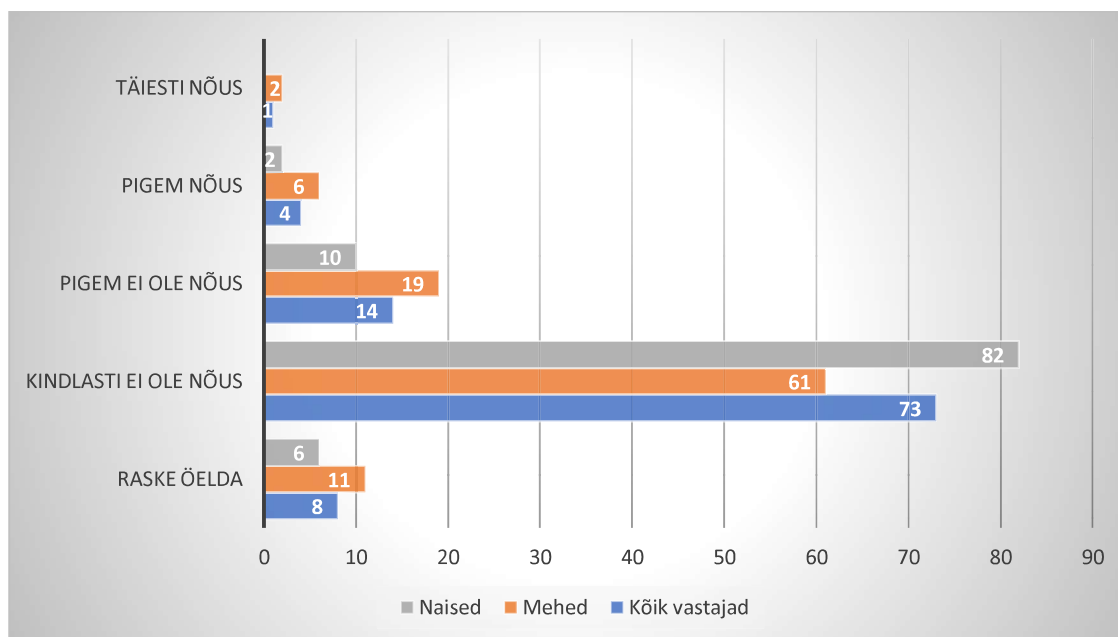
Joonis 9. Hinnangud väitele: "Kui naine ei lahku vägivaldse mehe juurest, siis on see tema enda valik ja valmisolek lasta end aegajalt peksta" (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna esinduslik uuring 2020, 1021 vastajat

Eestis on vaid 2% naistest ja 8% meestest nõus seisukohaga, et on olukordi, kus naine on peksu ära teeninud, 6% naistest ja 11% meestest on vastanud "raske öelda", mis peaks näitama üsnagi selgelt eitavat suhtumist naiste peksmisesse (Joonis 10).

Joonis 10. Hinnangud väitele: "On olukordi, kus naine on peksu ära teeninud" (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna esinduslik uuring 2020, 1021 vastajat

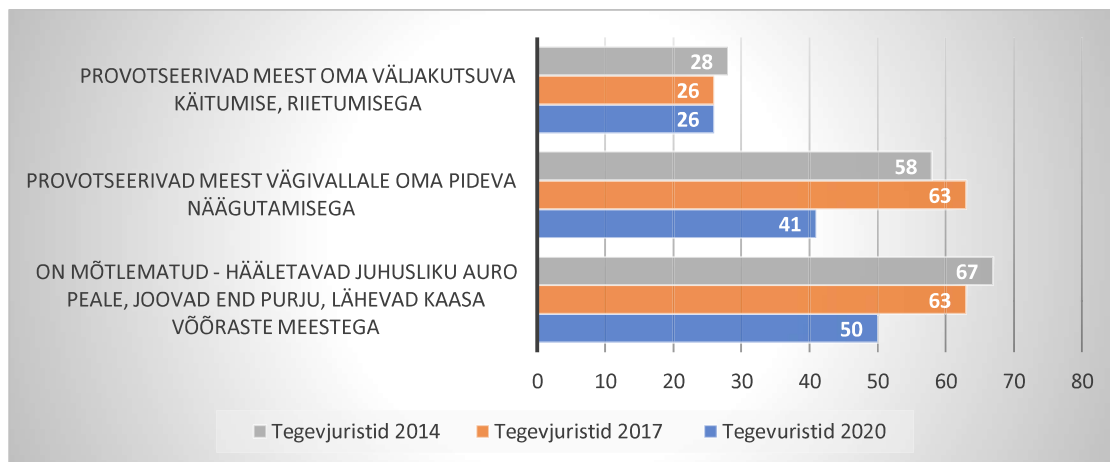
Eelarvamus, et ohver ise provotseerib vägivalatsejat näiteks pideva näägutamisega, liiga väljakutsuva riietusega jne. on levinud ka tegevjuristide ja politseiuurijate seas. Et selgitada, kuidas nähakse vägivalda põhjust naise käitumises, esitasime hindamiseks kolm tüüpilist vägivalda ohvriks langenud naist süüdistavat hoiakut. Kõik kolm leidsid vastajate hulgas toetuse ja suur osa vastajatest süüdistab toimunud vägivaldas ka naist ennast. Põhjused avalduvad naise nn "vales käitumises", näitavad perioodil 2014-2020 läbiviidud tegevjuristide ja politseiuurijate küsitlused.¹⁹

Kõige enam toetati arusaama mõtlematult käituvatest naistest, kes hääletavad juhusliku auto peale, joovad endid purju, lähevad kaasa võõraste meestega ja kes otseku endi hoolimatuse ja rumalusega vägivalda välja kutsuvad. Seda seisukohta toetasid aastal 2020. pooled tegevjuristidest, aastatel 2014 ja 2017 oli pooldajaid märksa rohkem - 63-67% (Joonis 11). Politseiuurijatest toetas seda seisukohta aastatel 2014 ja 2017 tehtud küsitlustes 61-71% (Joonis 12).

Teine üsnagi levinud naise süüdistav arusaam on, et naised näägutavad mehe kallal seni, kuni viimasel ütleb närv üles ja ta läheb naisele kallale. Seda seisukohta toetas aastal 2020 41% juristidest, 2014 ja 2017 oli pooldajaid märksa rohkem 58-63%. Politseiuurijatest toetas seda arvamust aastatel 2014 ja 2017 koguni 75-77%.

Kolmas hoiak, et naised provotseerivad meest oma väljakutsuva käitumise ja riietusega, kogus märksa vähem toetajaid, tegevjuristide puhul 26-28%, politseiuurijate puhul 39-42% (Joonised 11 ja 12).

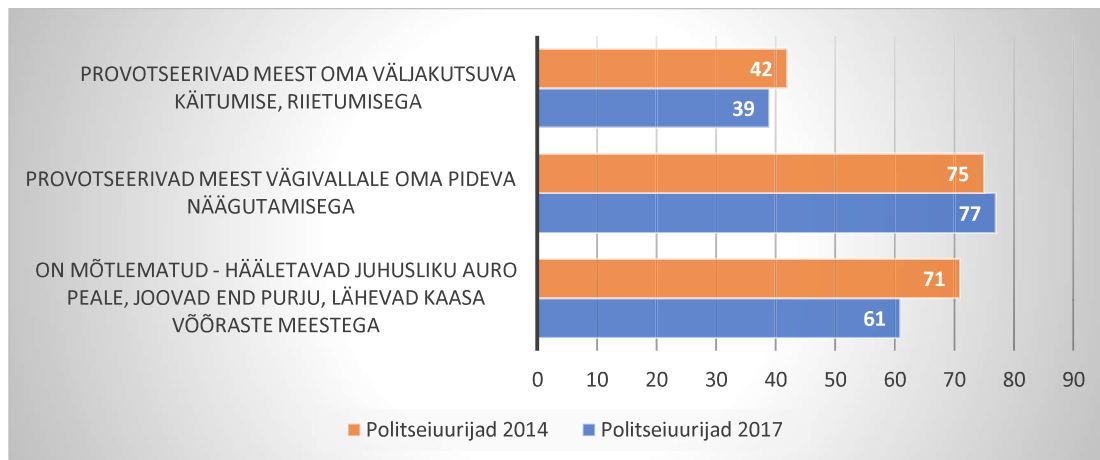
Joonis 11. Miks naised satuvad füüsilise või seksuaalse vägivalda ohvriteks? (Vastused skaalapunktile seda eelkõige + samuti %des)

Allikad: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi tegevjuristide küsitlus 2020, vastajate arv 184. Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu ülikooli õigusteaduskonna tegevjuristide ja politseiuurijate küsitlus 2017, vastajate arv 158. Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu ülikooli õigusteaduskonna tegevjuristide ja politseiuurijate küsitlus 2014, vastajate arv 203

¹⁹ Pettai, I., Proos, I. (2014). Perevägivald Eestis juristi pilgu läbi. Õiguspraktikute ekspertküsitluse tulemused. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Pettai, I., Proos, I. (2014). Lähisuhtevägivald Eestis politseitöötaja pilgu läbi. Politseitöötajate ekspertküsitluse tulemused. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.

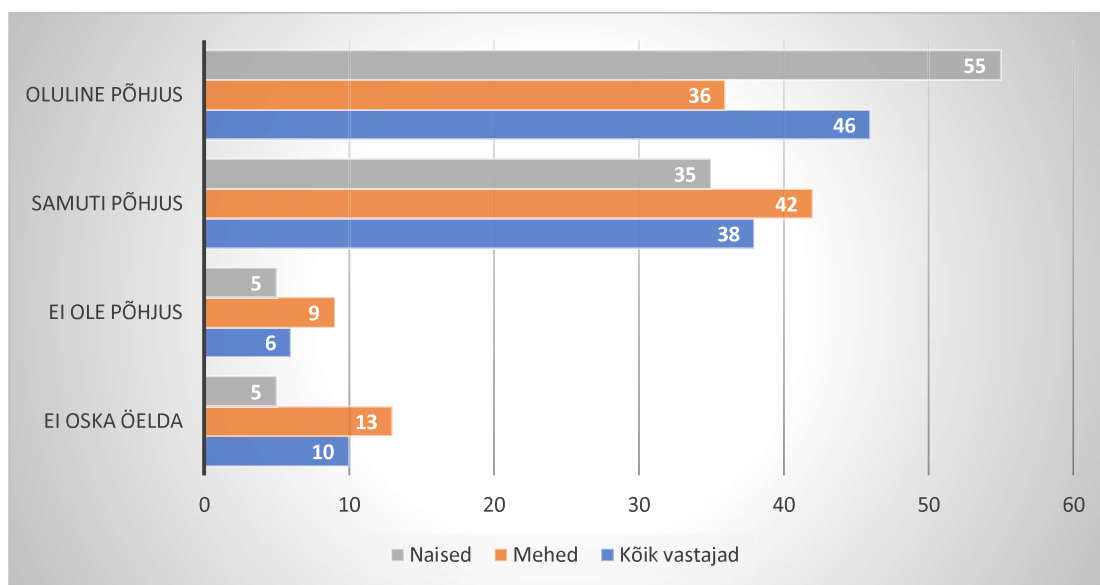
**Joonis 12. Miks naised satuvad füüsilise või seksuaalse vägivalda ohvriteks?
 (Vastused skaalapunktile seda eelkõige + samuti %-s)**

Allikad: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu ülikooli õigusteaduskonna tegevjuristide ja politseiuurijate küsitlus 2017, vastajate arv 158. Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu ülikooli õigusteaduskonna tegevjuristide ja politseiuurijate küsitlus 2014, vastajate arv 203

Stereotüüpne ja ohvreid süüdistav lähenemisviis on üheks põhjuseks, miks ohvritel on vähene usaldus õiguskaitseorganite vastu ja nad ei julge vägivalda juhtumitest teavitada. 2019.aastal korraldatud üle-eestilisest elanikkonna uuringust selgus, et 84% vastajate hinnangul kardavad ohvrid, et õiguskaitseorganid (prokuratuur, kohus) ei mõista neid ja otsivad ka nende käitumises süüd perevägivalda toimumises (Joonis 13).

Joonis 13. Ohvrid kardavad, et õiguskaitseorganid (prokuratuur, kohus) otsivad nende käitumises süüd perevägivalda toimumises (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna Eesti elanikkonna uuring 2019, 1003 vastajat

Ohvrite vähene usaldus õiguskaitseorganite vastu ei võimalda efektiivset koostööd ja takistab otseselt vägivalda juhtumite menetlemist. Ohvrid loobuvad sageli oma avaldustest vägivaldsete vastu, loobuvad kohtuprotsessist ja on kergemini nõus vägivaldsete jagaga lepitamisega.

Ohvrite süüdistamise üks põhjustest on ka soolise võrdõiguslikkuse alaste teadmiste vähesus ja arusaama puudumine, et vägivalda tegelik põhjus on sooline ebavõrdsus. Eesti alustas ka soolise võrdõiguslikkuse teemaga oluliselt hiljem kui muu maailm. Soolise võrdõiguslikkusega tegeleti Eestis esimesel iseseisvusajal, perioodil 1919-1940. Uuesti alustati teemaga 55 aastat hiljem, 1990-ndate keskpaiku, 2004 võeti vastu soolise võrdõiguslikkuse seadus.

Nii perevägivald kui sooline võrdõiguslikkus olid algusperioodil teadmata ja tundmata uued sotsiaalsed nähtused, milliseid oli elanikkonnal, aga ka spetsialistidel keeruline omavahel siduda ja näha siin otseseid seoseid. Esimestest perevägivalda uuringutest selgus kogu Eesti ühiskonnale ootamatu tulemus, et perevägivald on laialdaselt levinud kuritegu, kus vägivaldsete on põhiliselt mehed ja ohvrid naised ning et kodu on naistele kõige ohtlikum koht, kus naised kõige sagedamini vägivalda all kannatavad. Selline tulemus tundus äärmuslik ja feministlikult kallutatud, sest kogu süü perevägivalda eest asetati meestele.

Tasakaaluks kujunesid välja teooriad, mis nägid naist võrdväärse osalisena paarisuhtevägivaldas. Populaarseim neist oli Michael P. Johnsoni teooria. 2008.a. avaldas Ameerika sotsioloog Michael P. Johnson teooria paarisuhtevägivalda kohta, millel on olnud tugev mõju pere- ja paarisuhtevägivalda alasele mõtlemisele ja arusaamadele kogu maailmas ja ka Eestis. Johnsoni järgi võib esineda paarisuhtes nelja tüüpi vägivalda: paarisuhte terror, situatsiooniline paarisuhtevägivald, vägivaldne vastuhakk ja vastastikune vägivaldne kontroll.²⁰

Johnsoni teooria kohaselt on kõige sagedasem situatsiooniline paarisuhtevägivald, mis moodustab 86% kõikidest vägivaldajuhtumitest ja mida kogevad mehed ja naised võrdselt. Puudub sundiv kontroll ja tagajärjed kannatanule ei ole nii tõsised kui paarisuhte terrori puhul. Situatiivse vägivalda puhul otsesest süüdlasest justkui polekski ning keegi tõsiselt kannatada ei saa. Süsteemse vägivalda puhul on mees selgelt vägivaldne osapool ja naine ohver. Vägivald on korduv ja tagajärjed ohvri jaoks tihti väga rasked.²¹

Johnsoni tüpoloogias aitas kinnistada eelarvamusi, et kaugelki kõik pole selge, mis ikkagi nelja seina vahel naise ja mehe vahel toimub ja et enamiku juhtumite korral on naised võrdväärsetel meestega vägivaldas süüdi.

Praeguseks on hakatud tõsiselt kahtlema Johnsoni tüpoloogias. Leitud on et nn situatsioonilist paarisuhtevägivalda pole praktiliselt olemas, sundiv kontroll koos oma üleoleku ja võimu demonstreerimisega kaasneb peaaegu kõigi paarisuhtevägivalda juhtumitega.²² Pere- ja

²⁰ Johnson, M. P. (2008). A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence. Lebanon, NH: University Press of New England.

²¹ Johnson, M. P. (2008). A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence. Lebanon, NH: University Press of New England.

²² Meier, Joan S., Johnson's Differentiation Theory: Is it Really Empirically Supported? (2015). Journal of Child Custody, Vol. 12, No. 1, pp. 4-24, 2015 ; GWU Law School Public Law Research Paper No. 2015-41; GWU Legal Studies Research Paper No. 2015-41. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2674853>

paarisuhtevägivalla olemus on selles, et üks partneritest teeb järjekindlaid jõupingutusi, et säilitada võimu ja kontrolli teise üle. Iga vägivallaakt on osa süstemaatilisest võimu- ja kontrollimustrist, mida üks intiimpartner teise vastu toime paneb ja seda ka nn situatsioonilise paarisuhtevägivalla puhul ning paraku on naised peamised ohvrid ja kannatanud kõigis paarisuhtevägivalla juhtumites.

Johnsoni eksitav teooria võeti paremini vastu neis riikides, kus oli veel vähe uuringuid ja analüüse pere- ja paarisuhtevägivalla kohta, kus olid pinnapealsed (sageli eelarvamuslikud) teadmised vägivalla olemusest ja kus ei osatud näha seoseid perevägivalla ja soolise ebavõrdsuse vahel. Eesti on üks tüüpilisemaid riike, kus Johnsoni teooria leidis suurel hulgal poolehoidjaid, seda tunnustasid Eestis nii kõrgkoolide õppejõud, riigiametnikud, sotsiaaltöötajad jt.

Sellest lähtuvalt on viimase 15 aasta jooksul koolitatud ja ettevalmistatud Eestis arvukalt politseinikke, prokuröre, kohtunikke, ohvriabitöötajaid, sotsiaaltöötajaid jt.

Johnsoni teooria on tugevalt mõjutanud paljude Eesti tippspetsialistide mõtlemist selles suunas, et valdav osa pere- ja paarisuhtevägivalla juhtumitest (86%) on kerge iseloomuga, neis puudub sundiv kontroll, võimu demonstreerimine ja et naine on neis juhtumites mehega sageli võrdselt süüdi.

Kindlasti on Johnsoni teoorial oma roll ja mõju selles, millist õigusregulatsiooni perevägivalla puhul rakendada. Ja kui tundub, et tõsist ja rasket vägivaldat tuleb ette vaid iga kümne juhtumi puhul ja ülejäänud juhtumid on kergemat laadi olmetülid/konfliktid, kus mõlemad osapooled on võrdselt süüdi, siis miks mitte püüda vägivaldat ohjeldada karistamise asemel lepitamise, psühholoogilise nõustamise, viharavi jms abil. Sellise pehme suunitlusega õigusregulatiivse lähenemisviisi on Eesti valinud, see on saanud meil saanud riiklikuks poliitikaks Eesmärgiks on vägivaldses suhtes elavat perekonda võimalikult kaua koos hoida, otsida võimalusi ja lahendusi lepitamiseks ning aidata ohvri kohandumis- ja talumisevõimet pideva vägivalla suhtes kasvatada.

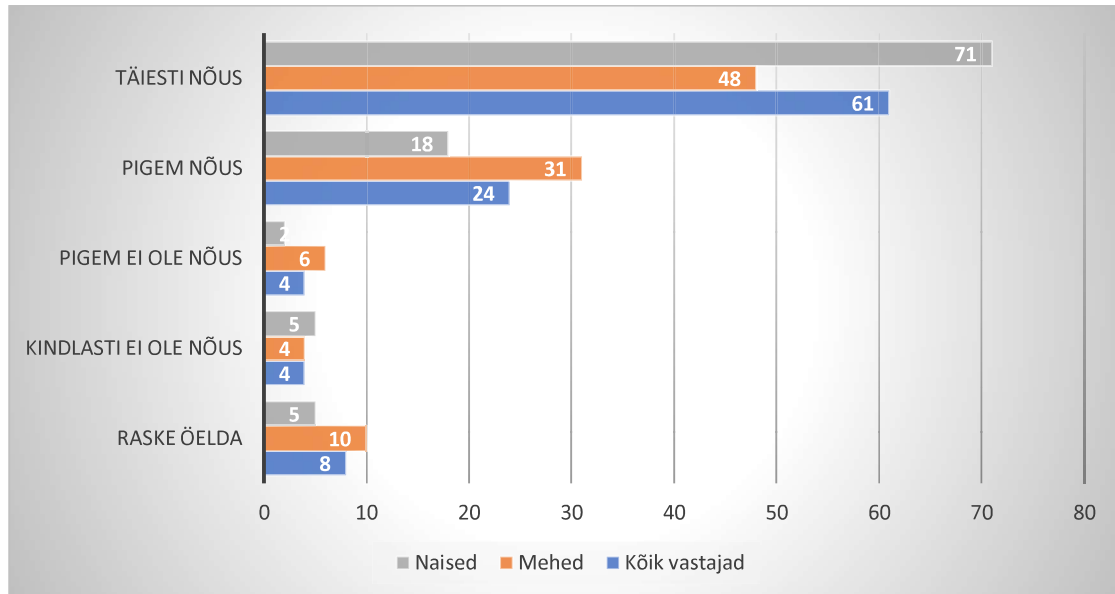
Johnsoni tüpologia vastu on tuntud suurt huvi kogu maailmas sh arenenud riikides, kuid mitte sedavõrd, et oleks muudetud riiklikku poliitikat naistevastase ja perevägivalla suhtes. Enamikes arenenud riikides peetakse jätkuvalt perevägivaldat raskeks ja ohtlikuks kuritegevuseks, mille puhul riigil tuleb vägivaldat otsustavalt sekkuda, eesmärgiga lõpetada vägivalla tsükkel, eraldada vägivallatseja ja ohver teineteisest, karistada vägivallatsejat jms. Esikohal ohvri turvalisus ja ohvri vajadused, mitte pere lepitamine ja kooshoidmine iga hinna eest.

Õppekavad Eestis, mis perevägivaldat käsitlevad, vajavad kriitilist läbivaatamist. Teooriad, mis põhjendavad ka ohvri süüd toimumus ja ohvri vale käitumist, ei sobi õppekavadesse.

Vaatamata vastuolulistele hinnangutele ja ohvri tugevale süüdistamisele, peab enamik vastajatest (85%) perevägivaldat kuriteoks, mille puhul ohvrid vajavad kiiret abi ja kaitset (Joonis 14).

Joonis 14. Hinnangud väitele: "Perevägivald on kuritegu, kus ohvrid vajavad kiiret abi ja kaitset" (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna esinduslik uuring 2020, 1021 vastajat

Naistest on pea 3/4 (71%) selle väitega täiesti ja 18% pigem nõus, meestest on täiesti nõus ligi pooled (48%) ja pigem nõus 31%.

Eesti inimestele on iseloomulik vastuoluline suhtumine perevägivalda. Ühelt poolt peetakse perevägivalda tõsiseks probleemiks ja inimõiguste rikkumiseks, kuriteoks, mille puhul oodatakse riigipoolset kiiret abi ja sekkumist. Ka hindab valdav osa Eesti elanikkonnast praeguseid karistusi vägivallatsetajatele, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, liiga leebeteks. Siin on riigil kindlasti suur arenguruum olemas, et töötada välja ja võtta vastu efektiivsed ja asjakohased õigusaktid (seadustik) perevägivalda ennetamiseks ja tõkestamiseks.

Samas on ka levinud arusaamad, milliste kohaselt on perevägivalda probleem üle võimendatud, midagi sellist aset ei leia, või arvatakse, et tegemist on pereelu loomuliku osaga, sest osa paare ei oskagi teismoodi omi suhteid klaarida. Väga tugevalt on Eestis levinud ohvrite süüdistamine, tundub, et ohver saaks juhtumeid ära hoida, kui ta käituks teisiti ja ei provotseeriks mehi vägivallale. Ka leitakse, et ohvritel on alati võimalus ära minna ja kui nad seda ei tee, on see nende endi vabatahtlik valik ja soov elada koos vägivaldse mehega.

Vastuoluline suhtumine räägib sellest, et Eesti kultuurinormid ei vaatle sageli perevägivalda kui kuritegu vaid kui isiklikku perekondlikku küsimust ehk kui tavalist elu osa. See on baasiks sallivale suhtumisele, mis soodustab perevägivalda levikut.

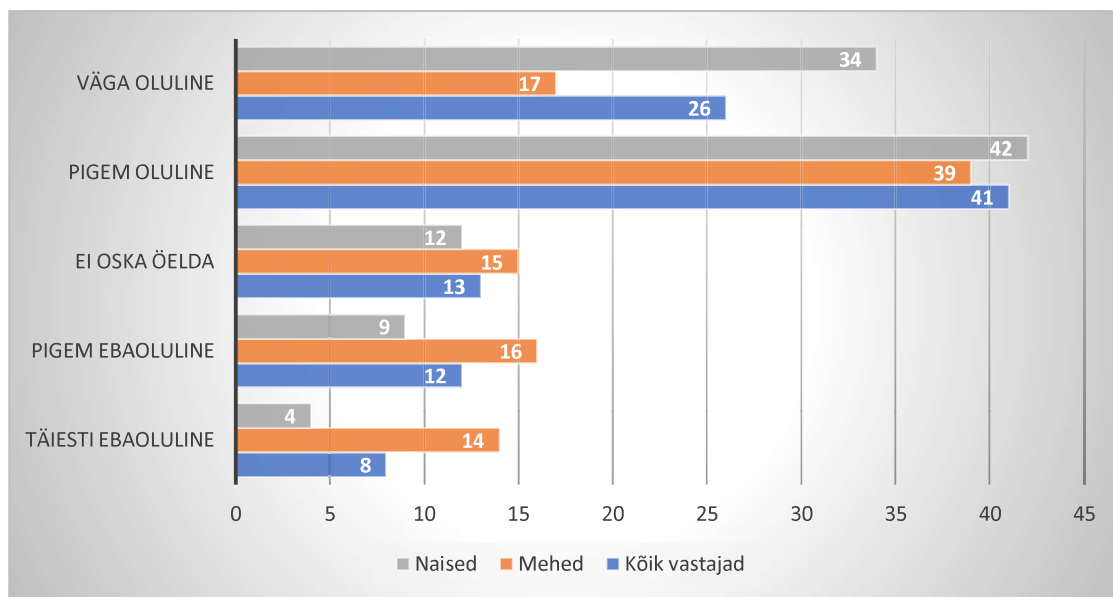
Perevägivalda õigustavad arusaamad ja hoiakud on väga püsivad, nende muutmine on aeganõudev ja keeruline. Alustada tuleks ohvri süüdistamise lõpetamisest. Vägivaldne käitumine kujuneb sõltuvalt sellest, kuidas ühiskonnas vägivalda suhtutakse. Seni, kuni

ühiskond ei muutu empaatiliseks ohvri suhtes, ei tunne talle kaasa, vaid pigem otsib ohvri käitumises süüd ja põhjuseid juhtunus, ei ole võimalik vägivalda pidurdada.

Väga oluline roll on soolise võrdõiguslikkuse arengul. Soolisel ebavõrdsusel ja patriarhaalsetel hoiakutel, mis toonitavad mehe juhtivat ja naise teisejärgulist rolli, on tugev mõju perevägivalla püsimisele.

Hinnangud inimõiguste tagamisele perevägivalla ohvritele on tihedalt seotud soolise võrdõiguslikkuse väärtustamisega. Soolist võrdõiguslikkust peab Eestis isiklikult oluliseks 2/3 elanikkonnast (67%), ebaoluline on see vaid iga viienda vastaja jaoks (Joonis 15).

Joonis 15. Kui oluline on Teie jaoks isiklikult sooline võrdõiguslikkus, naistele ja meestele võrdsete õiguste tagamine? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi Eesti elanikkonna uuring 2020, 1021 vastajat

Meeste ja naiste hinnangutes soolise võrdõiguslikkuse olulisusele on suured erinevused. Igale kolmandale naisele on sooline võrdõiguslikkus väga oluline, poole vähem mehi (17%) on samal seisukohal. Tervikuna peab 3/4 naistest (76%) ja iga teine mees (56%) soolist võrdõiguslikkust oluliseks. Ebaoluline on see valdkond iga kolmanda mehe ja vaid 13% naiste jaoks.

73% naistest ja 63% meestest, kes väärtustavad soolist võrdõiguslikkust, näevad perevägivalla ohvrite inimõiguste tagamisel probleeme. Need, kelle jaoks sooline võrdõiguslikkus ei ole oluline, näevad samu probleeme märksa vähem: 47% naistest ja 39% meestest.

Võib teha järelduse, et soolise võrdõiguslikkuse kasvuga Eestis teravneb ka elanikkonna tähelepanu perevägivalla kui tõsise inimõiguste rikkumise vastu, ohvrite probleeme märgatakse rohkem ja kasvavad ootused, et riik siinosas efektiivsemalt tegutseks. Ka Istanbuli konventsiooni preambulis on kirjutatud, et "naiste ja meeste *de jure* ja *de facto* võrdõiguslikkuse saavutamine on naistevastase vägivalla ennetamise põhielement".

2. SPETSIALISTIDE HINNANGUD ISTANBULI KONVENTSIOONI RAKENDAMISELE EESTIS

2.1. Uuringu eesmärkidest

Variraporti koostamiseks viidi läbi ekspertküsitlus eri valdkondade spetsialistidele (advokaadid, prokurörid, kohtunikud, ohvriabitöötajad, sotsiaaltöötajad, naiste tugikeskuste töötajad, perearstid, naistearstid, ämmaemandad jt.) kes perevägivallaga oma töös kas otseselt või kaudselt kokku puutuvad. Spetsialistidel paluti hinnata perevägivalla alast olukorda ja Istanbuli Konventsiooni rakendamist Eestis.

Konkreetsed eesmärgid olid järgmised:

- Hinnangud perevägivalla ohvrite õiguste alasele olukorrale Eestis
- Miks vajab Eesti ühiskond spetsialistide hinnangul Istanbuli Konventsiooni?
- Kas Eesti ühiskond on valmis Istanbuli Konventsiooni rakendamiseks? Milliseid takistavaid barjääre ja probleeme spetsialistid näevad?
- Kuivõrd edukalt on Eesti riik suutnud seni oma kohustusi Istanbuli konventsiooni osas täita? Hinnangud Istanbuli konventsiooni rakendamisele Eestis
- Millised on kõige teravamad probleemid ohvrite kaitsmisel (lähtudes Istanbuli Konventsioonist), mis vajavad koheseid ja kiireid lahendusi?
- Kuidas on kaitstud haavatavate sihtrühmade huvid ja vajadused?
- Kuidas muuta õiguskaitseüsteemi efektiivsemaks, et see vastaks rohkem Istanbuli Konventsiooni nõuetele?
- Suhtumine perevägivalla juhtumi osapoolte lepitamisse
- Hinnangud perevägivallatsete karistustesse
- Mis vajaks muutmist seadusandluses? Kuidas üldistest karistusseadustiku normidest liikuda perevägivalla spetsiifikale tuginevasse seadusandlusesse?
- Hinnangud vabaühenduste suutlikkusele ohvrite õiguste eest seista ja nende huvikaitset tagada
- Kuidas suurendada vabaühenduste rolli perevägivalla ennetamisel ja tõkestamisel?
- Kuidas saaksid vabaühendused senisest enam kaasa aidata Istanbuli Konventsiooni rakendamisele Eestis? Milline võiks olla nende roll ja eesmärgid?
- Muudatused/uuendused, mis vajavad rakendamist, et Istanbuli konventsiooni Eestis terviklikumalt rakendada

2.2. Uuringu korraldamisest

Küsitlus oli juhuvalimiga, üleriigiline. Küsitleti 145 spetsialisti, vastajate hulgas oli 43 tervishoiutöötajat (perearstid, naistearstid, ämmaemandad jt.), 16 kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajat ja 13 lastekaitsetöötajat, 16 ohvriabi- ja 9 naiste tugikeskuste töötajat, 25 tegevjuristi (sh advokaadid, prokurörid, kohtunikud jt.), 23 mõnel teisel ametikohal töötavat spetsialisti ja ametnikku, kellede igapäevane töö on seotud perevägivalla juhtumitega.

Praktiliselt kõik vastajad on kõrgharidusega (98%), vaid 2%-l on kesk- või kesk-eriharidus. Küsitletute tööstaaž praegusel ametikohal on keskmiselt 11-20 aastat. 67% vastajatest elavad suuremates linnades: Tallinnas, Tartus, Pärnus või Narvas. 84% on naissoost, valdavalt on vastajad eestlased - 88%. Kuni 40-aastaseid on vastajate seas 33%, vanemaid kui 50 aastat - 46 %.

Küsitlemiseks kasutati isetäidetavat ankeeti. Küsitlusmeetoditena kasutati veebiküsitlust, SurveyHero platvormi, mis tagab Euroopa Liidu isikuandmete kaitse ja üldmäärusele (GDPR) vastavate andmekaitse suuniste järgimise.

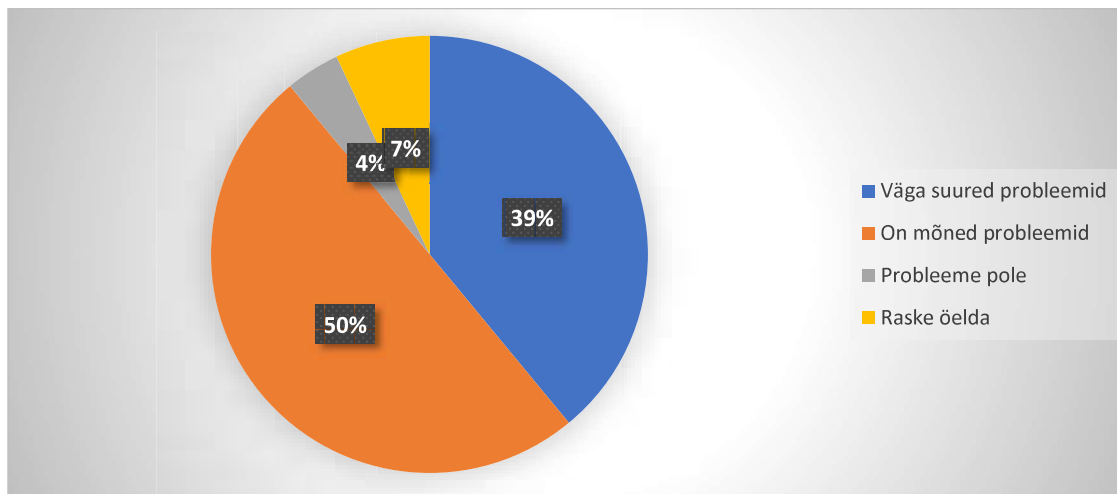
Küsitluses osalemine oli vabatahtlik ning anonüümne, vastajal ei tulnud kirjutada ankeeti oma nime, samuti ei salvestanud programm andmebaasi isikuandmeid. Kutse küsitluses osalemiseks edastasime elektroonilise kirjaga, mis sisaldas lühidalt uuringu eesmarke, juhiseid vastamiseks ning linki ankeedile.

Ankeet koosnes peamiselt valikvastustega küsimustest, millest osa puhul oli võimalik vastus anda vabas vormis, kui loetelus sobilikku varianti ei leidunud. Ka oli ankeedis mõned küsimused, millistele sai vastata vabas vormis.

2.3. Spetsialistide hinnangul on Eestis perevägivalla ohvrite inimõiguste tagamisega probleeme

Enamik spetsialistidest (89%) arvab, et Eestis on perevägivalla ohvrite inimõiguste tagamisega probleeme, vaid 4% arvates probleeme pole, 7% ei osanud hinnangut anda (Joonis 16).

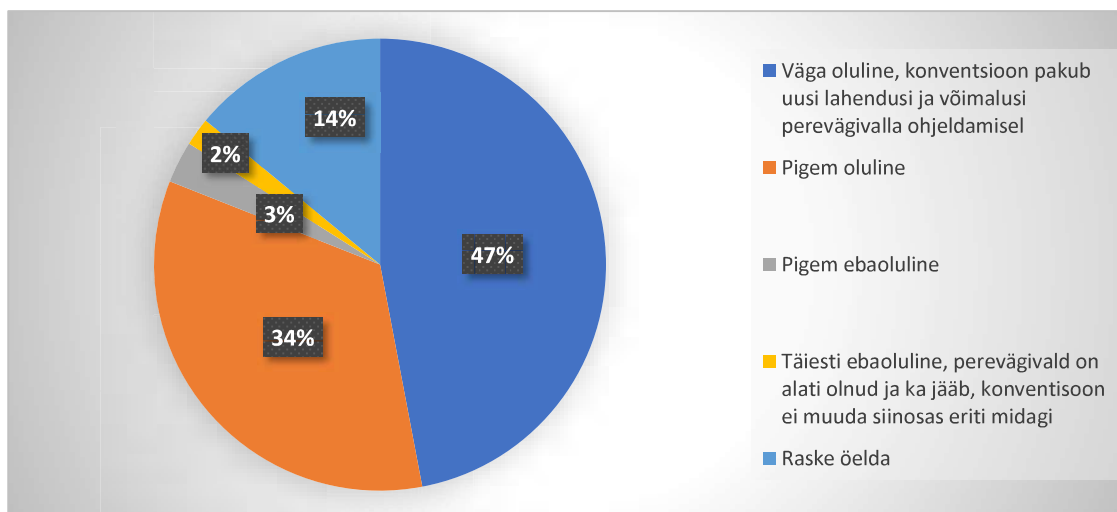
Joonis 16. Kuivõrd Teie hinnangul on Eestis probleeme perevägivalda ohvrite õiguste tagamisega (%-s)?

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

2.4. Enamik spetsialistidest toetab Istanbuli konventsiooni rakendamist Eestis

Joonis 17. Kui oluline on teie hinnangul Istanbuli konventsiooni rakendamine Eestis (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, vastajate arv 145

Iga teine spetsialist peab Istanbuli konventsiooni rakendamist väga oluliseks, iga kolmas pigem oluliseks. Ebaoluliseks peab vaid 5% ja 14% on jäänud erapooletuks (Joonis 17).

Uuringus selgitasime põhjuseid, miks Eesti ühiskond vajab konventsiooni (Tabel 1).

Tabel 1. Miks vajab Eesti ühiskond Istanbuli Konventsiooni? (%-s)

	Nõus	Ei ole nõus	Raske öelda	Kokku
Konventsiooni on koondatud parimad standardid perevägivalda tõkestamiseks ja ohvrite aitamiseks	63	9	28	100
Konventsiooni näol on tegemist komplekse ja tervikliku lähenemisviisiga mis Eestis puudub	52	17	31	100
Konventsiooni täitmist jälgitakse rangelt järelvalve ekspertgrupi GREVIO poolt, mis aitab vägivallada ohjeldada	26	20	54	100

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

2/3 vastajatest olid nõus seisukohaga, et konventsiooni on koondatud parimad standardid perevägivalda tõkestamiseks ja ohvrite aitamiseks, iga teine toetas seisukohta, et konventsioon pakub komplekset ja terviklikku lähenemisviisi, mis Eestis puudub. Iga neljanda vastaja arvates on oluline, et konventsiooni täitmist jälgib Euroopa Nõukogu naistevastase vägivallaga ja perevägivaldaga võitlemise eksperdirühm GREVIO.

Olulisi barjääre ja takistusi konventsiooni rakendamiseks spetsialistide hinnangul Eestis pole (Tabel 2).

Tabel 2. Kas Eesti ühiskond on valmis konventsiooni rakendama? Millised on barjäärid ja takistused? (%-s)

	Nõus	Ei ole nõus	Raske öelda	Kokku
Valmisolek pole veel küps. Meil valitsevad veel suhteliselt konservatiivsed vaated soolisele võrdõiguslikkusele, perevägivaldale	40	39	21	100
Nõuete täies mahus rakendamine on jõukohane vaid rikastele riikidele	29	48	23	100
Konventsioon on üles ehitatud naiste- ja perevägivalda tõkestamisele. Ka mehed on sihtrühmana vägivalla ohvrid. Konventsioon kallutab ühiskonda	23	49	28	100
Konventsioon sekkub liialt inimeste pere- ja eraellu	2	70	28	100

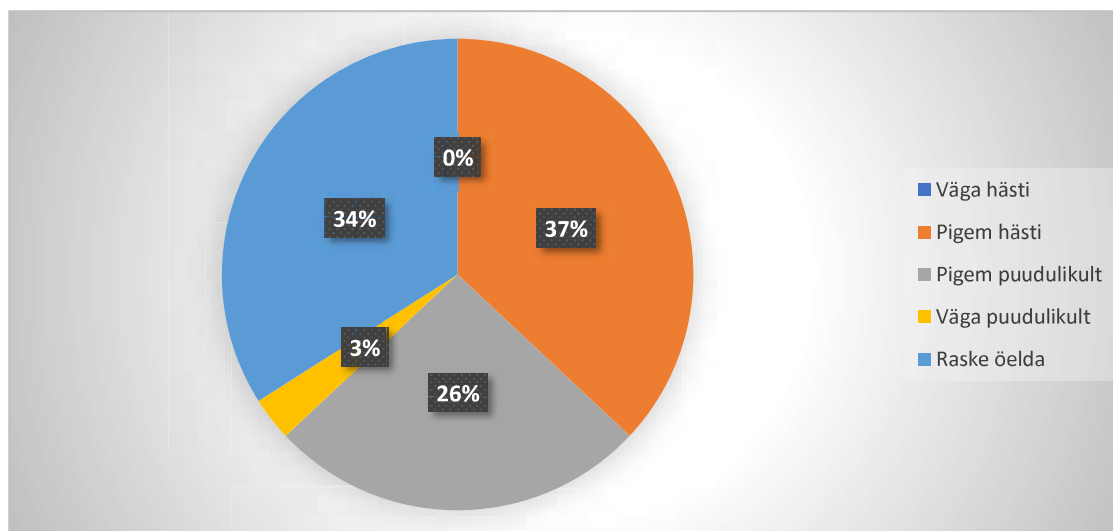
Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Suurimaks takistuseks peab 40% vastajatest konservatiivseid vaateid soolisele võrdõiguslikkusele ja perevägivallale, samas 39% pole sellega nõus. Ka ei arvata, et nõuete täies mahus rakendamine on jõukohane vaid rikastele riikidele (toetab 29%), või et konventsioon kallutab ühiskonda, sest on üles ehitatud naistevastase- ja perevägivalla tõkestamisele, aga ka mehed on sihtrühmana vägivalla ohvrid (toetab 23%). Vaid 2% vastajate arvates võib takistuseks olla, et konventsioon sekkub liialt inimeste pere- ja eraellu, nõus ei ole sellega enamik vastajatest - 70%.

2.5. Vaid iga kolmas spetsialist arvab, et Eesti riik on konventsiooni täitmisega hästi hakkama saanud

Hinnangud sellele, kuidas Eesti riik täidab oma kohustusi konventsiooni osas, jagunevad enam-vähem kolmeks (Joonis 18).

Joonis 18. Kas ja kuidas Eesti riik täidab oma kohustusi Istanbuli konventsiooni osas? (%-s)

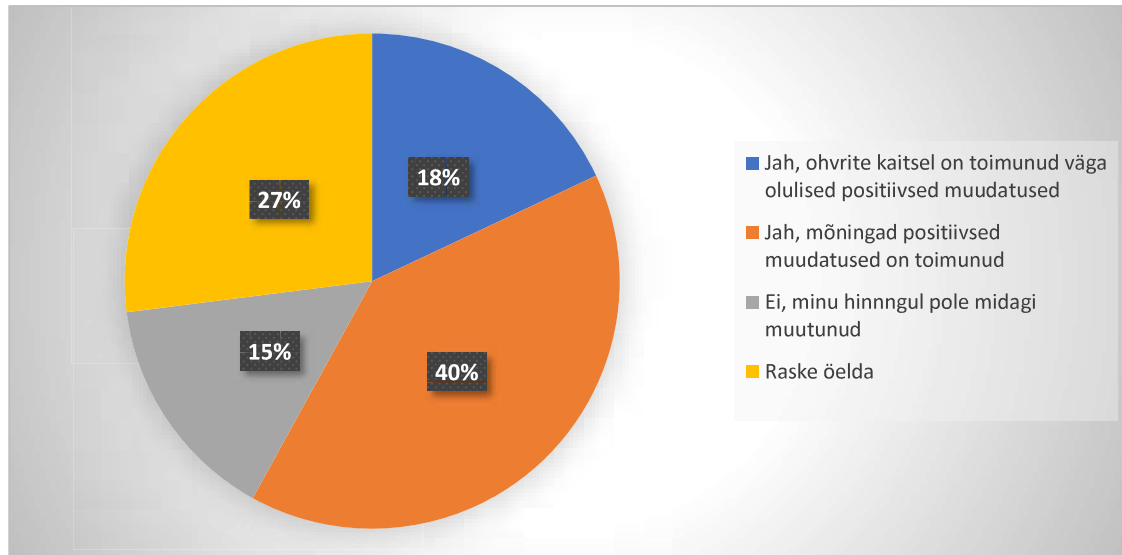

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Väga head hinnangut Eesti riigi poolt võetud kohustuste täitmisele ei andnud ükski vastaja, hea hinde annab 37%, puuduliku 29% ja ei osanud hinnangut anda 34%. Võib teha järelduse, et spetsialistide hinnangul on riigil veel palju arenguruumi konventsiooni täitmiseks.

2.6. Konventsiooni positiivset mõju on täheldanud täheldanud üle poole spetsialistidest

Joonis 19. Eesti riik ratifitseeris Istanbuli konventsiooni 5 aastat tagasi, 2017.aastal. Kas pärast ratifitseerimist on toimunud märgatavaid muudatusi perevägivalda ohvrite kaitsmisel Eestis? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Istanbuli konventsiooni mõju on märgatud. Pärast ratifitseerimist toimunud muudatusi perevägivalda ohvrite kaitsmisel Eestis on täheldanud üle poole (58%) spetsialistidest (Joonis 19). 18% hinnangul on toimunud väga olulised positiivsed muudatused, 40% arvates on toimunud mõned positiivsed muudatused.

Küsisime ka vaba vastuse vormis, milliseid muudatusi on märgatud. Spetsialistid nimetavad esmasena kriisiabikeskuste loomist seksuaalvägivalda all kannatanutele.

Ka peetakse heaks algatuseks MARAC mudeli rakendamist (kõrge riskiga pere/lähisuhtevägivalda juhtumite lahendamise) ohvriabis. Tegemist on kasuliku ning ennast tõestanud mudeliga, mida paraku on kasutatud vaid vähestel juhtudel - nt 2019. aastal registreeritud ca 4000 pere/lähisuhtevägivalda kuriteo puhul vaid 167 juhtumis.

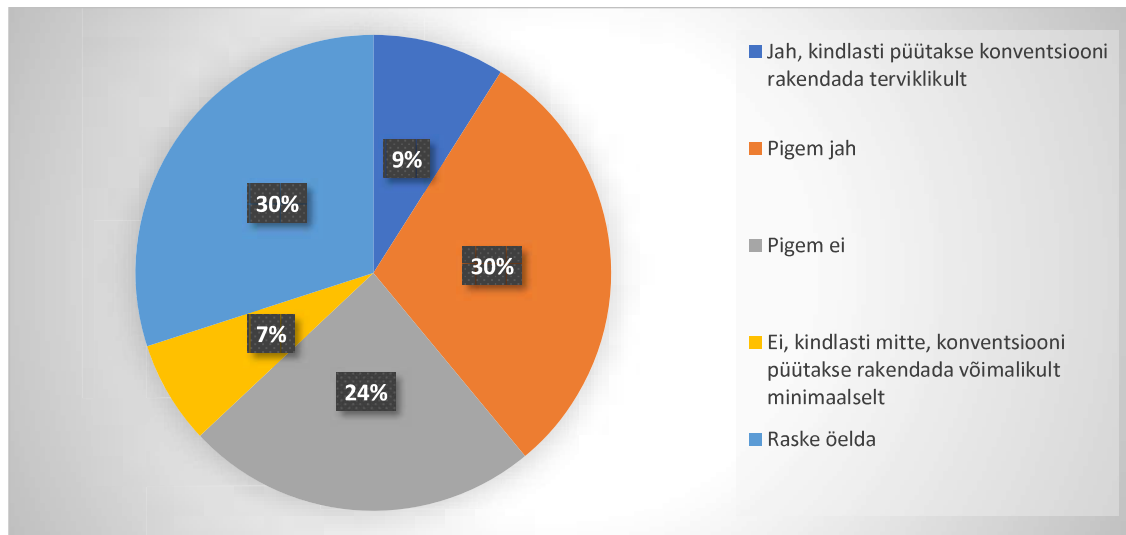
Ka täheldavad vastajad tõhusamat kommunikatsiooni ja avalikkuse teavitamist. Rohkem on tehtud teavitustööd, et ohvrid teaksid, kuidas oleks kõige õigem vägivalda puhul käituda ja kuhu abi saamiseks pöörduda. Rohkem on hakatud pöörama tähelepanu laste turvalisuse ja heaolu tagamisele ja järjest rohkem jõuab avalikkusele infot alaealiste seksuaalsest ärakasutamisest.

2.7. Eesti riigil napib poliitilist tahet, et konventsiooni täies mahus rakendada

Küsisime spetsialistidelt, kuivõrd on Eesti riik valmis selleks, et Istanbuli konventsiooni täies mahus rakendada (Joonis 20).

Joonis 20. Mis te arvate, kas Eesti riigil on selget poliitilist tahet rakendada Istanbuli konventsiooni täies mahus? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Vaid 39% spetsialistide hinnangul on Eesti riigil piisavalt poliitilist tahet, et rakendada konventsiooni täies mahus (Joonis 20). 31% arvates tahet napib, 30% on jäänud erapooletuks.

2.8. Paljud ohvrite õiguskaitse probleemid on lahendamata

Uuringust selgus, et spetsialistide hinnangul ei saa ohvrid Eestis sellist õiguskaitset nagu nad vajavad (Tabel 3).

Esmaseks probleemiks on, et Eestis puudub perekohtute süsteem kus töötaksid spetsiaalse ettevalmistuse saanud tegevjuristid, nõus (täiesti+pigem) on sellega 82% vastajatest.

Tabel 3. Millised on põhiprobleemid vägivalda ohvrite kaitsmisel Eestis? (%-s)

	Olen sellega täiesti nõus	Pigem olen nõus	Ei ole nõus	Raske öelda	Kokku
Eestis puudub perekohtute süsteem kus töötaksid spetsiaalse ettevalmistuse saanud tegevjuristid	49	33	9	9	100
Vägivallatseja on sageli domineerivas ja manipuleerivas positsioonis. Spetsialistidel ja ametnikel on raske seda ära tunda ja vägivalda juhtumit adekvaatselt hinnata	29	52	13	6	100
Valitsevad tugevad eelarvamused ja stereotüübid mis sageli süüdistavad ohvrit ennast vägivalda provotseerijana	26	43	27	4	100
Spetsialistide ja ametnike pinnapealsed teadmised perevägivallast, elukutse omandamisel ei saa nad vajalikku baasõpet ja baasteadmiseid	22	48	26	4	100
Riskirühmadele (vähemusrahvused, puuetega naised, seksuaalvähemused jt) pööratakse liiga vähe tähelepanu, nende vajaduste ja probleemidega ei tegeleta	21	44	17	18	100

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Teisena tuuakse välja, et vägivallatseja on sageli domineerivas ja manipuleerivas positsioonis ning spetsialistidel ja ametnikel on raske seda ära tunda ja vägivalda juhtumit adekvaatselt hinnata, nõus (täiesti+pigem) on sellega 81% vastajatest.

Kolmandana nimetatakse tugevaid eelarvamusi ja stereotüüpe, mis on sageli ohvri vastu ja süüdistavad teda vägivalda provotseerimises, nõus (täiesti+pigem) on 69% vastajatest.

Stereotüüpsed suhtumised ja arusaamad, kus ka ohvreid süüdistatakse toimunud vägivaldas, on ohvrite ebakindluse tõsiseks allikaks ja takistavad spetsialistide tööd. Ebakindlus ja süüdistamise kartus on üks põhjustest, miks vägivalda all kannatav ohver julgeb harva pöörduda politsei poole. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2021.aasta uuringuraportist "Kuritegevus, ohutus ja ohvrite õigused" selgub, et uuringule eelnenud viimase viie aasta jooksul toimunud kuriteojuhtumi kirjeldamisel teatas keskmiselt 30% EL 27 liikmesriigi elanikest politseile kehalisest vägivallast ja 11% ahistamisjuhtumist. Eestis teatas vaid 13%

elanikkonnast politseile füüsilisest vägivallast ja 11% ahistamisjuhtumist.²³ Enamikust füüsilise vägivalla ja ahistamise juhtumitest politseile ei teatata

Neljandana tuuakse välja spetsialistide ja ametnike pinnapealsed teadmised perevägivallast, elukutse omandamisel ei saa nad sageli vajalikku baasõpet ja baasteadmiseid, nõus (täiesti+pigem) on sellega 70% vastajatest.

Viiendana nimetatakse riskirühmade (vähemusrahvused, puuetega naised, seksuaalvähemused jt) vähest juurdepääsu vajalikule abile, neile pööratakse liiga vähe tähelepanu, nende vajaduste ja probleemidega ei tegeleta, nõus (täiesti+pigem) on 65% vastajatest. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2021.aasta uuringuraportist "Kuritegevus, ohutus ja ohvrite õigused" selgub, et riskigruppidel (näiteks LGBT+ inimesed) võib olla hirm abi otsida, nad ei ole kindlad, kuidas neisse suhtutakse ja kas nad abi üleüldse saavad.²⁴

Samaaegselt käesoleva uuringuga viidi variraporti koostamisel läbi ka kvalitatiivuuring perevägivalda kogenud riskirühmade seas. Küsitleti 20 inimest ja selgus, et enamik vastanutest, kelledeks olid puudega inimesed, eakad, rahvusvähemused, migrandid, seksuaalvähemused jt. on kogenud suuremal või väiksemal määral ükskõikset, tõrjuvat ja halvustavat suhtumist abi otsimisel erinevates instantsides (tervishoiusüsteem, ohvriabi, naiste tugikeskus, sotsiaaltöötaja, politsei, tegevjuristid (prokurör, advokaat, kohtunik). Reeglina suhtutakse riskirühma kuuluvasse inimesse eelarvamusega ja stereotüüpselt, tema probleemidest ei taheta aru saada, puudub empaatia ja kaastundlik suhtumine.

Esinaeb ka juhtumeid, kus perevägivalla puhul leiab aset survestamine kokkuleppemenetluseks või perelepituseks, mis on reeglina vägivallatseja huvides ja soosib perevägivalla jätkumist.

2.9. Karistused vägivallatsejatele ei ole spetsialistide hinnangul õiglased

Valdav osa vastajatest (72%) peab praeguseid karistusi vägivallatsejatele, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, liiga leebeteks (Joonis 21).

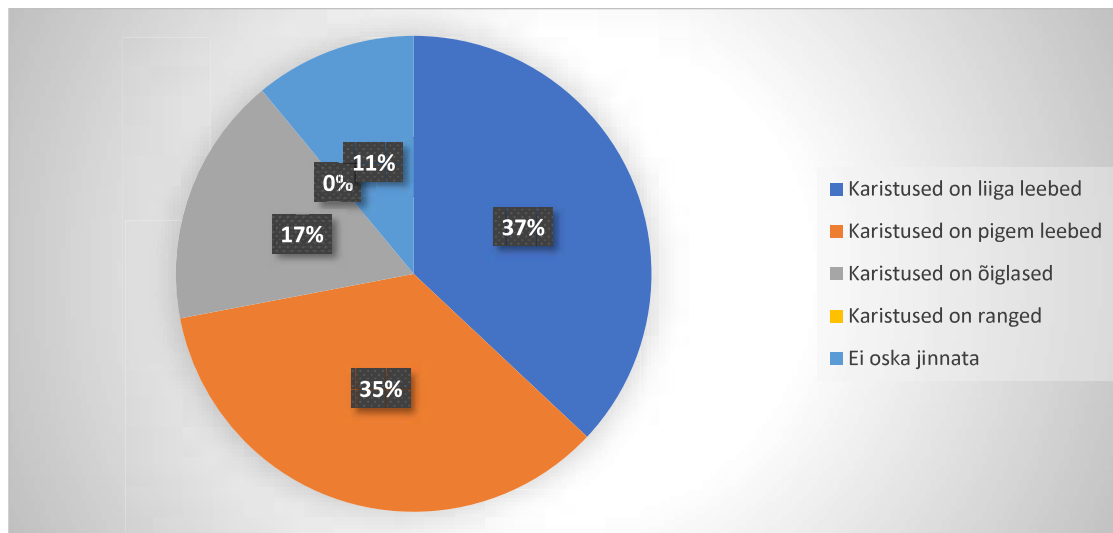
Õiglasteks peab karistusi vaid 17% vastajatest, rangeteks mitte keegi. 11% vastanutest ei oska perevägivallatsejatele mõistetavatele karistustele hinnangut anda.

Liiga leebed karistused võib olla üks põhjus, miks Eestis on kõrge korduvvägivalla tase ja miks on raske vägivalla levikut tõkestada.

²³ FRA 2021. Crime, safety and victims' rights – Fundamental Rights Survey. Kokku küsitleti 35000 inimest EL-s. <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-survey-crime>

²⁴ FRA 2021. Crime, safety and victims' rights – Fundamental Rights Survey.

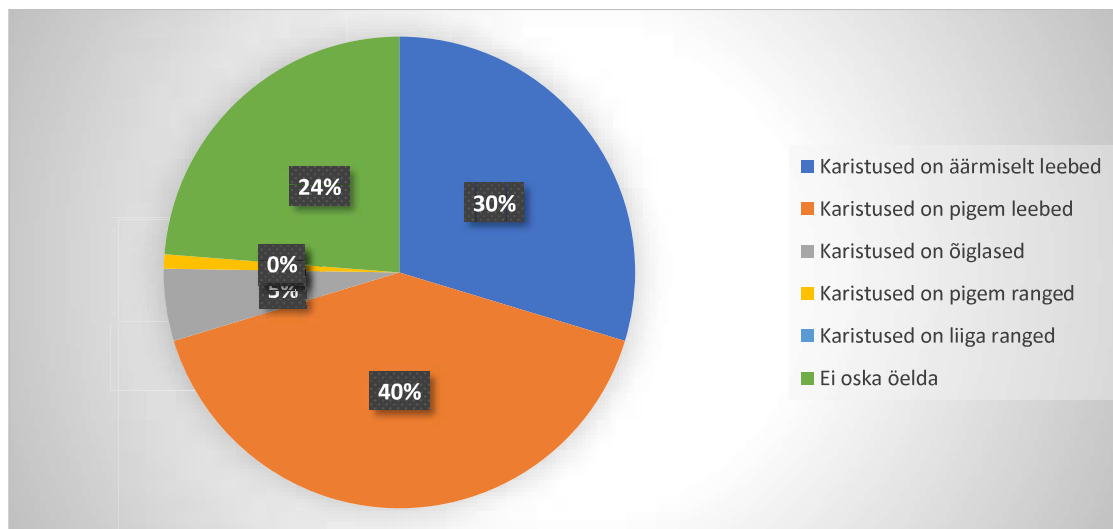
Joonis 21. Kuidas hindate praegu Eestis perevägivallatsejatele, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, mõistetavaid karistusi? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Ka elanikkonna hinnangul on Eestis perevägivallatsejatele mõistetavad karistused, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, liiga leebed, selgub 2019.aasta uuringust (Joonis 22). See annab tunnistust, et vastanud teadvustavad perevägivalda tõsidust ning peavad seda Eestis probleemiks. Umbes veerand vastanutest ei oska perevägivallatsejatele mõistetavatele karistustele hinnangut anda.

Joonis 22. Kuidas hindate praegu Eestis perevägivallatsejatele, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, mõistetavaid karistusi? (%-s)

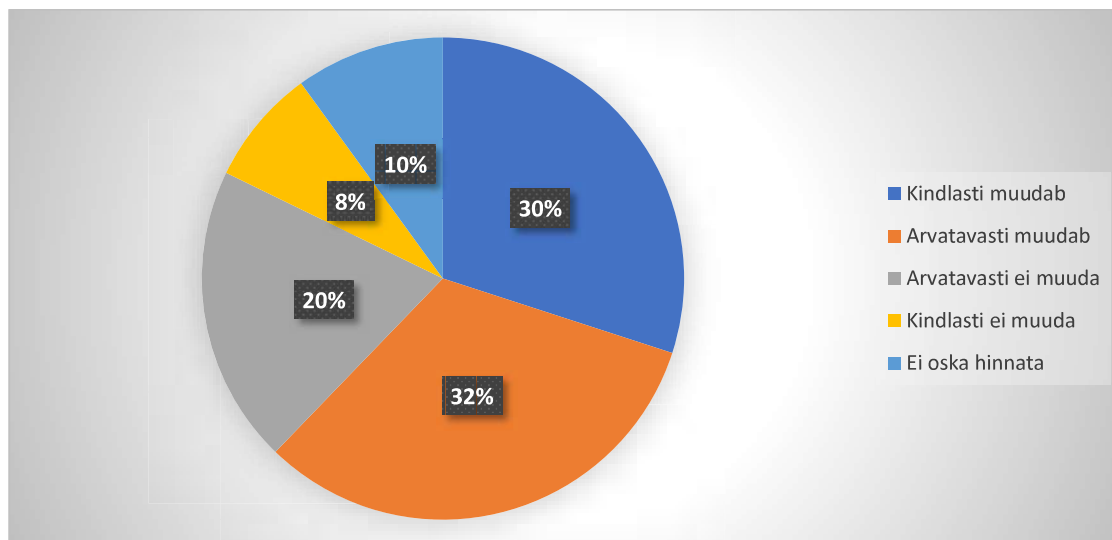

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üle-eestiline elanikkonna uuring 2019, 1003 vastajat

2.10. Spetsialistid pooldavad perevägivalla seadust

Eestis ei ole eraldiseisvat perevägivalla seadust. Küsisime spetsialistidelt, kas eraldi seadus muudaks perevägivalla juhtumitega tegelemise tõhusamaks (Joonis 23).

Joonis 23. Eestis puudub perevägivalla seadus. Milline on Teie seisukoht, kas eraldi perevägivalla seadus muudaks Eestis perevägivalla ohjeldamise tõhusamaks? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Enamik spetsialistidest (66%) on seisukohal, et eraldi perevägivalla seadusel on õigusemõistmisele positiivne mõju, vaid iga neljas vastaja on seisukohal et eraldi seadus ei muuda perevägivallaga tegelemist tõhusamaks. 9% vastajatest ei oska seaduse mõju hinnata.

2.11. Üldist karistusseadustikku ei peeta perevägivalla puhul asjakohaseks ega efektiivseks

Eestis puudub soolist ja perevägivalla spetsiifikat arvestav õigusregulatsioon, mis võimaldaks avada soolise ja peresuhtevägivalla kui keerulise ja mitmetahulise sotsiaalse nähtuse olemust. Eeldatakse, et üldised karistusõiguslikud sätted kaitsevad kannatanuid ka perevägivalla eest. Küsisime spetsialistidelt, kas nad on sellega nõus (Tabel 4).

Tabel 4. Kas ja kuidas praegune perekõiguse seadusandlus Eestis on asjakohane ja efektiivne perekõiguse puhul? Palun hinnake alljärgnevat väidet. Karistusõiguse normid ei ole perekõiguse puhul efektiivsed, sest... (%)

	Olen sellega täiesti nõus	Pigem olen nõus	Ei ole nõus	Raske öelda	Kokku
... ei võimalda perekõiguse ennetada ja raskeid juhtumeid ära hoida. Üldist kriminaalõigust saab reeglina kasutada alles siis, kui füüsilise vägivald on juba toimunud.	50	34	10	7	100
... ei võta arvesse, et vägivallatseja ja ohver on eri staatuses, ohver on nõrgem pool ja ei suuda võrdselt vägivallatsejaga oma õiguste eest seisma.	38	41	15	6	100
... ei arvesta, et ohver ja vägivallatseja elavad ühel ja samal elamispinnal, vägivallatsejal on võimalus ohvrit mõjutada ja survestada.	36	50	11	4	100
... annavad vägivallatsejatele võimaluse süüdimatult ja karistamatult tegutseda. Karistamine üldiste karistusõiguslike sätete alusel on tinglik, piirdudes reeglina kriminaalse hukkamõistu, lepitamismenetluse, trahvi ja üliharva lühiajalise vanglakaristusega.	33	32	23	13	100
... ei kohusta kohtuid hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes perekõiguse arvesse võtma, mis annab vägivallatsejale õiguse last kasvatada.	32	28	25	15	100
... ei võta arvesse perekõiguse korduvat iseloomu. Üldkuritegusid vaadeldakse reeglina kui ühekordseid akte	28	41	21	9	100
... ei arvesta perekõiguse spetsiifikat, nagu näiteks sugulus- ja/või perekondlikud sidemeid ohvri ja kannatanu vahel, majanduslikku sõltuvust jms	20	49	20	11	100

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Esitame hindamiseks seitse väidet, millestega on nõus (täiesti+pigem) enamik vastajatest 69-84%. Nii arvab 84% vastajatest, et üldised karistusõiguslikud sätted ei võimalda perekõiguse ennetada ja raskeid juhtumeid ära hoida. Üldist kriminaalõigust saab reeglina kasutada alles siis, kui füüsilise vägivald on juba toimunud. Üldised kriminaalkuriteod, nagu kalletung, pekmine, raskete kehaliste vigastuste tekitamine ei suuda arvesse võtta kogu

perevägivalla keerulisi ja spetsiifilisi aspekte. Perevägivald avaldub eri vormides, see pole vaid füüsiline vägivald, võib olla ka kui seksuaalne vägivald, vara kahjustamine, emotsionaalne ja psühholoogiline, hirmutamine, jälitamine, majandusliku toetuse ära võtmine, või vägivallaga ähvardamine. Eraldi perevägivalla seadus võimaldab nii perevägivallaga seonduvat spetsiifikat terviklikumalt käsitleda, kui ka perevägivalda ennetada

79% hinnangul ei võta üldine karistusseadustik arvesse, et vägivallatseja ja ohver on eri staatuses, ohver on nõrgem pool ja ei suuda võrdselt vägivallatsejaga oma õiguste eest seisma.

86% arvates elavad ohver ja vägivallatseja ühel ja samal elamispinnal, vägivallatsejal on võimalus ohvrit mõjutada ja survestada.

60% hinnangul ei kohusta üldine karistusseadustik kohtuid hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes perevägivalda arvesse võtma, mis annab vägivallatsejale õiguse last kasvatada. 69% on seisukohal, et üldine karistusseadustik ei võta arvesse perevägivalla korduvat iseloomu. Üldkuritegusid vaadeldakse reeglina kui ühekordseid akte 69% näeb probleemi selles, et üldised karistusõiguslikud sätted ei arvesta perevägivalla spetsiifikat, nagu näiteks sugulus- ja/või perekondlikud sidemeid ohvri ja kannatanu vahel, majanduslikku sõltuvust jms

Perevägivalla karistamine üldiste karistusõiguslike sätete alusel on tinglik, piirdudes reeglina kriminaalse hukkamõistu, lepitamismenetluse, trahvi ja üliharva lühiajalise vanglakaristusega ega võimalda ära hoida süstemaatilist ja korduvvägivalda.

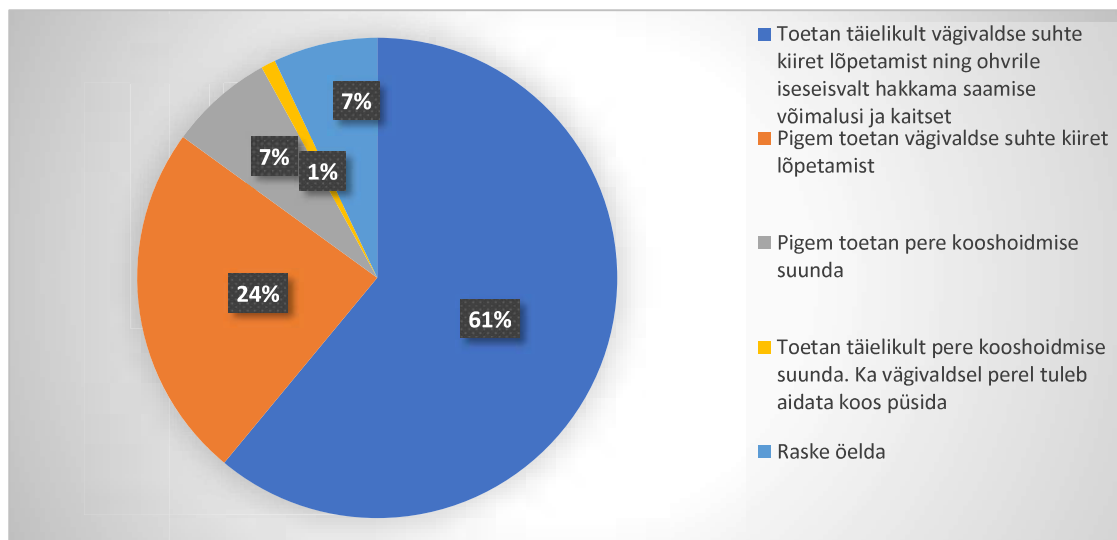
Riikides, kus perevägivalla seadus puudub, on piiratud võimalused efektiivselt kaitsta ohvrit vägivalla eest ja panna vägivallatsejat enda poolt sooritatud kuriteo eest vastutama. Õigusbaas on nõrk ja ei toeta ohvrit, tõenäosus, et vägivald jätkub, on väga suur. Perevägivalla seaduseta riigid reageerivad peamiselt juba toimunud vägivallale, ennetus praktiliselt puudub.

2.12. Spetsialistide hinnangul tuleks ohvril aidata võimalikult kiiresti vägivaldsest suhtest väljuda

Perevägivalla juhtumite lahendamisel rakendatakse kahte peamist lähenemisviisi: kas hoida peret koos, püüdes rakendada nõustamisi ja lepitamist või aidata ohvril võimalikult kiiresti vägivaldsest suhtest väljuda.

Küsisime spetsialistidelt kumba lähenemisviisi nad pooldavad (Joonis 24).

Joonis 24. Perevägivaldse juhtumite lahendamisel on kaks peamist suunda: a) pere kooshoidmine nõustamiste ja lepitamistega) aidata ohvril võimalikult kiiresti vägivaldsest suhtest väljuda, pakkudes talle kaitset ja iseseisvalt hakkama saamise võimalusi Kumba tegevussuunda pooldate Teie? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Valdav osa spetsialistidest (85%) toetab vägivaldse suhte kiiret lõpetamist ja ohvrile iseseisva hakkama saamise võimaluste ja kaitse pakkumist. Vaid 8% toetavad vägivaldses suhtes elava pere kooshoidmist.

Paraku eelistatakse Eestis vägivaldses suhtes elavat pere koos hoidmist. Eestis püütakse vägivallatsejat pere juures hoida, rakendades pereteraapiat, paarinõustamist, ohvriabi poolset lepitamist jms.

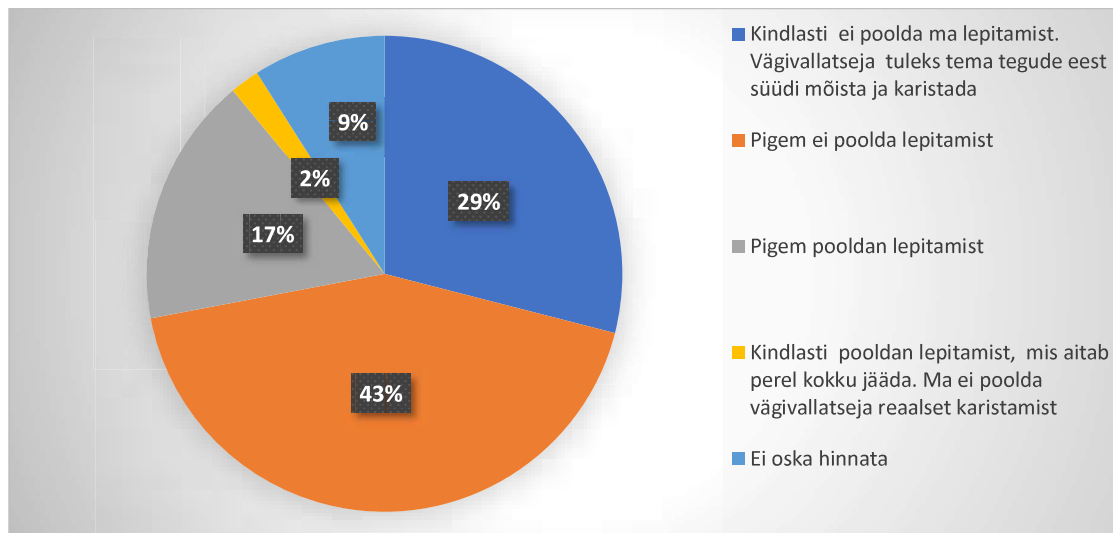
Üks levinumaid viise Eestis on vägivaldses suhtes elava pere kooshoidmine lepitamismenetluse (inglise keeles „mediation“) abil, mida praktiseeritakse Eestis vägivallatseja ja ohvri vaheliste suhete juriidiliseks regulatsiooniks ca neljandikul juhtumitest.

Lepitamine tähendab, et süüdimõistva otsuse asemel suunab prokurör juhtumi lepitamismenetlusele ning edasi ohver ja vägivallatseja lepitataksegi omavahel. Vahendajad (kelleks on Eestis ohvriabitöötajad) püüavad pooli omavahel kokku viia, nõ „ära lepitada“, sõlmitakse leping ohvri ja vägivallatseja vahel, kus vägivallatseja võtab endale mitmesuguseid „nõ kohustusi“ 6 kuu jooksul näiteks mitte tarbida alkoholi, mitte käituda vägivaldselt jne.

Küsisime vastajatelt, kuidas nad suhtuvad lepitamisse (Joonis 25).

Joonis 25. Füüsilise perevägivalla puhul (peksmine, tõukamine, kergete vigastuste tekitamine jms) kasutatakse vägivalatseja karistamise asemel ka vägivalatseja ja ohvri lepitamist. Kuidas suhtute Teie ohvri ja vägivalatseja lepitamisse? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Enamik vastanud spetsialistidest (72%) ei poolda perevägivalla juhtumite puhul ohvri ja vägivalatseja lepitamist. Lepitamise pooldajaid on 19%, erapoolelt vastas 9%.

Ekspertide hinnangul on lepitusmenetlusel mitmeid tõsiseid puuduseid. Põhiprobleemiks on kontrolli ja tagasisideme puudumine, kas kokkulepped on olnud mõjusad, kas ohver sai vajaliku turvalisuse ja kas vägivalatseja käitumine on muutunud. Ekspertid leiavad, et kokkulepete sisu võib olla üldsõnaline ja ebamäärane, ei ole vägivalatsejat distsiplineeriv ning et pool aastat on liiga lühike aeg, et vägivalatseja oma käitumist muudaks.

Lepitamist peetakse ohtlikuks ka seetõttu, et vahendaja võtab endale suure vastutuse ja õigused sekkuda pereellu, samas ei ole ta võimeline prognoosima olukorda, hindama seda ohvri seisukohalt. Lepitamise puhul on väga suur risk, et ohver satub uuesti vägivalatseja meelevalla, heauskse lootusega, et 6 kuud kehtiv leping muudab vägivalatseja käitumist, ehk ta võtabki mõistuse pähe ja enam ei väärkohtle ohvrit.

Lepitusmenetlus tugineb kahele eksitavale arusaamale. Esiteks eeldatakse, et mõlemad pooled (ohver ja vägivalatseja) omavad võrdseid õiguseid kaitsta omi huvisid. Arusaam on eksitav, sest süüalusest sõltuv pool ei saa olla võrdväärne partner lepitamisprotsessis ja asub läbirääkimiste ajal nõrgemas positsioonis.

Teiseks eeldatakse, et mõlemad pooled vastutavad võrdselt konflikti ja kallaletungi eest. Lepitajate arvates on mõlemad võrdselt toimunud süüdi, sõltumata sellest, et kahju on pidanud kannatama vaid üks pool, keda rünnati.²⁵

²⁵ J. Stubbs. Beyond Apology? Domestic Violence and Critical Questions for Restorative Justice. The University of Sydney Law School. Legal Studies Research Paper No.07/75.

Lepitamine on üsna tüüpiline näide normikesksest lähenemisest, kus lähtutakse normatiivsetest ettekirjutustest, tajumata ohvrite tegelikke probleeme ja vajadusi, suutmata prognoosida vägivallatseja edasist käitumist ja tajumata olukorra riskantsust tervikuna

Ka Istanbuli konventsioon on perevägivald puhul resoluutselt taastava õiguse ja lepitamise vastu. Uuringust võib järeldada, et ettevaatlik suhtumine lepitamismenetlusse on omane ka Eesti spetsialistidele.

Selgitasime uuringus, mis on ikkagi põhjuseks, et ohvri ja vägivallatseja lepitamine on Eestis üsnagi levinud ja palusime hinnata viit erinevat põhjust (Tabel 5).

Tabel 5. Ohvri ja vägivallatseja lepitamine on Eestis üsnagi levinud. Mis on selle põhjuseks? (%-s)

	Olen sellega täiesti nõus	Pigem olen nõus	Ei ole	Raske öelda	Kokku
Eeldatakse, et vägivallatseja kahetseb oma tegusid, hüvitab kahjud ja lõpetab vägivallatsemise	27	48	15	10	100
Lepitamisega püütakse nn rahulikult teel vägivaldsed pered kokku jätta. Usutakse, et nn kaklevatele pooltele on kõige enam vaja vahendajat, kes pered ära lepitab	20	48	27	5	100
Tegemist on õiguskaitseüsteemi mugavusega, vägivald probleemide lahendamise lükatakse ohvri õlgadele	28	33	30	9	100
Tegemist on tööaja ja raha kokkuhoiuga. Lepitades vägivallatseja ja ohvri jäävad ära uurimismenetlused, kohtuprotsessid jms.	22	24	36	18	100
Ohvrit võidakse mõnikord ka "survestada" lepitamisega leppima	27	36	22	15	100

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Enamiku vastajate (75%) hinnangul on lepitamise oluliseks põhjuseks lootus, et vägivallatseja muudab oma käitumist, kahetseb oma tegusid, hüvitab kahjud ja lõpetab vägivallatsemise. Nõus ei ole selle seisukohaga 15%, 10% jääb erapooletuks.

68% arvates on lepitamist vaja, et nn rahulikult teel vägivaldsed pered kokku jätta. Usutakse, et vägivaldses suhtes olevatele pooltele on kõige enam vaja vahendajat, kes nad ära lepitab. Nõus ei ole selle seisukohaga 27%, 5% jääb erapooletuks.

63% leiab, et ohvrit võidakse mõnikord ka "survestada", et lepitamisega leppida. Nõus ei ole selle seisukohaga 22%, 15% jääb erapooletuks.

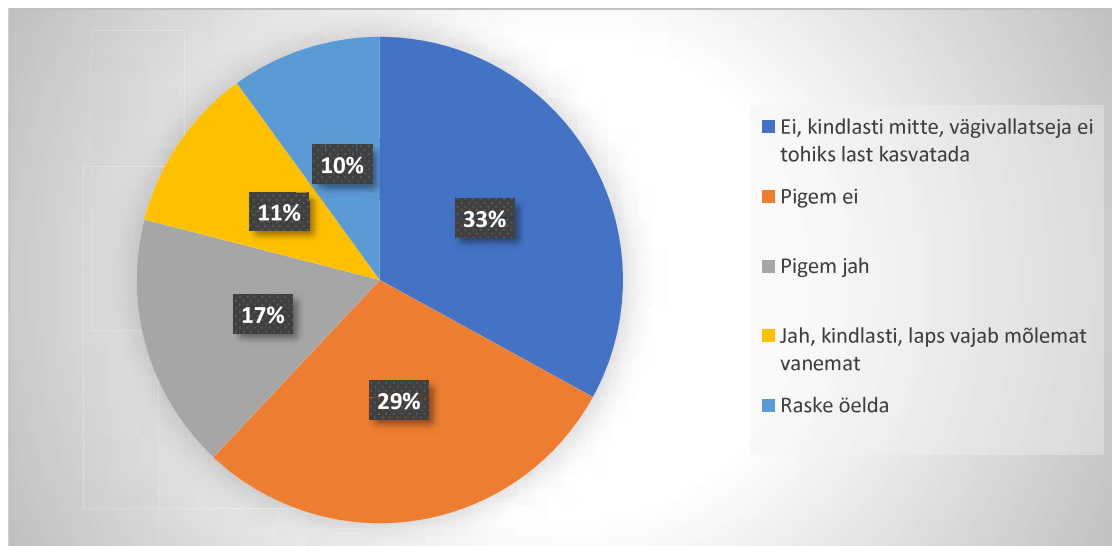
61% hinnangul on tegemist õiguskaitstesüsteemi mugavusega, vägivalda probleemi lahendamine lükatakse ohvri õlgadele. Nõus ei ole selle seisukohaga 30%, 9% jääb erapooletuks.

45% toetavad seisukohta, et tegemist on õiguskaitsetöötajate tööaja ja raha kokkuhoiuga. Lepitades vägivallatseja ja ohvri jäävad ära uurimismenetlused, kohtuprotsessid jms. Nõus ei ole selle seisukohaga 36%, 18% jääb erapooletuks. Selle väitega ollakse kõige vähem nõus.

Tervikuna võib hinnangutest järeldada, et rohkem pooldatakse seisukohta, et lepitamine annab võimaluse vägivallatseja käitumist mõjutada ning rahulikult ja sobival viisil vägivalda lõpetada. Vähem pooldatakse seisukohti, et tegemist on õiguskaitstesüsteemi mugavuse või õiguskaitsetöötajate tööaja ja raha kokkuhoiuga.

Ohvri ja vägivallatseja lepitamist lapse pärast ei pea spetsialistid lapse jaoks oluliseks (Joonis 25).

Joonis 25. Kas ohvri ja vägivallatseja lepitamine lapse pärast on lapse jaoks oluline? (%-s)

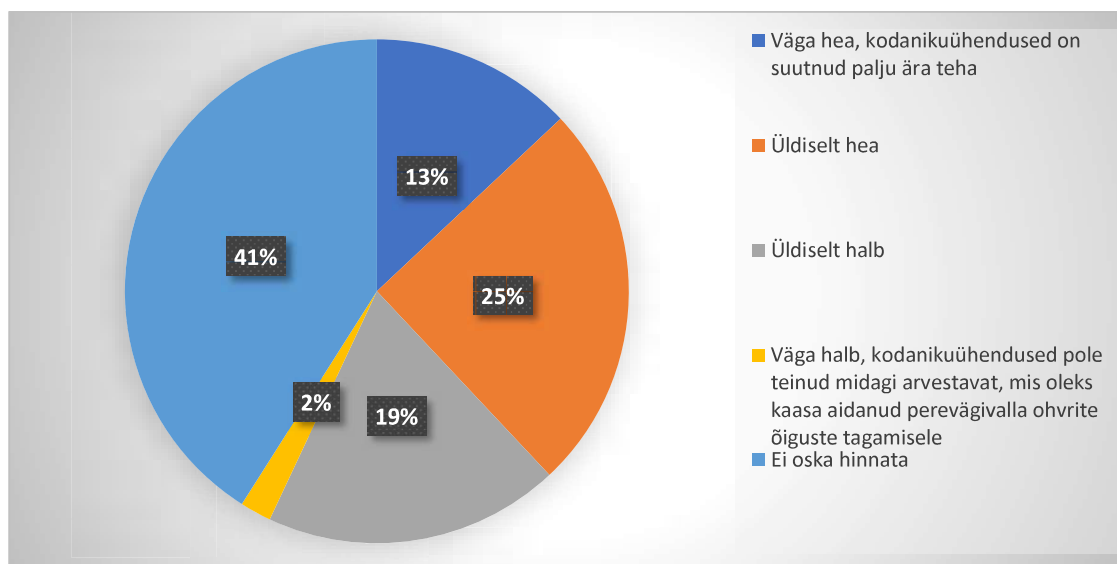
Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

62% vastajate hinnangul ei peaks ohvrit ja vägivallatsejat lapse pärast lepitama sel põhjusel, et vägivaldne lapsevanem ei tohiks last kasvatada. 28% arvates võiks lepitamine siiski toimuda, sest laps vajab mõlemat vanemat, 10% jääb erapooletuks.

2.13. Kodanikuühenduste kasutamata võimalused Istanbuli Konventsiooni terviklikuks rakendamiseks Eestis

Küsisime spetsialistidelt, kuidas hinnatakse kodanikuühenduste senist tegevust ja suutlikkust perevägivalda ohvrite huvikaitsel (Joonis 26).

Joonis 26. Kuidas hindate Eestis tegutsevate kodanikuühenduste suutlikkust perevägivalda ohvrite õiguste eest seista ja nende huvikaitsset tagada? (%-s)

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Üle kolmandiku vastajate (38%) hinnangul on kodanikuühendused Eestis suutnud palju ära teha perevägivalda ohvrite huvide kaitsmisel, iga viies ei ole sellega nõus ja suurim osa vastajatest (41%) ei oska hinnangut anda.

Uuringust võib järeldada, et kodanikuühendustel on veel tublisti arenguruumi, et jõulisemalt ja efektiivsemalt perevägivalda ohvrite õiguste eest seista, nende huvikaitsset tagada ja samuti selles, et oma tegevustest ja tulemustest rohkem avalikkust informeerida.

Spetsialistide uuringust selgub, et Eestis napib kodanikuühenduste sh naisorganisatsioonide aktiivsust, mis seaks eesmärgiks soolise ja lähisuhtevägivalda ohvrite olukorra jälgimise Eestis. Ka puudub kodanikuühenduste võrgustik, mis jälgiks naistevastase ja perevägivalda ohvrite olukorda Eestis, tegutseks koordineeritult, oskaks vajadusel välja töötada sekkumisplaane.

Kodanikuühendused ei ole seni tõstatanud probleemi, et Eesti riik on Istanbuli Konventsiooni nõudeid minimaalsel kujul rakendanud ning ohvriabisüsteem ei vasta kaugeltki konventsiooni

nõuetele. Ka on väga harva tõstatud probleeme kuivõrd vähe on kaitstud vägivalla eest erinevad haavatavad riskirühmad (rahvusvähemused, immigrandid, LGBT inimesed, puuetega naised, eakad naised, noored naised jt).

Et suurendada kodanikuühenduste aktiivsust, loodi Eestis 17.04.2023 eesti ja venekeelsete naisorganisatsioonide baasil üleriigiline kodanikualgatuse võrgustik Istanbuli konventsiooni rakendamise jälgimiseks. Võrgustiku eesmärk on korraldada ühiseid arutelusid ja seminare Istanbuli konventsiooni rakendamise kohta, aruteludesse on kaasatud ka haavatud gruppide esindajad ja kohalikud kogukonnad üle kogu Eesti. Võrgustik töötab välja plaani, kuidas vajadusel sekkuda Istanbuli konventsiooni rakendamisse ning teha ettepanekuid soolise ja lähisuhtevägivalla ennetamiseks ja tõkestamiseks.

Istanbuli konventsiooni toetusvõrgustik esitas 31.mail 2023 meedias avaliku pöördumise (manifesti), mis kutsub üles rakendama Eestis täies mahus Istanbuli konventsiooni, mille eesmärk on pere- ja naistevastaste vägivalla leviku tõkestamine. Manifest saadeti ka erinevatele ministriumitele ja ametkondadele Eestis. Toetusvõrgustik on veendunud, et Istanbuli konventsiooni järgimine ja täiemahuline rakendamine aitaks perevägivalda Eestis ohjeldada.

Manifestis tehti 11 ettepanekut Eesti riigile Istanbuli Konventsiooni täiemahuliseks rakendamiseks, mis on välja töötatud konventsiooni toetusvõrgustiku poolt, kuhu kuuluvad 14 juhtivat kodanikuühendust ja 5 pere- ja naistevastase vägivalla tippeksperiti (Vt.lisa1).

Manifest loeti ette 31.mail 2023a. Riigikogu konverentsisaalis, kus toimus arutelu teemal: „Istanbuli konventsioon - kasutamata potentsiaal perevägivalla ohjeldamiseks“. Arutelu korraldas Riigikogu sotsiaaldemokraatlik fraktsioon koostöös Eesti Avatud Ühiskonna Instituudiga.

Selgitasime uuringus, mida võiksid kodanikuühendused ohvrite huvikaitseks teha ja palusime hinnata kaheksat võimalikku tegevust. Kõik hindamiseks pakutud tegevused on 75-92% vastajate hinnangul hinnangul vajalikud (Tabel 6).

Kõige suuremaid toetusi (toetas üle 90% vastajatest) said kolm tegevust:

- parandada ohvrite digipädevust ja juurdepääsu infole (94%);
- ohvrite esindamine asjaajamistel eri institutsioonide ja asutustega (92%);
- aidata ohvritel leida jõukohast tööd, omandada uut elukutset jms. (91%).

Kõrgeid toetusi (üle 80% vastajatest) said ka järgmised tegevused:

- ohvrite kaasamine diskussioonidesse nende õiguste tagamise osas (89%);
- ohvrite kaasamine sotsiaalsetesse tegevustesse (huviringid, vabatahtlik töö jms) (88%);
- ohvritele pakutavate teenuste kvaliteedi jälgimine naiste tugikeskustes ja perioodiliste ülevaadete tegemine (85%);
- ohvritele pakutavate teenuste kvaliteedi jälgimine ohvriabis ja perioodiliste ülevaadete tegemine (81%).

Tabel 6. Millised võiksid olla kodanikuühenduste peamised eesmärgid/ülesanded, et perevägivald ohvrite eest seista? (%-s)

	Jah, kindlasti	Pigem toetan	Ei toeta	Raske öelda	Kokku
Esindada ohvreid asjaajamistel eri institutsioonide ja asutustega	56	36	4	4	100
Aidata ohvritel leida jõukohast tööd, omandada uut elukutset jne.	56	35	4	5	100
Parandada ohvrite digipädevust ja juurdepääsu infole	49	45	3	4	100
Kaasata ohvreid sotsiaalsesse tegevustesse (huviringid, vabatahtlik töö jms)	47	41	6	6	100
Jälgida ohvriabis ohvritele pakutavate teenuste kvaliteeti, teha perioodilisi ülevaateid	47	34	12	8	100
Kaasata ohvreid diskussioonidesse perevägivald ohvrite õiguste tagamise osas	45	44	5	6	100
Jälgida naiste tugikeskustes ohvritele pakutavate teenuste kvaliteeti, teha perioodilisi ülevaateid	45	40	9	6	100
Jälgida Istanbuli Konventsiooni täitmist Eestis. Survestada riiki konventsiooni nõudeid täitma ja vajadusel ka sekkuda	43	32	11	14	100

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Valdav osa spetsialistidest (75%) on selle poolt, et kodanikuühenduste üks ülesanne võiks olla Istanbuli konventsiooni täitmise jälgimine Eestis, et survestada riiki konventsiooni nõudeid täitma ja vajadusel ka sekkuma.

Võib teha järelduse, et spetsialistidel on kõrge usaldus kodanikuühenduste vastu ja nende hinnangul vajab kodanikuühenduste potentsiaal rakendamist. Kuna olukord ohvrite inimõiguste ja huvikaitse osas pole Eestis rahuldav, võiks kodanikuühendustele anda rohkem võimalusi siinosas riigile appi tulla.

Miks ei võiks riik ja omavalitsused tellida vabaühendustelt ohvritele vajalikke teenuseid, et parandada olukorda ohvrite inimõiguste ja huvikaitse osas. On terve rida ohvritele vajalikke teenuseid, milliste osutamisega praktiliselt ei tegeleta, või tehakse seda minimaalselt. Ka võiks vabaühenduste potentsiaali rakendada, et jälgida, milline on teenuste kvaliteet ohvriabis ja naiste tugikeskustes ning ka Istanbuli konventsiooni rakendamisele olla kodanikuühenduste kontroll.

Kuna Eestis on perevägivald ohvrite inimõiguste tagamisega suuri probleeme 89% spetsialistide hinnangul, võiks appi kutsuda kodanikuühendused, kes on end tõestanud ja usaldusväärsed. Kodanikuühenduste potentsiaal vajab rakendamist ja muidugi ka rahastamist.

2.14. Spetsialistide ettepanekud ja soovitused

Küsisime uuringus, mida konkreetselt tuleks Eestis teha, et Istanbuli konventsiooni nõudeid terviklikumalt rakendada, palusime hinnata 13 võimalikku muudatust/uuendust (Tabel 7).

Tabel 7. Kas Te toetate järgmiste Istanbuli konventsiooni nõuete rakendamist Eestis? (%-s)

	Jah, kindlasti toetan	Pigem toetan	Ei toeta	Raske öelda	Kokku
I Esmatähtsad muudatused/uuendused					
Kohtuotsuste tegemisel hinnata perevägivalda jätkumise riske ja tagajärgi, kaasata selleks eksperte	63	27	1	9	100
Tagada vägivalda ohvritele - naised, lapsed, heaolu: kodust peab lahkuma vägivaldaseja, mitte ohver	63	26	2	9	100
Anda ohvrile õigused osaleda menetlusprotsessis, olla informeeritud ja kaasatud kogu menetlusprotsessi vältel	62	28	2	10	100
Spetsialistide ja ametnike väljaõppesse kõrgkoolides viia sisse soolise võrdõiguslikkuse ja perevägivalda baaskursused	62	23	6	9	100
Tagada ohvri heaolu: anda politseile õigused perevägivalda korral kehtestada vägivaldasejale kohene lähenemiskeeld	61	32	1	6	100
Riskirühmadele (vähemused, puuetega naised jt) tagada spetsiaalselt neile suunatud teenuste paketid	56	27	9	8	100
II Olulised muudatused/uuendused					
Anda ohvrile võimalused kohtuprotsessi mõjutada, selles kaasa rääkida	43	32	7	18	100
Toetada ja tugevdada kodanikuühiskonna kontrolli selle üle, mis toimub tugikeskustes ja ohvriabi süsteemis	37	40	11	12	100
Lõpetada ohvrite kohustamine koos vägivaldasejatega osalema kohtuistungil	35	42	16	7	100
Praeguse üldise karistusseadustiku asemel tuleks hakata kasutama perevägivalda eripärasid arvestavat seadusandlust	32	41	14	13	100
Lõpetada ohvrite kohustamine kohtumiseks vägivaldasejatega pärast lahutust, et kokku leppida laste hooldusõigustes	28	44	18	10	100
Lõpetada vägivaldasejatele seadusandlikult laste hooldusõiguse tagamine, mis annab neile õiguse tegeleda laste kasvatamisega	22	43	20	15	100
Lõpetada ohvrite ja vägivaldasejate vahendamine/lepitamine	21	31	35	13	100

Allikas: Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi spetsialistide küsitlus 2022, 145 vastajat

Esmatähtsateks peetakse viie muudatuse/uuenduse rakendamist (toetas jah kindlasti+pigem üle 80% vastajatest):

- Hinnata perevägivalla jätkumise riske ja tagajärgi kohtuotsuste tegemisel - 90%
- Anda ohvrite õigused osaleda menetlusprotsessis, olla informeeritud ja kaasatud kogu menetlusprotsessi vältel - 90%
- Kohustada kodust lahkuma vägivallatsejat, mitte ohvrit - 89%
- Lülitada kõrgkoolide õppekavadesse soolise võrdõiguslikkuse ja perevägivalla baaskursused - 85%
- Tagada riskirühmadele (vähemused, puuetega naised jt) spetsiaalselt neile suunatud teenuste paketid - 83%

Olulised muudatused/uuendused on järgmised (toetas jah kindlasti+pigem 50-80% vastajatest):

- Toetada ja tugevdada kodanikuühiskonna kontrolli selle üle, mis toimub tugikeskustes ja ohvriabi süsteemis - 77%
- Anda ohvrite võimalused kohtuprotsessi mõjutada, selles kaasa rääkida - 75%
- Lõpetada ohvrite kohustamine koos vägivallatsejatega osalema kohtuistungil - 75%
- Töötada välja perevägivalla eripärasid arvestav seadusandlus - 73%
- Lõpetada ohvrite kohustamine kohtumiseks vägivallatsejatega pärast lahutust, et kokku leppida laste hooldusõigustes - 72%
- Lõpetada vägivallatsejatele seadusandlikult laste hooldusõiguse tagamine, mis annab neile õiguse tegeleda laste kasvatamisega - 65%
- Lõpetada ohvrite ja vägivallatsejate vahendamine/lepitamine - 52%

Kõigi ülaltoodud muudatuste/uuenduste osas on valmisolek neid rakendada üsnagi vähene. Sarnaseid ettepanekuid/soovitusi on ka varem tehtud, mõnede üle on ka lmeedias diskuteeritud, või püütud neid rakendada, paraku pole edasiminekut märgata.

2022. aastal Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt korraldatud üle-eestilisest spetsialistide uuringust selgub, et vaatamata positiivsetele saavutustele on Eestil veel palju arenguruumi Istanbuli konventsiooni rakendamisel. Konventsiooni nõuete terviklikuks täitmiseks peab riik otsustavalt sekkuma vägivallajuhtumitesse ja tegutsema efektiivsemalt. Tuleb põhjalikult analüüsida, mis on jäänud tegemata ja mis vajab muutmist. Tõsiseid barjääre ja takistusi konventsiooni täitmiseks spetsialistid ei näe, puudu jääb paljuski riigi poliitilisest tahtest.

3. JURIIDILINE ANALÜÜS, KUIDAS EESTIS ON TÄIDETUD ISTANBULI KONVENTSIOONI NÕUDEID

Saateks

Käesolev dokument on sõltumatu analüüs Eesti Vabariigi poolt Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni (edaspidi Konventsioon või Istanbuli Konventsioon) täitmise kohta. Analüüsi on koostanud Advokaadibüroo Kõrgesaar ja Laasik MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna Instituut tellimusel.

Alustuseks väärub märkimist, et ehkki see ei tulene ühestki õigusaktist, on suurem osa Eesti Vabariigi kohtupraktikast salajane. Teorias laetakse kõik avalikud kohtulahendid riiklikku avalikku andmebaasi Riigi Teataja, kuid praktikas jäetakse suur või isegi suurem osa esimese ja teise kohtuastme lahenditest andmebaasi kandmata või vähemalt ei ole need tavakasutajale kättesaadavad. Selle asemel laetakse lahendid Kohtute Infosüsteemi, kus neid saavad kasutada kohtud, prokuratuur ja Justiitsministeerium, kuid kus need ei ole kättesaadavad ei advokaatidele ega õigusteadlastele.

Hea näide on allpool korduvalt viidatud Justiitsministeeriumi analüüs tsiviilõigusliku lähenemiskeelu kohta²⁶. Selle p 2.1 viidatakse, et „*Kokku töötati läbi 199 kohtulahendit ajavahemikust 31.03.2016 – 03.07.2020*“. Riigi Teataja kohaselt tehti sel perioodil aga lähenemiskeelu kohta vaid 48 lahendit. See tähendab, et 3/4 lahenditest ei ole avalikkusele kättesaadavad. Seda ei teadustöö tegemiseks ega õiguspraktikutele menetlustes kasutamiseks.

Teine oluline sissejuhatav tähelepanek on, et Istanbuli Konventsiooni ei kohaldata Eestis vahetult. Riigi Teataja andmetel on vaid kolm lahendit, kus tsiviilasjades on Konventsioonile üldse viidatud:

- Tartu Maakohtu Valga kohtumaja 25. veebruari 2021. a otsus tsiviilasjas nr 2-21-994 p 5: „*Kohus märgib, et Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli Konventsiooni) art 48 tulenevalt ei ole lubatud lähisuhtevägivalla puhul kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitus*“.

²⁶ <https://www.just.ee/media/495/download>

- Tallinna Ringkonnakohtu 18. detsembri 2020. a määrus tsiviilasjas nr 2-20-6380 p 12.6: „Vaidlustatud määrus ei ole vastuolus konventsiooniga, sest selle art 26 lg 2 kohaselt peavad osalisriikide võetavad meetmed arvestama lapse parimate huvidega. Sama põhimõtte tuleneb Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni lapse õiguste konventsioonist, Euroopa Liidu põhiõiguste hartast ja lastekaitseseadusest, aga ka PKS § 123 lg-st 1. “
- Tartu Maakohtu 20. jaanuari 2020. a otsus tsiviilasjas nr 2-20-406, millele viidatakse Tartu Ringkonnakohtu 10. juuni 2020. a otsuses samas tsiviilasjas: „Kohus märkis ka, et Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli Konventsiooni) art-st 48 tulenevalt ei ole lubatud lähisuhtevägivalla puhul kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitus“.

Viidatud neli lauset kujutavad endast kogu Istanbuli Konventsiooni rakendamispraktikat Eesti Vabariigi tsiviilkohtumenetluses alates 2. detsembrist 2014. a mil Eesti Vabariik Konventsiooni allkirjastas. Tõsi, kriminaalasjades on Konventsioonile viidatud rohkem, seda peamiselt KarS § 58 p 13 (millega muudeti isikuvastase süüteo toimepanemine täisealise poolt alaealise juuresolekul karistust raskendavaks asjaoluks) kohaldamise selgitamisel, kuid ka seal on seda tehtud vaid 8 kohtuasjas.

See tähendab, et Istanbuli Konventsiooni rakendamispraktika igas praktilises mõttes puudub. Seetõttu keskendub käesolev analüüs seadusandluse analüüsile ning üritab vastata küsimusele, kas Eesti Vabariik täidab Konventsioonis sätestatud kohustusi. Kahjuks on lõppjärelus, et Eesti Vabariik teeb seda vaid näiliselt ning osaliselt.

3.1. Kohustuslik lepitus

3.1.1. Sissejuhatus

Konventsiooni art 48 lg 1 sätestab kohustusliku lepitusmenetluse keelu - konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et keelustada konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi vägivalla vormide suhtes kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitus.

Raporti p 278 kohaselt ei ole Eestis kohustuslikku lepitusmenetlust. See ei ole õige. Eestis on kohustuslik lepitusmenetlus olemas ning peagi jõustub seadus, mis kohustuslikku lepitusmenetlust oluliselt laiendab.

3.1.2. Tsiviilkohtumenetlus

Raporti p 281 mainitakse, et TsMS § 4 lg 4 kohaselt on kohtu otsustada, kas suunata menetlusosalised lepitusse. Viidatud sätte täpne sõnastus on järgmine: „Kui kohtu hinnangul on see kohtuasja asjaolusid ning senist menetluskäiku arvestades asja lahendamise huvides vajalik, võib ta kohustada pooli osalema lepitusseaduses sätestatud lepitusmenetluses“.

See tähendab, et **kohtul on õigus kohustada pooli osalema lepitusmenetluses**. TsMS ei sisalda ühtegi piirangut, mille korral kohtul ei ole õigust pooli lepituseks kohustada. See on puhtalt kohtu diskretsiooniõigus. Kohus võib kohustada pooli lepitusmenetlusse, sõltumata nende nõusolekust ning ka siis kui üks neist on lähisuhtevägivalla ohver ning seda ka siis kui vägivald jätkub menetluse ajal. Kohtupraktikas on see tavaline ning sõltub ainuüksi asja lahendava kohtuniku siseveendumusest. Lähisuhtevägivalla tõendamine tsiviilkohtumenetluses on keeruline ning paljude kohtunike jaoks on lähisuhtevägivald ebausutav nähtus. Seda, et vaidluse kokkuleppel lõpetamine sõltub liiga palju konkreetset asja lahendava kohtuniku isikust, on mõõndud ka õiguskirjanduses²⁷.

Raporti p 281 väidetakse, et nüüd on reegel, mille kohaselt peab kohus lepituseks kohustamisel võtma arvesse, kas vanem on teise vanema või lapse suhtes olnud vägivaldne. Raportis ei viidata sellele reeglile, kuid silmas on peetud 29. märtsil 2019. a jõustunud TsMS § 561 lõiget 1, mille kohaselt peab kohus lepituseks kohustamisel arvestama sellega kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne.

Tegemist ei ole sättega, mis kohalduks kogu tsiviilkohtumenetluses. Vastupidi, see on erisäte, mis lähtuvalt selle paiknemisest seaduses²⁸ kohaldub ainult last puudutavas hagita menetluses (st hooldusõiguse ja suhtluskorra asjad). Teistes menetlustes (nt lähenemiskeelu asjades, kahju hüvitamise vaidlustes jm.) seda sätet kohaldada ei saa.

Pealegi ei keela TsMS § 561 lg 1 kohtul lepitusse kohustada ka vägivallaohvreid, kohus peab vägivallaga lihtsalt „arvestama“. Kohtu poolt vägivallaga arvestamine võib seisneda (ja sageli seisnebki) selles, et kohus leiab „*võttes arvesse avaldaja väiteid puudutatud isiku vägivaldsuse kohta*“, et parim lahendus on kohustada pooli osalema lepitusmenetluses. Eestis ei ole ühiskondlikku või õiguselukutsete esindajate konsensust, et vägivalla ohvreid ei peaks vägivallatsejatega lepitama või et vägivalla korral on lepitus välistatud. Vastupidi, on väga tugev koolkond, mis leiab, et lepitus on õige lahendus ka vägivallajuhtumite lahendamiseks.

See tähendab, et erinevalt raportis paljasõnaliselt väidetust, on tsiviilkohtumenetluses kohustuslik lepitus täiesti olemas. See sõltub vaid kohtuniku soovast. Sealjuures ei näe TsMS menetlusosalisele ette õigust ega võimalust lepitusse kohustamise vaidlustamiseks. Kui kohus nii otsustab, peab menetlusosaline lepituses osalema. Selle eest ei saa ennast kaitsta. Kohtu tegevusele on võimalik esitada TsMS § 333 lg 1 kohane vastuväide, kuid selle lahendab sama kohtunik ning praktikas on ebatavaline, et kohtunikud oma menetlusotsuseid muudaksid. TsMS § 333 lg 1 praktiline tähendus on vaid see, et TsMS § 333 lg 3 kohaselt ei tohi apellatsioon- või määruskaebuses tugineda menetlusõiguse rikkumisele kui sellele ei ole esitatud vastuväidet. Menetluse käiku vastuväited reeglina ei muuda.

Kohustusliku menetluse kontekstis väärib märkimist, et lepitusseaduse § 9 lg 1 kohaselt maksavad lepitusmenetluse läbiviimise ja sellega seotud kulude eest menetlusosalised. See tähendab, et lepitusse tahtevastastelt sunnitud ohver peab lepitusmenetluse ise kinni maksma.

²⁷ TsMS I kommenteeritud väljaanne, § 4, komm. 3.2.2.b, lk 87

²⁸ 56. ptk „Menetlus hagita perekonnaasjades“, 3. jagu „Vanema õiguste määramine lapse suhtes ja lapsega suhtlemise korraldamine“

Raporti p 281 viidatakse ka TsMS §-le 563 jättes mainimata, et see reguleerib täiesti teistsugust menetlust kui § 4 lg 4, ehkki mõlemat nimetatakse eksitavalt lepitusmenetluseks. TsMS § 563 pealkiri on „Lepitusmenetlus lapsega suhtlemist korraldava määruse ja kokkuleppe rikkumise korral“ ning tegemist on menetlusega, mis järgneb kohtuliku suhtluskorra rikkumisele. Sellisena on tegemist kohustusliku menetlusega, kuivõrd suhtluskorra rikkumist ei saa lahendada teisiti kui läbi TsMS § 563 kohase menetluse.

Asja muudab terminoloogiliselt veelgi keerulisemaks, et ka KrMS § 203² sätestatud korda kriminaalmenetluse lõpetamiseks leppimise tõttu nimetatakse lepitusmenetluseks. Lisaks nimetatakse lepitusmenetluseks ka lepitusseaduses sätestatud menetlust ning kavandatavas perelepitusseaduses sätestatud menetlust. Lisaks kasutatakse lepitusmenetluse mõistet ka üldmõistena igasuguse vormivaba lepituse kohta, nt pereterapeudi juures toimuva kohta. Seetõttu on tavaline, et kui räägitakse lepitusmenetlusest täpsustamata, mida täpselt silmas peetakse, siis aetakse erinevad lepitusmenetlused omavahel segi ning räägitakse täiesti erinevatest asjadest. Sama viga tehakse ka raportis, käsitledes p 281 TsMS § 563 ja § 4 lg 4 sätestatud menetlusi sama lepitusmenetlusena, mida nad ei ole.

Ainus lepitusmenetlus, mida kohtunik ei saa oma suva järgi ja vaidlustamatult määrata, on KrMS § 203² ette nähtud lepitusmenetlus. KrMS § 203² lg 1 ütleb otse, et lepitusmenetluse rakendamiseks on vajalik kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu nõusolek. Ühegi teise lepitusmenetluse puhul ei ole kannatanu nõusolek või selle puudumine oluline. Seetõttu on raporti p 278 esitatud väide, nagu ei oleks kohustuslikku lepitusmenetlust Eesti õiguses olemas, lihtsalt vale. Ohvri lepitusse sundimine sõltub vaid kohtuniku suvast ilma, et ohver saaks ennast selle eest kaitsta.

3.1.3. Perelepitusseaduse eelnõu

Käesoleval hetkel on ette valmistamisel perelepitusseadus²⁹, mis muudab perekonnaasjades lepituse reeglina kohustuslikuks kohtusse pöördumise eelduseks ning loob varjatult kohustusliku lepitusmenetluse.

Eelnõu näeb ette TsMS täiendamise §-ga 560¹.

- 1) Kohtule tuleb koos avaldusega esitada perelepitusseaduse §-s 13 või lepitusseaduse §-s 12 nimetatud tõend lepitusmenetluse edutuse kohta.
- 2) Lepitusmenetlust ei tule enne kohtusse pöördumist läbida juhul, kui vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne või esineb muu mõjuv põhjus. Vägivalda esinemise korral tuleb sellele avalduses viidata. Muu mõjuva põhjuse esinemist tuleb avalduses põhistada.
- 3) Kui kohtule koos avaldusega lepitusmenetluse edutuse tõendit ei esitatud ja avalduses käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud asjaoludele ei viidatud, küsib kohus andmeid lepitusmenetluse läbimise kohta Sotsiaalkindlustusametilt.
- 4) Kui Sotsiaalkindlustusametilt saadud teabe kohaselt ei ole vanemad enne kohtusse pöördumist lepitusmenetlust läbinud ja kui käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud asjaolusid ei esine, võtab kohus avalduse menetlusse ja suunab vanemad osalema perelepitusseaduses sätestatud lepitusmenetluses. Kohus selgitab vanematele Sotsiaalkindlustusameti poole pöördumise korda ja määrab pöördumise tähtaja.

²⁹ <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/b2962c6c-492b-410d-bd6d-711b263b4a30#T3q7avOR>

Kohus saadab perelepitusse suunamise määruse Sotsiaalkindlustusametile ja toimetab selle kätte menetlusosalistele.

- 5) Kui avaldusest nähtuvalt on vanem olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne, selgitab kohus vanematele võimalust pöörduda Sotsiaalkindlustusameti poole perelepitusseaduses sätestatud lepitusmenetluse läbiviimiseks.

Viidatud regulatsioon sätestab vaevu varjatud viisil kohustusliku perelepituse. Kohtusse pöördumise eelduseks saab kohustus esitada kohtule kas vanemluskokkulepe või tõend lepitusmenetluse edutuse kohta. Kuna TsMS § 560¹ lg 2 sätestab, et kui vanem on olnud vägivaldne, ei pea kohtueelselt lepitusmenetlust läbima, paistab esmapilgul, et kõik on justkui korras. Ainult, et kohus võib ka jõuda järeldusele, et lg 2 nimetatud asjaolusid (st vägivalda) ei esine. Vägivalla tõendamine on keeruline ning kohus võib leida, et selle kohta puuduvad piisavad tõendid. Menetluse algaasis, kus tõendeid kogutud veel ei ole, on see tavaline järeldus.

Kohus võib ka leida, et see, mida avaldaja peab vägivallaks, siiski ei ole seda ning seada kohtusse pöördumise eelduseks lepitusmenetluse läbimise. (Nt: „*Tõeline vägivald on see, et teile antakse peksta ja te vajate haiglaravi, teie aga väidate vaid, et teilt võeti telefon ja koduvõtmed ära ning vastaspool ütleb, et te lihtsalt ei leidnud neid ühel õhtul. Mis vägivallast te räägite?*“). Seda enam, et lähisuhtevägivald on vaid perelepituse erijuhtum, mitte kohustuslikku lepitust välistav asjaolu.

Pealegi lepitusseaduse eelnõu ei sätesta, et vägivalla korral oleks lepitus välistatud. Vastupidi eelnõu § 11 lg 1 p 1 sätestab, et juhtumid, kus on esinenud lähisuhtevägivalda, on vaid perelepituse erijuhud. Eelnõu § 6 lg 3 kohaselt peab perelepitaja erijuhtude korral olema vaid läbinud täienduskoolituse. Muid erisusi ei ole lähisuhtevägivalla tarbeks ette nähtud.

See tähendab, et avaldaja ei saa ka lähisuhtevägivalla korral ilma lepitusmenetlust läbimata kohtusse pöörduda ning kui avaldaja seda ikkagi üritab, on kohtul õigus suunata ta kohustuslikus korras perelepitusse ka siis kui vägivald on reaalselt olemas, lihtsalt avaldaja ei suuda seda menetluse alguses piisavalt tõendada või kui kohus ei pea vägivalda piisavalt tõsiseks.

Ehkki seletuskirja lk 20 rõhutatakse, et „*Lepitusmenetluses osalemine peab vägivallajuhtumite puhul olema eelkõige ohvri otsustus*“, eelnõu tekstis sellist kaitset ohvri ette ei nähta ning ühtegi sellekohast sätet eelnõus ei ole. Vastupidi, ohvri kaitse kohustusliku lepituse eest jäetakse kohtu diskretsiooniotsuseks. Kahjuks näitavad uuringud, et Eestis on levinud ohvrit süüstav hoiak. Eesti Seksuaaltervise Liidu poolt koostatud metauuringust seniste uurimuste kohta "Seksuaalvägivalla levimus ja hoiakud Eestis: uuringute ülevaade"³⁰ nähtub, et 19% meestest arvavad, et paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud, 19% leiab, et ennast juba kallistada ja suudelda lasknud naine ei tohiks seksist keelduda, 18% leiavad, et vägistatutel on „kerged elukombed“, 45% leiavad, et vägistamise ohvriks langenud inimene, kes on eelnevalt tarvitanud alkoholi, on osaliselt ise toimunu eest vastutav, ning ligi pooled (47%) elanikest peavad naissoost seksuaalvägivalla ohvrit juhtunud vastutavaks. Samad hoiakud on tavalised ka kriminaalmenetlustes, sh nii politseinike, prokuröride kui kohtunike poolt.

³⁰ http://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/SVV_ULEVAADE_EESTIS_2015.pdf

Seetõttu ei taga kohtu diskretsioonist sõltuv lepitus ohvrite reaalselt kaitset kohustusliku lepituse eest. Vastupidi, see tähendab, et kohtul on õigus saata pooled kohustuslikku lepitusse ka vägivallajuhtumite korral ning ohver ei saa seda kuidagi ära hoida, kuna kohtu sellekohane otsustus ei ole vaidlustatav. Ilma perelepitust läbimata ei saa ohver aga kohtu poole pöörduda ehk siis talt võetakse juurdepääs õigusemõistmisele.

Ohvri kaitse kohustusliku lepituse eest tagaks kõige efektiivsemalt ohvri õigus lepitusest keelduda ilma et tal oleks kohustust keeldumist põhjendada. Sellist sätet ei ole ei eelnõus ega kehtivas õiguses. Kui ohver peab kohustuslikust lepitusest keeldumist põhjendama, annab see kohtule õiguse hinnata kas keeldumine on põhjendatud või mitte. Sellist õigust ei tohiks kohtul olla, kuna see seab ohvri kaitse ja juurdepääsu sõltuvusse kohtu suvast.

3.1.4. Riiklik suund lepitusele

Raportis on käsitletud paljusid erinevaid strateegiaid, kampaaniaid ja koolitusi, mis on justkui mõeldud lähisuhtevägivalla ohvrite kaitseks, on jäetud mainimata, et samal ajal on riiklikult toetatud ja rahastatud tugev suund ohvrite suunamiseks lepitusse, mis jätab ohvrite kaitseks suunatud kampaaniad ja tegevused varju.

Eesti riik on võtnud tugeva suuna taastava õiguse rakendamisele kõikvõimalikes juhtumites. Taastavat õigust propageerivad Justiitsministeerium³¹, ja Sotsiaalkindlustusamet³². Sama teeb prokuratuur. Prokuratuuri kodulehel tuuakse taastava õiguse kohaldamise heaks näiteks perekonnasisese seksuaalse väärkohtlemise juhtum³³. Taastava õiguse koolitajad on sageli kohtunikud.

Näiteks võib tuua avatud taotlusvooru „Taastava õiguse arendamine Eestis II“ toetuste saamiseks³⁴, mille kogueelarve on 408 750 eurot³⁵. Sellele eelnes meede „Taastava õiguse arendamine Eestis“³⁶ eelarvega 400 000 eurot, mille eesmärk oli

- vähemalt 2 taastava õiguse teemalist teavituskampaaniat;
- vähemalt 3 uut taastava õiguse algatust kriminaaljustiitsüsteemis, koolides või kogukonnas;
- vähemalt 10 koolitajat koolitatud taastava õiguse alal.

Riigi Tugiteenuste Keskus rahastab taastava õiguse projekte³⁷. Sotsiaalkindlustusamet avaldas ülevaate „Taastava õiguse tegus aasta“ 2020. a kohta³⁸. Sotsiaalkindlustusamet on loonud aktiivse Facebooki grupi „Taastav õigus Eestis“³⁹. 2020. a november oli Taastava õiguse kuu⁴⁰. EV raportis mainitakse taastavat õigust vaid kahel korral (p 116 ja 129), hoolimata sellest, et see on siseriiklikult keskne lähenemisviis lähisuhtevägivallale. Taastav

³¹ <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/ohvrite-toetamine/kahjude-heastamine-ja-taastav-oigus>

³² <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/taastav-oigus>

³³ <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/taastav-oigus-aitab-kannatanul-eluga-edasi-minna>

³⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/117122021007>

³⁵ <https://www.rtk.ee/meede-taastava-oiguse-arendamine-eestis-ii>

³⁶ <https://www.rtk.ee/meede-taastava-oiguse-arendamine-eestis>

³⁷ <https://arileht.delfi.ee/artikkel/94317609/taastav-oigus-muudab-konfliktide-lahenduse-inimkesksemaks>

³⁸ https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Ohvriabi/taastava_oiguse_kuu_kokkuvote.pdf

³⁹ <https://www.facebook.com/taastavoiguseestis/>

⁴⁰ <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/november-puhendatud-taastavale-oigusele>

õigus on järjepidevalt väga nähtaval kohal. Seda toetavad kõik kohtumenetlustega kokku puutuvad riigiametid ning see on hästi rahastatud.

Seevastu Eesti ülikoolides on õigusteaduses vaid üks valikkursus lähisuhtevägivalla kohta. See tähendab, et õiguspraktikud – kohtunikud, prokurörid ja advokaadid ei omanda mistahes süsteemsel viisil teadmisi lähisuhtevägivallast. Nende teadmised piirduvad nende isikliku õppimise ja kogemusega, mis võib olla äärmiselt erinev.

Kohtunikud on saanud vaid kolm ühe-päevast koolitust (kus osalesid 2016. a 38, 2017. a 32 ja 2018. a 19 kohtunikku) ja mitte ühtegi pärast 2018. aastat. Sealjuures on mõistlik eeldada, et koolitust ei saanud mitte 38 + 32 + 19 kohtunikku, vaid teemast rohkem huvitatud kohtunikud osalesid kahel või kolmel koolitusel.

Eeltoodust nähtub märkimisväärne kontrast lähisuhtevägivalla ja taastava õiguse koolitamise ja rahastamise kohta. Võimalused lähisuhtevägivallast süsteemsel viisil omandada on äärmiselt piiratud. Samal ajal on taastava õiguse koolitused tavalised ja hästi rahastatud. Vähene arusaamine lähisuhtevägivallast ning ebaproportsionaalne rõhk taastavale õigusele on üks põhjuseid, miks teadmised lähisuhtevägivallast on kesised ning miks ohvrite kaitsmisele eelistatakse lepitust ja taastavat õigust.

3.2. Perekonnaasjades ei arvestata lähisuhtevägivalda

3.2.1. Sissejuhatus

Istanbuli Konventsiooni art. 31 lg 1 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et laste eestkoste- ja külastusõiguste kindlaksmääramisel arvestatakse konventsiooni kohaldamisalasse kuuluva vägivalla juhtumitega.

Selliseid meetmeid ei ole Eesti Vabariigis kasutusele võetud. Siiani puudub siseriiklik materiaalõiguse norm, mis kohustaks kohut hooldus- või suhtlusõiguse vaidluse korral võtma arvesse vanema vägivalla lapse või teise vanema suhtes. Seetõttu sõltub vägivalla arvesse võtmine asja lahendava kohtuniku suvast, mis nagu eelnevas punktis näidatud, ei põhine enamasti mitte teadmistel lähisuhtevägivallast vaid lepitusest ja taastavast õigusest.

3.2.2. Materiaalõigus

Raporti p 247 kohaselt on perekonnaseadusesse kavandatud sätted, mille kohaselt kohus peab lähisuhtevägivallaga (sh laste poolte selle pealtnägemisega) perekonnaasjades arvestama. Lisaks tuleb erilist hoolt pöörata sellele, et suhtluskord aitaks ära hoida edasist

vägivalda ning ohvri ähvardamist. Selline väide on vale. Sellekohast regulatsiooni ei ole olemas. Ühtegi sellekohast eelnõu ei ole ka Riigikogu menetluses.

Siiani puudub siseriiklik materiaalõiguse norm, mis kohustaks kohut hooldus- või suhtlusõiguse vaidluse korral võtma arvesse vanema vägivalda lapse või teise vanema suhtes. Seetõttu sõltub vägivalda arvesse võtmine asja lahendava kohtuniku suvast. Lähisuhtevägivallaga ei arvestata enamasti ei hooldus- ega suhtluskorra vaidlustes. Kahjuks on seniajani kohtunikke, kelle hinnangul kaalub vanema õigus lapsega suhelda üles lapse õiguse vägivallavabale elule, seda ka kõige rägema vägivalda korral.

Kõige lähedasem materiaalõiguse säte on LasteKS § 24 lg 1, mille kohaselt lapse hooletusse jätmise, lapse vaimne, emotsionaalne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamise ja kehaline karistamine, samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud. Viidatud säte ei ütle aga mitte midagi selle kohta, et lapse suhtes kasutatavat vägivalda peaks perekonnaasjades arvesse võtma. Lisaks puudub säte, mis ütleks, et ühe vanema vägivallal teise vanema vastu oleks mingi õiguslik tähendus hooldus- või suhtlusõiguse kontekstis.

Kohtupraktikas on kinnistunud seisukoht, et ühe vanema vägivald teise vanema suhtes ei mõjuta tema vanemlikke oskusi ega anna alust arvata, et ta oleks halb lapsevanem. Reeglina kaalub vanema õigus lapsega suhelda üles lapse õiguse vägivallavabale elule, seda ka kõige rägema vägivalda korral. See on eriti ilmne olukordades, kus vägivalda ohvriks ei ole (veel) langenud laps vaid „kõigest“ teine lapsevanem.

Konventsiooni art 51 lg 1 sätestab, et Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõik asjaomased asutused viivad riskide juhtimiseks ning vajaduse korral koordineeritud turva- ja tugimeetmete pakkumiseks läbi surmaohu, olukorra tõsiduse ning vägivalda kordumise ohu hindamise. Tsiiviilõiguses ei ole ühtegi sellekohast kohustavat normi, mis rakenduks perekonnaasjades, ei materiaal- ega menetlusõiguses.

Võiks arvata, et Istanbuli Konventsiooni vastuvõtmise järel on menetlused oluliselt muutunud, kuid see ei ole nii. Nagu mainitud sissejuhatuses, Istanbuli Konventsiooni Eesti Vabariigis kohtumenetlustes vahetult ei kohaldata. Seetõttu sõltub see, kas kohtunikud võtavad vägivalda arvesse, otseselt nende endi siseveendumusest ja teadmistest (või nende puudumisest) vägivalda kohta. Väga paljud kohtunikud on jätkuvalt eksiarvamusel, et lähisuhtevägivalda ei ole ühiskonnas olemas või on vaid ebaolulisel määral, vägivald on alati kahepoolne, süüdi on eelkõige ohver oma ebanormaalse käitumisega ning ühe vanema vägivald teise suhtes ei mõjuta last. Seni, kuni puudub norm, mis kohustaks kohut hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes vägivalda arvesse võtma, toimub see vaid juhuslikult ja suvaliselt.

Sellest hoolimata väidetakse raportis, et lapse vastu suunatud vägivald on PKS § 134 – 135 kohaselt oluline alus vanema õiguste äravõtmiseks. Selline viide on eksitavalt ebatäpne. PKS § 134 lg 1 sätestab, et kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmise, vanemate suutmatuse täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma, rakendab kohus ohu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid, muu hulgas käesoleva

paragrahvi lõikes 3 ning käesoleva seaduse §-des 135 ja 136 loetletuid. Viidatud säte (ega ükski teine PKS säte) ei ütle mitte midagi ei lapse ega teise vanema suhtes toime pandud vägivalda kohta. Kohtu poolt hooldusõiguse äravõtmine on PKS § 135 lg 2 kohaselt võimalik üksnes juhul, kui teised abinõud ei ole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks.

Kohtupraktikas hooldusõiguse lõpetamine lähisuhtevägivalda tõttu üliharuldane, hoolimata sellest et lähisuhtevägivalda on äärmiselt palju. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti korraldatud uuringust "Crime, safety and victim's rights" ⁴¹nähtub, et viimase viie aasta jooksul on kõige sagedamini kogunud vägivalda just Eesti Vabariigi elanikud: 18%. Sellest saab järeldada, et Eesti Vabariik on Euroopa Liidu kõige kõrgema vägivaldsusega riik. Ometigi ei ole sellel perekonnaasjades mitte mingit tähendust ega tagajärge.

3.2.3. Menetlusõigus

Konventsiooni art 56 lg 1 p a kohustab tagama ohvritele kaitse ähvardamise, kättemaksu, kättemaksu ja korduva viktimizeerimise eest. Art 56 lg 1 punktid g ja i kohustavad konventsiooniosalisi võimaldama ohvritel anda tunnistusi ilma väidetava süüteo toimepanija kohalolekuta. Selliseid meetmeid siseriiklikus õiguses ei ole.

TsMS-s on rida sätteid, mis kohustavad kohut erinevates menetlusküsimustes lähisuhtevägivalda arvesse võtma. Vaatame neid sätteid lähemalt:

- § 551 lg 3 - Kohus arvestab esialgse õiguskaitse korras hagi tagamise abinõu rakendamisel, kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne.
- § 552¹ lg 1 - Lapse ärakuulamise korraldamisel arvestab kohus sellega, kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne
- § 558 lg 1 - Vanemate ärakuulamise korraldamisel arvestab kohus sellega, kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne.
- § 561 lg 1 - Suunates asjaosalisi asja kokkuleppel lahendama või juhtides tähelepanu perenõustaja abi kasutamise võimalusele, arvestab kohus sellega, kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne.

Justiitsministeerium presenteerib neid sätteid kui olulist võitu lähisuhtevägivalda vastases võitluses. Paraku ei anna need tsiviilkohtumenetluse praktikas ohvritele mitte mingit kaitset ning ei taga Konventsiooni art 56 eesmärkide täitmist.

Esimene probleem nende sätete juures on see, et need rakenduvad vaid hagita perekonnaasjades. See tuleneb nende paigutusest TsMS 56. peatükis pealkirjaga „Menetlus hagita perekonnaasjades“. TsMS § 550 lg 1 loetleb, millised vaidlused on hagita perekonnaasjad.

TsMS § 558 lg 1 ja § 561 lg 1 kaitseala on veelgi kitsam, sest need, asetsedes 56. peatüki 3 jaos, kohalduvad isegi mitte kõigis hagita perekonnaasjades vaid ainult hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes.

⁴¹ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights-summary_en.pdf

Üheski teises menetluses ei ole ohvril õigust nõuda, et teda kuulataks ära vägivallatsejast eraldi. Seda ei saa ta nõuda ka lähenemiskeelu, kaasomandi lõpetamise, ühisvara jagamise, kahju hüvitamise või elatisenõude esitamisel. Ometigi on tegemist tavapäraste kooselujärgsete tsiviilvaidlustega ohvri ja vägivallatseja vahel, kus ohvril on vähemalt sama suur vajadus kaitse järele kui perekonnaasjades.

See tähendab seda, et ohver ja vägivallatseja on reeglina kohtuistungil koos ning ohvri võimalus oma positsiooni kuuldavaks teha, on olulisel määral takistatud. Kohtutes ei ole mistahes kaitsemeetmeid selle vastu, et ohvrit vägivallatseja eest kaitsta. Seda ei peeta menetlustes ka vajalikuks, leides, et ohver ei ole kohtusaalis füüsiliselt ohus. Ehkki füüsilised rünnakud otse istungil on harvad (need toimuvad enamasti istungile tulles või sealt minnes), on vägivallatseja poolt ohvri ähvardamine ja solvamine istungitel tavalised. Isegi kui ähvardamist ja solvamist ei toimu, on ohvril vägivallatseja juuresolekul enda positsiooni esitamine hirmust kättemaksu ja edasise vägivalla ees oluliselt takistatud.

Teine probleem nende sätetega seisneb selles, et kohtul on soovi korral võimalik ka olemasolevatest kaitsetsätetest hõlpsasti mööda minna. Näiteks järgmise põhjendusega: „*Kohus, olles võtnud arvesse avaldaja väited puudutatud isiku vägivaldsuse kohta, leidis, et asi on mõistlik lahendada kuulates pooled ära samal istungil. Kohus võtab seisukoha avaldaja väidete suhtes lõpplahendis*“. Vägivald on arvesse võetud ja kõrvale jäetud. Vägivalla ohver võib sellise menetlusotsuse küll vaidlustada, esitades TsMS § 333 lg 1 kohase vastuväite kohtu tegevusele, kuid sama sätte kohaselt lahendab vastuväite sama kohtunik. See tähendab, et ohver ei saa ära hoida menetluses toimuvat enda vastandamist vägivallatsejaga. Ainus võimalus sellist vastandamist vältida, on avaldus tagasi võtta ning minetada sellega võimalus saada õiguskaitsset.

Sealjuures, isegi avalduse tagasivõtmine ei tarvitse ohvrit vägivallatsejaga vastandamise eest kaitsta. TsMS § 477 lg 5 kohaselt ei ole kohus hagita menetluses menetlusosaliste taotlustega seotud. Seetõttu ei pea kohus ka avaldusest loobumist või selle tagasivõtmist vastu võtma, ta võib jätkata menetlust ning korralda ohvri suhtes TsMS § 346 lg 4 alusel sundtoomise selleks, et teda vägivallatsejaga vastandada. Ohvril puudub selle vastu mistahes menetlusõiguslik kaitse.

Märkimist väärrib, et Justiitsministeeriumi analüüsis lähenemiskeelu kohta eitatakse seda võimalust⁴²: „*Samas ei saa menetlusosalist sundida menetluses osalema, nii et kui kohus otsustab asja menetlemist jätkata, ei tee ta seda enam avalduse alusel, vaid nii, nagu oleks menetluse algusest peale ise algatanud*“. Iseenesest õigesti viidatakse ka selle seisukoha allikale⁴³. Samal ajal jäetakse aga tähelepanuta, et viidatud allikal on omakorda joonealune märkus nr 162: „*TsMS § 477 lg 6 esimest lauset oleks iseenesest võimalik tõlgendada ka nii, et kui kohus saab menetluse ise algatada, ei ole üldse võimalik avaldust tagasi võtta. Järelikult oleks tagasivõtmisavaldus tühine ja avaldaja jääks menetlusosaliseks*“.

⁴² A. Värvi ja T. Mikki, Tsiviilõiguslik lähenemiskeeld. Analüüs. p 5.7.1, lk 72

⁴³ TsMS-Komm III/Järvekülge, Köve, § 477, 3.3.2.a

Lisaks, Justiitsministeeriumi analüüsi⁴⁴ p 5.7.1 kohaselt võtsid vaid 4% avaldajatest avalduse tagasi, kuid selline väide on vastuolus analüüsi p 2.2 toodud statistikaga, kus analüüsitud 199 kohtuasjas võeti avaldused tagasi 17 juhul ehk 8,5%. See tähendab, et avalduste tagasivõtmine on võrdlemisi tavaline ning on mõistlik põhjus arvata, et avalduste tagasivõtmise üheks põhjuseks on kohtute poolt menetluse korraldamine viisil, kus ohvritele ei pakuta vägivallatseja eest kaitset.

Kolmas probleem on see, et kohtud on võtnud omaks seisukoha, et neil on õigus kuulata ohver ära ning vastandada teda vägivallatsejaga ilma ohvri advokaadist esindaja juuresolekuta. Veelgi enam, järjest enam süveneb tendents, kus kohtunikud kohustavad advokaate trahviähvardusel istungilt lahkuma selleks, et neil oleks lihtsam ohvrit mõjutada ja sundida teda kokkuleppele.

Kohtud põhjendavad advokaatide istungil kõrvaldamist iseenesest õige tähelepanekuga, et menetlusosaline teab asjaolusid paremini kui advokaat ning kohtul on õigus küsida infot otse menetlusosalise kui algallika käest. Seda tehes jäetakse aga tähelepanuta või eiratakse teadlikult seda, et advokaadi ülesandeks ei ole ainult (ega isegi mitte peamiselt) faktiliste asjaolude selgitamine, vaid mh on advokaat menetlusosalise õiguste tagaja, kaitstes teda nii vastaspoole rünnakute kui vajadusel ka kohtu omavoli eest. Kohtute väärpraktika kahjustab menetlusosaliste õigusi, jättes nad istungutel ilma esindaja abist.

Advokaatide istungilt kõrvaldamist õigustatakse menetlusõiguslikult TsMS § 477 lg 4 kaudu, mis sätestab, et „*menetlusosaline tuleb tema taotlusel ära kuulata, kui seadusest ei tulene teisiti. Isiku ärakuulamine toimub isiklikult ja suuliselt*“. Paljud kohtunikud teevad sellest järelduse, et isikliku ärakuulamise korral ei ole menetlusosalisel õigust advokaadi abile.

Eesti Advokatuuri juhatus on 10. detsembri 2019. a istungil nr 26 p 4.2 sellise praktika hukka mõistnud: „*juhatusele teadaolevalt rakendab kohus taolist praktikat eelkõige perekonnaasjades, millistes on mõnikord vaja kiiremas korras pooli ära kuulata. Kohtul on tõepoolest õigus pooli vahetult ära kuulata tulenevalt TsMS § 477 lg 4. Juhatus mõonab, et kui kohus ei luba menetlusosalise esindajal ärakuulamisel osaleda, kuid menetlusosaline soovib sellel osaleda koos advokaadist esindajaga, võib selline lähenemine olla vastuolus ausa kohtumenetluse põhimõttega ja riivata ka menetlusosalise õigust esindaja abile. Juhatus hinnangul ei ole kohtul õigust keelata menetlusosalisel osaleda menetlustoimingul koos esindajaga, kui menetlusosaline seda soovib*“.

Eesti Advokatuuri juhatus on 28. aprilli 2020. a istungi nr 11 protokollis p 1.3 kohaselt palunud „*maakohtutelt teavet ja selgitusi seoses advokaatide eemaldamisega esindatavate ärakuulamiselt. Maakohtud vastasid, et kohtutes üldiselt ei praktiseerita hagita menetluste asjade istungitelt esindajate eemaldamist*“. Seda, et maakohtute väide ei vasta tegelikkusele ning sellised kuritarvitused toimuvad jätkuvalt, kinnitab asjaolu, et Eesti Advokatuuri juhatus pöördus veel 22. veebruaril 2022. a Riigikohtu poole kohtuniku suhtes distsiplinaarmenetluse algatamiseks olukorras, kus kohtunik keelas advokaadil istungil osalemise ning selle tulemusel sõlmis ohver vägivallatsejaga kohtu survele kompromissi.

---

⁴⁴ <https://www.just.ee/media/495/download>

Sellised kohtulikud kuritarvitused ei ole lõppenud, vaid pigem on need saenenud, kuna kohtuniku sellisele käitumisele ei järgne mistahes tagajärgi ega sanktsioone. Eesti Advokatuuri juba viidatud 28. aprilli 2020. a istungi nr 11 protokollis p 1.3 kohaselt nähtub Tartu Maakohtu vastusest, et „kiireloomuliste asjade puhul ei saadeta, kui kohus tahab poolt ära kuulata, advokaadile eraldi kutset.“. Asja kiireloomulisuse otsustab kohtunik ise, mis tähendab seda, et advokaat kutsutakse istungile vaid juhul, kui kohus seda vajalikuks peab. See tähendab, et menetlusosaline jäetakse ilma advokaadi abist ja kaitsest ning ta peab vahetult kohtunikuga argumenteerima õiguslikke ja menetluslikke küsimusi, milleks tal puudub pädevus ja ettevalmistus, ning sageli toimub see vägivaldsete ja samas ruumis.

Kehtiv menetlusõigus ei kohusta kohtunikke menetlusosalisi taasohvrustama, kuid ta annab selleks võimaluse ning ohvril puuduvad efektiivsed õiguskaitsevahendid selleks, et ennast selle eest kaitsta. Kuna kaitsesätteid ei ole olemas, on praktikas tavaline, et kohtunikud:

1. sunnivad ohvreid vägivaldsete ja samas ruumis
2. keelavad advokaadi osalemise sellel istungil
3. kohustavad ohvri tahtevastasesse lepitusse
4. suruvad ohvrile peale tahtevastase kompromissi

Kahjuks peab oluline osa kohtunikest jätkuvalt süüdlaseks ohvrit ning see väljendub nii menetlusotsustes kui lõpplahendis⁴⁵. Eestis on jätkuvalt kohtunikke, kes ei pea paljude abi vajavat inimest mõnitada ja alandada, lähtudes enda isiklikest väärtushinnangutest^{46 47}.

Seetõttu on Konventsiooni art 56 lg 1 p a, g ja i sätestatud ohvrite kaitset silmas pidades vältimatult vajalik, et menetlusseadustik sätestaks otsesõnu vähemalt järgmised kaitsesätted:

1. vägivaldsete ja samas ruumis korral kuulatakse pooled üle eraldi ning sellest võib kõrvale kalduda vaid ohvri nõusolekul
2. ohvril on õigus nõuda eraldi ärakuulamist mitte vaid kitsalt hagita perekonnaasjades vaid kõigis menetlustes
3. lepitus toimub vaid mõlema poole nõusolekul

Siiaani TsMS selliseid sätteid ei sisalda.

3.2.4. Laste üleandmised

Istanbuli Konventsiooni art. 31 lg 2 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et külastus- ja eestkostesõiguse kasutamine ei ohustaks ohvri ja laste õigusi ja turvalisust. Ühtegi meetet selle sätte rakendamiseks ei ole Eesti siseriiklikus õiguses vastu võetud. Ühele sellekohasele meetmele ei viidatud ka Eesti Vabariigi poolt esitatud aruandes.

Oluline probleem on see, et vägivaldne vanem saab jätkata ohvri ahistamist lapse kaudu, kasutades kohtu poolt määratud suhtluskorra raames lapse üleandmisi teise poole

⁴⁵ <https://www.ohtuleht.ee/665862/uuringu-tulemus-spetsialistid-leiavad-et-ohver-on-perevagivallas-enamjaolt-ise-suudi>

⁴⁶ <https://leht.postimees.ee/4304073/moslemiga-abiellunud-naist-rangalt-solvanud-kohtunik-tagandati>

⁴⁷ Riigikohtu üldkoogu 08.10.2019. a otsus kohtuasjas nr 3-19-1861

solvamiseks, ähvardamiseks ning ründamiseks. Selle probleemi lahendamiseks ei ole siiani tehtud mitte midagi.

Vägivaldse suhte puhul on oluline, et vägivalda ohver ei peaks enam vägivaldlatsejaga füüsiliselt kokku puutuma. Tavapärase kohtulikult määratud suhtluskorra raames peab ta seda aga perioodiliselt tegema. Muu hulgas on selleks ette nähtud kuriteokooises – KarS § 331¹, mis sätestab, et tsiviilasjas tehtud kohtulahendi, millega kohustatakse isikut välja andma laps või asi või tegema asendamatu toimingut või hoiduma toimingu tegemisest, täitmata jätmise eest, kui isikut on selle eest täitemenetluses trahvitud või kui tema suhtes on selle eest täitemenetluses kohaldatud sunniraha või aresti, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. See tähendab, et kui ohver ei anna last kohtuliku suhtluskorra alusel vägivaldlatsejale üle, paneb ta sellega toime kuriteo.

Nende olukordade vältimiseks on oluline, et seadus sätestaks võimaluse (ning riik või kohalikud omavalitsused looksid pädevuse) võtta lapsi vastu ning anda üle spetsiaalsetes lapselahe ohtudes kohtades, nt peretubades või mänguväljakutel. Sellega oleks poolte omavahelised konflikt- ja kokkupuutepunktid elimineeritud ning ohvrid ei peaks elama pidevate uute kohtumiste hirmus. Selline kord rakenduks loomulikult vaid juhul, kui kohus otsustab vägivaldlast hoolimata suhtluskorra siiski kindlaks määrata, mis peaks juba iseenesest olema erandlik, ehkki tänases kohtupraktikas on see tavaline. Praegusel hetkel ei ole aga ühtegi siseriiklikku kaitsemeetet, mis kaitseks ohvrit vägivaldlatseja eest suhtluskorra täitmisel.

3.2.5. Jagatud vanemlus

Eesti Vabariigi kohtupraktika on üha enam suundumas nn 50 / 50 suhtluskordade poole. Jagatud vanemluse ja lahuselava vanema õiguste rõhutamise prioritseerimise tõttu jäetakse lähisuhtevägivald tähelepanuta kui ebaoluline asjaolu. Kui eelnevas kohtupraktikas eelistati suhtluskordi, kus lapsel on põhikodu peamise hooldaja juures, siis nüüd ollakse sellest suunast järjest enam kaugenemas.

Riigikohus avas sellele praktikale ukse 7. detsembri 2018. a määrusega tsiviilasjas nr 2-17-3347, kus määrati suhtluskord, mille järgi laps viibib kahe nädala kaupa kummagi vanema juures, kusjuures vanemad elavad erinevates riikides. Tegemist on lahendiga, millele viidatakse 50/50 suhtluskordade määramisel sageli, hoolimata sellest, et viidatud kohtuasja faktilised asjaolud ei ole avalikud ning neid ei saa võrrelda ühegi teise juhtumiga.

Jagatud vanemluse põhimõtte äärmuslikuks näiteks on Pärnu Maakohtu 16. jaanuari 2019. a määrus tsiviilasjas nr 2-18-9499, kus 2-aastane laps peab iga 8 nädala tagant sõitma nädalaks Šveitsi lahuselava isa juurde. See tähendab 12 lennureisi aastas.

Võrdsetel alustel jagatud vanemlust põhjendatakse väitega justkui kinnitaksid uuringud, et laps vajab mõlemaid vanemaid ning seetõttu on lapse huvides, et tal oleks võimalikult tihe kontakt mõlema vanemaga. See on ekslik arusaam, sest selliseid uuringuid ei ole tehtud. Iseenesest on õige, et laps vajab reeglina mõlemaid vanemaid, kuid vajadus mõlema vanema järele ei kaalu üles lapsele vägivaldlast tingitud negatiivseid mõjusid. Eesti kohtupraktikas on aga lapse vajadus mõlema vanema järgi sedavõrd oluline alusväärtus, et eeldatakse, et laps

vajab mõlemat vanemat võrdsel määral ka siis kui üks neist on teise vanema või lapse enda suhtes vägivaldne.

Olemasolevad uuringud, millele selliste lahendite tegemisel sageli vihjatakse, kuid harva viidatakse, on võrrelnud erinevas vanuses lastel psühholoogiliste probleemide esinemist kolmes olukorras: lahutamata peres, üksikvanemate juures ja jagatud vanemluse mudelites leides, et parimad ja sarnased tulemused on lahutamata perede ning jagatud vanemluse mudelites⁴⁸. See ei ole ei hooldusõiguse ega suhtluskorra seisukohalt kohane võrdlusalus, kuid nende uuringute tulemuste laiendamine kõikvõimalikele vanemate vahelistele konfliktidele, on toonud kaasa väärä ning Eesti kohtupraktikas tänaseks üldiselt aktsepteeritud arusaama, nagu vajaksid lapsed alati võrdsel määral mõlemat vanemat ning iga kõrvalekalle sellest on lapse õiguste rikkumine. Seda ka olukordades, kus üks vanem on lapse või teise vanema suhtes vägivaldne.

Samas ei ole tehtud ühtegi uuringut (või vähemalt ei viidata neile sellekohastes kohtulahendites), kus oleks võrreldud olukordi, kus laps elab peamise hooldaja juures ja vägivaldne vanem jätab nad rahule, olukordadega, kus laps elab ühe vanema juures, kuid teine vanem läbi surve, manipuleerimise või vägivaldla järjepidevalt kahjustab last ja tema peamiseks hooldajaks olevat vanemat. Võiks arvata, et esimeses olukorras olevad lapsed on oluliselt paremas seisus kui teises olukorras, mis on vägivaldse suhtejärgse vanemluse standardmudel. Kuna seda ei ole aga empiirilisel uuringutega kontrollitud, eeldatakse kohtupraktikas sageli vääralt, nagu oleks lapse sundimine teise (sh kontrolliva, manipuleeriva või vägivaldse) vanemaga kohtuma ning seda ka siis kui see aktiivselt kahjustab last, kuidagi lapse huvides, sest „*laps vajab alati mõlemat vanemat*“. See on põhjendamatu lihtsus ning väär tõlgendus sellekohasest teadusinfost, mis moonutab väga paljusid menetlusi.

Selle tagajärjel on 50/50 suhtluskorrad saanud paljude kohtunike jaoks eelistatud lahenduseks ning seda ka lähisuhtevägivalda juhtumite korral. Vägivaldale ei osata ära tunda, sellele ei osata reageerida ning sageli ei peeta seda kohtumenetlustes ka vajalikuks.

3.2.6. Menetlustes eitatakse lähisuhtevägivalda olemasolu

Kuna kohtunike ja teiste menetlusosaliste teadmised lähisuhtevägivaldast on sageli tagasihoidlikud, lähtutakse menetlustes erialateadmiste asemel enamasti ideoloogilistest seisukohtadest, mis eitavad lähisuhtevägivalda olemasolu, minimeerivad selle tähtsust ning taasohvristavaid kannatanuid.

Menetlustes tavaliste ideoloogiliste loosungite heaks kokkuvõtteks on Harju Maakohtu 29. juuni 2021. a määrus tsiviilasjas nr 2-19-6559 p 11: „*lepitusmenetluse eesmärk ongi tagada, et isa oleks lapsele sama harjumuspärane isik, kui on ema*“ ja p 17: „*Lapse isa peab saama lapsele emaga võrdselt lähedaseks*“.

---

⁴⁸ <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15379418.2018.1425105?journalCode=wicc20>
<https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-13-868>
<https://link.springer.com/article/10.1007/s12187-017-9443-1>
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10502556.2017.1402655?journalCode=wjdr20>

Samas Harju Maakohtu 29. juuni 2021. a määruses tsiviilasjas nr 2-19-6559 leiti p 10 vägivaldse poole käitumise kohta, et: *“probleemid vaimses tervises” ja “ettearvamatu käitumine” on liiga väljaspool mõistlikkuse piiri. Ema hinnangud on esitatud eesmärgil isa lapse elust kõrvaldada*. Sealjuures ühtegi pingutust vägivaldse poole käitumise ja selle põhjuste väljaselgitamiseks ei tehtud.

Viidatud määruse p 12 märkis kohus veel, *„et neil üksikutel juhtudel kohtupraktikas, kus tõepoolest tuvastatakse vanema kahjulikkus lapsele, ei tähenda see mitte kohtumiste ärajäämist, vaid vanema ja lapse kohtumiste korraldamist lapsele turvalises keskkonnas, kus vanemal ei ole võimalik last kahjustada*“.

See tähendab, et maakohus ei pea üldse võimalikuks, et lapsevanem võiks enda last kahjustada ning see toimub vaid üksikutel juhtudel. Samas, isegi kui see toimub, ei pea seda hooldusõiguse ega suhtluskorra juures arvesse võtma, vaid eesmärgiks on see, et ka vägivaldne vanem saaks lapsega võrdset lähedaseks. Tegemist on väga tavaliste seisukohtadega, mis korduvad menetlusest menetlusse. Samal ajal jäetakse taotlused meditsiiniliste või psühhiaatriliste ekspertiiside korraldamiseks vägivalda esinemise kontrollimiseks enamasti rahuldamata.

Kahjuks on laste väärkohtlemine väga tavaline nähtus nii maailmas laiemalt kui konkreetselt Eestis⁴⁹. See ei peegeldu aga mitte kuidagi hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes. Seda hoolimata asjaolust, et paljud hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlused sisaldavad endas vägivaldaelementi, seda siis kas lapse või teise vanem suhtes. 36% täiskasvanutest ei pea laste füüsilist karistamist vägivallaks vaid kasvatusmeetodiks⁵⁰, millest võib järeldada, et vägivaldsed hoiakud laste suhtes on ühiskonnas tavalised.

Vägivalda arvestamata jätmise peamiseks põhjuseks on vajaliku õigusliku raamistiku puudumine. Ükski PKS ega TsMS säte ei ütle mitte midagi selle kohta, et perekonnaasjade lahendamisel peaks vägivalda arvesse võtma. Kuna õiguslikku kohustust ei ole olemas, siis kohtud seda alati ka arvesse ei võta ning see toimub vaid juhuslikult ning lähtuvalt konkreetse kohtuniku äranägemisest.

Vägivalda süsteemse arvesse võtmise ja ekspertteadmiste kaasamise asemel lähtutakse stereotüüpsetest loosungitest, mis põhinevad lihtsustatud arusaamadel vägivallast ja selle mõjudest:

- Lapse huvides tuleb teha koostööd
- Kokkulepe on alati parem kui kohtuotsus
- Konflikt on alati kahepoolne
- Konflikt on lühiajaline
- Lähtuma peab praegusest hetkest mitte minevikust
- Lapse huvides on suhtlus mõlema vanemaga
- Vaidluses lapse pärast on kannataja seesama laps

⁴⁹ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf, lk 16

Vt Eestis tehtud uuringute kokkuvõtteid lk 17 – 19

<https://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4021/1/Allaste%20ja%20V%C3%B5%C3%B5bus.%202008.pdf>,

⁵⁰ Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. 2018. Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018, Praxis.

- Laps vajab mõlemat vanemat
- Vägivald teise vanema suhtes ei tähenda seda, et vägivallatseja oleks halb lapsevanem
- Ohver kutsub vägivalla ise esile

Loosungite eelistamine teaduspõhisele ja tõendipõhisele käsitlusele vääristab väga paljusid menetlusi ning toob kaasa ebaõiglaseid lahendeid, kus vägivald arvesse ei võeta või selle tagajärjed pisendatakse ära.

3.2.7. Teoreetiline õigus vägivallavabale elule

Eesti riik reklaamib igal võimalikul viisil, et kõigil on õigus vägivallavabale elule ning et vägivalla vastu on võimalik leida abi⁵¹. Seda meeldib avalikes esinemistes öelda kõigile kõrgematele riigiametnikele, kes selle valdkonnaga tegelevad. Paraku on sellised seisukohad enamasti vaid deklaratiivsed.

Selle heaks näiteks on Sotsiaalkindlustusameti Ohvriabi veebileht www.palunabi.ee, mis teatab, et „*meie juurest saad abi ja nõustamist*“. See seisneb järgmises: „*Aitame inimesi kõige erinevamal moel, alustades nõustamise ja pereteraapiaga ning lõpetades naiste tugikeskuste ja tugiliinidega.*“.

Iseenesest on õige, et vägivallaohvri toetamine ja nõustamine on äärmiselt olulised. Ohver peab saama psühholoogilist tuge ning vajadusel ka psühhiaatrilist ravi. Ainult, et see ei ole ohvri põhivajadus. Ohvri põhivajadus on vägivalla lõppemine. Alles seejärel saab tegeleda vägivalla tagajärgede ületamisega. Paraku jätkub vägivald sageli ka ohvrite toetamise ja nõustamise protsessi käigus. See tähendab, et ohvrid saavad pidevalt uusi traumasid, mille suhtes saavad nad siis jälle „*abi ja nõustamist*“. Väga tavaline on, et selline tsükkel kestab aastaid.

Vägivalla lõpetamist Ohvriabi ei paku. Seda ei paku ka ükski teine riigiasutus. Küll aga pakub Ohvriabi vägivallatsejaga lepitamist. Ka www.palunabi.ee lehel on ainus konflikti lahendamise võimalus „*Taastav õigus ja konfliktivahendus*“⁵². Nagu kirjeldasime peatükis nr 1.4, propageerib riik taastavat õigust igal võimalusel. Lahendus seisneb siis viidatud lehekülje kohaselt järgnevas: „*Taastav õigus pakub konflikti või õigusrikkumise osapooltele võimalust rääkida turvalises keskkonnas toimunud ja selle mõjudest. Nad saavad väljendada oma vajadusi ning leida viise, kuidas heastada kahju ning suurendada heaolu ja turvatunnet. Kohtumisel on abiks erapooletu vahendaja, kes aitab arutada teoga seotud asjaolusid ja mõjusid.*“. Alajaotuses „*Vägivallast*“, on kaks lühikest peatükki, viide MARAC'ile ja „*Töö vägivaldale kasutanud inimestega*“. Vägivallatsejatele on riigi toel tugirühmad⁵³ ning riigi seisukoht, mida väljendavad sageli Vabariigi Valitsuse liikmed, on et ka vägivallatseja vajab abi^{54 55}.

⁵¹ <https://www.sm.ee/et/lapse-õigused-ja-heaolu-0>

⁵² <https://www.palunabi.ee/konfliktid>

⁵³ <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vagivallatsejate-tugiruhmad>

⁵⁴ <https://www.ekei.ee/et/uudised/laneman-solman-kiik-ja-aeg-koostoo-saame-naistevastast-vagivalda-ennetada>

⁵⁵ <https://pealinn.ee/2021/11/25/siseminister-kristian-jaani-vagivallatsejat-ei-saa-visata-ule-parda-iga-inimene-peab-saama-abi/>

See tähendab, et lähisuhtevägivalla ohver, kes otsib abi, leiab ainult võimaluse nõustamiseks ja lepituseks vägivallatsejaga, kusjuures lähtutakse erapooletusest ning ekslikust eeldusest, et ka vägivallatseja on oma vägivaldse käitumise ohver.

Ohver peaks vägivalla lõpetamise saavutama läbi politsei ja kohtu. Ainult, et politsei ja kohus ei pea seda alati oluliseks.

2014. a politseitöötajate seas läbi viidud uuringust nähtub, et 73–83% politseinikest näevad vägivalla põhjuseid ohvris endas – naised provotseerivat mehi vägivallale oma pideva näägutamise, torisemise, vastuhakkamise, märkuste tegemise, kurtmise või nõudmistega⁵⁶. See tähendab, et politseist on küll võimalik abi saada, kuid enamasti on menetlejal ohvrit süüdistav hoiak, mis peegeldub ka menetlusotsustes kriminaalmenetlust mitte alustada või see lõpetada.

2019. a uuringust nähtub, et vaid 22% vastanutest leidsid, et kohtute tegevus perevägivalla ohjeldamisel on efektiivne ja tulemuslik⁵⁷.

Kohtupraktikas ei kajastu ohvri deklareeritud õigus elada vägivallavaba elu aga mitte mingil viisil. Näiteks analüüsis, kus uuriti 303 lähisuhtevägivalla kohtutoimikut, määrati lähenemiskeeld vaid 4 juhul⁵⁸.

Kriminaalmenetluses jäetakse ca 95% lähisuhtevägivallast karistamata:

1. 2015. aastal Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt tehtud uuringu kohaselt sai Eestis aasta jooksul perevägivalla tõttu vigastusi ligi 53 000 inimest⁵⁹.
2. Sotsiaalministeeriumi andmetel anti 2018. a jooksul (15. detsembri 2018. a seisuga) perevägivallast teada 14 277 korral, millest 3708 korral alustati kriminaalmenetlust. Teisisõnu menetlus algatati vaid iga neljanda teate peale (26%)⁶⁰.
3. Politsei andmetel teavitati 2018. a jooksul (21. novembri 2018. a seisuga) neid lähisuhtevägivallast 9910 korral. Neid juhtumeid, mille puhul alustati menetlust, oli 3363 ehk ca kolmandik⁶¹.
4. Justiitsministeeriumi väljaande "Kuritegevus 2018" kohaselt registreeriti 2018. aastal 3607 perevägivallakuritegu, mis on 44 protsenti kõigist vägivallakuritegudest⁶².

See tähendab, et vaid iga ca viieteistkümnes (53 000 / 3607) vägivallajuhtum ning vaid iga ca kolmas kuriteoteade (9910 / 3607) päädib kriminaalmenetlusega.

⁵⁶ https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/arua_nne_politseitootajate_kusitlus.pdf

⁵⁷ <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2020/12/Kaugia.pdf>

⁵⁸ <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2020/12/Kaugia.pdf>

⁵⁹ Eesti Avatud Ühiskonna Instituut uuring "Perevägivalla hind Eestis" lk 12

⁶⁰ <https://www.sm.ee/et/uudised/perevagivald-eestis-politsei-saab-40-konet-paevas-kolmandikul-juhtudel-pealtnagijaks-voi>

⁶¹ <https://www.err.ee/879177/lahisuhtevagivalla-kuritegude-arv-uletab-mullust-taset>

⁶² https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/07_perevagivald.pdf

Riigiprokuratuur on analüüsinud statistikat kuude kaupa⁶³. Näiteks 2018. aasta jaanuaris registreeriti 672 lähisuhtevägivalla juhtumit, mis ei ole seotud ühegi menetlusega, alustati 166 kriminaalmenetlust ning saavutati 33 süüdimõistvat lahendit. Süüdimõistev lahend saavutati seega iga 25. registreeritud lähisuhtevägivalla juhtumi puhul. See omakorda tähendab, et 96% juhtumitest seda ei saavutatud.

See tähendab, et ehkki ühelt pool pakub riik justkui lubadust vägivaldavabale elule, seda tegelikult ei tagata, kriminaalmenetlusi algatata, lähenemiskeelde ei võimaldata ning kohtumenetlustes vägivalda arvesse ei võeta.

Ohvriabi ja naiste tugikeskused tegelevad ohvrite nõustamise ja abistamisega sageli olukorras, kus vägivald jätkub. Kriminaalmenetlustes vägivallatsejaid enamasti ei karistata ning enamik menetlusi jäetakse alustamata. Tsiivilasjades on lähenemiskeelu saamine võimalik vaid harva ning enamasti annab tsiivilkohtumenetlus taotletule vastupidise tulemuse – kaitse saamisel asemel saavutab ohver menetlusliku taasohvristamise, vägivalla jätkumise ja eskalatsiooni.

3.3. Lähenemiskeeld ei ole kättesaadav

3.3.1. Sissejuhatus

Konventsiooni art 53 lg 1 kohaselt võtavad konventsiooniosalised vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi vägivalla vormide ohvritele tagatakse asjakohase lähenemiskeelu kättesaadavus.

Konventsiooni art 51 lg 1 sätestab, et Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõik asjaomased asutused viivad riskide juhtimiseks ning vajaduse korral koordineeritud turva- ja tugimeetmete pakkumiseks läbi surmaohu, olukorra tõsiduse ning vägivalla kordumise ohu hindamise.

Sellest tuleneb, et lähenemiskeeld peab olema kättesaadav ja efektiivne õiguskaitsevahend ning selle kohaldamiseks tuleb süsteemselt hinnata vägivallatsejast lähtuvat ohtu. Paraku see Eesti Vabariigis enamasti nii ei ole. Vaatleme lähenemiskeeldu esmalt tsiivilasjades ja seejärel kriminaalmenetluses.

63

<https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/LSV%20anal%C3%BC%C3%BCs%202018.pdf>

3.3.2. Lähene miskeeld tsiviilasjades

3.3.2.1. Lähene miskeeldu ei ole võimalik saada

Käesolevas raportis on välja toodud, kui palju on aastatel 2017 – 2020 taotletud lähene miskeelde kriminaalmenetluses. Sama numbrit tsiviilasjade kohta raportis ei ole.

Justiitsministeeriumi 6. septembri 2019. a, 8. aprilli 2020. a ja 17. veebruari 2021. a andmetel taotleti tsiviilasjades lähene miskeeldu järgmiselt. Allpool on osa andmeid sulgudes, sest Justiitsministeeriumi poolt erinevatel aegadel antud vastused on erinevad.

Aasta	Lahendatud avaldused	Osaliselt või täielikult rahuldatud	Rahuldamise protsent
2010	37	14	38
2011	26	13	50
2012	29	8	28
2013	38	13	34
2014	39	11	28
2015	43	9	21
2016	55	12	22
2017	57	18	32
2018	61	14 (või 7)	23 (või 11)
2019	62 (või 58)	13	21 (või 22)
2020	52	9	21

Justiitsministeerium analüüsis lähene miskeeldu kohtulahendeid ajavahemikus 31. märtsist 2016. a kuni 3. juulini 2020. a, kokku 199 lahendit⁶⁴. Analüüsi p 2.2 on toodud statistika. 199 kohtuasjast lahendati sisuliselt vaid 74 (37,2%), ülejäänutest 17 avaldust võeti tagasi (8,5%), 12 puhul sõlmiti kompromiss (6%) ning 96 jäeti menetlusse võtmata (48%).

Asjades, mis vaadati sisuliselt läbi, rahuldati taotlus 22 juhul täielikult (11%) ja 28 juhul osaliselt (14%). See tähendab, et täielikult või osaliselt rahuldati 25% avaldustest.

See tähendab, et edukas on vaid iga ca neljas avaldus, kusjuures avalduste rahuldamise protsent on langustrendis. Kolm neljandikku avaldustest jääb rahuldamata või läbi vaatamata, kusjuures mõlemal juhul peab avaldaja (vastavalt TsMS § 168 lg 2 ja lg 4 alusel) kandma vastaspoole menetluskulud.

Need numbrid omandavad aga hoopis teistsuguse tähenduse kui võrrelda rahuldatud lähene miskeeldude hulka lähisuhtevägivalla juhtumitega. Näiteks 2018. a toimus hinnanguliselt 53 000 perevägivallakuritegu⁶⁵, teatati 14 277 perevägivallajuhtumist⁶⁶,

⁶⁴ <https://www.just.ee/media/495/download>

⁶⁵ Eesti Avatud Ühiskonna Instituut uuring "Perevägivalla hind Eestis" lk 12

⁶⁶ <https://www.sm.ee/et/uudised/perevagivald-eestis-politse-saab-40-konet-paevas-kolmandikul-juhtudel-pealtnagijaks-voi>

registreeriti 3607 perevågivallakuritegu⁶⁷ ja võimaldati 23 lähenemiskeeldu. Võrreldes lähisuhtevågivalla ulatust väljastatud lähenemiskeeldude arvuga, on ilmne, et lähenemiskeeluga ei saa kaitset praktiliselt mitte keegi.

3.3.2.2. Lähenemiskeelu materiaalõiguslik alus on ebapiisav

Raporti p 240 viidatakse valesti nagu oleks lähenemiskeelu aluseks TsMS § 544. See on ebatäpne. TsMS § 544 lg 1 sätestab järgmist: kohus võib isiku eraelu või muu isikuõiguse kaitseks kohaldada võlaõigusseaduse § 1055 alusel lähenemiskeeldu või muid abinõusid. Abinõusid võib rakendada tähtajaga kuni kolm aastat. Seega on tegemist omalaadse menetlusõiguse sättega, mis seab materiaalõiguslikule nõudele, mis tuleneb teisest normist (VÕS § 1055), tähtaja kui kauaks saab seda kehtestada st kolmeks aastaks.

Lähenemiskeelu alusnorm on mitte TsMS § 544 lg vaid VÕS § 1055 lg 1, mis sätestab järgmist: kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. Kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus või muu isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamist (lähenemiskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist.

Sätte grammatilise teksti järgi on lähenemiskeelu aluseid vaid kaks: kahju kestev õigusvastane tekitamine ning kahju õigusvastase tekitamisega ähvardamine. Ohvri tulevase ründamise oht ei ole sätte tekstis otsesõnu sätestatud alus lähenemiskeelu kohaldamiseks sõltumata sellest, kui akuutne see oht on. Sisuliselt tähendab see seda, et lähenemiskeeldu on võimalik saada, kui vägivallatseja teatab, et „*homme saad jälle peksa*“, kuid mitte siis kui ta ei vaevu seda nii selgelt välja ütleva, või veel parem kirja panema, sest ähvardus vajab tõendamist ning tõendamisstandardid on kõrged.

Olukord oleks pisut parem, kui mitte ainult jätkuv rünne ja ähvardus, vaid ka teise isiku õiguste rikkumise oht oleks seadusesse kirjutatud lähenemiskeelu kohaldamise alus. See paneks lähenemiskeelu avaldust lahendavale kohtule õigusliku kohustuse hinnata vägivallatsejast lähtuvaid riske. Samuti paneks see kohtule kohustuse võtta vastu ja uurida tõendeid, mis on esitatud mitte ainult konkreetse sündmuse, vaid teisest inimesest lähtuva ohu tõendamiseks. Praegu kohtul sellist kohustust ei ole. Enamasti jäävad taotlused nt ekspertiisi määramiseks vägivallatseja poolt narkootikumide kasutamise kontrollimiseks, vaimse tervise häirete (nt isiksushäirete) tuvastamiseks rahuldamata, sest kohtute hinnangul puudub neil küsimustel vägivallaga puutumus. Seda hoolimata sellest, et mõlemad tegurid on nii agressiivsuse kui vägivaldsuse olulised indikaatorid.

WHO mahuka vägivallaraaporti keskne järeldus on, et vägivald on prognoositav ja ennetatav⁶⁸. Ehkki ohu hindamine on mitte ainuüksi võimalik, vaid Konventsiooni art 51 lõikest 1 tulenevalt ka kohustuslik, seda kohtupraktikas ei tehta. Selline praktika on eriti kummastav arvestades seda, et vajalik oskusteave on olemas kriminaalhooldajatel ning nende ettekanded (KrHS §

⁶⁷ https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/07_perevagivald.pdf

⁶⁸ https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/

24, § 30, § 31) on olulise tähendusega paljude karistusõiguslike ja kriminaalmenetluslike küsimuste lahendamisel, sh nt vangistusest ennetähtaegse vabastamise üle otsustamisel.

Justiitsministeeriumi poolt tellitud lähenemiskeelu analüüsis eitatakse vajadust vägivallatsejast lähtuvaid ohte süsteemselt hinnata. Analüüsi lk 12 kohaselt „*puudub vajadus VÕS § 1055 lg 1 teksti täiendamiseks sellisel, et selles oleks selgesõnaliselt viidatud kahju tekitamise ohule*“. Seda põhjusel, et väidetavalt on kohtupraktikas niigi „*juurdunud lähenemine, et lähenemiskeelu või muude abinõude vajalikkuse üle otsustamisel tuleb hinnata seda, kas esineb tegelik oht, et puudutatud isik võib oma käitumisega tekitada avaldajale kahju*“ (lk 11). Selle väite kinnitamiseks viidatakse kahele lahendile. Riigikohtu otsus kriminaalasjas nr 1-19-4240 p 16 ja Tartu Ringkonnakohtu otsus tsiviilasjas nr 2-19-11248. Neist viimane ei ole avalikult kättesaadav.

Asjaolu, et analüüsis käsitletud 199 lahendist vaid 2 käsitlevad rikkujast lähtuvat ohtu, ei võimalda teha järeldust, et tegeliku ohu hindamine on kohtupraktikas sügavalt juurdunud. Pigem vastupidi. See kinnitab, et tegelikku ohtu hinnatakse vaid ca 1% kohtumenetlustes. Arusaam, et selline lähenemine on juurdunud, on optimistlik. Analüüsis mainitakse vaid üht lahendit, kus rikkujast lähtuvat ohtu on süsteemsel viisil hinnatud: Harju MK 2-17-12488 (lk 13). Selline lähenemine peaks olema reegel mitte erand.

Seadusandlikku alust, mis kohustaks kohtuid hindama vägivaldsest inimesest lähtuvat ohtu ja seda arvesse võtma, ei ole olemas. Seetõttu puudub ühetaoline kohtupraktika ning isegi agressiivsest poolest lähtuva ohu arvesse võtmise üle ei ole konsensust, rääkimata ühtsusest meetodikast selle kohta, kuidas seda teha. Analüüsi koostajate iseenesest õige seisukoht, et lähenemiskeelu kohaldamisel tuleb hinnata rikkujast tulenevat ohtu, peaks nähtuma ka materiaalõigusest. See muudaks õiguse selle adressaatide jaoks arusaadavamaks ning tagaks õiguse ühetaoluse kohaldamise. Ohvritele oleks abiks seegi kui töötada juristide, psühholoogide, psühhiaatrite, ohvriabi töötajate ja kriminaalhooldajate koostöös välja soovituslik juhend rikkujast lähtuva ohu hindamiseks, mis oleks kohtutele abivahend lähenemiskeelu taotlemisel.

3.3.2.3. Eraldi ärakuulamine ei ole võimalik

Nagu märkisime ka punktis 2.3 ei ole ohvril menetlusõiguslikku alust taotleda enda vägivallatsejast eraldi ärakuulamist. Sellist õigusnormi ei ole lihtsalt olemas. Kõige lähedasem norm TsMS § 558 lg 1 (ning analoogsed TsMS § 551 lg 3, § 552¹ lg 1 ja 561 lg 1) kohalduvad ainult hagita perekonnaasjades. Praktikas on juhtumeid, kus kohtud tulevad ohvrile vastu ja korraldavad ohvri ja vägivallatseja ärakuulamised eraldi ka lähenemiskeelu vaidlustes. Kuna kohtul ei ole kohustust seda teha, sõltub eraldi ärakuulamine ainuüksi kohtu soovast.

Probleemi nenditi ka Justiitsministeeriumi analüüsis ning pandi ette „*Kaaluda kehtestada isikliku ja suulise ärakuulamise nõue; näha ette erandid, millal sellest võib kõrvale kalduda*“ (lk 49). Iseenesest on see mõistlik, aga vajab selget regulatsiooni, et avaldajal on õigus eraldi ärakuulamisele. Samas analüüsis on märgitud, et istung mõlema poole kohalolekul on „*efektiivne*“ (lk 50 lg 3) ja „*mugav*“ (lk 50 lg 4), jättes tähelepanuta, et see on seda ainult kohtu jaoks. Avaldaja jaoks võib selline istungikorraldus kätkeada endas surmahirmu.

Analüüsi lk 51 märgitakse, et „*eelkõige olukorras, kus avaldaja tunneb hirmu vastaspoole ja/või konflikti avalikustamise tagajärgedes ees. Sellistel juhtudel tuleks kohtuistungile eelistada menetlusosaliste eraldi ärakuulamist. Seadus annab sellise võimaluse*“. Ainult, et selline väide on vale. Nagu kirjeldasime eelpool ning nagu nenditakse analüüsi lk 51 lg 2 ei anna seadus avaldajale õigust seda nõuda ning ta ei saa ennast kaitsta kui kohus seda nõuab. Praktikas on istungil vastandamise vältimine sagedane põhjus avaldusest loobumiseks, ehkki avaldusse seda kirja ei panda.

3.3.2.4. Ohvri kontaktandmeid ei saa kaitsta

Eelmises punktis tooduga sarnane probleem on see, et ohver ei saa oma isikuandmeid vägivalatseja eest varjata. TsMS § 338 lg 1 p 1 kohaselt peab menetluskohustuses, sh hagiavalduses, esitama enda aadressi ja sidevahendite andmed. Kui esitada hagiavaldus kohustusliku e-toimiku kaudu, siis on kontaktandmete esitamine vältimatu juba tehnilistel põhjustel, kuivõrd e-toimik ei võimalda hagi esitada ilma nimetatud andmete sisestamiseta.

TsMS ei sisalda regulatsiooni, mis võimaldaks avaldajal nõuda oma kontaktandmete varjamist vägivalatseja eest. See tähendab, et avaldaja peab lähenemiskeelu taotlemiseks avaldama vägivalatsejale kohtu kaudu oma kontaktandmed, sh elukoha, ning seda ka juhul, kui vägivalatseja seda eelnevalt ei tea. Kuna oma kontaktandmeid varjata ei saa, loobuvad paljud ohvrid lähenemiskeelu taotlemisest üldse. Seda eriti olukorras, kus ohver on suutnud vägivalatseja juurest lahkuda ja vägivalatseja ei tea, kus ta elab, kuid saab teda ahistada muul viisil (nt töökohas).

Justiitsministeeriumi analüüsi lk 33 arvatakse, et „*mõeldav on ka avaldaja aadressi eemaldamine või tähemärkidega asendamine*“ (lk 33). Ehkki see on mõeldav, ei ole see kohustuslik ning avaldaja ei saa seda nõuda. Seetõttu võib lähenemiskeelu taotlemise esimeseks tagajärjeks olla see, et rikkuja saab teada ohvri elukoha, mis on seni olnud tema eest varjatud.

Sellise olukorra näide on analüüsi lk 35 ka esile toodud, kuid analüüsi koostaja poolt sellest aru saamata: „*Teade (puuduste kõrvaldamise määrus – toim) käes, edasi ei soovi minna sellega, pole mõtet, nagu välja tuli teie tagasisidest.*“ *Asja materjalidest ei saa teha veenvat järeldust, kas avaldaja loobus õiguskaitsest seetõttu, et ta pidas menetlust liiga kulukaks, tal ei olnud esitada tõendeid või seetõttu, et ta mõistis, et oma huvide kaitseks sobib paremini mõni teine nõue või sootuks kohtuväline lahendus*“ (lk 35). Ainult et selle kohta on analüüsis ääremärkus nr 185: „*PMKm 5.06.2019, 2-19-7275/5. Kõnealusel asjas palus kohus täpsustada avaldaja elukoha andmeid, lähenemiskeelu vajadust ning seda, mida avaldaja mõistab lähenemiskeelu all ning mida ta peab silmas sotsiaalvõrgustikus ja telefonis suhtlemise piiramisel all (kuid tasutud oli riigilõiv ja esitatud digisuhtluse kuvatõmmised)*“.

Kohtu soov saada teada ohvri elukoha andmed ilma võimaluseta neid vägivalatseja eest varjata, võib olla avaldaja jaoks piisav alus edasisest menetlusest loobumiseks. Seda kinnitab ka analüüsi lk 35 esile toodud info, et 40% avaldustest puudub avaldaja, puudutatud isiku või tunnistaja kontaktandmed. On selge, et vähemalt osadel nendest juhtumitest üritab ohver enda või tunnistaja kontaktandmeid vägivalatseja eest varjata. Sageli loetakse seda avalduse puuduseks ning jäetakse avaldus menetlusse võtmata.

3.3.2.5. Üliformalistlik lähenemine

Ehkki lähenemiskeeldu taotletakse hagita menetluses, kus kohus ei ole TsMS § 477 lg 5 kohaselt avaldaja taotluste, esile toodud asjaolude ega õiguslike põhjendustega seotud, on kohtute suhtumine lähenemiskeeldu menetlusse üliformalistlik. Seda mõeldakse ka raporti p 311.

Lähenemiskeeldu analüüsi lk 34 osundatakse, et 60% avaldustest esitatakse puudustega. Neist omakorda kõrvaldati puudused veidi üle 50% juhtudel (lk 35). Seega ca 30 % avalduste puhul ei suudagi ohvrid avalduse puudusi kõrvaldada. Sellest hoolimata tehakse analüüsi lk 45 ettepanek „Kaaluda reguleerida avaldusele esitatavad vormi- ja sisunõuded; määrata avalduse nõuete loetelu ja näha ette nõuete rikkumise tagajärg“. Selline ettepanek töötab vastu eelnevalt käsitletud probleemide lahendamise vajadusele. Hagita menetluse peaks saama algatada võimalikult lihtsalt ja vormivabalt. Põhimõtteliselt peaks menetluse algatamiseks piisama juba avaldusest „X peksab Y-t. Keelake tal seda teha“. Nendes seitsmes sõnas on olemas nii poolte andmed, VÕS § 1055 lg 1 sisustav tegevus kui kohane kaitseabinõu, mis peakski olema avalduse miinimumnõuded. Lähenemiskeeldu kohaldamise avaldusele esitatavaid nõudeid peaks lihtsustama, mitte veelgi keerulisemaks ja formaalsemaks muutma. Juba praegu võtab kohtute formaalne lähenemine lähenemiskeeldu avaldustele ca pooltelt kohtusse pöördujatelt võimaluse õiguskaitseks.

3.3.2.6. Esiplaanil on vägivallatseja õiguste riive vältimine

Nagu mainitud eelpool p 3.2.1, siis ca 3/4 lähenemiskeeldu kohaldamise avaldustest jääb kas rahuldamata või menetlusse võtmata. Selle üheks põhjuseks on, et Eestis puudub analoogne säte Istanbuli Konventsiooni art. 52 viimase lausega: „Käesoleva artikli kohaselt võetavate meetmete puhul seatakse esikohale ohvrite ja ohustatud isikute turvalisus“. Seetõttu on VÕS § 1055 lg 1 kohaldamisel prioriteet vales kohas. Selle asemel, et seada esikohale avaldaja / ohvri kaitse, on prioriteediks vältida puudutatud isiku / vägivallatseja õiguste riivet. See tuleneb otseselt Riigikohtu praktikast, Riigikohtu 05. novembri 2014. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-91-14 p 17: „lähenemiskeeldu kohaldades peab kohus arvestama juhtumi asjaolusid ja jälgima, et lähenemiskeeld ei riivaks adressaadi õigusi rohkem, kui see on keeldu eesmärgist tulenevalt proportsionaalne“.

Kahtlemata riivab lähenemiskeeld vägivallatseja üldist põhiseaduse § 19 sätestatud vabadusõigust, nt õigust veeta õhtuid ohvri koduakende all, helistada talle kümneid kordi päevas või saata teda varjuna igapäevastel käikudel. Samas on need õigused, mida on raske, kui mitte võimatu, pidada kaitsmisväärses. Isegi kui leida, et me peame ka neid õigusi kaitsma, siis võiks nende riive siiski olla õigustatud kaitsmaks ohvri õigust elule, tervisele ja privaatsusele. Seda isegi siis, kui kohtunik ei tarvitse jagada ohvri hirme selle kohta, et tema elu ja tervis on ohus. Sellest hoolimata on väga tugev koolkond, kelle arvates riivab lähenemiskeeld vägivallatseja isikuõigusi äärmiselt intensiivselt ning seetõttu peakski lähenemiskeeldu kohaldamine olema äärmiselt erandlik. Selline lähenemine moonutab paljusid menetlusi ning on üks oluline põhjus, miks enamik avaldusi lähenemiskeeldu saamiseks jääb rahuldamata.

3.3.3. Lähemiskeeld kriminaalajades

Kriminaalmenetluses saab lähemiskeeldu taotleda alates 2006. aastast, ning p 314, et alates 2020. aastast saab kiireloomulistel juhtudel lähemiskeeldu kohaldada prokuröri määrusega ning sõltumata kannatanu nõusolekust. Selline viide on eksitavalt ebatäpne.

Ajutise lähemiskeeldu määramise alusnorm on KrMS § 141¹ lg 1, mis sätestab, et kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks võib prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähemise ja nendega suhtlemise.

2020. a vastu võetud seadusemuudatus lähtub mingil põhjusel ekslikust eeldusest, et kannatanud jäävad kaitseta peamiselt seetõttu, et nad jäta lähemiskeeldu taotlemiseks nõusoleku andmata ning prokurör ei saa seetõttu kannatanut aidata. Paraku ei lahenda selline muudatus mitte midagi, sest juba probleemipüstitus on vale.

Peamine probleem ei ole mitte eelkirjeldatud teoreetiline olukord, vaid hoopis see, et **kehtiv seadus ei võimalda kriminaalajades kannatanul ise lähemiskeeldu taotleda**. Selline õigus on ainult prokuröril ning kannatanu sõltub selles osas täielikult prokuratuuri suvast. Kui prokurör ei taha, oska või ei viitsi kannatanu kaitseks lähemiskeeldu taotleda, ei saa kannatanu seda ise teha.

Kriminaalajades taotletud ajutiste lähemiskeeldude arv.

2017: 25

2018: 63

2019: 57

2020: 55

Informatsiooni selle kohta, mitu nendest taotlustest rahuldati, raport ei sisalda. Allakirjutanu on seda infot Justiitsministeeriumilt küsinud ning 17. veebruari 2021. a vastuse kohaselt on statistika järgnev:

Aasta	Ajutise lähemiskeeldu taotlused	Rahuldatud taotlused
2018	53	43
2019	57	43
2020	64	50

See tähendab, et Justiitsministeeriumi poolt allakirjutanule esitatud ja raportis esitatud numbrid on olulisel määral erinevad. Küll aga nähtub neist, et tõenäosus saada enda kaitseks lähemiskeeldu on kriminaalmenetluses oluliselt suurem kui tsiviilkohtumenetluses. Kannatanu on sellest võimalusest aga reeglina ära lõigatud, sest tal ei ole õigust esitada sellist taotlust otse kohtule.

Samuti ei ole infot selle kohta mitu lähemiskeeldu määrati lõpplahendiga. Võrreldes ajutiste lähemiskeelde kohaldamise arvu lähisuhtevägivalla juhtumitega, on selge, et ajutine

lähene miskeeld on äärmiselt ebatavaline isegi juhtumitel, kus vägivald on piisavalt tõsine, et selle alusel algatatakse kriminaalmenetlus.

Aasta	Ajutised lähene miskeelud raporti järgi	Kriminaalmenetlused LSV asjades
2017	25	2632 ⁶⁹
2018	63	3607 ⁷⁰
2018	57	4119 ⁷¹
2020	55	3987 ⁷²

Märkimist väär ib, et lähisuhtevägivalda juhtumite suurt kasvu selgitatakse enamasti selle kaudu, et seda märgatakse järjest enam ning sellest julgetakse üha enam teatada. Kahjuks ei ole mistahes andmeid selle kohta, et see tõepoolest niimoodi oleks. Täiesti võimalik ja tõenäoline on ka see, et lähisuhtevägivalda ongi järjest rohkem ning sellekohaste kuriteoteadete ja -kaebuste arvu kasvu taga seisabki ühiskonna vägivaldsuse kasv.

3.4. Vägistamine

3.4.1. Vägistamise karistusõiguslik koosseis

KarS § 141 järgi on vägistamine ja KarS § 141¹ järgi tahtevastane sugulise iseloomuga tegu kriminaalkorras karistatavad. Mõlemad teod on kriminaliseeritud sõltumata sellest, kas teo toimepanijaks on praegune või endine abikaasa või partner.

Konventsiooni artikkel 36 lg-s 1 on sätestatud, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et järgmised tahtlikud teod oleks kriminaliseeritud:

- sugulise iseloomuga teona mingi kehaosa või eseme viimine teise isiku tuppe, pärakusse või suhu ilma teise isiku nõusolekuta;
- sugulise iseloomuga tegude toimepanemine teise isiku peal ilma tema nõusolekuta;
- teise inimese sundimine sugulise iseloomuga tegudele kolmanda isikuga ilma tema nõusolekuta

Seksuaalse enesemääramise vastased kuriteod on kriminaliseeritud karistusseadustiku §-des 141 - § 145¹.

⁶⁹

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf, lk 41

⁷⁰ https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/07_perevagivald.pdf

⁷¹ <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html>

⁷² <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine>

Eesti materiaalõigus on kooskõlas Istanbuli konventsiooni artikli 36 lg-tes 1 ja 2 sätestatuga, s.o karistusseadustiku järgi on kuritegudena karistatavad Konventsiooni artikli 36 lg-tes 1-2 kirjeldatud seksuaalvägivalla teod:

- KarS § 141 lg 1 järgi on vägistamine esimese astme süütegu, mille objektiivse koosseisu moodustab inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine vägivallaga või kasutades ära tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama. Kuriteo objektiivne koosseis on vastavuses konventsiooni artikkel 36 lg 1 p-ga (a).
- KarS § 141¹ lg 1 järgi on inimese tahte vastaselt temaga sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, ja kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud süüteokoosseis, karistatav ühe- kuni viieaastase vangistusega. Kuriteo objektiivne koosseis on vastavuses konventsiooni artikkel 36 lg 1 p-ga (b).
- Vägistamise ja tahtevastase sugulise iseloomuga kuriteo kõrval on eraldiseisvalt karistatav KarS § 143 alusel suguühtele või muule sugulise iseloomuga teole sundimine kasutades kannatanu sõltuvussuhet, kui kuriteol puuduvad vägistamise (KarS § 141) või tahtevastase sugulise iseloomuga teo (KarS § 141¹) kõik tunnused. Kuriteo objektiivne koosseis on vastavuses konventsiooni artikkel 36 lg 1 p-ga (c).

Nende kuritegude objektiivse koosseisu kohustuslikuks tingimuseks on kannatanu tahtevastane tegevus (kooskõla konventsiooni artikkel 36 lg-ga 2). Praktikast tekib enim probleeme tahtluse tuvastamine kannatanu nõusoleku puudumise suhtes. Õigusteoreetilises kirjanduses on selgitatud järgmist: „*Vägistamise koosseis eeldab, et suguühte on kannatanule vastumeelne ja et toimepanija saab kannatanu vastumeelsusest vähemalt kaudse tahtluse tasemel aru.* // Näiteks on tahtluses põhjust kahelda, kui kannatanu ei olnud vahekorraga nõus, kuid seda otseselt ei väljendanud, ning kohtualune on järjekindlalt väitnud, et vaikumist käsitas ta nõusolekuna. Kui kannatanu vaikib, peab süüdlase arusaam tema tegelikust tahtest nähtuma muudest objektiivsetest asjaoludest (RKKK 3-1-1-12-06, p 10).“⁷³ Lähisuhtes toimunud korduvate seksuaalvägivalla tegude puhul loobub ohver sageli vastupanust hirmust jõhkrama vägivalla ees.

Lisaks tahtevastasusele tuleb karistusseadustiku järgi tuvastada, kas tegu on toime pandud vägivallaga või on ohver olnud abitusseisundis. Eestis on peetud avalikult diskussiooni sellest, kas karistusseadustikus sätestatud vägistamise objektiivset koosseisu peaks muutma nii, et vägistamiseks loetakse juba seda, kui kaks inimest on seksuaalvahekorras, aga üks osapooltest ei ole selleks selgelt nõusolekut väljendanud. Teisisõnu, kas peaks eemaldama süüteokoosseisust seal täna sisalduva vägivalla või abitusseisundi elemendid.

---

⁷³ Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2021, lk 528.

Eesti naistearstid⁷⁴ on teinud üleskutse muuta vägistamise mõistet nii, et sellest kaotatakse vägivalla ja abitusseisundi element ehk tuvastama peaks ainult nõusoleku puudumist. Seda eesmärgiga muuta kriminaalmenetlust lihtsamaks. Diskussiooni käigus on võrdlusena välja toodu Rootsi lähenemist vägistamisele, mis oli varem valdavalt sarnane Eesti praegusele vägistamise objektiivsele koosseisule. 2018. a kadus Rootsis seaduse muudatuse tulemina vägivald või abitusseisund vägistamise koosseisu kohustusliku osana ja need muutusid hoopis raskendavaks asjaoluks.⁷⁵ Lühidalt kokku võttes on Rootsi nõusolekuseadusel kolm põhimõtet: 1) vägistamisena käsitletakse seksi kellegagi, kes ei osale seksis vabatahtlikult; 2) kui vägivallatseja oli teadlik, et vaba nõusolekut ei antud, on tegemist tahtliku vägistamisega; 3) kui ta ei teadnud, kas vaba nõusolek on antud, aga teadis, et nõusoleku puudumise risk on olemas, on tegemist “hooletu vägistamisega” (ingl *negligent rape*).⁷⁶ Kriminoloogiaprofessor ja Rootsi riikliku kuriteoennetuskomitee (BRÅ) vanemteadur Stina Holmbergi järgi on seadusemuudatuse tulemina kasvanud süüdimõistvate otsuste arv 75% võrra, olgugi, et 90% raporteeritud juhtumitest ei lõpe süüdimõistva kohtuotsusega ja väga palju ohvreid ei näe, et nende ründaja mõistetakse süüdi.⁷⁷ Rootsi kogemuse kokkuvõtteks väidab S. Holmberg, et seadusemuudatus on saanud positiivse hinnangu ja vastukaja kohtunikelt, prokuröridelt ja advokaatidelt.

Diskussiooni keskmes oleva seadusemuudatuse praktikas kohaldamisele on tähelepanu juhtinud riigikohtunik Paavo Randma ja ärgitanud läbi mõtlema kõik muudatusega kaasnevad võivad aspektid – sh kriminaalmenetlusõiguses kehtivat tõendamiskoormise jaotust ja süütuse presumptsiooni põhimõtet.⁷⁸ Vägistamise defineerimine ainult nõusoleku puudumise kaudu tooks P. Randma hinnangul kaasa süüdistatavale vajaduse hakata tõendama, et seksuaalvahekorra oli teise osapoole nõusolek ehk ta peaks hakkama tõendama enda süütust. See aga läheks vastuollu põhiseaduses sisalduva süütuse presumptsiooniga.⁷⁹ Ka Rootsis oli süütuse presumptsiooni kohta küsimuste tõstatamine kohtunike poolt aktuaalne, kuid vaibus pärast seadusemuudatust.⁸⁰

P. Randma leiab, et vägistamise objektiivse koosseisu elementide vähenemine ei too kaasa väiksemamahulist kohtumenetlust, tõenduslikult lihtsamat protsessi ega mingitki laienemist võimalike tõendite ringis, mida isiku süüküsimuse lahendamisel saab kasutada ning: „*Pigem on riikides, kes seda teed on läinud, leidnud aset vastupidine: kannatanut käsitletakse toimunu kulgemise jne osas detailsemalt kui kunagi enne.*“⁸¹

⁷⁴ Tartu naistearstid Kai Part ja Made Laanpere: vägistamise definitsiooni tuleb muuta.

<https://tartu.postimees.ee/7274595/tark-tartu-naistearstid-kai-part-ja-made-laanpere-vagistamise-definitsiooni-tuleb-muuta>

⁷⁵ Kadi Viik. Rootsi seksuaalse nõusoleku seadus on kaasa toonud süüdimõistvate otsuste järsu kasvu.

<https://feministeerium.ee/rootsti-seksuaalse-nousoleku-seadus-on-kaasa-toonud-suudimoistvate-otsuste-jarsu-kasvu/>

⁷⁶ Samas.

⁷⁷ Samas.

⁷⁸ Riigikohtunik Paavo Randma: kohtusaal magamistoas. Kättesaadav:

<https://www.err.ee/1608269793/riigikohtunik-paavo-randma-kohtusaal-magamistoas>

⁷⁹ Paavo Randma: kas prostituudi teenuse kasutamine on vägistamine. <https://www.err.ee/1608301995/paavo-randma-kas-prostituudi-teenuse-kasutamine-on-vagistamine>

⁸⁰ Kadi Viik. Rootsi seksuaalse nõusoleku seadus on kaasa toonud süüdimõistvate otsuste järsu kasvu.

<https://feministeerium.ee/rootsti-seksuaalse-nousoleku-seadus-on-kaasa-toonud-suudimoistvate-otsuste-jarsu-kasvu/>

⁸¹ Samas.

Olulisena väärrib P. Randma arvamusest välja toomist see, et tänane vägistamise koosseisu elementide (vägivald, abitusseisund) määratlus on niivõrd lai, et sisuliselt on sinna alla hõlmatud praktiliselt kõik vägistamise vormid/juhtumid: „*Eeldan, et vägivalla mõiste sisustamine ei valmista ka juurakaugede inimesele erilist raskust – selleks on löömine, kägistamine, teatud puhkudel ka jõuline kinnihoidmine või ükskõik millisel muul moel füüsiliselt haiget tegemine, aga ka ähvardamine, kui lubatakse tekitada tervisekahjustus või varaline kahju. Kusjuures, kui rääkida ähvardamisest, siis see ei pea kindlasti olema n-ö selgesõnaline. //...//Teatud asjaoludel on praktikas loetud vägivallaks isegi kannatanule ähvardava pilguga otsa põrnitsemine, rääkimata siis telefonikõnedest, millega lubatakse muutuda kellegi kõige hirmsamaks õudusunenäoks või "soovitatakse" olla liikluses ettevaatlik. //...//Nii võib ohver olla abitusseisundis olukorrast johtuvalt (näiteks silmitsi seismine endast tugevama ründajaga), füüsilisest eripärast tingitult (hiljuti oli kohtus juhtum, kus kannatanu oli mõningasest liikumisvaegusest tingituna abitusseisundis) või siis tulenevalt psüühilistest eripäradest, olgu need siis püsivad laadi (vaimne puue), ealised (alaealisus) või konkreetsest olukorrast tingitud (raske joove, aga ka uimastamine nn korgijoogiga vms).Eriti oluline on toonitada, et selline abitusseisundi defineerimine toimub ka kohtus.“⁸²*

Vägistamine ja teised seksuaalse enesemääramise vastu suunatud kuriteod on kriminaliseeritud sõltumata sellest, kas teo toimepanija ja kannatanu on endised või praegused abikaasad/partnerid. Seeläbi on formaalselt täidetud konventsiooni artikli 36 lg-s 3 sätestatud põhimõte, mille järgi peavad nimetatud suhtes toimunud seksuaalvägivalla kuriteod olema vähemalt kriminaliseeritud. Kohtulahendite andmebaasis on avalikustatud abielulises suhtes või kooselus toimunud vägistamise kohta üksikud lahendid. Vähene Eesti kohtupraktika kinnitab, et abielu või partnerlussuhe ei anna alust eeldada nõustumust suguühteks.⁸³

Samas on selge, et Konventsiooni eesmärgid on osaliselt täitmata, sest lähisuhtes toimunud vägistamine eraldi kuriteokoosseisu ei moodusta.

Kui lähisuhtes toimunud vägistamisel puuduvad erikoosseisu elemendid, on tegu karistatav KarS § 141 lg 1 järgi 1-6 aastase vangistusega. Karistusseadustiku järgi kuulub lähisuhe karistust raskendavate asjaolude hulka, kuid karistust saab siiski määrata ainult sanktsiooni alam- ja ülemmäära piires.

Täpsemalt sätestab KarS § 58 p 4, et karistust raskendavaks asjaoluks on süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes. Pereliikme mõiste hulka kuuluvad nii abielus kui ka vabas kooselus elavad partnerid.

⁸² Paavo Randma: kas prostituudi teenuse kasutamine on vägistamine. <https://www.err.ee/1608301995/paavo-randma-kas-prostituudi-teenuse-kasutamine-on-vagistamine>

⁸³ Tallinna Ringkonnakohtu 17.09.2013. a otsus kriminaalasjas nr 1-12-7613 ; Tartu Ringkonnakohtu 29.12.2011. a otsus kriminaalasjas nr 1-10-10137,

KarS § 141 lg 2 sätestab kvalifitseeritud koosseisud, mis toovad kaasa kõrgema karistumäära ehk võimaldavad määrata karistuseks 6-12 aastat vangistust:

1. kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes
2. kui see on toime pandud grupi poolt
3. kui sellega on tekitatud kannatanule raske tervisekahjustus
4. kui sellega on põhjustatud kannatanu surm
5. kui sellega on kannatanu viidud enesetapuni või selle katseni
6. kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo
7. kui see on toime pandud ära kasutades teo toimepanija poolt narkootilise või psühhotroopse aine abil kannatanule tekitatud seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama

Samad kvalifitseeritud koosseisud on ette nähtud tahtevastase sugulise iseloomuga teo puhul. KarS § 141 lg-s 2¹ ja KarS § 141¹ lg-s 3 kvalifitseeritud koosseisud võimaldavad teatud ohtlikele kalduvuskurjategijatele (varem seksuaalkuriteo toimepannud isikutele) kohaldada eluaegset vangistust vägistamise ja tahtevastase sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest.

Seega ei näe karistusseadustik tänaseni ette kvalifitseeritud koosseisuna vägistamist või tahtevastase sugulise iseloomuga tegu lähisuhtes, mis tooks kaasa kõrgema karistumäära. Riigi hukkamõist lähisuhtes toimunud vägistamisele või tahtevastase sugulise iseloomuga teole avaldub täna mitte läbi eraldiseisva kvalifitseeritud koosseisu (raskem kuritegu), vaid läbi karistust raskendava asjaolu. Teisisõnu ei erine kuriteokoosseisu ja karistuse alam- ja ülemmäära kontekstis lähisuhtes toimunud vägistamine kuriteost, kus ohvri ja teo toimepanija vahel seosed puuduvad.

Tänaseks on kehalise väärkohtlemise raskemaks vormiks muudetud lähi- või sõltuvussuhtes toimepandud kuritegu (KarS § 121 lg 2 p-s 2 sätestatud kvalifitseeritud koosseis). Samasugune muutus peaks toimuma KarS § 141 - § 143 lg-tes 2.

Istanbuli Konventsiooni seletuskirjas on välja toodud, et seksuaalvägivald ja vägistamine on tavapärane võimu ja kontrolli teostamise vorm vägivaldsetes lähisuhetes ning ilmnevad sageli lahkumineku käigus või sellele järgnevalt.⁸⁴

ÜRO piinamise vastane komitee on 2013. a raportis andnud Eestile juhise võtta prioriteediks muuta lähisuhtevägivald ja abielusisene/lähisuhtes toimunud vägistamine eraldi kuriteokoosseisuks.⁸⁵ Üheksa aasta jooksul ei ole Eesti nimetatut teinud, kuigi seda vajadust kinnitavad nii statistika kui ka valdkonna spetsialistid.

---

⁸⁴ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, lk 33. Kättesaadav; <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6>

⁸⁵ Report of the Committee against Torture. Forty-ninth session (29 October–23 November 2012) Fiftieth session (6–31 May 2013). General Assembly Official Records Sixty-eighth session Supplement No. 44 (A/68/44), lk 107, par. 12. Kättesaadav:

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/1_Global/A_68_44_7094_E.pdf
lk 33

Arvestades eeltoodut, tuleks lähisuhetes seksuaalvägivalla rakendamine sätestada karistusseadustikus kvalifitseeritud kuriteo koosseisuna. Riik väljendab seeläbi selgelt ja üheselt mõistetavalt hukkamõistu spetsiifilisele ja levinud seksuaalvägivalla vormile ning seeläbi selgemini täita konventsioonis väljendatud sihte ja ülesandeid. Kui lähisuhe on seksuaalvägivalla kuriteo koosseisu eraldiseisev element, toob see uurimisasutusele kaasa vajaduse süvendatult tegeleda lähisuhtevägivalla juhtumite spetsiifikaga.

Eesti meeste hoiakute ja käitumise 2015. a uuringu järgi⁸⁶ kinnitas 1% meestest, et on ühe aasta jooksul oma partnerit seksuaalvahekorda sundinud.

2021. a registreeriti 3760 perevägivaldakuritegu, millest suurima osa moodustas paarisuhtevägivald (66%)⁸⁷. Andmete järgi moodustavad vägivaldakuritegudest 50% perevägivaldakuriteod. Kontaktsetest seksuaalkuritegudest 43% on perevägivaldakuriteod ehk toimunud lähisuhtes.⁸⁸ 2021. a kasvas seksuaalkuritegude arv 33% ehk registreeriti 753 uut seksuaalkuritegu.⁸⁹ Kohtus süüdimõistva otsuseni jõuab registreeritud seksuaalkuritegudest vähem kui 1%⁹⁰.

Arvestades statistikat, mille järgi enamik vägistamisohvritest ei jõua uurimisasutusse ega ohvriabisse ja isegi kui jõuab, siis enamik nendest juhtumitest ei jõua kohtusse või sealt edasi süüdimõistva otsuseni, ei ole Istanbuli Konventsiooni rakendamine seksuaalvägivalla ohvrite kaitsmise ja abistamise osas ning seksuaalvägivalla ennetamise osas edukas. Ligipääs õigusemõistmisele ja selle tõhus tagamine ei toimi praktilisel tasandil piisaval määral.

Ohvrid, kes peaksid saama kaitset uurimisorganitelt, saavad järjepidevalt määruseid kriminaalmenetluse lõpetamise või alustamata jätmise kohta. Erakordne on uimastatud vägistamise juhtum, kus prokuratuur otsustas kriminaalmenetluse lõpetada koosseisu puudumise tõttu. Selle järel pöördus kolmas isik kannatanu jaoks kuriteo toimepannud isikult kahjuhüvitise väljamõistmise nõudes maakohusse. Maakohus rahuldab hagi, mõistis välja kahjuhüvitise ja nõude rahuldamise eeldusena tuvastas, et õigusvastane tegu ehk vägistamine toimus. Selles teadmises ei ole prokuratuur kriminaalmenetlust uuesti avanud.

3.4.2. Vägistamise kriminaalmenetluslikud probleemid

Kriminaalkohtumenetluses tõusetuvatest probleemidest on mõningad toodud alljärgnevalt.

Kohtumenetluses on seksuaalvägivalla ohvrit võimalik üle kuulata kaugülekuulamise või teda süüdistatava eest varjava vaheseina kasutades. KrMS § 287 lg 5 järgi hindab kannatanu kaitsemeetme rakendamist kohus omal algatusel või poole taotlusel. Kohtumenetluses on tavapärase praktika, et kõik poolte taotlused lahendab kohus istungil ja see tähendab sageli, et kannatanu ootab ja tunneb järjepidevat hirmu, ärevust ütluste andmise päevani, kas ta peab viibima süüdistatavaga ühes ruumis või ühes ruumis otseses silmsides mitu tundi kestva kannatanu ülekuulamise ja ristküsitluse ajal. Praktilisel tasandil on näha, kuidas ohvri

⁸⁶ Tartu Ülikool. RAKE. Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloome. Lõppraport. Tartu 2015, lk 128. Kättesaadav: <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:243504/212231/page/85>

⁸⁷ Kuritegevus Eestis 2021. Kättesaadav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/perevagivald_ja_ahistamine_page.html

⁸⁸ Samas.

⁸⁹ Kuritegevus Eestis 2021. https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/Seksuaalkuriteod_page.html

⁹⁰ <https://feministeerium.ee/seksuaalvagivalla-ohvrid-eesti-oiqussusteemi-noiaringis/>

psüühika ei suuda sellist hirmu taluda. Praktikas kaugüleküülamise (kannatanu viibib kohtumaja teises ruumis üleküülamise ajal) või vaheseina kasutamise taotlused vahel rahuldatakse, kuid kannatanule ei saa seda täna enne kohtu vastavasisulist otsustust garanteerida. Juurdunud praktika võiks kajastuda kriminaalmenetluse seadustikus sättena, millega antakse seksuaalvägivalda ohvrile õigus mitte nõuda, vaid talle garanteeritakse seadusega õigus olla ärakuulatud vaheseina või kaugüleküülamise teel.

Tõendeid on raske koguda ja olemasolevad tõendid ei ole sageli piisavad. Riigikohtu järjekindla praktika kohaselt ei ole välistatud isiku süüditunnistamine vaid ühele tõendile - sh kannatanu ütlustele – tuginedes (Riigikohtu 19.02.2021. a lahend kriminaalasjas nr 1-19-10157, p 9). Viidatud lahendis selgitas Riigikohus, et ütluste usaldusvääruse hindamisel tuleb kohtupraktikas väljakujunenud põhimõtete kohaselt pöörata tähelepanu sellele, kas ütlused on järjepidevad või sisaldavad vasturääkivusi ja kas isik on erinevatel menetlusetappidel andnud samasisulisi või lahknevaid ütlusi. Sageli on kannatanu traumajärgselt sellises seisundis, kus tema ütlustes leitakse pea alati vasturääkivusi. Kohtumenetlustes on näha, et traumajärgses olukorras oleva isiku ütluste usaldusvääruse tuvastamisel puudub selge meetodika ja loogika ning ütluste usaldusvääruse hindamisel ei suudeta olustikus orienteeruda.

Vägistamis- või seksuaalvägivalda ohvritel on enamjaolt näha, et neil on toimunud psühholoogiliselt olulised muutused, mis omakorda tingivad või on tinginud märkimisväärsed muutused ohvri sotsiaalses ja emotsionaalses ning füsioloogilises käitumises. Tegemist on ilmselge viitega asjaolule, et inimene on kogenud äärmiselt traumaatilist sündmust. Selliste sündmuse aeg on tuvastatav ja muude eluliste sündmuste kui võimalike põhjuste elimineerimine tõendite abil on kriminaalmenetluses võimalik. Seda kriminaalmenetluses ja kriminaalkohtumenetluses sageli arvesse ei võeta või ei osata võtta. Hoolimata sellest, et selliseid muutuseid kirjeldavad kohtusaalis asjatundjad või eksperdid. Samas on praktilisel tasandil näha, et asjatundjate või eksperdi ütluste andmisel puudub ühtsus - see sõltub prokuröri ja kaitsja küsimustest. Sageli osutuvad asjatundja/eksperdi ütlused kasutatavaks süüdistatava poolt (rebitakse kontekstist välja endale sobivaid lauseid, seisukohti) ja eriti juhtudel, kus seksuaalvägivalda ohver ei ole koheselt politseisse kuriteoteatega ja tervishoiuteenuse osutaja poole vigastuste tuvastamiseks pöördunud. Vägistamisohvri psüühilised ja sellest tingitud füsioloogilised muutused on tänapäevase taseme juures piisavalt usaldusväärset tuvastatavad. Seega tuleks mõelda kriminaalmenetluses järjepidevalt sellise tõendi vormi kasutamise peale, milles asjatundja või ekspert saab väljatöötatud teaduslike meetodika abil anda loogiliselt järgitava kirjaliku hinnangu, kas kannatanu võib olla langenud seksuaalvägivalda ohvriks. Punktides 2 ja 3 toodu kontekstis on oluline uurijate, prokuröride, kohtunike järjepidev koolitamine psühholoogide poolt selle kohta, mis juhtub vägistamisohvritega nii nagu seda tehakse Taanis⁹¹.

Tunnistajate (kes ei ole sündmust vahetult pealt näinud) ütluste hindamisel lähtutakse sellest, kas tegemist on ohvri lähisugulase, tuttava või tema jaoks võõra isikuga (sh tunnistaja ütluste usaldusväärsus kipub kasvama läbi selle, mida kaugem isik ta ohvri jaoks on). Probleemseks on kohtute poolt KrMS § 66 lg 2¹ kasutamine olukordades, kus ohver on usaldusisikule toimunud vägistamisest rääkinud mõne aja pärast. KrMS § 66 lg 2¹ sätestab, et tunnistaja

⁹¹ <https://portal.findresearcher.sdu.dk/en/publications/national-training-of-all-danish-court-and-police-personal-followi> ja <https://feministeerium.ee/seksuaalvagivalla-ohvrid-estti-oiqussusteemi-noiaringis/>

ütlus tõendamiseseme nende asjaolude kohta, millest ta on saanud teadlikuks teise isiku vahendusel, ei ole tõend, välja arvatud kui tunnistaja ütluste sisuks on teiselt isikult kuuldu vahetult enne rääkimist tajutud asjaolude kohta juhul, kui nimetatud isik oli rääkimise ajal veel tajutu mõju all ning puudub alus arvata, et ta moonutas tõde. Näiteks on kohtupraktikas leitud, et tõendiks ei saa lugeda vanemate ütluseid oma tütre vägistamise kohta, sest tütar rääkis neile toimunud vägistamisest ca 30 päeva hiljem. Samadel alustel lükkas kohus kõrvale ka ohvri õe ütlused, kes kinnitas, et nägi õe kehal suuri sinikaid vahetult pärast toimunut.

3.4.3. Uimastatud vägistamist ei menetleta

Politsei- ja Piirivalveameti 2. märtsi 2021. a vastusest järelepärimisele selle kohta kui palju on alustatud kriminaalasju uimastamisega vägistamise kohta (Lisa 4) nähtub, et uimastamisega vägistamise kohta esitati 2018 - 2020. a 325 kuriteoteadet, millest vaid 1 jõudis prokuratuuri või kohtusse.

Sealjuures on vägistamine üldteadaolevalt alaraporteeritud kuriteoliik, mistõttu on põhjendatud arvata, et tegelikke juhtumeid esines oluliselt rohkem. Üks põhjuseid, miks kannatanud Eestis politsei poole ei pöördu, on just see, et tõenäosus sealt abi saada on olematu, samal ajal kui taasohvristamise risk on suur.

Samale probleemile, st ohvrisüüdistamisele, kannatanu võimatule tõendamiskoormisele ning politsei huvipuudusele, on tähelepanu juhtinud ka naistearstid⁹². Uurimisasutused üldiselt eitavad probleemi ning julgustavad vägistamisohvreid politsei poole pöörduma, hoolimata sellest, et arvestades eelmises punktis viidatud PPA vastust, ei ole sealt võimalik abi saada ning arvestades menetlustes prevaleerivaid ohvrit süüstavaid hoiakuid on taasohvristamise risk suur. Seetõttu tuleb nentida, et vägistamisohvrite kaitse Eesti Vabariigis on puudulik.

3.4.4. Vägistamisjuhtumites uuritakse ohvri varasemat seksuaalkäitumist

Konventsiooni art 54 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et tsiviil- või kriminaalmenetluses oleks ohvri seksuaalse ajaloo ja käitumisega seotud tõendid lubatud üksnes siis, kui need on asjakohased ja vajalikud.

Sellest hoolimata on ohvri varasem seksuaalkäitumine kriminaalmenetluses oluline uurimises. Veelgi enam, nii kriminaal- kui tsiviilkohtumenetluses keskendutakse ohvri varasemale seksuaalelule.

Seda iseloomustavad järgmised kaitsetaktikad:

- ohver valetab enda vägistamise kohta eesmärgiga varjata kohatut seksuaalsuhet, üheöösuhet või seksuaalkontakti väljaspool paarisuhet
- ohver on seksuaalselt üliaktiivne ja väljakutsuv
- kui ohver on varem olnud vägistaja seksuaalsuhtes, siis on alus arvata, et ka see seksuaalsuhe ei saanud olla tahtevastane
- kui ohver on olnud vägistaja suhtes flirtiv või väljakutsuv, siis järelikult soovis ta ka seksuaalakti

⁹² <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92507849/naistearstid-vastutus-vagistamise-eest-pannakse-eestis-ohvrile>

- kui ohvril on varasemaid traumaatilisi kogemusi, siis on vägistamisest tingitud trauma selgitatav varasemate kogemustega
- kui ohver on olnud seksuaalsuhtes ka kellegi teise kui vägistajaga, siis võivad ohvri vigastused olla tingitud just sellest
- ohvril võib varasematest seksuaalkogemustest olla kõrgendatud hirm vägistamise ees, mis tingib traumaatilise reaktsiooni
- ohvri vigastused võivad olla tekitatud ohvri soovist karmi seksi järele.

Tegemist on tavaliste ja aktsepteeritud kaitsetaktikatega, mida kasutatakse üksi või kombinatsioonis. Nende kõigi ühine joon on see, et need eeldavad süvitsi tegelemist ohvri varasema seksuaalkäitumisega. Samal ajal ei oma süüdistatava varasem seksuaalkäitumine reeglina mitte mingit tähendust.

3.5. Vaimne vägivald ei ole kriminaliseeritud

Konventsiooni art 33 sätestab, et Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustav tahtlik tegu, mis pannakse toime sundi või ähvardusi kasutades, oleks kriminaliseeritud.

Enamik vaimse vägivalla akte ei ole karistatavad. KarS § 121, mis sätestab karistuse kehalise väärkohtlemise eest, ei arvesta lähisuhtevägivalla eripära ning paljud vaimse vägivalla aktid ei täida ei KarS § 121 ega ühegi teise kuriteo koosseisu. KarS § 121 sobib küll ühekordsete vägivallaaktide menetlemiseks (nt A lööb B-d), kuid selle alla ei ole võimalik viia pikaajalist vaimset vägivallat või kontrollivat käitumist. Sealjuures on tegemist tegudega, mis võivad koosneda väga suurest hulgast üksikutest käitumisaktidest, mis eraldiseisvatena ei tarvitse olla rangelt võttes õigusvastased. Nende kõigi tuvastamine ei ole menetlustes enamasti võimalik ning sellega enamasti ka ei tegeleta.

Kehtivas karistusõiguses on kaetud vaid kehaline väärkohtlemine, piinamine ja ähvardamine. Lähisuhtes sageli rakendatav vaimne, majanduslik vägivald või terroriseeriv kontroll aga mitte. Vaatamata arvukatele soovitudele ja teiste riikide kogemustele eraldi perevägivalla seaduse kehtestamiseks, ei ole Eestis seda vajalikuks peetud⁹³.

Suurem osa vaimsest vägivallast ei täida ühegi kuriteo koosseisu. Nt olukord, kus üks partner on aastaid teise suhtes vaimselt vägivaldne ja jätkab seda ka pärast suhte lõppu, ei ole Eestis karistatav. Sealjuures on karistamatus ning ohvril õiguskaitsevahendite puudumine väga tugev vaimse vägivalla jätkumist soodustav faktor. Vägivallatseja jaoks ei ole sellisel vägivallal reeglina mitte mingeid negatiivseid õiguslikke tagajärgi.

---

⁹³ R. Narits, S. Kaugia, Soostereotüüpide ja efektiivse õiguskaitse süsteemi kujundamine soolise vägivalla tõkestamiseks, Tartu Ülikool, lk 2

3.6. Suhte lõppemise järgne vägivald

Konventsiooni art 46 p a sätestab, et Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et järgmisi asjaolusid võiks ulatuses, mil need ei ole veel süüteo koosseisu tunnuseks, võtta riigisisese õiguse vastavate sätete kohaselt arvesse raskendavate asjaoludena konventsioonis sätestatud süütegusid puudutavate kohtuotsuste langetamisel: süütegu pandi toime riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endise või praeguse abikaasa või partneri vastu pereliikme, ohvriga koos elava isiku või isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu.

Ehkki KarS § 121 lg 2 p 2 kohaselt on kehaline väärkohtlemine lähi- või sõltuvussuhtes kehalise väärkohtlemise kvalifitseeritud koosseis, mille eest on lihtkoosseisuga võrreldes ette nähtud raskem karistus, on Riigikohus öelnud, et endise partneri poolt toime pandud teod ei ole reeglina lähisuhtevägivald. Riigikohtu kriminaalkolleegium leidis 9. märtsi 2020. a otsuses kohtasjas nr 1-19-3377, p 11: „Maakohus tõdes, et kannatanu on T. Annamaa endine abikaasa. Sellest järeldas kohus, et tegu pandi toime lähisuhtes ja tuleb kvalifitseerida KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Kolleegiumi hinnangul ei võimalda aga varasema abielu või kooselu fakt iseenesest sellise järelduse tegemist. Pigem vastupidi - kui abielu või kooselu on tegelikkuses lõppenud, tuleks lähtuda eeldusest, et lõppenud on ka lähisuhe“.

Seega, suhte lõppemise järgset vägivalda ei peeta Eesti kohtupraktikas lähisuhtevägivallaks.

3.7. Ähvardamine

KarS § 120 on sätestatud ähvardamise kuriteokoosseis. Mida ei mainita, on see, et ähvardamist kui kuritegu sageli ei menetleta.

Ähvardamine on üsna omamoodi kuritegu. Kui suurema osa kuritegude puhul on põhimõtteliselt kontrollitav, kas midagi tehti või ei tehtud (ehkki karistusõiguslik vastutus sellest alles algab), siis ähvarduse puhul see nii ei ole. Ähvardamine eeldab lisaks elu, tervise või vara kahjustamisega ähvardamise faktilisele ka seda, et ähvardus oleks veenev. Tegemist on keerulise koosseisuga, mis on praktikas sagedane. Viimastel aastatel on iga aasta registreeritud 1500 - 1600 ähvardamisjuhtumit. Neist enam kui pooltel juhtudel jäeti menetlus alustamata ning iga aasta jõuab vaid ca 200 juhtumit süüdimõistmiseni. Täpsem statistika on toodud Justiitsministeeriumi 17. veebruari 2021. a vastuses allakirjutanu järelepärimisele:

	2018	2019	2020
Alustamata	703	725	704
Alustatud	935	954	793
Süüdi mõistetud	190	226	198
Kokku	1638	1679	1497

See tähendab, et mitte igale ähvardusele ei reageerita kriminaalmenetlusega ning et enamik alustatud kriminaalasjadest ei jõua süüdimõistva otsuseni. Enamik neist ei jõua ka kohtu ette, vaid need lõpetatakse kohtueelses menetluses. Peamine põhjus selleks on ähvardamise ebatavaline koosseisutunnus, milleks on see, et ähvardus peab olema veenev. Seda ei vaadelda mitte ohvri positsioonist vaid objektiivselt. See tähendab, et ähvarduse veenvust kontrollitakse küsimusega, kas tavaline mõistlik inimene peaks sellist ähvardust tõsiseltvõetavaks? Seda ei kontrollita küsimusega, kas see konkreetne inimene, keda ähvardati, seda ka realselt kardab.

Samas on siin ka probleem. Enamasti on ähvardaja ja ohver omavahel tuttavad, seda eelkõige lähisuhtevägivalla juhtumitel. Kõige lihtsam on ähvardada inimest, keda sa tunnud. Mida paremini vägivalatseja ohvrit tunneb, seda lihtsam on teda ähvardada ning seda mõjusam see on. Lisaks on lähisuhtevägivallajuhtumitel suhte vältel vägivald enamasti langevas trendis. Põhjus on see, et juba hellaks tehtud inimest on võimalik kontrollida järjest vähema vägivallaga. Eskalatsioon toimub suhte lõppedes, kus senine vägivald ei ole kontrolli hoidmiseks enam piisav.

Probleemiks on see, et menetleja, kes hindab kriminaalmenetluse alustamise või lõpetamise vajadust, on asjaoludest alati oluliselt vähem informeeritud kui ähvardaja ja ohver. Vahel on ähvardusel aastatepikkune eellugu. Puutudes kokku vaid konkreetse ähvardusega ning teadmata laiemat konteksti, varasemat suhtlust ja mõlema poole käitumist, on menetlejal lihtne pidada ebaseisvaks isegi sellist ähvardust, mis tingib ohvris paanilise surmahirmu. Teinekord on ähvardus lausa halvav ja ohver ei olegi võimeline sellele reageerima. Sellisel juhul on üsna kindel, et menetlust ei alustata või see lõpetatakse, sest puuduvad väliselt tuvastatavad hirmu tunnused, nt kätevärin või kogelemine. Muidugi on selliste nähtuste tuvastamine üsna mõttetu, sest need ei ole koosseisuelemendiks, need ei jäta jälge ning sageli on ähvardaja ainus inimene, kes neid reaktsioone või nende puudumist üldse näeb. Ometigi on silmaga nähtavate hirmutunnuste puudumine sagedane kriminaalmenetluse alustamata jätmise või lõpetamise põhjendus.

Menetlejal on enda kabinetis ähvardajast kaugel lihtne olla julge. Ehkki ähvarduse veenvust peaks teoorias tuvastama objektiivselt, toimub see praktikas siiski läbi menetleja subjektiivse hinnangu, mis vaid pretendeerib objektiivsusele. St menetleja arvab, et kuna tema sellist ähvardust loomulikult ei kardaks, siis puudub ka ohvril põhjus seda teha. Enamasti on selline mõttemudel vildakas, sest ohver teab reeglina palju rohkem sellest, mida ähvardaja on juba teinud ning milleks ta võimeline on. Samuti võib üsna julgelt väita, et suurest osast ähvardustest kedagi ei teavitata, sest on selge, et ähvardust tõendada ei saa ning isegi kui saaks, ei peaks menetleja seda tõsiseltvõetavaks.

3.8. Inimkaubandus

Karistusseadustikus on sätestatud lai inimkaubanduse mõiste ja käsitlus. KarS § 133 lg 1 (inimkaubandus) järgi inimese asetamise eest majandusliku kasu saamise eesmärgil või ilma sellela olukorda, kus ta on sunnitud abielluma, töötama tavapäratutel tingimustel, tegelema prostitutsiooniga, kerjama, panema toime kuriteo või täitma muud vastumeelset kohustust, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega, karistatakse ühe- kuni seitsmeaastase vangistusega. Eraldi ja raskema koosseisuna on karistatav KarS § 175 lg 1 järgi inimkaubandus noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes.

KarS § 133 lg 1 objektiivne koosseis sisaldab tagajärjena olukorda, kus inimene on sunnitud täitma vastumeelset kohustust (ekspluateerimisolukord) ning tegu, millega inimene sellisesse olukorda asetatakse või seal hoitakse ehk millega ta ekspluateerija tahte allutatakse (sundimistegu)⁹⁴. KarS § 133 lg 1 näeb ette sundimisteo seitse erinevat alternatiivi – vabaduse võtmine, vägivald, pettus, kahju tekitamisega ähvardamine, sõltuvuse ärakasutamine, abitu seisundi ärakasutamine ja haavatava seisundi ärakasutamine.⁹⁵ Haavatav seisund on eraldi defineeritud KarS § 133 lg-s 5, mille järgi on tegemist olukorraga, kus inimesel puudub tegelik või vastuvõetav võimalus mitte täita mõnda KarS § 133 lg-s 1 nimetatud kohustust. Koosseisu hulka kuuluvad nii sundabielud (sh piirülesed) kui ka töö tavapäratutel tingimustel.

01. juulil 2019. a jõustus KarS § 133 lg 1 muudatus, millega järgi lisandus majandusliku kasu saamise eesmärgi juurde ka selle puudumise võimalus. Tõenäoliselt oli see muudatus seadusandja vastureaktsioon Riigikohtu lahendile nr 1-17-689/29, kus sedastati, et ärakasutamist ehk ekspluateerimist iseloomustab inimkaubandusega seotud kuritegude olemusest tulenevalt teise inimese kasutamine teo toimepanija enda või kellegi kolmanda isiku kasuks⁹⁶. Seaduse seletuskirjas põhjendati: „*Kuigi mõlema sätte pealkirjas esineb sõna kaubandus, ei ole siin mõeldud kaubanduslikku ega muud omakasulist eesmärki või motiivi. Samuti ei ole mõeldud, et KarS §-des 133 ja 175 loetletud tegevuste tulemusena saab keegi alati raha või mingi hüve või muul viisil kasu. Inimkaubandust ei saa üks ühele grammatiliselt võrdsustada kaubanduse või kauplemisega selle sõna tavapärasest eestikeelsest tähendusest. Tegemist on toorlaenuga ingliskeelsest terminist trafficking (in) human beings. Kõik paragrahvide 133 ja 175 dispositsioonides sisalduvad teoelemendid on karistatavad toimepanija eesmärgist või motiivist sõltumata. Seadusandja soovib õigusselguse huvides rõhutada, et loomulikult võib inimkaubandus toimuda ka majandusliku kasu saamise eesmärgil, ent on siiski karistatav ka ilma sellela. Inimkaubandust võib toime panna muu hulgas kättemaksu, viha, kiusamise vms eesmärgil või motiivil. Näiteks võib kerjamisele sundimine või meelitamine toimuda ka üksnes teise isiku alandamiseks.*“ Hetkel puudub Riigikohtu praktika pärast seadusemuudatust, mis analüüsiks majanduslikku mõju või selle puudumist kui teo objektiivse koosseisu elementi.

⁹⁴ Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2021, lk 498.

⁹⁵ Samas.

⁹⁶ Samas, lk 501.

Raskema karistuse toovad kaasa teod, mis on toime pandud kahe või enama isiku suhtes (1); noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes (2); abitus seisundis isiku suhtes (3); piinaval või julmal viisil (4); sellega on põhjustatud raske tervisekahjustus (5); sellega on põhjustatud oht elule (6); see on toime pandud grupi poolt (7); see on toime pandud ametiseisundit kasutades (8); sellega on põhjustatud raske tagajärg (9); see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud teatud inimkaubandusega lähedased süüteod (10). Inimkaubandusega seotud süüteod on sätestatud ka eraldi KarS §-des 133¹ (inimkaubanduse toetamine), § 133² (kupeldamine), § 133³ (prostitutsioonile kaasaaitamine).

L. Laanemäe poolt Tartu Ülikoolis kaitstud 2021. a magistritöös „Eesti inimkaubanduse koosseisu laia määratluse problemaatika“⁹⁷ on välja toodud, et:

- (1) *Eesti* karistusseadustiku inimkaubanduse käsitus ei vasta rahvusvahelise inimkaubandusevastase võitluse jaoks loodud organisatsiooni GRETA hinnangul inimkaubanduse konventsiooni artiklile 4 ehk teisisõnu ei ole piisavalt lai.⁹⁸
- (2) Eesti inimkaubanduse koosseisu majandusliku kasu käsitus ei ole üheselt mõistetav ja selge.⁹⁹
- (3) Karistusseadustik ei sätesta tööalast ärakasutamist sõnaselgelt inimkaubanduse kontekstis eksploateerimise vormina.¹⁰⁰

Samas jõutakse magistritöös põhjaliku analüüsi tulemina järeldusele, et GRETA poolt välja toodud puudused on ületatavad teiste karistusseadustiku koosseisude kaudu. Nii ei vaja inimkaubanduse koosseis näiteks tööalase ärakasutamise osas laiendamist.¹⁰¹

2021. a statistika ja 2021. a ohvriuuring näitab jätkuvalt tõsise probleemina tööorjust, kus vägivald avaldub enim läbi ähvarduste ja lubaduste tööle survestamise, dokumentide äravõtmise, töötasu maksmata jätmise kaudu¹⁰².

Inimkaubandusega seotud kuritegude üldarv 2021. aastal langes poole võrra (2021: 42; 2020: 84), neist inimkaubanduse kuritegude arv langes kõige rohkem (2021: 6, 2020: 20), kupeldamise kuritegude arv langes sisuliselt poole võrra (2021: 19; 2020: 37).¹⁰³ Inimkaubanduse kuriteod alaealise suhtes vähenesid samuti (2021: 16; 2020: 26); lisandus üks inimkaubanduse toetamise kuritegu, prostitutsioonile kaasaaitamise kuritegusid 2021. aastal ei registreeritud.

---

⁹⁷ Kättesaadav:

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/73029/laanemagi_laura.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁹⁸ L. Laanemäe Tartu Ülikoolis kaitstud 2021. a magistritöös „Eesti inimkaubanduse koosseisu laia määratluse problemaatika“, lk 45.

Samuti GROUP OF EXPERTS ON ACTION AGAINST TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS. Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Estonia. Strasbourg, 2018, lk 18. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/greta-2018-6-fgr-est-en/16808b292c>⁹⁸

⁹⁹ L. Laanemäe Tartu Ülikoolis kaitstud 2021. a magistritöös „Eesti inimkaubanduse koosseisu laia määratluse problemaatika“, lk 49.

¹⁰⁰ Samas, lk 57.

¹⁰¹ Samas, lk 63.

¹⁰² Kuritegevus Eestis 2021. a. Kättesaadav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/inimkaubandus_page.html

¹⁰³ Kuritegevus Eestis 2021. a. Kättesaadav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/inimkaubandus_page.html

3.9. Vägivallaga tekitatud kahju hüvitamine

3.9.1. Ebapiisavad mittevaralise kahju hüvitised

Konventsiooni art 30 lg 1 sätestab, et Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et ohvritel oleks õigus nõuda süüteo toimepanijatelt konventsiooniga sätestatud süütegude eest hüvitist. Selline õigus on Eestis väga piiratud.

Riigikohus avaldab sageli analüüse mittevaralise kahju hüvitamise nõuete kohta. Hetkel on värskem analüüs „Mittevaralise kahju hüvitamise nõuded tsiviilasjades 2018.-2019. aastal“¹⁰⁴. Mittevaralise kahju hüvitiste määrad kehavigastuste põhjustamise ja tervise kahjustamise asjades on langenud sedavõrd madalale, et see kujutab endast Konventsiooni art 30 riivet, kuivõrd ohvritel puudub efektiivne õiguskaitse.

Ehkki kahju hüvitamise nõudeid vägivallategude eest on võimalik esitada, esitatakse neid praktikas vähe. Selle üheks põhjuseks on see, et mittevaralise kahju hüvitised on langenud kohtupraktikas sedavõrd madalale, et ei paku ohvrile tegelikku kompensatsiooni.

Üle-eelmises lõigus viidatud Riigikohtu analüüsist nähtub, et kehavigastuse tekitamise või tervise kahjustamise asjades lahendati 2018. a ja 2019. a kokku vaid 22 tsiviilasja. Samase perioodi 1. juuni 2018. a kuni 31. mai 2020. a kohta tehtud analüüs kriminaalasjades¹⁰⁵ näitab, et lahendati järgmised mittevaralise kahju nõuded:

- Tapmine ja mõrv, 4 nõuet, analüüsi lk 6
- Tapmise ja mõrva katse, 7 nõuet, analüüsi lk 7
- Surma põhjustamine ettevaatamatusest, 1 nõue, analüüsi lk 8
- Raske tervisekahjustuse tekitamine, 15 nõuet, analüüsi lk 8
- Raske tervisekahjustuse tekitamine ettevaatamatusest, 3 nõuet, analüüsi lk 9
- Ähvardamine, 1 nõue, analüüsi lk 10
- Kehaline väärkohtlemine, 51 nõuet, analüüsi lk 10
- Inimkaubandus, 1 nõue, analüüsi lk 12
- Vägistamine, 4 nõuet, analüüsi lk 13
- Suguühetele või muule sugulise iseloomuga teole sundimine, 1 nõue, lk 13
- Röövimine, 5 nõuet, analüüsi lk 14
- Väljapressimine, 2 nõuet, analüüsi lk 14
- Avaliku korra raske rikkumine, 17 nõuet, lk analüüsi 15
- Süütamine, 3 nõuet, analüüsi lk 16

¹⁰⁴

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%BCs/07_Mittevaraline_tsiviil.pdf

¹⁰⁵ https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/analyys/10_Mittevaraline_kriminaal.pdf

- Sõidukijuhi poolt liiklusnõuete ja sõiduki käitusnõuete rikkumine, 5 nõuet, analüüsi lk 16
- Sõidukijuhi poolt liiklusnõuete ja sõiduki käitusnõuete rikkumine ettevaatamatuses, 14 nõuet, analüüsi lk 16

Kokku: 134 nõuet

Esmapilgul tundub $22 + 134 = 156$ kahju hüvitamise nõuet justkui suur number. Ainult, et samal ajal registreeriti 2018. a 8249 vägivallakuritegu¹⁰⁶ ning 2019. a 8773 vägivallakuritegu¹⁰⁷. See tähendab, et kahju hüvitamise nõue esitatakse vähem kui 1% juhtumitest.

Iga vägivallakuriteoga kaasneb VÕS § 134 lg 2 kohaselt mittevaralise kahju hüvitamise nõue, kusjuures mittevaralise kahju hüvitamise nõudeks võib anda aluse ka juhtum, mis ei ole kuritegu. Seetõttu on mittevaralise kahju hüvitamise nõudeid oluliselt rohkem kui on vägivallakuritegusid. Ometigi, nagu nähtub viidatud statistikast, jäävad mittevaralise kahju hüvitamise nõuded praktiliselt alati esitamata. Selle üheks põhjuseks on asjaolu, et mittevaralise kahju hüvitamise nõue ei ole kehavigastuste ja tervisekahjustuse tekitamise asjades efektiivne õiguskaitsevahend. See on ühe põhjusena tingitud hüvitiste üliväikestest määradest.

Riigikohtu analüüsis kriminaalasjade kohta on terve rida otsuseid, mida lugedes on raske mõista, kuidas peaks selline hüvitis üldse midagi kompenseerima. Näiteks:

- Pärnu Maakohtu 05. novembri 2019. a otsus kriminaalasjas nr 1-19-8189 süüdistuses KarS § 263 lg 1 p 1 järgi: „Süüdistatav peksis avalikus kohas kannatanut, mille tagajärjel kaotas kannatanu teadvuse, põhjustades pea turse, kaks peahaava, erinevates kehapiirkondades hematoome ja ninaluude murru“, hüvitis 400 eurot.
- Harju Maakohtu 23. mai 2019. a otsus kriminaalasjas nr 1-19-4037 süüdistuses KarS § 200 lg 1 järgi „Süüdistatav lõi kannatanule mitmel korral jalaga pea piirkonda, põhjustades kannatanule kehavigastusi ning võttis seejärel kannatanu taskust mobiiltelefon“, hüvitis 100 eurot
- Harju Maakohtu 27. mai 2019. a otsus kriminaalasjas nr 1-18-10369 süüdistuses KarS § 263 lg 1 p 1 järgi „Süüdistatav lõi avalikus kohas parema rusikas käega kaks korda kannatanut vastu kaela ning näo piirkonda. Seejärel jätkas süüdistatav kannatanu ründamist, lüües maha kukkunud kannatanut jalaga kehapiirkonda ning kaks korda parema rusikas käega vastu kannatanu kukalt, tekitades oma tegevustega kannatanule verevalumeid“, hüvitis 100 eurot solidaarselt kahelt süüdistatavalt.
- Pärnu Maakohtu 18. veebruari 2020. a otsus kriminaalasjas nr 1-18-9787 süüdistuses KarS § 263 lg 1 p 1 järgi „Kaks süüdistatavat peksid avalikus kohas kannatanut, põhjustades kannatanule hingamisraskusi, haava kuklas, hematoome ja nahamarrastusi“, hüvitis 300 eurot solidaarselt kahelt süüdistatavalt.

Sellised ebamõistlikult väikesed hüvitised toovad statistiliselt nii hüvitiste keskmise kui mediaani alla. Arvestades lahendite vähesust ning nende grupeerimist kaasusgruppidesse,

¹⁰⁶ https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/06_vagivallakuritegevus.pdf

¹⁰⁷ <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/vagivallakuriteod.html>

on sellistel lahenditel statistikale ebaproportsionaalselt suur mõju. Järgmistes kohtuasjades võetakse sarnase nõude lahendamisel aluseks juba see uus keskmine, mis on kujunenud mh nende üliväikeste hüvitiste alusel. See tähendab, et ehkki ühiskonna heaolu, inimeste sissetulekud ja varad on järjepidevalt ja pikaajaliselt kasvanud, mittevaralise kahju hüvitised hoopis langevad. Enamik vägivallaohvreid ei võta ette keerulist ja riskantset (sest kannatanu kanda võivad jääda menetluskulud) tsiviilkohtumenetlust just seetõttu, et mõnesaja euro suurune hüvitis ei kompenseeri isegi ligilähedaselt talle põhjustatud kahju.

Seetõttu tuleb nentida, et tänases kohtupraktikas aktsepteeritud mittevaralise kahju hüvitamise määrad kehavigastuste ja tervise kahjustamise asjades on ebamõistlikult väikesed ning need ei kompenseeri põhjustatud kahju. Samuti ei aita need ohvreid kaitsta. Mittevaralise kahju hüvitamise regulatsiooni üks eesmärke on kahtlemata üldpreventiivne funktsioon ehk see, et ühiskonnas esineks vähem juhtumeid, millega seadusandja on sidunud mittevaralise kahju hüvitamise nõude, nt õigusvastast tervise kahjustamist ja lähisuhtevägivalda. Vastavalt on mittevaralise kahju hüvitamise nõuded sugugi mitte ebaoluline tööriist ühiskonna üldise vägivallataseme kujundamisel. Tänapäevase kohtupraktika ebamõistlikult väikestel mittevaralise kahju hüvitistel kehavigastuste tekitamise eest, mis on kombineeritud sellega, et peaaegu ükski ohver ei julge seda hüvitist kohtu kaudu nõuda, on vägivalda soodustav mõju.

Siinkohal on ka huvitav märkida Riigikohtu analüüsi kohaselt oli mediaanhüvitis isiklike õiguste rikkumisel 800 eurot ning tervise kahjustamise asjades 1000 eurot ¹⁰⁸. Sealjuures on au teotamise eest hüvitised reeglina suuremad (keskmiselt 1900 eurot) kui peksmisjuhtumite eest. Selle üheks põhjuseks on VÕS § 134 lg 6, mis sätestab erandlikult karistusliku kahjuhüvitamise põhimõtte isiklike õiguste kontekstis: isiku au teotamise, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga või ebaõigete andmete avaldamisega, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamise, eraelu puutumatus või muu sarnase isikuõiguse rikkumise eest mittevaralise kahju hüvitise määramisel võib kohus lisaks lõikes 5 sätestatud arvestada vajadust mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest, võttes seejuures arvesse kahju tekitaja varalist seisundit. Vägivallajuhtumite tarbeks ei ole sarnast regulatsiooni ette nähtud.

Mittevaralise kahju hüvitiste madal määr annab ka vägivaldsete teadmiste teadmise, et mingit erilist vastutust tema teoga ei kaasne. Veelgi enam, kehavigastuste ja tervisekahjustustega kaasnevad ebamõistlikult väikesed hüvitised muutuvad hoopis äraspidiseks hinnakirjaks, kus rikkuja teab, et summa X eest võib ta toime panna teo Y. Näiteks maksab eeltoodud näitel (kriminaalasi nr 1-19-8189) kannatanu teadvusetuks peksmine 400 eurot. Kui peksta kannatanut koos sõbraga (nagu kriminaalasi nr 1-18-10369 ja 1-18-9787), maksab see inimese kohta 50 kuni 150 eurot. Selliselt ei kanna mittevaralise kahju hüvitised mitte preventiivfunktsiooni vaid hoopis muudavad teatud vägivaldaaktid võimalikuks, kuna teo toimepanija saab arvestada nn hinnakirja ja oma majanduslike võimalustega. Niimoodi see olema ei peaks ning hüvitise suurus peaks mitte ainult peegeldama ühiskonna hukkamõistu vägivaldale vaid see peaks omama ka nii üld- kui eripreventiivset mõju ning aitama kaasa sellele, et mõni vägivaldajuhtum jääks tulevikus ära.

108

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%BCs/07_Mittevaraline_tsiviil.pdf, lk 15 ja lk 24

Tänane kohtupraktika on jõudnud olukorda, kus tegemist on Konventsiooni § 30 lg 1 riivega. Mõnesaja euro suurused hüvitised väga räigete vägivallaaktide eest ei kompenseeri mitte midagi. Ehkki PS § 25 kohaselt on igaühel õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse kahju hüvitamisele, on kohtupraktika läbi üliväikeste hüvitiste seda õigust sedavõrd olulisel määral piiranud, et PS § 25 sätestatud põhiõigus ei ole tänasel hetkel enam tagatud. Samaselt on seda mõistetud ka õigusteoorias: „*Hüvitis põhiõiguse riivega on tegemist, kui eespool käsitletud § 25 koosseisu elementide esinemise korral välistatakse kahju hüvitamine või raskendatakse seda või kui hüvitamine ei toimu täies ulatuses või viisil, mis kõige tulemuslikumalt tagaks õigusrikkumise tagajärgede kõrvaldamise*“¹⁰⁹. Tänane kohtupraktika poolt kujundatud mittevaralise kahju hüvitiste tase kehavigastuste ja tervisekahjustuste põhjustamise asjades on sedavõrd madal, et see ei kompenseeri enam mitte midagi ning sellel puudub mistahes üldpreventiivne mõju. Vastavalt ei ole kannatanutel ka põhjust kohtusse pöörduda, kuna sealt ei ole võimalik saada adekvaatset hüvitist.

3.9.2. Stigmatiseeriv riiklik hüvitise maksmise süsteem

Konventsiooni art 30 lg 2 sätestab, et neile, kes kannatavad tõsiste kehavigastuste ja tervisekahjustuste all, määratakse ulatuses, mil kahju pole kaetud teistest allikatest, näiteks süüteo toimepanija, kindlustuse või riigi rahastatud tervise- ja sotsiaalkaitse poolt, piisava suurusega riiklik hüvitist.

Ohvriabi seaduse 3. ptk näeb ette raskete vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise. Praktikas toimib see süsteem halvasti. Kehtiva OAS probleeme on põhjalikult käsitletud ohvriabi seaduse väljatöötamiskavatsuses¹¹⁰, kuid siinkohal toome esile kaks peamist kitsaskohta.

Esimesele viidatakse uue OAS eelnõue väljatöötamiskavatsuse lk 12: „*2019. aastal maksti kuriteoohvrite hüvitisi kokku 122-le isikule. Samas Justiitsministeeriumi andmetel registreeriti 8773 vägivallakuritegu. Kuigi ei ole teada, kui paljud nendest vägivallakuritegude ohvritest said raske tervisekahjustuse või kauem kui neli kuud kestva tervisehäire, võib eeldada, et suure tõenäosusega on puudutatud sihtrühm suurem kui SKA-le hetkel teada.*“. Teisisõnu, suur osa või isegi enamik raske vägivalla ohvritest ei saa riiklikku hüvitist.

Teiseks, hüvitise saamise tingimused on ohvrit alandavad ja stereotüüpsed. Nimelt OAS § 16 lg 1 sätestab, et hüvitist ei maksta, kui ohver:

- 1) on kuriteo toimepanemise või kahju tekkimise esile kutsunud või seda soodustanud oma tahtliku või kergemeelse käitumisega;
- 2) ei ole 15 päeva jooksul kuriteost teatanud, kuigi oleks olnud võimeline seda tegema, ja politsei ei ole ka muul viisil sellest teada saanud;

¹⁰⁹ Põhiseaduse neljas kommenteeritud väljaanne, § 25, komm. 35, lk 364

¹¹⁰ <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/33c74e91-032b-42fb-9a96-783ae46493b0?activity=1#y8U4mEaL>

Tegemist on klassikalise ohvrit süüdistava sättega ning ohver kaotab õiguse hüvitisele kui ta käitus „*kergetsemel*“, nt käis vales ajal vales tänaval või kandis väljakutsuvat riietust. Ka taotluse esitamise tähtaeg on ülilühike, kusjuures enamik ohvreid ei tea sellest õigusest ning ka menetlejad ei teavita ohvreid sellest. Seetõttu minetatakse suur hulk nõudeid veel enne seda kui ohver nende olemasolust teada saab. Võrdluseks, tsiviilõigusliku kahju hüvitamise nõude võib TsÜS § 150 lg 1 kohaselt esitada kolme aasta jooksul ajast, mil õigustatud isik kahjust ja kahju hüvitama kohustatud isikust teada sai või pidi teada saama. Riigile nõude esitamise 15-päevane tähtaeg on sellega võrreldes ülilühike ning tõenäoliselt sätestatud just seetõttu, et piirata esitatavate nõuete hulka.

3.10. Kriminaalmenetluse algatamine ja lõpetamine

Konventsiooni art 49 lg 1 sätestab, et Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et kooskõlas inimõiguste aluspõhimõtete ning vägivalla kui soolistatud nähtuse mõistmisega tagada konventsioonis sätestatud süütegude tõhus uurimine ja nende eest vastutusele võtmine. sätestab õiguse efektiivsele kohtupidamisele. Teisisõnu näeb viidatud säte ette kohustuse efektiivseks menetluseks.

Üldiselt võiks arvata, et õigust mõistab kohus, võttes vastu otsuse selle kohta, kas keegi pani toime kuriteo. Ometigi on see nii vaid esmapilgul. Enne seda peavad uurimisasutus ja prokuratuur algamata kriminaalmenetluse ning viima selle kohtuni. Me oleme juba eelnevalt vaadelnud seda, et vägivaldajuhtumites ei tähenda suurem osa kuriteo teadetest kriminaalmenetluse alustamist ning enamik alustatud kriminaalmenetlusi ei jõua kohtuotsuseni. Käesolevas peatükis vaatame selle põhjuseid.

Ehkki kuriteo asjaolude ilmnemisel on uurimisasutusel KrMS § 6 kohaselt menetluskohustus, ei ole see absoluutne. Alustuseks peab keegi hakkama koguma tõendeid, kuulama tunnistajaid, korraldama ekspertiise jms. Eestis teeb seda suurema osa kuritegude puhul Politsei- ja Piirivalveamet.

Selleks, et kuriteo toimepanemisest saaks reaalne kriminaalmenetlus, tuleb see menetlus algatada. See tähendab, et konkreetne politseinik peab otsustama, et on piisav alus arvata, et midagi karistatavat on üldse toime pandud. See siin on sageli esimene komistuskivi. Kui politseinik arvab, et see, mis toimus, ei ole väga taunitav, ta seda ka menetlema ei hakka. Paljude politseinike arvates ei ole neil selleks ka kohustust, vaid tegemist on nende diskretsiooni- ehk suvaotsusega. Menetlusest menetlusse sagedasti korduva põhjenduse kohaselt „*Kriminaalmenetluse alustamise otsus on diskretsiooniotsus*“ (nt PPA 17.03.2021. a teatis kriminaalasja nr 21261000166 alustamata jätmise kohta). See diskretsiooniotsus võetakse sageli vastu kannatanu poolt esitatud tõendipaketi pinnalt lugedes seda ebapiisavaks.

Esmapilgul kõlab see mõistlikult. Ainult, et see on vale. Kriminaalmenetluse alustamine ei ole mitte suvaotsus vaid seadusest (KrMS § 6) tulenev kohustus. Kannatanu kohustuste hulka ei kuulu kuriteo kohta tõendite kogumine (KrMS § 38 lg 2). Pealegi on tema võimalused ja õigused selleks äärmiselt piiratud. Tõendite kogumine on uurimisasutuse ülesanne ja põhikohustus (KrMS § 212), mille tarbeks on talle ette nähtud märkimisväärsed õigused ja ressursid. Kriminaalmenetluse alustamisel ei tõlgendata kahtlusi võimaliku toimepanija kasuks vaid kahjuks, eeldades vajadust asjaolusid kontrollida. Kõrvaldamata kahtlused tõlgendatakse toimepanija kasuks alles kohtuotsuses pärast tõendite kogumist ja hindamist (vt nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus nr 3-1-1-60-10 p 9). Sellest hoolimata on äärmisel tavaline, et politsei ei menetle kaasuseid, mida nad ei pea kuritegudeks. Eelkõige ning peamiselt kuuluvad siia kergemad lähisuhtevägivalla juhtumid.

Järgmine takistus on prokuratuuri sügavalt juurdunud arusaam, et neil on õigus kriminaalmenetlus lõpetada oma siseveendumuse alusel ning mitte keegi ei saa kohustada neid kellelegi süüdistust esitama. Prokuratuur peab seda iseenesestmõistetavaks. Selline praktika väljendub nt järgmises seisukohas: *„Kuna [kriminaalmenetluse] lõpetamise üle otsustamine on antud eranditult prokuröri pädevusse, saab vaid tema otsustada, kas isiku süü on väike ning kas edasiseks menetlemiseks on avalik huvi. Kriteeriumid - isiku süü ei ole suur ja avalik menetlushuvi ei nõua menetluse jätkamist - on määratlemata õigusmõisted ja nende sisustamine jääb menetlusotsuse vastuvõtja kaalutusõiguse piiresse“* (Riigiprokuratuuri 21.03.2022. a määrus kriminaalasjas nr 21278002019).

Ometigi on seaduse kohaselt vaid kohtul siseveendumuse privileeg (KrMS § 61 lg 2, TsMS § 232 lg 1, HKMS § 61 lg 1) ning vaid kohus otsustab süüdi- või õigeksmõistmise üle (KrMS § 306 lg 1). Sellest hoolimata käitub prokuratuur menetluste lõpetamisel nagu kvaasikohus või kohtulaadne asutus, võttes ise vastu otsuse karistatavuse eelduste puudumise kohta ning võttes päris kohtult selle võimaluse. Kohus ei saa teha mitte midagi kui prokurör ei esita süüdistust. Samuti ei saa mitte midagi teha ka kannatanu.

Kannatanu õigust esitada süüdistus ehk erasüüdistusmenetlust kehtiv KrMS ei tunne. Üle-eelmises punktis viidatud Riigiprokuratuuri määruses on seda väljendatud järgmiselt: *„Et süüdlast ei karistata kaebaja soovil kriminaalkorras, ei ole tema õiguste rikkumine.“*. Sellega sarnaselt on ka nt Tartu Ringkonnakohus 25. juuni 2019. a määruses kriminaalasjas nr 1-19-2184 p 27 leidnud, et *„ühelgi isikul ei ole subjektiivset õigust nõuda kriminaalmenetluse läbiviimist, sest kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetakse riigi nimel, kes ka otsustab, kas, kuidas ja kaua tuleks kuriteo tunnuste ilmnemisel menetleda. Kannatanul ei ole õigust nõuda riigilt tema õigusi kahjustanud isiku kriminaalkorras süüditunnistamist ja karistamist“*.

Teisisõnu, kriminaalmenetluse alustamise käigu ja lõpetamise otsustab ainuüksi prokuratuur, lähtudes oma diskretsioonist ehk suvast. Kannatanul ei ole efektiivseid võimalusi selliste järelduste vaidlustamiseks.

Sagedasti korduvad põhjendused on ka

- „Kriminaalmenetlus on isikute põhiõigusi äärmiselt intensiivselt riivav menetlus ja selle alustamine ei saa toimuda kergekäeliselt, vaid peab olema põhjendatud väga ulatusliku ja tõsise ühiskondlike normide rikkumisega, mis väärivad vastavalt karistusõiguslikku sekkumist. Seetõttu alustatakse kriminaalmenetlust vaid siis, kui pädeva menetleja arvates esineb küllaldaselt andmeid kuriteo toimepanemise kohta“.
-
- „Ainuüksi uurimisasutusele või prokuratuurile avalduse esitamine, milles isikut süüdistatakse kuriteos, ei ole piisav põhjus kriminaalmenetluse alustamiseks. Seega peab menetleja kriminaalmenetluse alustamise otsustamisel kujundama piisava veendumuse, et on alust kriminaalmenetluse alustamiseks. Käesoleval juhul taolist veendumust pole“
-
- „Kriminaalmenetlus pole vahend poolte tsiviilõiguslike suhete lahendamiseks“.
-
- „Kui prokuratuur, kes on KrMS § 30 lg 1 kohaselt süüdistusfunktsiooni kandja, leiab, et kogutud tõendid on süüdistuse esitamiseks ebapiisavad, siis pole kohtul, kelle roll seisneb põhiseaduse § 146 kohaselt õigusemõistmises, võimalik sundida prokuratuuri süüdistust esitama“.

Kohtupraktikas on kujunenud arvamus, et kannatanu esitab kuriteoteate selleks, et panna riik enda kulul tööle ja vältida tüütut tsiviilkohtumenetlust või saavutada selles endale eeliseid: „ahvatlevana võib mõjuda väljavaade, et uurimisasutus ja prokuratuur on need, kes kohustuvad koguma tõendeid, suhtlema vastaspoolega, samal ajal, kui kannatanu võib oma aega ja energiat sellest säästa, kulutada neid millelegi kvaliteetsemale“ (Tallinna Ringkonnakohtu 01.10.2019. a määrus kriminaalasjas nr 1-19-7708¹¹¹).

Tegemist on stereotüüpse ja ohvrit süüdistava suhtumisega. Pealegi saab midagi sellist arvata ainult inimene, kes ei ole tsiviilkohtumenetlusega kokku puutunud. Eriti ilmne on see lähisuhtevägivalla kaasustes. Kui paralleelselt tsiviilvaidlusega (nt ühisvara jagamise või laste hooldusõigusega) on vägivaldsete suhtes ka kriminaalasi, siis on tsiviilkohtumenetluses vaikiv arusaam, et ju see kriminaalasi on ikka tsiviilkohtu mõjutamiseks. Kui kriminaalmenetlus peaks olema edukas ja jõudma süüdimõistva otsuseni, ei võida kannatanu sellest tsiviilasjas mitte midagi, sest kohus otsustab ise, kas see on tsiviilasjas oluline või mitte. Reeglina ei ole. Kui kriminaalmenetlus jäetakse alustamata või lõpetatakse prokuröri siseveendumuse alusel, siis on tsiviilkohtumenetluse tarbeks sellega sama hästi kui tõendatud, et kannatanu ongi valetaja ja alusetult kaebaja, ning otse loomulikult peavad sellise käitumisega kaasnema tema jaoks tagajärjed.

Viimaks väärub märkimist, et erinevalt kahtlustatavast ja süüdistatavast, ei ole kannatanul õigust saada riigi kulul advokaadist esindajat. See tähendab, et ohver on süüdistatavaga võrreldes kriminaalmenetluses oluliselt ebasoodsamal positsioonil, seda sealhulgas ka kriminaalmenetluse algatamata jätmise või lõpetamise vaidlustamisel. Ohvri seisukohalt vaadatuna ei ole kriminaalmenetlus ei efektiivne ega tõhus.

---

¹¹¹ Siinkohal tuleb märkida, et viidatud lahend ei ole tehtud lähisuhtevägivalla asjas, kuid see võtab väga hästi kokku paljude kohtunike suhtumise kannatanusse.

3.11. Elatis

1. jaanuarist 2022. a jõustus uus perekonnaseaduse redaktsioon, millega sätestati uus elatise maksmise regulatsioon. 1. juulist 2010. a kuni 31. detsembrini 2021. a kehtinud PKS § 101 lg 1 kohaselt ei võinud igakuine elatis ühele lapsele olla väiksem kui pool Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäär. 2021. a oli kuupalga alammäär 584 eurot¹¹² ja elatise miinimummäär seega 292 eurot. Sellest hoolimata kujundas kohtupraktika aja jooksul olukorra, kus elatise miinimummäär muutus igas praktilises mõttes maksimummääraks ning nn miinimummäärä väljamõistmine muutus ebatavaliseks. Selle peamiseks põhjuseks oli Riigikohtu poolt kujundatud seisukoht, et elatise suurus peab sõltuma sellest, kui suure osa ajast on laps lahuselava vanema juures (nt RK otsused nr 3-2-1-35-17, 3-2-1-165-13, 3-2-1-118-12 jt.).

Vastav põhimõte toodi PKS uue redaktsiooniga seadusesse. Uue PKS § 101 lg 6 sätestab, et kui laps viibib kohustatud vanema juures aasta jooksul keskmiselt seitse kuni viisteist ööpäeva kuus, vähendatakse elatise summat proportsionaalselt kohustatud vanemaga koos veedetava ajaga.

See tähendab, et lahuselava vanema jaoks on majanduslikult mõistlik nõuda laps võimalikult pikaks ajaks enda juurde. Juhul, kui ta saavutab selle, et laps on pool ajast tema juures, ei pea ta üldse elatist maksma. Sealjuures ei ole põhjus, miks lapsi enda juurde nõutakse, alati mitte armastus ja soov lapse eest hoolitseda (ehkki isasid esindavad ühendused nagu MTÜ Isade Eest ja MTÜ Lapsele Vanemad väidavad vastupidist ning kahtlemata on ka selliseid juhtumeid), vaid soov vältida või vähendada rahalisi kohustusi.

Balti Uuringute Instituudi poolt 2016. a tehtud uuringu „Lapse ülalpidamiskohustuse täitmine üksikvanemaga perekonnas“ kohaselt toimub täielik ja regulaarne elatise maksmine vaid ainult 1/3 juhtudest. *„41% juhtudest on olukorrad, kus mittemaksmine on põhimõtteline. Nemad on ka see rühm teistest lapsevanematest, kes elatise maksmisest kõrvale hoidmiseks või selle vaid osaliseks tasumiseks varjavad enda tegelikke tulusid ning vara“*¹¹³.

Kõige lihtsam (ning nüüd seaduses positiveeritud võimalus) vähendada oma rahalisi kohustusi, on võtta laps teda kasvatava vanema (enamasti ema) käest lihtsalt ära, võttes sellega talt nii lapse kui märkimisväärse osa sissetulekust. Vahel tehakse seda kohtule esitatava suhtluskorra kindlaksmääramise avaldusega, kuid tavaline on see, et last lihtsalt ei anta kokkulepitud ajal emale tagasi. Sellega kaasnevalt arvestatakse piinliku täpsusega ka makstav elatis väiksemaks või jäetakse see üldse maksmata. Enamasti ei julge last peamiselt kasvatavad üksikemad sellele reageerida. Eelviidatud Balti Uuringute Instituudi 2016. a uuringu kohaselt nõuab kohtu kaudu elatist vaid 40% üksikvanematest ning 21% vanematest ei pöördu kohtusse seetõttu, et neid on ähvardatud kas vägivalla või lapse äravõtmisega.

¹¹² <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122019027>

¹¹³ <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Lapse-%C3%BCIalpidamiskohustuse-t%C3%A4itmine-%C3%BCsiksikvanemaga-perekonnas-uuringuaruanne.pdf>

See tähendab, et uus elatisesüsteem soosib domineerivate vanemate poolt laste endale nõudmist ning nende äravõtmist privilegeerides eelkõige elatise põhimõttelisi mittemaksjaid ning võimaldades ja soodustades majanduslikku vägivalda. Siinkohal väärib märkimist, et enamasti jäävad lapsed kooselujärgselt üksikemade kasvatada ning tegemist on kõige suuremas vaesusriskis olevate inimeste kategooriaga¹¹⁴. Samal ajal on Eestis väga suur meeste ja naiste palgalõhe ning naiste brutotunnitasu on 14,9% väiksem kui meestel¹¹⁵. Uus elatiseregulatsioon on küll näiliselt sooneutraalne, kuid kahjustab ebaproportsionaalselt üksikemasid ning privilegeerib majanduslikku vägivalda.

Kokkuvõte

Eeltoodut kokku võttes tuleb nentida, et Eesti Vabariik ei täida täielikult Konventsioonis sätestatud kohustusi. Vägivalla äratundmine ja arvestamine menetlustes on puudulik ja paljuski juhuslik, sõltudes õigusliku raamistiku puudujääkide tõttu väga palju konkreetsest kohtunikust või menetlejast ning tema teadmistest ja hoiakutest. Samal ajal kujundab riik neid hoiakuid taastava õiguse vaimus, seades esikohale vaidluste kokkuleppelise lahendamise ja erinevad lepitusmenetlused, jättes samal ajal ohvrite õigused tagaplaanile. Suurem osa vägivallast ei oma mitte mingeid õiguslikke tagajärgi ning vaimne vägivald ei ole igas praktilises mõttes karistatav. Õigussüsteemi võimetus vägivalda ära tunda ning sellele reageerida on oluline tegur, mis võimestab vägivallatsejaid ning muudab vägivalla efektiivseks menetlustaktikaks ilma et ohvril oleks efektiivseid õiguskaitsevahendid või riiklikult toetatud võimalust vägivallast pääseda. Seda kinnitab ühiskonna kõrge ning püsiv vägivaldsuse tase.

---

¹¹⁴ <https://www.err.ee/338086/eestis-elab-koige-rohkem-vaesuse-veerel-üksikemasid-euroopas>

¹¹⁵ <https://www.stat.ee/et/uudised/sooline-palgalohe-2021>

4. ISTANBULI KONVENTSIOONI RAKENDAMISE PARIMAD PRAKTIKAD

4.1. Artikkel 29 - Tsiviilhagid ja -õiguskaitsevahendid

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et pakkuda ohvritele piisavaid tsiviilõiguskaitsevahendeid süüteo toimepanijate vastu.

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et pakkuda rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtete kohaselt ohvritele piisavaid tsiviilõiguskaitsevahendeid riigiasutuste vastu, kes pole suutnud oma pädevuse raames rakendada vajalikke ennetavaid ja kaitsemeetmeid.

GREVIO on näinud positiivset praktikat Soomes, Montenegros ning Serbias, kus riigiametnikku on võimalik võtta kriminaalvastutusele, kui ta hoidub oma ametikohustuste täitmisest, ei täida neid hoolsalt või käitub oma ametialaselt mingil muul viisil ebakohaselt.¹¹⁶ Selliste kuriteokoosseisude eesmärgiks on tagada, et riigiametnikud täidaksid oma ametikohustusi hoolsalt ning millega omakorda tagatakse Istanbuli Konventsiooni art 5 p 2 siseriiklik rakendamine.

Soome kriminaalkodeksi peatüki 40 lõike 9 kohaselt võib süüdimõistva kohtuotsuse alusel riigiametniku oma ametikohalt ka vallandada.¹¹⁷

Analoogne säte oli ka Eesti karistusseadustikus. Kuni 14. märtsini 2007. a kehtinud karistusseadustiku redaktsioon nägi ette ametialase lohakuse süüteo koosseisu. Nimetatud süüteo koosseis oli reguleeritud KarS § 290 mis sätestas, et ametiisiku poolt oma ametialase ülesande täitmata jätmise või pealiskaudse täitmise eest sellesse kohusetundetu või hooletu

¹¹⁶ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 92, p 306.

¹¹⁷ GREVIO Baseline Evaluation Report Finland. – <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>, lk 38, p 137.

Võib vaadata ka Soome kriminaalkodeksit, mille inglise keelne versioon on kättesaadav. – <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>.

suhtumise tõttu, kui sellega on tekitatud suur kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või huvidele või avalikele huvidele, karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Praktikas leidis see säte aga vähe rakendamist. KarS § 290 oli karistusseadustikus alates karistusseadustiku jõustumisest ehk alates 1. septembrist 2002. a kuni 14. märtsini 2007. a. Kokku 5 aastat. Selle 5 aasta jooksul tehti Riigi Teataja andmetel vaid 29 lahendit, mis sisaldasid viidet nimetatud sättele. Sealjuures mitte ükski eelviidatud 29 lahendist ei olnud konkreetselt naistevastase vägivallega seotud. Ehk et kogu see aeg, mil KarS § 290 kehtis, ei võetud mitte ühtegi ametiisikut oma ametikohustuste lohaka täitmise eest naistevastase vägivallega seotud juhtumites kriminaalvastutusele, kuigi ka KarS § 290 kehtivuse ajal ei olnud naistevastane vägivald teema, mis oleks olnud täiesti tundmatu.

Õiguskirjanduses on märgitud, et naistevastasele vägivaldale hakati tähelepanu pöörama juba 2000ndate alguses.¹¹⁸ On võimalik, et naistevastase vägivallega tegelenud ametiisikud täitsid oma ametikohustusi sedavõrd hoolsalt, et kedagi ei olnudki vaja kriminaalvastutusele võtta. Samas on ka võimalik, et mitte ühegi ametiisiku tegevuse peale ei esitatud lihtsalt mitte ühtegi kuriteadet. Küll aga on raske ennustada, kas KarS § 290 leiaks praegu naistevastaste vägivalda juhtumitega seoses rohkem rakendust kui aastatel 2002 – 2007.

15. märtsil 2007. a jõustunud karistusseadustiku redaktsiooniga tunnistati KarS § 290 kehtetuks. Karistusseadustiku ja selle muutmise seaduse muutmise seaduse 931 SE I eelnõu kohaselt oli muudatuse lähtekohaks asjaolu, et tegemist oli liiga laia ning määratlemata üldkoosseisuga, mis oli otseses vastuolus põhiseaduses sätestatud määratletuse ning õigusselguse põhimõtetega. Kuna KarS § 290 kehtetuks tunnistamise eesmärk ei olnud ametiisikute ametialaste rikkumiste karistusõiguslikku vastutust täitsa ära kaotada, tehti nimetatud eelnõuga ettepanek asendada KarS § 290 sätestatud üldkoosseis konkreetsete erikoosseisudega varavastaste, ametialaste, õigusmõistmisevastaste ja majandusalaste süütegude peatükkides. Lisaks olemasolevate ametialaste kuritegude erikoosseisude täiendamisele formuleeriti ka 18 uut ametialast kuriteokoosseisu.¹¹⁹

Kuna hetkel kehtiv karistusseadustik ei näe enam ametiisiku poolt ametiülesannete täitmisel hoolsuskohustuse rikkumise eest ette konkreetset erikoosseisu, tuleb ametiisiku kriminaalselt vastutusele võtmiseks lähtuda teistest karistusseadustikus reguleeritud süüteokoosseisudest. Selget võimalust võtta ametiisikut vastutusele just naistevastasele vägivaldale reageerimata jätmise eest Eesti kehtiv õigus ette ei näe.

¹¹⁸ Soo, K., Reitelmann, E., Laan, T. Sooline vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajatele. ENÜ sihtasutus: Tallinn 2012. – https://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf, lk 33.

¹¹⁹ Karistusseadustiku ja selle muutmise seaduse muutmise seadus 931 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3b550392-ba40-3b52-8ab3-690ad87d6b06/Karistusseadustiku%20ja%20selle%20muutmise%20seaduse%20muutmise%20seadus/>, lk 22 – 23.

GREVIO on toonud esile ka Rootsi.¹²⁰ GREVIO on näinud positiivset praktikat selles, et Rootsi deliktivastutuse seadusesse on lisatud säte, mis annab nii juriidilisele kui ka füüsilisele isikule õiguse esitada riigi või kohaliku omavalitsuse vastu kahju hüvitamise nõude Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni rikkumise eest.¹²¹

Eesti õigus sellist sätet ette ei näe. Küll aga on ka Eesti Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooniga ühinenud. Eesti ratifitseeris Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni 13. märtsil 1996. a ning see muutus Eestile siduvaks 16. aprillil 1996. a. Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni näol on tegemist välislepinguga, mille vahekorda Eesti õigusega reguleerib Eesti Vabariigi Põhiseaduse IX peatükk.

Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingute kohaldamise võimalikkus Eesti riigis on sätestatud põhiseaduse § 132 lg 2, mis sätestab, et kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid. Viidatud säte annab küll käitumisjuhise juhiks, kui Eesti õigusaktis sätestatu on vastuolus sama küsimust reguleeriva välislepingu sättega. Sellisel juhul tuleb juhinduda välislepingust. Samas on Riigikohus märkinud, et PS § 132 lg 2 ei tulene, et ratifitseeritud välislepingut ei saaks kohaldada olukorras, kus Eesti seadus ei ole välislepingus sätestatuga vastuolus. „*On võimalik, et välisleping on üksikküsimuses konkreetsem kui Eesti õigus. Välislepingul võib olla ka abistav funktsioon Eesti õiguse tõlgendamisel. Ratifitseeritud välislepingu vahetu kohaldamine eeldab, et Eesti õiguses ei ole asjassepuutuvat normi või on see vastuolus välislepingu vastava sättega. Viimatinimetatud juhul oleks välislepingu asemel Eesti õiguse kohaldamine põhiseadusevastane. Välislepingu vahetu kohaldamine eeldab ka seda, et välislepingu vastav säte on suunatud siseriiklike suhete reguleerimisele ja ei vaja konkretiseerimist Eesti õigusega.*“ (Riigikohtu 20. detsembri 2002. a otsus kohtuasjas nr 3-3-1-58-02 p 11.).

Teisisõnu, ka Eesti õiguses ei ole välistatud Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni vahetu kohaldamine. Küll aga on Riigikohus eelnimetatud lahendis rõhutanud, et „*Vaatamata kohtu põhimõttelisele võimalusele kohaldada välislepingut, tuleb kohtutel kõigepealt otsida asjassepuutuvaid sätteid Põhiseadusest ja teistest Eesti õigustloovatest aktidest.*“ Ehk et kui Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsioonis olev säte, mida konkreetsel juhul on rikutud, on olemas ka Eesti õigusaktis, tuleb juriidilisel või füüsilisel isikul esitada kahju hüvitamise nõue Eesti õigusaktis oleva sätte alusel. Riigi Teataja andmete kohaselt ei ole Eestis tehtud mitte ühtegi lahendit, kus kannatanule oleks mõistetud välja hüvitis konkreetselt Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsioonis sätestatu artikli rikkumise eest ning alusel. Üldiselt on lisaks Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni artiklile toodud välja ka vastav Eesti õigusaktis olev säte, millest viimase rikkumise alusel on ka kahju hüvitamist nõutud.

¹²⁰ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 92 – 93, p 306.

¹²¹ GREVIO Baseline Evaluation Report Sweden. - <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>, lk 41, p 153.

Samas on isikul, kes leiab, et tema Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni või selle lisaprotokollidega kaitstud õigusi või vabadusi on rikutud, õigus esitada riigi vastu kaebus Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Eeltingimusteks on, et enne Euroopa Inimõigust Kohtusse pöördumist peab olema läbitud riigisisesed kohtukaebevõimalused ehk kõik kolm kohtuinstantsi. Nimetatud kaebus tuleb lõplikust riigisisesest kohtuotsusest esitada 4 kuu jooksul ning kaebuses tuleb välja tuua, millist Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni artiklit on riik rikkunud.

Ehkki teoreetiliselt võiks olla võimalik esitada riigi vastu kahjunõue ka tuginedes vahetult Istanbuli Konventsiooni rikkumisele, Riigi Teataja andmebaasist selliseid kaasuseid ei nähtu.

Samuti näeb GREVIO head praktikat Hispaania õigussüsteemis¹²², kus Hispaania ombudsman (hisp k *Defensor del Pueblo*) uurib süstemaatiliselt ning omal algatusel kõiki naiste või laste tapmisega lõppenud intiimpartnerite vägivalda juhtumeid.¹²³ Hispaania ametnike poolt välja toodud statistika kohaselt esitati 2019. a 208 kaebust, mis puudutasid seda, kuidas Hispaania kohtutes intiimpartnerite vägivaldajuhtumeid lahendati. Menetletud 208 kaebusest ligi pooltes kaebustes väljendati rahulolematust kohtu poolt tehtud lõppotsusele.¹²⁴ Asjaolu, et intiimpartnerite vägivalda juhtumeid uurib lisaks kohtule ka ombudsman, võimaldab ombudsmanil teha avalikke ülesandeid täitvatele asutustele ning inimestele ettepanekuid, kuidas struktuurilisi probleeme lahendada.¹²⁵

Eesti õiguses ei tunta ombudsmani institutsiooni. Selle asemel on meil õiguskantsleri institutsioon. Küll aga on ombudsmani institutsioon õiguskantsleri institutsiooni tihedalt põimunud, kuna õiguskantsler täidab osati ka ombudsmanile iseloomulikke ülesandeid. Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt laiendati õiguskantsleri pädevust 1999. a jõustunud õiguskantsleri seadusega ning millega anti talle ka ombudsmani funktsioon. Selleks funktsiooniks oli riigi täitevvõimu tegevuse üle kontrolli teostamine isikute põhiõiguste ja põhivabaduste kaitseks. Nimetatud funktsiooni laiendati 2004. a jõustunud õiguskantsleri seaduse muudatustega veelgi andes lisaks riigiasutustele õiguskantslerile õiguse teostada järelevalvet veel kohaliku omavalitsuste asutuste ja organite üle, avalik-õiguslike juriidiliste isikute ning avalikke ülesandeid täitvate füüsiliste ja eraõiguslike juriidiliste isikute üle.¹²⁶

Erinevalt Hispaania ombudsmanist, Eesti õiguskantsler ei uuri iseseisvalt ning süstemaatiliselt intiimpartnerite vägivaldajuhtumeid. Intiimpartnerite vägivaldajuhtumite uurimisega tegelevad Eesti õiguses uurimisasutused, eelkõige Politsei – ja Piirivalveamet ning seda alles siis, kui neile on laekunud vastav informatsioon. Õiguskantsleri ülesandeks on kontrollida, et näiteks Politsei – ja Piirivalveamet kui avalikke ülesandeid täitev asutus on juhtumi uurimisel taganud kannatanu kui ka teiste osapoolte põhiseadusest tulenevad õigused ning vabadused. Kui kannatanu leiab, et avalikke ülesandeid täitvad asutused ning ametnikud ei ole tema juhtumi

¹²² Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 93, p 306.

¹²³ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain. – <https://rm.coe.int/grevio-s-report-on-spain/1680a08a9f>, lk 50, p 188.

¹²⁴ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain. – <https://rm.coe.int/grevio-s-report-on-spain/1680a08a9f>, lk 50, p 187.

¹²⁵ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain. – <https://rm.coe.int/grevio-s-report-on-spain/1680a08a9f>, lk 50, p 188.

¹²⁶ Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne. – <https://pohiseadus.ee/sisu/3621>, § 139, p 20.

lahendamisel talle põhiseadusest tulenevaid põhiõigusi ning põhivabadusi taganud, tuleb tal endal esitada vastav kaebus õiguskantslerile. Vastava menetluse algatamise õigus on seadusega ettenähtud ka õiguskantslerile endale, kuid üldiselt ei algata õiguskantsler menetlust omal algatusel, vaid selleks peab olema talle laekunud teave, mis annaks aluse menetluse algatamiseks.

Õiguskantsleri poolt läbiviidud menetlus lõppeb sellega, et ta võtab antud küsimuses seisukoha andes teada, kas järelevalvealuse asutuse tegevus on olnud õiguspärane ning hea halduse tava nõuetega kooskõlas. Kui õiguskantsler on tuvastanud rikkumise, võib ta teha ettepaneku nimetatud rikkumine kõrvaldada. Samuti on tal õigus anda soovitusi edaspidiseks või väljendada muul viisil enda arvamust. Õiguskirjanduses on märgitud, et nimetatud seisukohad ei ole aga järelevalvealusele asutusele täitmiseks kohustuslikud.¹²⁷ See aga ei tähenda seda, et asutus võib õiguskantsleri poolt väljendatud seisukohtadest mööda vaadata, sest sellises olukorras on õiguskantsleril õigus pöörduda asutuse üle järelevalvet tegeva asutuse, Vabariigi Valitsuse või Riigikogu poole. Vajadusel võib õiguskantsler sellest ka avalikkust teavitada.

GREVIO on toonud Hispaania esile veel sellegi poolest, et 2004. a jõustus Hispaanias seadus integreeritud kaitsemeetmetest soolise vägivalla vastu (ingl k *Organic Law 1/2004 on Integrated Protection Measures on Gender-based Violence*).¹²⁸ Eesti õiguses sellist seadust ei ole.

GREVIO hinnangul on Hispaania „*Organic Law 1/2004 on Integrated Protection Measures on Gender-based Violence*“ seaduse jõustamisega näidanud üles hoolsuskohustuse põhimõtte *de jure* täielikku tunnustamist. Seda aga vaid osas mis puudutab lähisuhtevägivalla küsimust. Samas on GREVIO väljendanud Hispaania suhtes ka kriitikat selgitades, et nimetatud tunnustus ei tohiks piirduda üksnes lähisuhtevägivalla küsimusega, vaid Hispaanial tuleb hoolsuskohustuse põhimõtte *de jure* tunnustamist laiendada ka kõikide teiste vägivalla vormide suhtes, mis jäävad Istanbuli Konventsiooni kohaldamisalasse.¹²⁹

Lõpetuseks kiidab GREVIO Hispaaniat selles osas, et Hispaania riigiametnikud, sh ka õiguskaitseametnikud, kohtunikud on hoolsuskohustuse printsiibist ning selle mõjust teadlikud.¹³⁰ Samas on GREVIO väljendanud ka muret, et kuigi Hispaania riigiametnikud on hoolsuskohustuse printsiibi olemasoluga väga hästi kursis, siis praktikas rakendatakse antud printsiipi siiski vähe.¹³¹

¹²⁷ Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne. – <https://pohiseadus.ee/sisu/3621>, § 139, p 20.

¹²⁸ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 93, p 306.

¹²⁹ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain. – <https://rm.coe.int/grevio-s-report-on-spain/1680a08a9f>, lk 16, p 26.

¹³⁰ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 93, p 306.

¹³¹ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain. – <https://rm.coe.int/grevio-s-report-on-spain/1680a08a9f>, lk 16, p 27.

4.2. Artikkel 30 - Hüvitamine

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et ohvritel oleks õigus süüteo toimepanijatelt konventsiooniga sätestatud süütegude eest hüvitist nõuda. Tegemist on nn esmase kahju hüvitamise nõudega.

Neile, kes kannatavad tõsiste kehavigastuste ja tervisekahjustuste all, määratakse ulatuses, mil kahju pole katud teistest allikatest, näiteks süüteo toimepanija, kindlustuse või riigi rahastatud tervise – ja sotsiaalkaitse pool, piisava suurusega riiklik hüvitist. Tegemist on nn teisese kahju hüvitamise nõudega.

Lõike 2 kohaselt võetavad meetmed tagavad hüvitise andmise mõistliku ajaperioodi jooksul.

Esmase kahju hüvitamise nõudega seoses on GREVIO näinud head praktikat Montenegro regulatsioonis. Montenegro õigussüsteemis pakutakse perevägivalla ohvritele tasuta õigusabi ning võimalust kohtukulude tasumisest loobuda. Eelnimetatud meetmete eesmärk on kindlustada, et ohvril oleks võimalus süüteo toimepanijalt toimepandud süüteo eest hüvitist nõuda sõltumata tema enda majanduslikust seisundist.¹³²

Montenegro poolt 11. juulil 2017. a GREVIO-le edastatud riiklikus raportis on täpsustatud, et perevägivalla ning -kuritegude ohvritel on õigus saada tasuta õigusabi sõltumata oma majanduslikust seisundist. Sealjuures on märgitud, et kui üldiselt kannab menetluskulud pool, kes vaidluse kaotab, siis olukorras, kus viimane ei ole oma majandusliku seisundi tõttu võimeline menetluskulusid kandma ilma, et sellega ei kaasneks toimetuleku ohtu poolele endale ja tema perekonnale, võib kohus poole menetluskulude maksmisest vabastada.¹³³

Eesti õiguses reguleerib tasuta õigusabi riigi õigusabi seadus. Nimetatud seaduse § 6 lg 1 kohaselt on riigi õigusabi õigustatud saama füüsiline isik, kes oma majandusliku seisundi tõttu ei suuda õigusabi vajamise ajal tasuda asjatundliku õigusteenuse eest või suudab seda teha üksnes osaliselt või osamaksetena või kelle majanduslik seisund ei võimalda pärast õigusteenuse eest tasumist lihtsat toimetulekut. Tegemist on üldreegliga, millele on riigi õigusabi seadusega ette nähtud mitmed erandid. Ühtegi sellist erandit ei näe riigi õigusabi seadus ette perevägivalla ohvritele, mis tähendab, et perevägivalla all kannatanul tuleb riigi õigusabi saamiseks tõendada, et tema majanduslik seisund ei ole advokaadist esindaja palkamiseks piisav.

Riigi õigusabi osutava advokaadi nimetab riigi õigusabiga seotud asjas Eesti Advokatuur. Ehk et riigi õigusabi taotlejal endal puudub õigus valida, milline advokaat talle riigi õigusabi osutab. See tähendab omakorda seda, et vägivalla all kannatanud isiku kaitsjaks võib osutada advokaat, kellel ei ole piisavalt kogemusi ega teadmisi, et vägivallaga seotud kaasuseid

¹³² Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 95, p 316.

¹³³ Montenegro state report. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2017-6/168073368f>, lk 18, 23.

lahendada. See võib omakorda omada negatiivset mõju kannatanu õigusliku probleemi lahendamisele.

Märkimisväärne on veel see, et kui tsiviilasjades on ohvri võimalik saada riigi kulul advokaadist esindaja, siis kriminaalasjades see õigus ohvri puudub. Riigi õigusabi seaduse kohaselt on kriminaalmenetluses riigi õigusabi korras advokaadist esindaja saamise võimalus üksnes kahtlustataval või süüdistataval. See tähendab, et ohver on võrreldes süüdistatavaga kriminaalmenetluses oluliselt ebasoodsamal positsioonil.

Menetluskulude maksmisest vabastamist on võimalik taotleda ka Eesti õiguses ning seda nii haldus – kui tsiviilasjades. Tegemist on riigipoolse menetlusabiga menetluskulude kandmiseks, et isiku õigused ei jääks tema majandusliku olukorra tõttu kaitsmata. Menetlusabi saamise tingimusteks on, et menetlusabi taotleja ei suuda oma majandusliku seisundi tõttu menetluskulusid tasuda või suudab neid tasuda üksnes osaliselt või osamaksetena ja on piisav alus eeldada, et kavandatav menetluses osalemine on edukas.

Teisese kahju hüvitamise nõudega seoses on GREVIO näinud head praktikat Rootsis, kus riiklikku kahju hüvitamist saab nõuda nii füüsiliste kui ka vaimsete kannatuste eest. Sealjuures ei sõltu nimetatud kahju hüvitamine sellest, kui tõsine on ohvri suhtes toimepandud kuritegu.¹³⁴ GREVIO on kiitnud Rootsit veel seetõttu, et riikliku hüvitise nõudmine menetluslikus mõttes on väga lihtne ning kiire. Taotluse esitamine on riigilõivuvaba ning ohver saab riikliku hüvitise kätte 2 kuu jooksul avalduse registreerimisest.¹³⁵

Rootsis esitatakse ca 500 – 700 riikliku kahju hüvitamise taotlust ühes aastas. Nimetatud kahju on võimalik hüvitada perioodiliste maksetena, mille keskmine suurus jääb suurusjärku 250 eurot igas kuus. Samas võib kahju hüvitada ka ühekordselt makstava summana, mille keskmine suurus jääb 4000 euro suurusjärku.¹³⁶

Eesti õiguses reguleerib ohvritele riiklikku kahju hüvitise maksmist ohvriabi seadus. Täpsemalt selle 3 peatükk. Erinevalt Rootsist toimib Eestis riikliku kahju hüvitise maksmise süsteem halvasti.

Kehtiva OAS probleeme on põhjalikult käsitletud ohvriabi seaduse väljatöötamiskavatsuses¹³⁷, kuid siinkohal toome esile kolm peamist kitsaskohta:

- vaid väike hulk ohvreid saab hüvitisi, nt 2019. a maksti seda 122 isikule, kuid samal ajal registreeriti 8773 vägivaldakuritegu
- hüvitise saamise tingimused on ohvrit alandavad ja stereotüüpsed. Nimelt OAS § 16 lg 1 sätestab, et hüvitist ei maksta, kui ohver on kuriteo toimepanemise või kahju tekkimise esile kutsunud või seda soodustanud oma tahtliku või kergemeelse käitumisega;

¹³⁴ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 95, p 316.

¹³⁵ GREVIO Baseline Evaluation Report Sweden. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>, lk 42, p 158, p 161.

¹³⁶ GREVIO Baseline Evaluation Report Sweden. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>, lk 42, p 159.

¹³⁷<https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/33c74e91-032b-42fb-9a96-783ae46493b0?activity=1#y8U4mEaL>

- taotluse esitamise aeg on ülilühike – 15 päeva. Sealjuures võib tsiviilõigusliku kahju hüvitamise nõude TsÜS § 150 lg 1 kohaselt esitada kolme aasta jooksul ajast, mil õigustatud isik kahjust ja kahju hüvitama kohustatud isikust teada sai või pidi teada saama.

1. aprillist 2023. a jõustub OAS uus redaktsioon, mis peaks need probleemid parandama.

Rootsiga seoses on GREVIO toonud paljutöötava praktikana esile veel selle, et Rootsis on ka lapsel, kes on näinud vägivalda pealt, õigus nõuda riikliku kahju hüvitist. Sellise nõude esitamise eelduseks on, et vägivalda pealt nägemine on kahjustanud lapse enesekindlust ning usaldust inimese vastu, kellega tal on lähedane suhe. GREVIO on märkinud, et riigid peaksid rohkem teadvustama fakti, et ka lapsed, kes on koduvägivalla tunnistajaks, kannatavad.¹³⁸ Rootsis makstakse igal aastal umbes 300 lapsele riikliku hüvitist.¹³⁹

Uus OAS § 4 lg 2 defineerib ohvri laialt – ohver on kuriteo, vägivalla või kriisijuhtumi tagajärjel kahjustatud või hukkunud isik. Eraldi definitsioonid on sätestatud inimkaubanduse, naistevastase vägivalla, perevägivalla, seksuaalvägivalla ja terrorikuriteo ohvrite kohta. Küsimus sellest, kas lähedase suhtes toime pandud vägivalda pealt näinud laps, on ohver, jääb praktika kujundada. Uus OAS § 4 lg 2 sõnastus paistab aga sellist tõlgendust toetavat.

4.3. Artikkel 31 - Eestkoste, külastamisõigused ja turvalisus

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et laste eestkoste- ja külastusõiguste kindlaksmääramisel arvestatakse konventsiooni kohaldamisalasse kuuluva vägivalla juhtumitega.

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et külastus- ja eestkosteõiguse kasutamine ei ohustaks ohvri ja laste õigusi ja turvalisust.

GREVIO on märkinud, et Austria õiguses on välja kujunenud suurepärase õiguslik alus, et vägivaldne vanem ei saaks lapse hooldusõigust.¹⁴⁰

¹³⁸ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 95, p 316.

¹³⁹ GREVIO Baseline Evaluation Report Sweden. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>, lk 42, p 160.

¹⁴⁰ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 97, p 325.

2013. a lisati Austria tsiviilkoodeksisse artikkel 138. Nimetatud sättes on loetletud erinevad aspektid, mida tuleb lapse huvidest lähtuva lahendi tegemisel arvesse võtta. Viidatud sättes on muuhulgas punkt, mille kohaselt lapse huvides on, et laps ei kannataks vägivalda all ega oleks tunnistajaks lähedaste isikute suhtes toime pandud vägivaldale.¹⁴¹

Kuigi Austria tsiviilkoodeksi art 138 näol on tegemist sättega, millega tuleb kohtunikul arvestada eelkõige lapse hooldusõiguse küsimust lahendades, on GREVIO märkinud, et eelnimetatud regulatsioon ei tohiks kohalduda vaid hooldusõiguse küsimustes, vaid seda tuleks kohaldada ka suhtluskorra kindlaksmääramise küsimuses.¹⁴²

Samas on Austria tegevjuristid Austria tsiviilkoodeksi art 138 seoses korduvalt märkinud, et kohtusüsteemis on väga vähe neid, kes teavad, et nimetatud säte üldse eksisteerib ning hoolimata säte olemasolust, ei võeta vanemate vahel aset leidnud vägivalda otsuste tegemisel siiski arvesse.¹⁴³

Erinevalt Austria õigusest puudub Eesti õiguses materiaalõiguse norm, mis defineeriks „lapse huvid“. Teisisõnu, Eesti õiguses puudub loetelu aspektidest, mis annaksid üldise ülevaate sellest, mis on „lapse huvides“. Lapse huvidest lähtumine on defineeritud küll LasteKS § 21 ning samasisuline säte on olemas ka PKS § 123, kuid tegemist on normidega, mis ei anna vastust eelnimetatud küsimusele. Tegemist on normidega, mis sisaldavad endas üksnes juhised selleks, mida lapse huvide väljaselgitamiseks teha tuleb. Seega lõppastmes on lapse huvide väljaselgitamine ning nendega ka otsuse tegemisel arvestamine kohtuniku kaalutusotsus.

Kui Austria tsiviilkoodeksi art 138 sisaldab punkti, et laps ei tohiks vägivalda all kannatada ega olla temale lähedaste isikute suhtes toime pandud vägivalda tunnistajaks ning Austria kohtunikul tuleb sellega hooldusõiguse küsimusi lahendades arvestada, siis Eesti õiguses puudub materiaalõiguslik norm, mis kohustaks kohut hooldus- või suhtlusõiguse vaidluse korral vanema vägivalda lapse või teise vanema suhtes arvesse võtma. Seega sõltub nimetatud vägivalda arvesse võtmine suuresti asja lahendavast kohtunikust.

Kõige lähedasem materiaalõiguse säte on LasteKS § 24 lg 1, mille kohaselt lapse hooletusse jätmine, lapse vaimne, emotsionaalne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamise ja kehaline karistamine, samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud. Viidatud säte ei ütle aga mitte midagi selle kohta, et lapse suhtes kasutatavat vägivalda peaks perekonnaõiguslikes vaidlustes arvesse võtma. Lisaks puudub säte, mis ütleks, et ühe vanema vägivaldal teise vanema vastu oleks mingi õiguslik tähendus hooldus- või suhtlusõiguse kontekstis.

---

¹⁴¹ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. - <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 133.

¹⁴² GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. - <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 133.

¹⁴³ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. - <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 134.

Paraku on Eesti kohtupraktika täna selline, et kohtunike jaoks eelistatud lahenduseks on 50/50 suhtluskorrad. Seda ka lähisuhtevägivalla juhtumite korral. Eesti kohtupraktikas on kinnistunud seisukoht, et ühe vanema vägivallalt teise vanema suhtes ei mõjuta tema vanemlikke oskusi ega anna alust arvata, et ta oleks halb lapsevanem. Reeglina kaalub vanema õigus lapsega suhelda üles lapse õiguse vägivallavabale elule, seda ka kõige rägema vägivalla korral. See on eriti ilmne olukordades, kus vägivalla ohvriks ei ole (veel) langenud laps vaid „kõigest“ teine lapsevanem.

Isegi kui vägivaldsele vanemale antakse õigus lapsega jätkuvalt suhelda, näeb Austria õigus ette mitmeid võimalusi, kuidas nimetatud kohtumine viia läbi selliselt, et laps ei oleks ohus.

Üheks selliseks võimaluseks on, et kohus kaasab suhtluskorra täitmise juurde inimese, kes teostab lapse ning vägivaldse vanema kohtumise üle järelevalvet.¹⁴⁴ Õiguskirjanduses on märgitud, et selleks inimeseks võib olla nii kolmas isik kui ka perekonnaliige.¹⁴⁵

Teine võimalus on viia lapse ning vägivaldse vanema kohtumine läbi kindlas kohas. Austrias on selleks loodud nn külastuskohvikud „*Visitation Cafes*“.¹⁴⁶ Õiguskirjanduse kohaselt on „*Visitation Cafes*“ näol tegemist asutusega, mis pakub suhtluskorra täitmiseks neutraalset kohta. Kuid samal ajal on tegemist ka ohutu kohaga, kuna „*Visitation Cafes*“ läbi viidud kohtumist järgib asjatundlik personal.¹⁴⁷

Kuigi tegemist on väga heade kaitsemeetmetega, on Austria naiste nõustamiskeskuste ning tegevjuristide murekohaks asjaolu, et riik ei koolita piisavalt asjatundlikku personali, kes oleks kompetentne vastavat järelevalvet teostama.¹⁴⁸

Eesti õiguses näeb PKS § 143 lg 3¹ ette, et kohtul on suhtluskorra täitmiseks õigus määrata, et laps suhtleb vanemaga sobiva kolmanda isiku juuresolekul. Tegemist on last kaitsva meetmega. Paraku rakendatakse antud meedet kohtupraktikas vähe ning prevaleerub põhimõte, et lapsest lahus elaval vanemal peab olema võimalus kohtuda lapsega omaette. Tegemist on ka ainsa, seadusega ette nähtud last kaitsva meetmega.

Eesti õigus ei sätesta võimalust korraldada lapsega kohtumisi või lapse üleandmisi spetsiaalsetes lapsele ohututes kohtades. Sellekohane kaitsemeede oleks aga vajalik, kuna minimeeriks ohvri ning vägivallatseja omavahelisi kokkupuuteid. Samuti ei pea ohver elama pidevate uute kohtumiste hirmus. Tavapärase suhtluskorra läbiviimine Eesti õiguses on antud juhul selline, et ohver peab lapse andma vägivallatsejale ise üle. See aga võimaldab vägivallatsejal jätkata ohvri solvamist ning ähvardamist. Nimetatud probleemi lahendamiseks ei ole Eesti õiguses senini ka mitte midagi tehtud.

Alates 2013. a on Austria kohtunikel võimalik perekonnaõiguse vaidlustesse kaasata oma ala asjatundjaid. Nendeks võivad olla sotsiaaltöötajad, psühholoogid ning pedagoogid. Asjatundjate ülesandeks on kohtunikke perekonnavaidluste lahendamisel nõustada.

¹⁴⁴ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. – <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 135.

¹⁴⁵ https://portal.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Austria.pdf, lk 18.

¹⁴⁶ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. – <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 135.

¹⁴⁷ https://portal.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Austria.pdf, lk 18

¹⁴⁸ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. – <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 135.

Nimetatud nõustamine võib väljenduda alljärgnevas:

- aitavad leida hooldusõigusvaidlustes „sõbralikku lahendust“, mis sobiks mõlemale osapooltele;
- hindavad konkreetse kaasuse mingit kindlat aspekti, mis võib mõjutada kohtuniku poolt tehtavat lõppotsust;
- annavad konkreetsele kaasusele omapoolse arvamuse, lähtudes lapse huvidest ning mille alusel kohus teeb ka oma lõppotsuse.¹⁴⁹

GREVIO on oma ala asjatundjate kaasamist kohtumenetlustesse tunnustanud lootes, et selle tulemusena arvestatakse rohkem vägivalda pealt näinud laste arengu – ning ohutusvajadustega.¹⁵⁰

Austria kodanikud on aga oma ala asjatundjate osas väljendanud muret. Põhilised murekohad, millele on viidatud, on nende professionaalsed teadmised, madal töötasu ning kuidas nad leiavad jätkuvalt motivatsiooni, et tegeleda hooldusõiguse küsimustega, milles on perversivald olnud juba pikaajaline.¹⁵¹

Eesti õiguses lahendab perekonnaasju kohtunik ainuisikuliselt. Eesti materiaalõiguses ei ole normi, mis võimaldaks kohtunikul menetlusse kaasata psühholooge või pedagooge. Küll aga kaasatakse TsMS § 552 alusel lapse elukohajärgne omavalitsus, keda esindavad tavaliselt lastekaitse spetsialistid. Küll aga näeb TsMS § 293 ette ekspertiisi korraldamise õiguse. Üldiselt saab kohus ekspertiisi korraldada menetlusosalise taotluse alusel ning eksperdil tuleb anda oma arvamus asjas tähtsate ja eriteadmisi nõudvate asjaolude selgitamiseks. Paraku on Eesti kohtupraktikas olukord selline, et isegi kui menetlusosaline esitab taotluse meditsiiniliste või psühhiaatriliste ekspertiiside korraldamiseks, et kontrollida vägivalda esinemist või vägivaldse vanema poolt lapse ohvrust võõrandamist, jätab kohus nimetatud taotlused enamasti rahuldamata.

GREVIO on näinud positiivset praktikat Prantsusmaal, kus suhtluskorra täitmisel on lapsega kaasas täiskasvanud inimene, kelleks ei ole tema perekonnaliige.¹⁵² Tegemist on meetmega, mille eesmärgiks on ennetada, et ema suhtes vägivalda toime pannud isal ei tekiks suhtluskorra täitmise raames uut võimalust ema suhtes vägivalda rakendada. Tegemist on meetmega, mida antud hetkel küll vaid testitakse. Seetõttu on see kasutusel üksnes Seine-Saint-Denis linnas, kuid kui antud meede näitab positiivset mõju, siis on igati tõenäoline, et antud meede võetakse kasutusele ka üleriigiliselt.¹⁵³ Nimetatud meede oleks igati teretulnud ka Eesti õigussüsteemi.

---

¹⁴⁹ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. – <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 136.

¹⁵⁰ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. – <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 136.

¹⁵¹ GREVIO Baseline Evaluation Report Austria. – <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>, lk 38, p 136.

¹⁵² Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 97, p 325.

¹⁵³ GREVIO Baseline Evaluation Report France. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2019-16/168098c61a>, lk 53, p 183.

4.4. Artikkel 32 - Sundabielude tsiviilõiguslikud tagajärjed

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et sunniviisiliselt sõlmitud abielusid saaks kehtetuks tunnistada, tühistada või lahutada, ilma et ohvrile tekitataks põhjendamatu rahalisi või halduskohustusi.

GREVIO on toonud positiivselt esile Monaco õigussüsteemi märkides, et Monaco tsiviilõiguses pakutakse sundabielu kehtetuks tunnistamise või lahutamise osas rohkem kaitset kui Istanbuli Konventsioon ette näeb. Monaco õiguse kohaselt on mõjutatud abikaasal või prokuratuuril õigus esitada abielu kehtetuks tunnistamise hagi kui mõjutatud abikaasa nõusolek abielu sõlmimiseks on kantud kas vägivallast või sunnist, mis tuleneb aukartlikust hirmust teise poole ees.¹⁵⁴

Eesti õigus ei näe sundabielu kehtetuks tunnistamise osas ette nii laia kaitset kui Monaco õigus. Eesti õiguses ei räägitagi tegelikult otsesõnu sundabielu kehtetuks tunnistamisest, vaid see on tuletatav perekonnaseaduse §-st 9, mis sätestab abielu kehtetuks tunnistamise alused. PKS § 9 lg 1 p 5 sätestab, et kohus võib hagimenetluses abielu kehtetuks tunnistada, kui abielu on sõlmitud pettuse, ähvarduse või vägivalla mõjul, sealhulgas abikaasa terviseseisundit või muid isiklike asjaolusid varjates, kui see asjaolu on abielu sõlmimise seisukohalt oluline.

Tulenevalt PKS § 12 lg 1 p 2 on eelnimetatud sätte alusel abielu kehtetuks tunnistamise õigus abikaasal, kes on sõlminud abielu pettuse, ähvarduse või vägivalla mõjul. See tähendab, et erinevalt Monaco õigusest ei saa Eesti õiguse kohaselt sundabielu kehtetuks tunnistamise hagi esitada prokuratuur, vaid kuna abielu lahutamine on isiklik õigus, on see õigus üksnes vägivalla mõjul abielu sõlminud poolel.

Kui üldiselt ei kohaldata abielu kehtetuks tunnistamise nõude suhtes aegumist, siis PKS § 13 lg 2 kohaselt tuleb pettuse, ähvarduse või vägivalla mõjul sõlmitud abielu kehtetuks tunnistamise hagi esitada ühe aasta jooksul eksimusest või pettusest teadasaamisest või ähvarduse või vägivalla mõju lakkamisest arvates. Sisuliselt tähendab see seda, et kannatanul on aega üks aasta ähvarduse või vägivalla mõju lakkamisest arvates, et esitada abielu kehtetuks tunnistamise hagi. Kui ta seda ühe aasta jooksul ei tee, minetab ta nimetatud alusel abielu kehtetuks tunnistamise õiguse. Sealjuures on vägivalla mõju lakkamise aega tuvastada praktiliselt võimatu.

¹⁵⁴ Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>, lk 101, p 340.

Riigi Teataja andmete kohaselt on üksnes 5 lahendit, kus abielu kehtetuks tunnistamist on taotletud PKS § 9 lg 1 p 5 alusel, kuid mitte üheski viidatud lahendis ei ole abielu kehtetuks tunnistamist taotletud põhjusel, et abielu on sõlmitud teise abikaasa ähvarduse või vägivalda mõjul. See tähendab, et kuigi Eesti õiguses on sunniviisiliselt sõlmitud abielusid võimalik kehtetuks tunnistada, siis praktikas seda ei tehta. Seda saab selgitada optimistliku oletusega, et selliseid olukordi Eestis erinevalt nt Monacost ei teki, või siis pessimistlikuma arvamusega, et abikaasa, kes on abielu vägivalda või ähvarduse mõjul sõlminud, on vägivaldse abikaasa poolt juba niivõrd ära hirmutatud, et ta ei julgegi abielu lõpetada. Samuti võib määravaks olla asjaolu, et PKS § 9 lg 1 p 5 alusel abielu kehtetuks tunnistamiseks tuleb tõendada, et abielu on teise abikaasa ähvarduse või vägivalda mõjul sõlmitud. Praktikas on selle tõendamine aga keeruline.

4.5. Artikkel 33 – Psüühiline vägivald

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustav tahtlik tegu, mis pannakse toime sundi või ähvardusi kasutades, oleks kriminaliseeritud.

Konventsiooni artikli 33 kohaldamise paljulubavaks näiteks on Rootsi Kuningriigi kriminaalkodeksi 1. osa 4. ptk § 4. A, 2. lõige¹⁵⁵, mis sätestab lähisuhtevägivalda eraldiseisva vormina „*naise väärkuse raske rikkumise*“. Säte väljendab psühholoogilise, füüsilise, seksuaalse vägivalda kestvust, mida naine kannatab mehe tõttu, kes on või oli naise abikaasa või partner sõltumata sellest, kas paarina kooselu eksisteeris. Seeläbi tunnustatakse Rootsis lähisuhtevägivalda soopõhise nähtusena, mis liigitab mehed rikkujateks ja naised kannatanuteks.¹⁵⁶

Niisamuti on Rootsi Kuningriigi kriminaalkodeksi 1. osa, 5. ptk, § 3 järgi karistatav teise isiku väärkust alandav käitumine. Pärast Istanbuli konventsiooni ratifitseerimist on süüteo koosseisu tehtud täiendus, mille kohaselt on karistatav teise isiku suhtes otseste süüdistuste, halvustavate avalduste esitamine või alandav käitumine, kui selle eesmärgiks on teise isiku enesehinnangu või -väärkuse alandamine.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Rootsi Kuningriigi kriminaalkodeks. Kättesaadav:

<https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>

¹⁵⁶ GREVIO Baseline Report. Sweden, p 173. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>

¹⁵⁷ Samas

Poolas on kriminaliseeritud psühholoogiline väärkohtlemine. Sätet kohaldatakse eelkõige just lähisuhtevägivalla kontekstis. Täpsemalt sätestab Poola karistusseadustiku § 207 lg 1, et karistatav on lähedase isiku või rikkujast püsivalt või ajutiselt sõltuva isiku, alaealise või vaimselt või füüsiliselt haavatava isiku vaimne ja füüsiline väärkohtlemine.¹⁵⁸ Paraku ei rakendu sätte partneritele, kellel puudub ühine elukoht. Samuti on sätte kohaldamine probleemne: 87% süüdimõistmistest selle sätte alusel kätkesid endas lisaks vaimsele vägivaldale alati füüsilist vägivalda ning vaid 13% juhtudel piisas vaimse vägivalla eest süüdimõistmise puhul üksnes vaimsest vägivallast¹⁵⁹.

Saksamaa kriminaliseeris küberahistamise (*cyberstalking*), intiimkehaosade lubamatu pildistamise, intiimse sisuga fotode jagamise ning jälitustarkvara (*stalkerware*) kasutamise. Kaalutakse ka võltspornograafia (*deepfake*) kriminaliseerimist¹⁶⁰.

Eesti karistusseadustiku järgi on karistatavad üksnes raskekujulisemad vormid vaimsest vägivallast. KarS § 118 lg 1 järgi on karistatav tervisekahju tekitamine, kui sellega on põhjustatud raske tagajärg (sh oht elule; tervisehäire, mis kestab vähemalt neli kuud või kui sellega kaasneb osaline või puuduv töövõime; raske psüühikahäire; surm). KarS § 120 lg 1 järgi on karistatav ähvardamine tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega.

Eelnev ei hõlma kõiki Konventsiooni järgi kaitset väärivad vaimse vägivalla vorme, mis olulisel määral kahjustavad inimese psühholoogilist terviklikkust.¹⁶¹ Näiteks ei ole karistatav mitmest madalama intensiivsusega tegudest koosnev käitumine, mis moodustab vägivallamustri (sunnid ja kontrolli rakendamine rikkuja poolt; kannatanu vaimse väärkuse alandamine, löksus olemise tunde tekitamine) ja mille ärahoidmine on Konventsiooni art 33 eesmärgiks.¹⁶² GREVIO on oma raportites tähelepanu juhtinud tõsiasjale, et pidev vaimne vägivald (sh ahistamine), mille tulemina inimene tunneb end löksus olevat, võib lõppeda sageli enesetapuga.

Seega tuleks kaaluda, kas karistusseadustikus raske tervisekahju tekitamise ja ähvardamise koosseisu saaks kuuluda ka vaimne vägivald ehk madalama intensiivsusega jätkuv vaimse vägivalla tegu, mis vastab vägivallamustrile ja toob kaasa ohvri väärkuse alandamise. Mõned teod üksikuna ei avaldu ohus elule või varale, ei avaldu otsese ähvardusena, ei too kaasa tervishäiret või rasket psüühikahäiret, kuid kogumis võivad ka madalama intensiivsusega teod kanda endas edasi lähisuhte vägivallamustrit ja olla vägivald, mis kahjustab inimese psüühilist terviklikkust olulisel määral. Sellise käitumise näiteks on ohvri pikaajaline solvamine, tülitamine, mõnitamine, kontakti otsimine jne. Eraldiseisvalt ei tarvitse need käitumisaktid karistusõiguslikku koosseisu täita, kuid võivad seda teha tervikuna. Kuna selline käitumine, kui see jääb karistamata, sageli eskaleerub, on vajalik piirata rikkuja käitumist võimalikult varajases vägivallatsükli staadiumis enne kui see toob kaasa raske tagajärje ohvrile. Kui

¹⁵⁸ Poola karistusseadustiku § 207 lg 1. Kättesaadav: https://www.imolin.org/doc/amlid/Poland_Penal_Code1.pdf

¹⁵⁹ GREVIO Baseline Evaluation Report Poland, lk 59, p 199

¹⁶⁰ GREVIO Baseline Evaluation Report Germany, lk 68, p 239

¹⁶¹ GREVIO Baseline Report. Estonia, p 163. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estonia-publication/1680a8fcc2>

¹⁶² Samas

vägivallatseja käitumist ei piirata seadusandlikul tasandil, ei toimu seda ka läbi täidesaatva võimu praktika.

Eraldi väärrib välja toomist, et Eesti karistusseadustiku järgi ei ole karistatav eriliiki isikuandmete avaldamisega ähvardamine, kui selle eesmärgiks ei ole varalise kasu saamine, teise isiku elu, tervise või olulises ulatuses vara ohustamine. Vägivallatsejate seas on levinud praktika hirmutada ohvrit temast tehtud intiimse sisuga fotode / videote jagamise või võltspornograafia (deepfake) levitamisega. Selline tegevus on KarS § 214 lg 1 kohaselt karistatav väljapressimisena vaid siis kui sellega koos nõutakse varalise kasu üleandmist. Sageli nõuab ähvardaja hoopis midagi ühiste lastega seonduvalt või lihtsalt tahab teist poolt hirmutada ja alandada. Seaduselünga eemaldamiseks saab eeskuju võtta Saksa karistusseadustikust.

Saksa karistusseadustiku § 240 järgi on karistatav sunni rakendamine ehk karistatakse seda, kes õigusvastaselt, jõuga või tõsise kahju ähvardusel sunnib teist isikut midagi tegema, tegevusega nõustuma või tegevusest hoiduma. Õigusvastaseks loetakse tegu, kui jõu kasutamist või kahjustamisega ähvardamist peetakse taunitavaks eesmärgi saavutamiseks.¹⁶³

Saksa karistusseadustiku § 241 järgi karistatakse isikut, kes ähvardab teist isikut seksuaalse enesemääramise, kehalise puutumatuse, isikuvabaduse vastase õigusvastase teo toimepanemisega selle isiku või tema lähedase isiku suhtes. Raskema karistuse toob kaasa raske kuriteo toimepanemisega ähvardamine.¹⁶⁴

Tegemist on koosseisudega, mis vääriskid ülevõtmist ka Eesti õigusesse.

4.6. Artikkel 34 - Jälitamine

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et teise isiku vastu suunatud tahtlik tegu, mille puhul teist isikut korduvalt ähvardatakse ning mis paneb teise isiku oma turvalisuse pärast muret tundma, oleks kriminaliseeritud.

Eesti karistusseadustiku § 157³ järgi on ahistav jälitamine karistatav ja selle definitsioon GREVIO hinnangul kooskõlas Konventsiooniga. Koosseisus sisalduv „eraellu sekkumise

¹⁶³ Saksamaa karistusseadustik. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

¹⁶⁴ Samas.

element“ peaks andma laiema kaitse juhtumite puhul, mis ei seisne teise isikuga korduvas või järjepidevas kontakti otsimises, tema jälgimises.

GREVIO on parima praktika näidetena välja toonud Albaania ja Rootsi.¹⁶⁵ Albaanias on ahistava jälitamise puhul fookus pöördunud tulemuselt rikkujä käitumisele. Lisaks hõlmab Albaanias ahistava jälitamise mõiste keelatud tegevust mitte ainult ohvri, vaid ka ohvri lähedaste suhtes, mis peegeldab jälitajate tavapärasest ja levinud praktikast.¹⁶⁶

Täpsemalt on Albaania karistusseadustiku § 121a järgi karistatav isiku, tema sugulase ja ohvriga vaimset sidet omava isiku hirmutamine või ahistamine korduvate tegevuste kaudu eesmärgiga põhjustada temas pidevat ja tõsist ärevust või hirmu isikliku turvalisuse pärast. Kui selle kuriteo on toime pannud endine abikaasa, endine elukaaslane või isik, kes oli kannatanuga hingeline side, karmistatakse karistust ühe kolmandiku võrra määratud karistusest. Kui see kuritegu on toime pandud alaealise, raseda või teovõimetu isiku vastu ja selle on toime pannud maskeerunud isik või kui sellega kaasneb relva kandmine või kasutamine, karmistatakse karistust poole võrra mõistetud karistusest.¹⁶⁷

Saksamaa karistusseadustiku § 238 sätestatud ahistava jälitamise koosseis hõlmab laia tegevuste ringi, mis häirib inimese eluviisi – sealhulgas rikkujä liikumist ohvri läheduses ilma viimase nõusolekuta, kontakti loomist telekommunikatsioonivahendite kaudu, ohvri isikuandmete kuritarvitamise teel kaupade ja teenuste tellimist, ohvri või tema lähedase isiku ähvardamist elu ja tervise rikkumisega, ohvri nime all andmete avaldamist või jagamist (sh IKT kaudu) eesmärgiga ohvrit halvustada avalikkuse ees.¹⁶⁸ Raskem karistus on ette nähtud juhtudel, kui jälitamiseks kasutatakse tarkvara, ohvrit on jälitatud vähemalt kuue kuu jooksul, rikkujä on vanem kui 21-aastane ja ohver noorem kui 16-aastane, ohvril või tema lähedasel on tekkinud tervisekahjustus või risk selleks, rikkujä on põhjustanud ohvri või tema sugulase või lähedase isiku surma.

Rootsis on ahistava jälitamise koosseisu hulka arvatud lähenemiskeelu rikkumine, mis võimaldab uurimisasutustel põhjalikumalt tegeleda endise partneri jälitustegevusega, mida paljud lähisuhtevägivalla ohvrid kogevad pärast lahkuminekut ja mida lähenemiskeelu määrus alati ei lõpeta.¹⁶⁹

Eelnevate näidete varal oleks mõistlik kaaluda Eestis ahistava jälitamise puhul kvalifitseeritud koosseisu (teo toimepanemist endise abikaasa või partneri suhtes; rikkumise kestus üle 6 kuu; lähenemiskeelu rikkumine), mis tooks kaasa kõrgema karistuse määra. Kuigi Eestis võiks KarS § 157³ järgi „eraellu sekkumise element“ katta ka juhtumeid, kus rikkujä tegevus on suunatud ohvri lähedastele, siis võiks see paremini ja selgemalt olla välja toodud sättes endas.

¹⁶⁵ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 104, p 352

¹⁶⁶ GREVIO Baseline Report. Albania, lk 46, 129. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/grevio-first-baseline-report-on-albania/16807688a7>

¹⁶⁷ Albaania kriminaalkoodeks, § 121a. Kättesaadav: https://track.unodc.org/uploads/documents/BRI-legal-resources/Albania/27_-Albania_Criminal_Code_1995_am2017_en.pdf

¹⁶⁸ GREVIO Baseline Report. Germany, lk 70, p 244

¹⁶⁹ GREVIO Baseline Report. Sweden, lk 45, p 179

4.7. Artikkel 36 - Seksuaalvägivald, sealhulgas vägistamine

1. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et järgmised tahtlikud teod oleks kriminaliseeritud:
  - a) sugulise iseloomuga teona mingi kehaosa või eseme viimine teise isiku tuppe, päraokusse või suhu ilma teise isiku nõusolekuta;
  - b) sugulise iseloomuga tegude toimepanemine teise isiku peal ilma tema nõusolekuta;
  - c) teise inimese sundimine sugulise iseloomuga tegudele kolmanda isikuga ilma tema nõusolekuta.
2. Nõusolek tuleb anda vabatahtlikult inimese vaba tahte tulemusena, mida hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis.
3. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et lõiget 1 kohaldataks ka tegude suhtes, mis on toime pandud riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endiste või praeguste abikaasade või partnerite vastu.

GREVIO on positiivsena toonud esile Rootsi näite, mille kriminaalkodeksi muudatuste järgi on karistatav vahekord või sugulise iseloomuga tegu isikuga, kes ei osale selles vabatahtlikult. Vabatahtlikkus peab olema selgelt tajutav ja passiivsust vabatahtlikuks osalemiseks ei loeta. Menetluste põhirõhk on liikunud sellele, kas kannatanu andis seksuaalaktiks nõusoleku ning kas rikkuja oli selle olemasolust või puudumisest teadlik. Eelnimetatud lähenemisviisiga viis Rootsi kriminaalkodeksi kooskõlla Konventsiooni artikliga 36 ehk vägistamise definitsioon muutus nõusoleku põhiseks (*consent based*). Kriminaalkodeksi varasema redaktsiooni järgi oli vägistamine ja seksuaalne väärkohtlemine karistatav siis, kui rakendati jõudu, ähvardati või kasutati ära ohvri haavatavat olekut.¹⁷⁰ GREVIO on oma raportites rõhutanud nõusoleku põhise lähenemisviisi vajadust, sest muud kriteeriumid nagu vägivald, abitusesisundi ärakasutamine ei haaku seksuaalvägivaldalla ohvritega toimunu reaalsusega ega sellega, kuidas ohvrid ohule on reageerinud (põgenenud, võidelnud, tardunud või alistunud) ja kuidas hoolimata reaktsioonist on olnud toimunu tahtevastane.

Rootsi kriminaalkodeksi järgi on lisaks eeltoodule karistatav vägistamine ettevaatamatusest („*negligent rape*“) ja seksuaalne väärkohtlemine ettevaatamatusest („*negligent sexual abuse*“)¹⁷¹, mis pöörab senise traditsioonilise lähenemisviisi teistpidi ehk tähelepanu pöördub kannatanu käitumiselt rikkujale ja rikkuja kohustusele tõendada, et ta veendus kannatanu tahtes astuda vahekorda.¹⁷² Mõlema sätte eesmärgiks on tagada kriminaalõiguslik vastutus

¹⁷⁰ GREVIO Baseline Report. Sweden, lk 45, p 181

¹⁷¹ Kui Rootsi kriminaalkodeksi 6. ptk, paragrahv 1 järgi on vägistamine karistatav 3-6 aastase vangistusega, siis vägistamine ettevaatamatusest on karistatav paragrahv 1-4 aasta pikkuse vangistusega.

¹⁷² GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 107, p 362

juhtumite korral, kus sugulise iseloomuga tegu või vahekord toimus selliselt, et ohvri tahte tuvastamiseks ei võetud tarvitusele ühtegi mõistlikku meetet¹⁷³.

GREVIO on toonud Rootsi näitel esile vajaduse muuta seelses kohtupraktikas prevaleerivat traditsioonilist vaadet, mis seni on pööranud vägistamise ja seksuaalse väärkohtlemise tuvastamisel fookuse ohvri käitumisele, sh tema välimusele ja tegevusele enne vägivalla tegu, teo toimepanemise ajal ja selle järgselt. Eelnev on omakorda viinud sageli vääratele järeldustele, kuidas isiku nõusolekut vahekorraks tuvastada ja kuidas nõusolek peaks väljenduma. GREVIO selgitas, et enne Rootsi seadusemuudatust jäid paljud vägistamisjuhtumid menetlusse võtmata tõendite puudumise tõttu või lõppesid õigeaegsusega tõendite ebapiisavuse tõttu¹⁷⁴. GREVIO hinnangul tuleb uue ehk süüdistatavale tõendamiskoomist seadva lahenduse rakendamiseks Rootsis kohtute teadlikkust tõsta, läbi viia koolitusi ja diskussioone selleks, et paradigma muutus reaalselt toimuks.¹⁷⁵

Belgia karistusseadustiku § 375 lg 1 järgi defineeritakse vägistamise koosseisu läbi seksuaalse iseloomuga tegude toimepanemise ja kannatanu tahte puudumise¹⁷⁶. Sama paragrahvi lõige 2 järgi võib vägivallata, sundi, ähvardamist ja ootamatust klassifitseerida tahte puudumiseks, kuid neid asjaolusid ei loeta ammendavaks ja neid ei loeta vägistamise kui kuriteo obligatoorseks elementideks.¹⁷⁷

Belgias on kriminaliseeritud seksuaalse vägivallana tegu, mille sisuks on lähisuhte lõppemise järgselt teisest isikust alasti või seksuaalse sisuga fotode ja heli- ja audiosalvestiste avaldamine¹⁷⁸. Lisaks sätestab seadus menetluse taoliste fotode ja salvestiste blokeerimiseks ja kustutamiseks ning võimaldab operaatoritele määrata trahve.¹⁷⁹

Malta on muutnud vägistamise koosseisu jättes seksuaalse iseloomuga teo põhinema ohvri nõusoleku puudumisele (varem nõuti vägivalla ehk jõu kasutamise tõendamist). Malta kriminaalkodeksi § 198 täpsustab, et nõusoleku puudumist eeldatakse, v.a. kui nõusolek anti vabatahtlikult ja inimese vaba tahet hinnatakse teda ümbritsenud asjaolude kontekstis ja inimese seisundist lähtudes, muuhulgas võttes arvesse tema emotsionaalset ja psühholoogilist seisundit.¹⁸⁰ GREVIO on toonud Malta regulatsiooni teistele eeskujuks.

---

¹⁷³ GREVIO Baseline Report. Sweden, lk 46, p 182

¹⁷⁴ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 107, p 362. See “The New Consent Law in Practice an Updated Review of the Changes in 2018 to the Legal Rules Concerning Rape”, Swedish National Council for Crime Prevention (Brå), 2020, p. 5

¹⁷⁵ GREVIO Baseline Report. Sweden, lk 46, p 183

¹⁷⁶ GREVIO Baseline Report. Belgium, lk 46, p 155. Accordingly, the first paragraph of Article 375 of the Criminal Code defines rape as “*any act of sexual penetration, of whatever nature and by whatever means, committed in respect of a person who has not given consent*”.

¹⁷⁷ GREVIO Baseline Report. Belgium, lk 46, p 155

¹⁷⁸ Belgia karistusseadustik, § 371. Kättesaadav: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/6e/BELG_CC_fr.pdf

¹⁷⁹ GREVIO Baseline Report. Belgium, lk 46, p 155

¹⁸⁰ GREVIO Baseline Report. Malta, lk 51, p 169. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2020-17-malta-final-report-web/1680a06bd2>

Taani muutis 17. detsembril 2020. a samuti vägistamise koosseisu, kustutades kohustusliku elemendina vägivalla ja ähvardamise kasutamise ning seisundi, milles ohver ei olnud võimeline vastupanu osutama. Muudatuse tulemina on kriminaliseeritud seksuaalvahekord ilma teise poole selge nõusolekuta ehk tegemist on järjekordse näitega, kuidas tahtevastase element on muutunud nõusoleku puudumiseks.¹⁸¹

Islandi karistusseadustiku järgi defineeritakse vägistamist kui seksuaalset vahekorda või muid seksuaalsuhteid teise isikuga ilma tema nõusolekuta. Nõusolek loetakse antuks üksnes siis, kui see on vaba tahte tulemina välja öeldud. Nõusoleku puudumist eeldatakse, kui esines vägivald, ähvardus või rakendati muud ebaseaduslikku sündi. Vägivalla mõiste hõlmab tegevusvabaduse äravõtmist vangistuse, narkootikumide või muude võrreldavate vahenditega. Vägistamiseks loetakse ka seksuaalvahekorda või muid seksuaalsuhteid, mis on toimunud pettuse või isiku väärarusaama ärakasutamise teel, kannatanu psühhiaatrilise häire või muu vaimsest puude või ärakasutamise teel või kui ohver ei ole suuteline tegevusele vastu seisma või mõistma selle tähtsust.¹⁸²

Saksamaal reformiti 2016. a seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude koosseisu ja rakendati reeglit „*ei tähendab ei*“ ehk teisisõnu kriminaliseeriti seksuaalse iseloomuga teod, mis on toime pandud ohvri selgelt tuvastatava tahte vastaselt.¹⁸³ Saksamaa karistusseadustiku § 177 lg 1 sätestab, et igaüht, kes sooritab teise isiku tajutava tahte vastaselt temaga seksuaaltoiminguid või laseb sellel isikul enda suhtes seksuaaltoiminguid sooritada või suunab selle isiku sooritama seksuaaltoiminguid kolmanda isikuga või nõustub sellega, mida sooritab kolmas isik, karistatakse vangistusega tähtajaga kuus kuud kuni viis aastat.¹⁸⁴

Eraldi sätted (lõiked 5 – 8) näevad ette raskema karistuse juhul kui süüdistav on rakendanud kannatanu suhtes jõudu, teda ähvardanud, kannatanu on olnud seisundis, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunud aru saama, rikkuja on kaasas kandnud relva või kasutanud seda teo toimepanemise ajal, kasutanud kannatanu suhtes füüsilist vägivalda, tekitanud kannatanule ohtliku tervisekahju või surma riski. Vägistamine on sätestatud eraldi koosseisuna § 177 lg 6.

Saksamaa karistusseadustiku muutmise tagajärjel suurenes raporteeritud seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude arv 2020. a kahekordselt võrdluses 2015. aastaga. Reformi mõju on loetud positiivseks ja paljud kriminaalasjad, mis oleks varem lõpetatud, on täna jõudnud kohtusse ja päädinud süüdimõistmisega. GREVIO on seadusemuudatuse kõrval eraldi esile toonud kohtunike koolitust seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude kohta pärast reformi.¹⁸⁵

¹⁸¹ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 107, p 362

¹⁸² GREVIO Baseline Report. Iceland, lk 53, p 202. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-26-eng-final-report-on-iceland/1680a8efae>

¹⁸³ GREVIO Baseline Report. Germany, lk 71, p 251. Samuti Malta Penal Code, § 198, kättesaadav: <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng/pdf>

¹⁸⁴ Saksamaa karistusseadustik. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

¹⁸⁵ GREVIO Baseline Report. Germany, lk 71, p 251

Siiski väärrib tähelepanu, et Saksamaa seadusemuudatus ei ole GREVIO hinnangul täielikult kooskõlas Konventsiooni artikliga 36 ehk nõudega, et nõusolek tuleb anda inimese vaba tahte tulemusena, mida hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis. Saksamaa seadusandluse järgi peab ohver oma tahtevastasust väljendama sõnaliselt või muul viisil ja see tähendab, et kriminaalmenetlus keskendub rohkem süüdistatava tegevuse asemel ohvri tegevuse analüüsile ehk kinnistab soopõhiste stereotüüpide ja vägistamise müütide taaskordset esile kerkimist. Saksamaa karistusseadustiku § 177 ei pruugi võimaldada süüdimõistmist olukorras, kus ohver on jäänud passiivseks, kuid ei ole nõusolekut andnud. Samas on GREVIO selgelt välja toonud, et seksuaaltrauma kannatanute seas läbiviidud neurobioloogilise uuringu järgi on „tardumine“ teo ajal ehk tooniline liikumatus tavapärane reaktsioon ohvrite seas, kes kannatavad posttraumaatilise häire ja sügava depressiooni all.¹⁸⁶

Eesti karistusseadustiku § 141 (vägistamine), § 141¹ (tahtevastane sugulise iseloomuga tegu) ja § 143 (suguühtele või muule sugulise iseloomuga teole sundimine) järgi on kuritegudena karistatavad Konventsiooni artikli 36 lõigetes 1-2 kirjeldatud seksuaalvägivalla teod.

Vägistamise kui kuriteo objektiivne koosseis ei ole Konventsiooni art 36 mõttega sisulisel tasandil täielikul määral kooskõlas, sest:

- (1) lisaks tahtevastasusele tuleb karistusseadustiku järgi tuvastada, kas tegu on toime pandud vägivallaga või on ohver olnud abitusseisundis.
- (2) kuigi vägistamine ja teised seksuaalse enesemääramise vastu suunatud kuriteod on kriminaliseeritud sõltumata sellest, kas teo toimepanija ja kannatanu on endised või praegused abikaasad/partnerid, siis eraldi kuriteo koosseisu see ei moodusta. Karistusseadustiku järgi kuulub lähisuhe karistust raskendavate asjaolude hulka, kuid karistust saab siiski määrata ainult sanktsiooni alam- ja ülemmäära piires.

Eestis on peetud avalikult diskussiooni sellest, kas karistusseadustikus sätestatud vägistamise objektiivset koosseisust peaks eemaldava vägivalla või abitusseisundi elemendid. Süütuse presumptsiooni ja tõendamiskoormise jaotusega tõstatatud probleemid on samamoodi tõrgeteta lahendatavad Eestis nii nagu teisteski riikides, kus on toimunud vägistamise definitsiooni muutus nõusoleku puudumise põhiseks.

GREVIO Eesti raportis¹⁸⁷ selgitatakse, et kahjuks kvalifitseerib Eesti karistusseadustik mittekonsensusliku seksuaalkäitumise vägistamiseks üksnes siis, kui see on toimunud jõu rakendamise teel või ohvri ärakasutamise korral olukorras, kus ta ei ole võimeline vastupanu osutama või toimunud aru saama. Seetõttu on Eestile meelde tuletatud, et Konventsiooni art 36 järgi peaks vägistamise ja seksuaalse vägivalla sätted baseeruma asjaolul, et naine peab oma vaba tahte tulemina andma nõusoleku ja seda tuleb hinnata ümbritsevate asjaolude kontekstis. Seda põhjusel, et seksuaaltrauma kannatanute seas läbiviidud neurobioloogilise uuringu järgi on „tardumine“ teo ajal ehk tooniline liikumatus tavapärane reaktsioon ohvrite seas, kes kannatavad posttraumaatilise häire ja sügava depressiooni all. Seetõttu soovitatakse Eestile kiiremas korras läbi viia seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude osas revisjon ja vastu võtta muudatus, mille tulemina muudetakse vägistamise definitsioon nõusoleku põhiseks (eemaldades sealt vägivalla ja abitusseisundi ärakasutamise).¹⁸⁸

¹⁸⁶ Samas, p 252

¹⁸⁷ GREVIO Baseline Report. Estonia, lk 48, p 172

¹⁸⁸ Samas, p 172-173

Eelnevale lisaks on GREVIO Eesti raportis välja toodud, et karistusseadustiku järgne võime anda seksuaalkäitumiseks nõusolek põhineb mitmel faktoritel nagu näiteks vanus, sõltuvussuhe või ohvri ja rikkuja omavaheline suhe. Seetõttu hoijatatakse Eestit ohvrite hierarhilise süsteemi loomise eest, mis baseerub ohvrit iseloomustavatel faktoritel ja palutakse seadusandlikul tasandil saata sõnum, et vägistamine on vägistamine sõltumata ohvrit iseloomustavatest asjaoludest. Lisaks antakse soovitus vaadata üle, kas sanktsiooni määrad on teo raskusega kooskõlas juhtumite puhul, mis on olnud eriti vägivaldsed, kuritahtlikud, traumaatilised või rasked.¹⁸⁹

ÜRO piinamise vastane komitee on 2013. a raportis andnud Eestile juhise võtta prioriteediks muuta lähisuhtevägivald ja abielusisene / lähisuhtes toimunud vägistamine eraldi kuriteokoosseisuks.¹⁹⁰ Kümne aasta jooksul ei ole Eesti nimetatut teinud, kuigi seda vajadust kinnitavad nii statistika kui ka valdkonna spetsialistid. Arvestades Eesti statistikat, mille järgi enamik vägistamisohvritest ei jõua uurimisasutusse ega ohvriabisse ja isegi kui jõuab, siis enamik nendest juhtumitest ei jõua kohtusse või sealt edasi süüdimõistva otsuseni, ei ole Istanbuli Konventsiooni rakendamine seksuaalvägivaldalla ohvrite kaitsmise ja abistamise osas ning seksuaalvägivaldalla ennetamise osas edukas. Ligipääs õigusemõistmisele ja selle tõhus tagamine ei toimi praktilisel tasandil piisaval määral. Arvestades Eestis valitseva olukorra tõsidust on vajalik seadusandlikul tasandil muuta seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude koosseise selleks, et praktilisel tasandil midagi muutuma hakkaks. Senise regulatsiooni ebapiisavus on Eesti statistikaga tõendatud ja *status quo* säilimine ei ole enam variandiks.

Seksuaalvägivaldalla ohvri õiguste paremaks kaitseks on Rootsi, Taani, Belgia ja Malta eeskujul mõistlik Eesti karistusseadustikus üle minna vägistamise definitsioonile, mis baseerub nõusoleku puudumisel. Konventsiooni art 36 eesmärgi sisulisel tasandil täitmiseks tuleks kaaluda nõusoleku puudumise hindamist Malta näitel – nõusoleku puudumist eeldatakse, kui seda ei antud vabatahtlikult inimese vaba tahte tulemusena, mida omakorda hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis, arvestades kannatanu seisundit teo toimepanemise ajal, sh kannatanu emotsionaalset ja psüühilist seisundit. Raskendavate asjaolude hulka tuleks arvata vägivald ja abitusseisundi ärakasutamine ehk selliste juhtumite puhul tuleks määrata raskem karistus. Eeskju raskendavate asjaolude ja karistuse määra osas saab võtta Saksamaast, kuid reservatsioonidega, sest Saksamaa vägistamise definitsioon ei ole täies ulatuses kooskõlas Konventsiooni artikliga 36. Kaaluda võiks lähisuhtes toimunud seksuaalse enesemääramise vastaste tegude sätestamist eraldi kuriteokoosseisuna. Karistusseadustiku järgi kuulub lähisuhte karistust raskendavate asjaolude hulka, kuid karistust saab siiski määrata ainult sanktsiooni alam- ja ülemmäära piires. Teisisõnu ei eristu karistuse alam- ja ülemmäära osas lähisuhtes toime pandud seksuaalvägivald olukorrast, kus see on toime pandud võõra poolt.

---

¹⁸⁹ Samas

¹⁹⁰ Report of the Committee against Torture. Forty-ninth session (29 October–23 November 2012) Fiftieth session (6–31 May 2013). General Assembly Official Records Sixty-eighth session Supplement No. 44 (A/68/44), lk 107, par. 12. Kättesaadav: [https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/1_Global/A_68_44_7094_E.pdf\(lk 33\)](https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/1_Global/A_68_44_7094_E.pdf(lk 33))

4.8. Artikkel 37 – Sundabielu

1. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et täiskasvanu või lapse tahtlik abielluma sundimine oleks kriminaliseeritud.
2. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et täiskasvanu või lapse tahtlik meelitamine konventsiooniosalise territooriumile või riigi territooriumile, kus ta ei ela, nimetatud täiskasvanu või lapse abielluma sundimiseks oleks kriminaliseeritud.

GREVIO toob positiivsete näidetena Albaania, Andorra, Itaalia, Malta, Serbia, Hispaania ja Rootsi, kus sundabielu on eraldiseisev kuritegu, mis hõlmab nii teise isiku abiellu sundimist kui ka tema välisriiki meelitamist sundabielu sõlmimise eesmärgil.¹⁹¹

Rootsi kriminaalkodeksis on astunud sundabielu mõiste sisustamisel sammu võrra kaugemale – abieluks loetakse ka tavadel põhinevat abielu, mis sõlmitakse kindlas grupis kohalduvate reeglite järgi¹⁹², mille kohaselt loetakse pooli abikaasadeks, neil on õigused ja kohustused üksteise suhtes ning need reeglid lahendavad ka suhte lõppemise küsimused.¹⁹³

Märkimata ei saa jätta Rootsi praktikat, kus tüdrukutel, kellel on risk koolivaheaegadel toimuvate reiside tulemina sattuda sundabielu ohvriks, soovitatakse peita lennujaamas turvavärava alarmi käivitav metallist ese riiete alla selleks, et neid kaasreisijatest (perest) eemale viia vestlema professionaalse nõustajaga, kes informeerib neid sundabielu keelatusest ja ohvri kaitse- ja toetamise meetmetest.¹⁹⁴

Sarnaselt eeltoodule on ka Portugalis karistatav sundabieluna abielusarnane kooselu, mis õiguslikult abieluks ei kvalifitseeru.¹⁹⁵ Islandil karistatakse samamoodi nii ametliku abielu kui ka õiguslikult kehtivust mitteomava abielu sõlmimisele sundimist.¹⁹⁶

Eesti karistusseadustiku (§ 133, § 175) järgi on abielluma sundimine inimkaubanduse süüteo koosseisu osa. GREVIO Eesti raportist jääb mulje, et Eestis ei ole sundabielu täiskasvanute puhul justkui karistatav¹⁹⁷. KarS § 133 lg 1 järgi on siiski ka täiskasvanud isiku abiellu sundimine kuritegu ja karistatav. GREVIO Eesti raportis märgitakse samuti, et Eesti karistusseadustik ei paista reguleerivat juhtumeid, kus ohver meelitatakse üle piiri selleks, et

¹⁹¹ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 109, p 370

¹⁹² GREVIO Baseline Report. Sweden, lk 46, p 185-189

¹⁹³ Rootsi kriminaalkodeks, 4. ptk, § 4c, lk 39. Kättesaadav:

<https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>

¹⁹⁴ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 109, p 37

¹⁹⁵ GREVIO Baseline Report. Portugal, lk 48, p 171. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/grevio-reprt-on-portugal/168091f16f>

¹⁹⁶ GREVIO Baseline Report. Iceland, lk 54, p 207

¹⁹⁷ GREVIO Baseline Report. Estonia, lk 49, p 176

ta seal sundabielusse suruda.¹⁹⁸ Siiski KarS § 133 ja § 175 näevad ette kooseisu elemendina pettuse, mis katab eelmises lauses nimetatud juhtumid.

Rootsi või Portugali eeskujul tuleks Eestis kaaluda abielu mõiste laiendamist mitteformaalse abieluni. KarS § 133 ja KarS § 175 järgi on karistatav üksnes õiguslikult reguleeritud abielusuhtesse sundimine ja abielu mõiste ei piiritletud Eesti õigusega¹⁹⁹. Teisisõnu mitteformaalsesse ehk õiguslikku tähendust mitteomavasse koosellu sundimine otsesõnu karistatav ei ole, aga sellist tegu on võimalik defineerida ka KarS §-s 133 ja KarS §-s 175 nimetatud muuks vastumeelseks teoks ja karistada samamoodi. Küll aga ei pruugi alternatiivne käsitlus olla piisav ega rakendatava kõikide mitteformaalsete sundabielude juhtumite korral.

4.9. Artikkel 40 - Seksuaalne ahistamine

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et sugulise iseloomuga soovimatu verbaalse, mitteverbaalse või füüsilise käitumise suhtes, mille eesmärgiks või tagajärjeks on isiku väärikuse riivamine, eriti hirmutava, vaenuliku, heidutava, alandava või ründava õhustiku tekitamine, rakendatakse kriminaal- või muid õigusmeetmeid.

GREVIO on eeskujuna välja toonud Prantsusmaa, kus pärast Konventsiooni ratifitseerimist kriminaliseeriti lai spekter tegevusi, mis kvalifitseeruvad seksuaalseks ahistamiseks.²⁰⁰ Hõlmatud on verbaalsed ja mitteverbaalsed tegevused, mis on seksuaalse loomuga või uudse lahendusena ka seksistlikku laadi (ehk soov inimest alandada tema soo põhiselt). Samuti on sotsiaalses võrgustikus toimuva ahistamise („digital raids“) tõttu sellesse definitsiooni hõlmatud verbaalne ja mitteverbaalne käitumine sama ohvri suhtes paljude isikute poolt, kes tegutsevad isoleeritult või koos, isegi kui seda ei korrata. Uue süüteona on karistatav seksistlik solvamine, sealjuures ei ole korduvus oluline ja karistatav on ka üksikjuhtum.²⁰¹ Prantsusmaal 2016. a vastu võetud seaduse järgi on internetis kättemaksuks intiimsete materjalide avaldamine karistatav kui digitaalses vormis toimuv ahistamine.²⁰²

Eestis on KarS § 153¹ lg 1 järgi väärteona karistatav inimese tahte vastase ja tema inimväärikust alandava eesmärgi või tagajärjega tema suhtes toime pandud kehalse seksuaalse iseloomuga tahtlik tegevus. GREVIO raporti järgi on soolise võrdõiguslikkuse seaduses seksuaalne ahistamine ja sooline diskrimineerimine piisavalt reguleeritud. Küll aga soovitab GREVIO Eestil läbi mõelda seksuaalse ahistamise vältimiseks mõeldud sätete reaalse rakendamise.

¹⁹⁸ Samas.

¹⁹⁹ Sootak, J., Pikamäe, J. Karistuseseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, 2021, lk 502, p 3.3.2

²⁰⁰ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 114, p 386

²⁰¹ GREVIO Baseline Report. France, lk 49, p 203

²⁰² GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 114, p 386

4.10. Artikkel 46 – Raskendavad asjaolud

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et järgmisi asjaolusid võiks ulatuses, mil need ei ole veel süüteo koosseisu tunnuseks, võtta riigisisese õiguse vastavate sätete kohaselt arvesse raskendavate asjaoludena konventsioonis sätestatud süütegusid puudutavate kohtuotsuste langetamisel:

- (a) süütegu pandi toime riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endise või praeguse abikaasa või partneri vastu pereliikme, ohvriga koos elava isiku või isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu;
- (b) süütegu või seotud süüteod pandi toime korduvalt;
- (c) süütegu pandi toime isiku vastu, kes oli asetatud haavatavasse seisundisse konkreetsete asjaolude tõttu;
- (d) süütegu pandi toime lapse vastu või juuresolekul;
- (e) süütegu pandi toime kahe või enama koos tegutseva isiku poolt;
- (f) süüteo eelnes või sellega kaasnes äärmuslik vägivald;
- (g) süütegu pandi toime relva kasutamisega või ähvardusel;
- (h) süütegu tekitas ohvrile tõsiseid füüsilisi või psüühilisi kannatusi;
- (i) süüteo toimepanija on varem mõistetud süüdi sarnastes süütegudes.

Eesti karistusseadustiku §-s 58 loetletud karistust raskendavate asjaolude hulgas puuduvad Konventsiooni artiklis 46 nimetatud süüteo toimepanek relva kasutamisega või ähvardusel ja süüteo toimepanek isiku poolt, kes on varem mõistetud süüdi sarnastes süütegudes.²⁰³ Seega tuleks need lisada, kas KarS §-i 58 või eelpool käsitletud kuritegude koosseisu eraldiseisvalt.

Austrias on karistust raskendavaks asjaoluks kurjategija kindel eesmärk süüteo toimepanemisel nagu sooline eelarvamus ja misogüünia. Juhul kui seda rakendatakse praktikas järjepidevalt ja kohaselt, on see GREVIO hinnangul hea näide, kuidas naistevastane vägivald võiks peegelduda kriminaalmenetluse tulemuses.²⁰⁴

Albaania kriminaalkodeks astub Konventsiooni artiklist 46 sammu kaugemale – raskema karistuse saab määrata juhul kui süüteo toimepanemise ajal kehtis lähenemiskeeld või süütegu pandi toime pärast lähenemiskeelu määruuse väljastamist.²⁰⁵

Eesti KarS §-s 331² on lähenemiskeelu rikkumine eraldi karistatav, kuid teatud juhtudel tuleks kaaluda, kas see ei peaks sisalduma eraldiseisvalt mõne teise süüteo objektiivses koosseisus. Näiteks ahistava jälitamise puhul moodustaks see eraldiseisva koosseisu, mille puhul on võimalik määrata raskem karistus.

²⁰³ GREVIO Baseline Report. Estonia, lk 52, p 195

²⁰⁴ GREVIO Baseline Report. Austria, lk 40, p 147

²⁰⁵ GREVIO Baseline Report. Albania, lk 53, p 168. Kättesaadav: <https://rm.coe.int/grevio-first-baseline-report-on-albania/16807688a7>

4.11. Artikkel 48 - Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keeld

1. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et keelustada konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi vägivalla vormide suhtes kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitus.
2. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et trahvi määramisel arvestatakse süüteo toimepanija suutlikkust võtta rahalisi kohustusi ohvri ees.

GREVIO on positiivsena toonud esile Hispaania praktika, kus seadus otsesõnu keelab lepituse lähisuhtevägivalla juhtumite korral. Sellised juhtumid edastatakse naistevastase vägivalla erikohtutesse, kus enne lepituse soovitamist hinnatakse eraldi, kas see on põhjendatud või mitte ning lepituses käsitletakse ka vägivalda²⁰⁶.

Hispaania²⁰⁷ *Organic Law 1/2004 on Integrated Protection Measures against Gender Violence* § 44 lg 5 keelab lähisuhtevägivalla juhtumitel lepituse. Lisaks, *State Pact on Gender-based Violence* meede 116 rõhutab, et lähisuhtevägivalla korral on lepitusmenetlus alati keelatud.

GREVIO ise juhib tähelepanu sellele, et paljud lepitajad ei ole pädevad tundma ära vägivallamärke ja riskifaktoreid ning et on laialdane väärarusaam, et lähisuhtevägivald on perekonna siseasi. Selle tõttu ei tarvitse lepitus arvestada ohvrite turvalisuse ning kaitsevajadusega.

Hispaanias seevastu tuleb lähisuhtevägivalda käsitleda erikohtus, kus enne lepitust alati hinnatakse sellega seotud riske ning kui lepitust kasutatakse, siis käsitletakse lepituses ka vägivalda. GREVIO toob eraldi esile väärpraktika, kus lepitajad ei arvesta lepitusmenetlusele eelnevate asjaoludega, keskendudes vaid tulevikku suunatud lahendustele. Sellega sisuliselt võetakse ohvritelt võimalus enda väärkohtlemisest teavitada ning vägivald ei mõjuta lepituse tulemusi.

Eesti on valinud teistsuguse lahenduse. 1. septembrist 2022. a jõustusid TsMS muudatused, millega tühistati senine TsMS § 563 pealkirjaga „Lepitusmenetlus lapsega suhtlemist korraldava määruse ja kokkuleppe rikkumise korral“ ning kehtestati TsMS § 560¹ pealkirjaga „Lepitusmenetlus lapsega suhtlemise korraldamise asjas“²⁰⁸.

²⁰⁶ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 120, p 407

²⁰⁷ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain, lk 61-62, p 243

²⁰⁸ Eraldi väärbi märkimist, et TsMS § 563 tühistamine on paljuski illusoorne. Nimelt kehtestati 1. septembril 2022. a ka TsMSRS § 26, millest tuleneb, et kõik hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlused, samuti vaidlused nendes asjades tehtud kohtulahendite ja kokkulepete täidetavuse kohta, mis on saanud alguse enne 1. septembrit 2022. a, lahendatakse varasema seaduse järgi. See tähendab, et tühistatud TsMS § 563 jääb varjatult kehtima kuni 2040. aastani, mil saavad täisealiseks viimased lapsed, keda see puudutab.

Uus TsMS § 560¹ lg 1 sätestab kohtusse pöörduvale vanemale kohustuse esitada koos avaldusega kohtule ka tõend lepitusmenetluse edutuse kohta. Kui sellist tõendit ei esitata, suunab kohus TsMS § 560¹ lg 4 alusel vanemad osalema riikliku perelepitusteenuse seaduses sätestatud lepitusmenetlusse ning lg 5 alusel peatab tsiviilkohtumenetluse. See tähendab, et kohtusse saab pöörduda vaid juhul, kui vanemad on läbinud lepitusmenetluse.

Siiski, TsMS § 560¹ lg 2 sätestab erandi: lepitusmenetlust ei tule enne kohtusse pöördumist läbida juhul, kui vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne või esineb muu mõjuv põhjus. Vägivalla esinemise korral tuleb sellele avalduses viidata. Muu mõjuva põhjuse esinemist tuleb avalduses põhistada.

Ainult, et kui kohtusse pöördub vägivaldne vanem, ta avalduses oma vägivaldsusest ei kirjuta ning kohus saadab ikkagi pooled lepitusse. Kui avalduse esitab ohver ning ta kirjutab vägivallast, on kohtul õigus hinnata, kas need väited on piisavad selleks, et jätta vanemad lepitusse suunamata.

Lähisuhtevägivald ei ole lepitusest keeldumise alus. RPLS § 11 lg 1 p 1 kohaselt on tegemist vaid perelepituse erijuhuga.

Teoreetiliselt on olemas võimalus, et Sotsiaalkindlustusamet keeldub ise perelepitusteenuse osutamisest. Selline õigus on SKA-l olemas RPLS § 9 p 3 alusel kui juhtum ei sobi olemuslikult lepitusmenetlusse. SKA otsus perelepitusteenuse osutamisest keeldumise kohta (samuti mittekeeldumise kohta), on RPLS § 16 kohaselt halduskohtus vaidlustav ning sellised otsused sisaldavad vaidlustamisviiteid.

See tähendab, et ehkki ohvril on teoreetiliselt õigus lepitusmenetlusest keelduda, on sellise keeldumise aktsepteerimine esmalt tsiviilasja lahendava tsiviilkohtu ning seejärel SKA otsustada. Veelgi enam, kui SKA ei keeldu lepitusteenuse osutamisest, peab ohver sellise otsuse vaidlustama ning läbima halduskohtumenetluse vaid selleks, et üldse saada oma vaidlus tsiviilkohtusse. Kui ohver keeldub lepitusest ja SKA menetluse lõpetab, saab SKA sellekohase otsuse halduskohtus vaidlustada vägivallatseja. Seetõttu võib lepitusmenetlusest keeldumine olla ohvri jaoks keeruline, aeganõudev ja kallis ning tsiviilkohtusse jõudmiseks võib olla vajalik läbida halduskohtumenetlus.

Lisaks võib see olla ka stigmatiseeriv, sest lepitusmenetlusest keeldumine tähendab koostöotahte puudumist. Paljude kohtunike jaoks on aga perekonnaasjades keskne dogma, et „*lapse huvides on teha koostööd*“, millest järeldeb, et pool, kes koostööd ei tee, ei käitu järelikult lapse huvides.

Ohvri jaoks oleks oluliselt lihtsam ning tema huve paremini kaitsev, kui TsMS ja RPLS sätestaksid Hispaania eeskujul otsesõnu, et poolel on alati õigus lepitusmenetlusest keelduda ilma, et ta peaks keeldumist põhjendama ning ilma et see halvendaks tema positsiooni tsiviilkohtumenetluses. Selline sõnastus oleks kõige paremini Konventsiooni eesmärkidega kooskõlas.

4.12. Artikkel 50 - Viivitamatu reageerimine, ennetus ja kaitse

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et vastutavad õiguskaitseorganid reageerivad konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvatele kõigile vägivalda vormidele viivitamata ja asjakohaselt, pakkudes ohvritele piisavat ja kohest kaitset.

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et vastutavad õiguskaitseorganid hakkavad viivitamata ja asjakohaselt tegelema konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi vägivalda vormide ennetamise ja nende eest kaitsega, sealhulgas rakendavad operatiivseid ennetusmeetmeid ja koguvad tõendusmaterjali

GREVIO on toonud hea eeskujuna esile Portugali praktika²⁰⁹. Üldise sätena kehtestas Portugal seaduse nr 72/2015, mis sätestas, et lähisuhtevägivalda juhtumeid menetletakse prioriteetsena. Konkreetsemalt kehtestati seaduse nr 112/2009 §-ga 31 kriminaalkohtutele kohustus otsustada kiireloomuliste sunnivahendite (Eesti mõistes tõkendite) kohaldamise üle 48 tunni jooksul õiguskaitseorganite poolt vägivaldast teatamisest arvestades. Paraku ilmes ka see, et praktikas seda tähtaega alati ei järgita ning puudub selge andmestik selle kohta kui kiiresti kohtud tegelikult tegutsevad²¹⁰.

Saksamaal Berliinis antakse kõrge ohuriskiga kannatanule nn SOS telefon, mis võimaldab tal saata politseile hädaabisignaali, mille järel politsei saab GPS abil määrata ohvri asukoha²¹¹. Prantsusmaa on teatanud kavatsusest määrata kohtute juurde lähisuhtevägivaldale spetsialiseerunud eriprokurörid²¹². Albaania, Prantsusmaa, Itaalia ja Hispaania on loonud lähisuhtevägivaldale spetsialiseerunud politseiüksused²¹³.

Eraldi tuuakse esile Andorra²¹⁴, Albaania²¹⁵, Itaalia²¹⁶ ja Belgia²¹⁷ tegevusjuhendid (*standard operating procedure*) politseinikele, kuidas koguda ohvri infot ning kuidas teda aidata. Juhendid hõlmavad endas teavet selle kohta:

- kuidas teavitada ohvreid nende õigustest,
- kuidas ohvrit menetluse käigus mitte taasohvrustada,

²⁰⁹ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 124, p 423

²¹⁰ GREVO Baseline Evaluation Report Spain, lk 52, p 187

²¹¹ GREVO Baseline Evaluation Report Germany, lk 80, p 295

²¹² GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 125, p 424

²¹³ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 125, p 425

²¹⁴ GREVIO Baseline Evaluation Report Andorra, lk 54, p 179-180

²¹⁵ GREVIO Baseline Evaluation Report Albania, lk 56, p 177

²¹⁶ GREVIO Baseline Evaluation Report Italy, lk 68, p 214

²¹⁷ GREVIO Baseline Evaluation Report Belgium, lk 51, p 176-178

- kuidas ja milliseid tõendeid koguda
- kuidas ja millise spetsialisti (nt sotsiaaltöötaja, ohvriabi, psühholoog) juurde ohver edasi suunata

Tegevusjuhendid on olulised seetõttu, et tagada ohvritele maksimaalne abi ning võimalus koguda tõendeid. Standardiseeritud menetlused on olulised seetõttu, et tagada teenuse ühtlaselt kõrge kvaliteet, mis sõltuks vähem konkreetse menetleja teadmistest, oskustest ja ka suvast.

GREVIO toob positiivselt esile Taani Kopenhaageni piirkonna praktika²¹⁸, kus süstemaatiliselt kogutakse tõendeid vaimse vägivalda kohta, sh mitte ainult kannatanute ja tunnistajate ütlused vaid ka e-kirjad, sõnumid ja kõnesalvestised.

Samuti tuuakse esile Portugali praktika²¹⁹, kus on võetud eesmärgiks saada kuriteopaigast võimalikult suur hulk tõendeid, sh fotod vigastusest, naabrite ütlused, dokumendid võimalike relvade olemasolu kohta jm. Portugali võimud tunnistavad probleemi, et menetlus sõltub väga suurel määral kannatanu ütlustest ning nende puudumise korral on väga keeruline kui mitte võimatu kriminaalmenetlust edukalt läbi viia²²⁰.

Hollandi juhendid selle kohta, kuidas tuvastada ja menetleda lähisuhtevägivalda ning laste väärkohtlemise juhtumeid. Juhendid sisaldavad selgelt eraldi infot selle kohta, kuidas kaitsta ohvrite õigusi ning vältida nende taasohvristamist²²¹.

GREVIO toob esile Itaalia menetluspraktika²²². Itaalia kõrgem kohtute nõukogu võttis vastu juhendid lähisuhtevägivalda kaasuste kohtumenetlusteks. Sellised asjad suunatakse prokuratuuri spetsialiseerunud osakondadele. Nimetatud osakonnad on omakorda võtnud vastu juhendid, kuidas selliseid juhtumeid menetleda ning sätestanud endale ise ranged menetlustähtajad. Samuti tehakse tihedat koostööd ohvriabiga. Itaalias omakorda on heaks eeskujuks Tivoli kohus, kus on suur hulk lähisuhtevägivaldale spetsialiseerunud prokuröre, neid juhtumeid käsitletakse prioriteetsena ning menetletakse kiiresti rõhuga ohvri kaitsemeetmetel. Lisaks tehakse koostööd teiste riigiasutuste ning naisorganisatsioonidega. Itaalia ise hindab, et 70% riigi prokuratuuridest on seadnud endale vajalikud juhendid ning loonud selge õigusliku raamistiku koostööks teiste asutustega²²³.

Rootsi²²⁴ on muutnud vägistamise definitsiooni ning see põhineb nüüd nõusoleku puudumisel. Menetluste põhirõhk on liikunud sellele, kas kannatanu andis seksuaalaktiks nõusoleku ning kas süüdistatav oli selle olemasolust või puudumisest teadlik. Kriminaalmenetluste arv seksuaalse enesemääramise vastaste tegude eest on sellega kasvanud 75%.

²¹⁸ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 126, p 429

²¹⁹ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 126, p 429

²²⁰ GREVIO Baseline Evaluation Report Portugal, lk 54, p 192

²²¹ GREVIO Baseline Evaluation Report Netherlands, lk 53, p 263

²²² GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 126, p 431

²²³ GREVIO Baseline Evaluation Report Italy, lk 69, p 218

²²⁴ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 127, p 432

Hispaania²²⁵ prokuratuuris on lähisuhtevägivallale spetsialiseerunud osakonnad. Lähisuhtevägivalla juhtumeid menetlevad erikohtud, kes lahendavad mitte ainult süüteoasju vaid ka vägivallaga seotud tsiviilvaidlusi (nt lähenemiskeeld, hooldusõigus, lahutus). Sellega tagatakse neile kaasustele ühtne lähenemine. Kõik prokurörid, kohtunikud ja kohtuametnikud saavad selleks eraldi väljaõppe. Iga aasta lahendatakse nendes kohtutes ca 200 000 kohtuasja, millest ca kolmandik lõpetatakse ilma süüdimõistmiseta²²⁶.

Eeltoodu on võimalik kokku võtta kolme teema alla:

- spetsialiseerunud menetlejad
- standardiseeritud menetlused
- ohvri kaitse prioriteet

Spetsialiseerunud menetlejad (politseinikud, prokurörid, kohtunikud) tagavad selle, et lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevad inimesed, kellel on selleks vajalikud oskused ja teadmised. Menetlejate kvaliteet ei sõltu sellest, kas ja kuidas on neil olnud endal huvi lähisuhtevägivalla temaatikat enda jaoks selgeks teha, vaid neil on konkreetsed haridus- ja koolitusnõuded. Oluline on, et spetsialiseeruvad kõik menetlejad, kes lähisuhtevägivallaga tegelevad. Näiteks ei ole mingit mõtet spetsialiseerunud prokuröridel, kui asja lahendav kohtunik lähisuhtevägivalla probleeme ei tunne või oluliseks ei pea. Samalaadselt ei ole ka mingit mõtet kõrgelt spetsialiseerunud kohtunikul kui puuduvad samasuguse pädevusega prokurörid, kes kaasused kohtuniku ette tooksid.

Paraku ei piisa lähisuhtevägivalla kaasuste õigeks lahendamiseks veel menetleja enda spetsialiseerumisest ja kvaliteedist, vaid oluline on ka tagada, et erinevad menetlejad selgitavad välja ja lahendavad samu küsimusi ning lähenevad vägivallale rakendades ühtset metoodikat. Seda on võimalik tagada läbi menetlusjuhendite. Sellega välditakse või vähemalt vähendatakse inimlike eksimuste ja eelarvamuste mõju menetluse tulemusele. Tegemist on sarnase praktikaga arstide ravijuhenditele. Ravijuhendid on ennast õigustanud üldkasutatav tööriist, mis on oluliselt tõstnud tervishoiuteenuse kvaliteeti. Sellega ei jäeta konkreetse haiguse diagnoosi ja ravi sõltuvaks vaid konkreetse arsti teadmistest, vaid ravijuhendiga kohaldatakse igale kaasusele sisuliselt kogu arstikonna teadmistepagasit.

Seda sama on võimalik teha ka lähisuhtevägivalda hõlmavate juhtumite menetlustega ning nagu näitab eelkäsitletud praktika, on seda teiste riikide kogemuses ka edukalt tehtud. Menetlusjuhendid ei astu seaduse asemele vaid täiendavad neid seadusega ette antud raamides, tagades ühetaoliselt rakendatavad tõendite kogumise põhimõtted ja praktikad.

---

²²⁵ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 126, p 433

²²⁶ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain, lk 64, p 252

4.13. Artikkel 51 - Riskide hindamine ja riskide juhtimine

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõik asjaomased asutused viivad riskide juhtimiseks ning vajaduse korral koordineeritud turva- ja tugimeetmete pakkumiseks läbi surmaohu, olukorra tõsiduse ning vägivalla kordumise ohu hindamise.

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid tagamaks, et lõikes 1 nimetatud hindamise puhul võetakse uurimise ning kaitsemeetmete rakendamise kõikidel etappidel arvesse asjaolu, et konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivallaaktide toimepanijail on relvad või nad omavad neile ligipääsu.

GREVIO on toonud esile Portugali praktika²²⁷, kus lähisuhtevägivalla riski hindamine on kohustuslik ning kus see toimub standardvormide alusel. Riskihindamise järel ja alusel koostatakse ohvrile kaitseplan ning esitatakse kohtule avaldus kaitsemeetmete (nt lähenemiskeeld, viibimiskeeld, vägivallatsejalt relvade äravõtmine) kohaldamiseks. Riskihindamist viivad läbi spetsialistid.

Aastatel 2015 – 2016 viidi Portugalis läbi 99 000 riskihindamist²²⁸, mis tähendab ca 44 500 hindamist aastas. Arvestades Portugali rahvaarvu (ca 10,3 miljonit) ja eeldades lähisuhtevägivalla sarnast taset, tähendaks see Eesti suuruses riigis ca 5500 riskihindamist aastas.

Standardiseeritud riskihindamist viivad läbi ka nt Taani, Soome, Itaalia, Malta, Prantsusmaa ja Hispaania²²⁹. Kasutatakse nt järgmisi riski hindamise meetodikaid:

- SARA (the Spousal Assault Risk Assessment),
- MARAC (the Multi-Agency Risk Assessment Conference tool),
- DASH (Domestic Abuse, Stalking and Honour Based Violence),
- SAM (Stalking Assessment and Management) ja
- PATRIARCH (Assessment of Risk for Honour-Based Violence).

Eestis toimub süsteemne riskihindamine MARAC mudeli järgi. 2019. a jõudis MARAC juhtumikorraldusse 167 kõrge riskiga lähisuhtevägivalla juhtumit²³⁰.

²²⁷ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 132, p 452

²²⁸ GREVIO Baseline Evaluation Report Portugal, lk 56, p 201

²²⁹ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 132, p 453

²³⁰ <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoe/elude-paastmine-vorgustikutoos-maraci-abil>

2020. a koostatud analüüsis lähenemiskeelu kohta²³¹ väidab Justiitsministeerium, et riskihindamine toimub ka lähenemiskeelu kohtumenetlustes. Väidetavalt on kohtupraktikas „juurdunud lähenemine, et lähenemiskeelu või muude abinõude vajalikkuse üle otsustamisel tuleb hinnata seda, kas esineb tegelik oht, et puudutatud isik võib oma käitumisega tekitada avaldajale kahju“. Justiitsministeeriumi poolt analüüsitud 199 lähenemiskeeldu käsitlevas kohtuotsuses on seda tehtud kahel korral. Paraku näitab selline madal number mitte süsteemset riskihindamist, vaid selle puudumist. Analüüsist ei nähtu ka see, millist meetodit kohtute poolt riskihindamiseks kasutati, mistõttu võib ka väita, et ühtegi standardiseeritud ning valideeritud meetodit ei kasutatud.

Selle asemel, et lähtuda riski hindamise teaduslikust käsitlusest ning standardiseeritud meetoditest, lähtuvad kohtunikud oma siseveendumusest ehk suvast ja kõhutundest. Siseveendumusel põhineva vägivallariski hindamise tulemuslikkus on mõnede uuringute²³² kohaselt ca 35%. Võrdluseks, nn kulli ja kirja meetodil on riskihindamise tulemuslikkus 50%. See tähendab, et juhul, kui asendada praegune vägivallariski hindamise siseveendumusel põhinev süsteem kulli ja kirja viskamisega, kasvaks õigete lahendite osakaal olulisel määral.

Eestis on riskihindamise pädevus olemas kohtupsühhiaatritel ning süstemaatilist riskihindamist viiakse läbi eelkõige kriminaalmenetluses:

- vahistamisel
- vanglakaristuse määramisel
- ennetähtaegsel vabastamisel vanglast
- karistusjärgse käitumiskontrolli määramisel
- alaealisele ja noorele täiskasvanule asjakohase mõjutusvahendi kohaldamisel
- psühhiaatrilise sundravi määramisel
- psühhiaatrilise sundravi muutmisel või lõpetamisel

Vanglateenistus kasutab ekspertide poolt kritiseeritud OASys meetodit (Offender Assessment System). Sealjuures, vangistusest ennetähtaegse vabastamise menetlustes hinnatakse mitte ainult vägivallategude, vaid ka kõigi teiste võimalike kuritegude toimepanemise riski. Spetsialistide seisukoha järgi on aga muude kui vägivalda hõlmavate kuriteoliikide korduvuse prognoosimine ebapiisavalt uuritud valdkond, kuid olemasolev kirjandus viitab sellele, et teiste kuritegude korduvuse riski ei olegi võimalik usaldusväärselt hinnata

Vägivalla hindamise meetodikatest on Eestis valideeritud ka DASA-IV ning lisaks on valideerimisel STATIC-2002R, STABLE-2007, ACUTE-2007 (seksuaalkurjategijate korduvkuriteo riski hindamine), HCR 20-V3 ja FoVox.

²³¹ <https://www.just.ee/media/495/download>, lk 11

²³² The Diagnosis and Treatment of Dangerousness. Kozol, Boucher, & Garofalo, 1972

Tsiviilõiguses kasutatakse riskihindamist tahtest olenematu ravi määramisel ja lõpetamisel ning hoolekandeesutusse paigutamisel ja paigutamise lõpetamisel.

Eksperdid selgitavad, et staatilised (muutumatud) vägivaldafaktorid ehk faktorid, mis lähtuvad vägivalatseja varasemast elukäigust (nt tema vanus, sugu, varasem karistatus, sõltuvusainete kasutus jne), ennustavad vägivallariski märkimisväärselt paremini. Samas kui dünaamilised ja situatiivsed vägivaldafaktorid, mis lähtuvad konkreetse kaasuse asjaoludest ning hetkeolukorrast ennustavad akuutset riski paremini. Seetõttu peetakse parimaks lahenduseks lähtuda heast valideeritud statistilisele mudelile põhinevast hindamisvahendist ja kontseptualiseerida risk hea kvalitatiivse kolmanda põlvkonna hindamisvahendi alusel (nt OxRisk + HCR-20 V3). Arvestades, et see on võimalik ning sellekohane metodoloogia ning oskusteave on objektiivselt olemas, puudub mistahes mõistlik põhjus jätta vägivalatsejast lähtuvad riskid hindamata.

Seega on Eesti riik omalaadses olukorras, kus ühelt poolt kasutatakse riskihindamist liialt palju ehk mh ka valdkondades, kus seda objektiivses mõttes teha ei saa (vägivaldaga mitteseotud kuritegude korduvuse hindamisel), kuid peamises valdkonnas, kus see on nii vajalik kui võimalik (ehk lähisuhtevägivalda ohvrite kaitse), me seda mingil põhjusel ei tee. Samas tuleb riskihindamisel valida hoolikalt ning ekspertidega koostöös õige meetodika, mis arvestaks nii staatilisi kui dünaamilisi riskifaktoreid. Vale või mitteteadusliku meetodika kasutamine võib olukorda hoopis halvendada. Sealjuures tuleb arvesse võtta, et olemasolevate hindamismetoodikate peamine probleem on see, et need annavad palju võltsnegatiivseid vastuseid ehk hindavad sageli riski madalamaks kui see tegelikult on. Selliste meetodite kasutamine on igati põhjendatud menetlustes, mis riivavad sellele allutatud isiku põhiõigusi, kuid ei tarvitse olla põhjendatud menetlustes, kus peab esiplaanile seadma ohvri kaitse.

4.14. Artikkel 52 - Hädaolukorras rakendatavad tõkendid

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et pädevatele asutustele antakse volitused nõuda otsese ohu olukorras preeväägivalda toimepanijalt, et ta lahkuks ohvri või ohustatud isiku elukohast piisavalt pikaks ajaperioodiks, ning keelata preeväägivalda toimepanijal ohvri või ohustatud isiku elukohta siseneda või temaga ühendust võtta. Käesoleva artikli kohaselt võetavate meetmete puhul seatakse esikohale ohvrite ja ohustatud isikute turvalisus.

GREVIO on esile toonud Rootsi praktika²³³, kus lähenemiskeelu rikkumist käsitletakse ahistava jälitamisena (*stalking*). Elektroonilise valveta lähenemiskeelu rikkumist käsitletakse eraldi kuriteona, mille eest karistatakse kuni kahe-aastase vangistusega.

²³³ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 134, p 462

Eestis sellist eristamist ei toimu. KarS § 331² sätestab, et kohtulahendiga kohaldatud lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu rikkumise eest, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale, või lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu korduva rikkumise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Viidatud koosseis rakendub nii kriminaalmenetluslikule ajutisele lähenemiskeelule (Konventsiooni mõistes *emergency barring order*) kui võlaõiguslikule lähenemiskeelule (Konventsiooni mõistes *restraining or protection order*) neid eristamata. Karistuse määr ei sõltu sellest, kas lähenemiskeeld kohaldati tsiviil- või kriminaalasjas.

Arvestades, et ahistava jälitamise (KarS § 157³) karistusmäär on sama, mis viidatud KarS § 331², ei annaks lähenemiskeelu rikkumise käsitlemine ahistava jälitamise eriliigina praktilises mõttes midagi juurde. Kuigi KrMS § 141¹ lg 1¹ annab võimaluse kohaldada ajutist lähenemiskeeldu koos elektroonilise valvega (ning VÕS § 1055 lg 1 ei välista seda), ei näe KarS ette, et sellise lähenemiskeelu rikkumine oleks raskem kuritegu kui KarS § 331² sätestatu. Kas sellise koosseisu lisamine karistusseadustikku eraldi kuriteona annaks ohvrite kaitsele midagi juurde, on vaieldav.

Pigem on probleem selles, et lähenemiskeeld on raskesti saavutatav ning tsiviilasjades jäetakse ca ¾ vastavatest avaldusest kas rahuldamata või lausa läbi vaatamata. Samuti, et puudub kaitsesäte, mis näeks sarnaselt Konventsiooni art 52 teisele lausele ette, et lähenemiskeelu kohaldamisel seatakse esikohale ohvrite ja ohustatud isikute turvalisus, mistõttu menetluste põhirõhk on vales kohas. Ohvrite turvalisuse esiplaanile seadmise asemel seatakse sageli esiplaanile vajadus vältida võimaliku vägivaldsete õiguste riivet.

4.15. Artikkel 53 - Lähenemiskeeld

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi vägivalla vormide ohvritele tagatakse asjakohase lähenemiskeelu kättesaadavus.

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et lõikes 1 nimetatud lähenemiskeeld oleks:

- saadaval viivitamatuks kaitseks ning ilma et sellega kaasneksid ohvrile liigsed haldus- või rahalised kohustused;
- antud välja kindlaks ajaperioodiks või kuni selle muutmise või tühistamiseni;
- antud vajaduse korral välja ex parte alusel ja mis jõustuks koheselt;
- saadaval sõltumatult teistest õiguslikest meetmetest või neid täiendavalt;
- lubatud kasutusele võtta hilisemas kohtumenetluses.

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et lõike 1 kohaselt välja antud lähenemiskeelu rikkumise korral rakendatakse tõhusaid, proportsionaalseid ja hoiatavaid kriminaal- ja õiguslikke sanktsioone.

GREVIO on esile toonud Hispaania praktika, kus kontrollitakse lähenemiskeelule allutatud isikute käitumist GPS jälgimisega ning rikkumisi analüüsitakse süstemaatiliselt võttes neid arvesse jooksvates riskihindamistes²³⁴.

Täpsemalt jälgitakse mitte vägivaldsete käike ja tegemisi, vaid nii vägivaldsete kui ohver kannavad GPS seadet, mis jälgivad nende omavahelist vahekaugust. Seade hoiatab kui vägivaldsete liigub ohvrile või muule keelatud kohale (nt ohvri kodu) lubamatult lähedale, samuti kui vägivaldsete üritab seadet kõrvaldada²³⁵.

Sellise tehnoloogiliselt lihtsa lahendusega on võimalik anda lähenemiskeelule tegelik sisu ning kontrollida selle võimalikke rikkumisi ilma samal ajal liigselt või ebavajalikult vägivaldsete isikuõigustesse sekkumata. Selle eelduseks on muidugi, et seade ei mõõda midagi muud peale lubamatu ohvrile lähenemise. Samal ajal lihtsustab selliste seadmete kasutamine oluliselt ohvri tõendamiskoormat. Tavaliselt on ohvril väga raske kui üldse võimalik tõendada, et vägivaldsete on lähenemiskeeldu rikkunud, sest sageli on tegemist sõna sõna vastu olukorraga.

4.16. Artikkel 55 - Ex parte ja ex officio menetlus

Konventsiooniosalised tagavad, et konventsiooni artiklites 35, 36, 37, 38 ja 39 sätestatud süütegude uurimine ja nende eest vastutusele võtmine ei sõltuks täielikult ohvri poolt teost teavitamisest ega kaebuse esitamisest juhul, kui süütegu pandi täielikult või osaliselt toime tema territooriumil, ning et menetlus võib jätkuda isegi juhul, kui ohver võtab oma avalduse või kaebuse tagasi.

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid kindlustamaks kooskõlas riigisisese õigusega riiklikele ja valitsusvälistele organisatsioonidele ja perevägivalda küsimustega tegelevatele nõustajatele võimaluse pakkuda ohvritele nende soovil konventsioonis sätestatud süütegudega seotud kohtumenetluste ajal abi ja/või tuge.

²³⁴ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 137, p 471

²³⁵ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain, lk 67, p 265

GREVIO tõi esile Hispaania praktika²³⁶, kus on üles seatud ohvriabikeskused²³⁷ (*Oficinas de Asistencia a las Víctimas del Delito*), mille eesmärgiks on pakkuda ohvritele kõikehõlmavat koordineeritud erialast abi, mis kataks nende õiguslikud, psühholoogilised ja sotsiaalsed vajadused. Ohvriabikeskused osutavad abi neljas faasis: vastuvõtt-juhendamine, informatsioon, sekkumine ja järelkontroll. Ohvriabikeskused koostavad osutatud abi kohta raporteid ning edastavad neid prokuröridele ja kohtutele ohvrite kaitse meetmete kohaldamiseks. Ohvreid abistatakse ka kahju hüvitamise nõuete esitamisel. Lisaks on lähisuhtevägivalla ohvritel õigus tasuta õigusabile, sõltumata nende sissetulekust. Teistel naistevastase vägivalla ohvritel on õigus tasuta õigusabile kui nad teenivad vähem kui kahekordset palga alammäära²³⁸.

Soomes on kõigil vägivallaohvritel õigus riigi poolt tasustatud õigusabile seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo, tapmise ning kehavigastuste (v.a. ebaoluliste) tekitamise juhtudel. Õigusabi kaasatakse veel enne ohvri poolt esmaste ütluste andmist²³⁹.

Rootsis on ohvril õigus tasuta õigusabile lisaks ka vabadusevastaste süütegude puhul ning ka muude süütegude korral juhul, kui ohvril on õigusabi äratuntavalt vaja. Tasuta õigusabi on piiratud kuritegudega, mille puhul on toimepanijale karistuseks ette nähtud vangistus²⁴⁰.

Eesti ohvriabi lähtub teistsugustest põhimõtetest. Kannatanul on küll õigus kasutada kriminaalmenetluses esindajat (KrMS § 41), kuid see toimub reeglina tema enda kulul. Kriminaalmenetluses saab riigi õigusabi oma majanduslikust seisundist sõltumata vaid piiratud teovõimega kannatanu ning sedagi mitte alati (RÕS § 6 lg 2²).

Kahtlustataval seevastu on alati õigus riigi kulul kaitsjale, seda sõltumata tema sissetulekust (PS § 21, KrMS § 34 lg 1 p 3, § 43). Seetõttu on kannatanu kriminaalmenetluses enamasti nõrgemal positsioonil kui kahtlustatav / süüdistatav, sest viimasel on esindaja ning kannatanul mitte.

Ohvriabi pakub ohvrile „*emotsionaalset tuge, infot abi saamise võimaluste kohta, juhendavad suhtlusel teiste vajalike asutustega*“²⁴¹. Ohvriabi ei paku õigusabi ega aita ohvrit tõendite kogumisel. Sealjuures on just asjaolude väljaselgitamine ja tõendite kogumine ohvri jaoks keskne probleem. Samuti on probleem see, et ohvrid ei oska esitada ja maksma panna enda tsiviilõiguslikke nõudeid, nt vägivallast tingitud kahju hüvitamise nõuet. Ohvriabi on asutus, mis saaks ja peaks koondama vastavat oskusteavet ning rakendama seda ohvrite abistamisel. Praegune Ohvriabi keskendub ohvrite emotsionaalsele ja psühholoogilisele toetamisele, mis on loomulikult vajalik, kuid mis ei aita ohvreid enda õiguste kaitsmisel.

---

²³⁶ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 139, p 481

²³⁷

[https://www.mjusticia.gob.es/es/Ciudadano/Victimas/Documents/Oficinas%20de%20Asistencia%20a%20las%20V%C3%ADctimas%20del%20Delito%20\(English\).pdf](https://www.mjusticia.gob.es/es/Ciudadano/Victimas/Documents/Oficinas%20de%20Asistencia%20a%20las%20V%C3%ADctimas%20del%20Delito%20(English).pdf)

²³⁸ GREVIO Baseline Evaluation Report Spain, lk 69, p 273 - 274

²³⁹ GREVIO Baseline Evaluation Report Finland, lk 55 - 56, p 226 - 227

²⁴⁰ GREVIO Baseline Evaluation Report Sweden, lk 55, p 230

²⁴¹ <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/ohvriabi>

4.17. Artikkel 56 – Kaitsemeetmed

Konventsiooniosialised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et kaitsta ohvrite õigusi ja huve, sealhulgas nende spetsiifilisi vajadusi seoses tunnistajaks olemisega uurimise ja kohtumenetluse kõikidel etappidel, iseäranis:

- a. tagades neile ning nende peredele ja tunnistajatele kaitse ähvardamise, kättemaksu ja korduva viktimizeerimise eest;
- b. tagades, et ohvrid oleks informeeritud – vähemalt juhtudel, kus ohvrid ja pere võivad ohtu sattuda –, kui süüteo toimepanija põgeneb või kui ta vabastatakse ajutiselt või lõplikult;
- c. informeerides neid kooskõlas riigisisese õigusega nende õigustest, neile suunatud teenustest ning nende kaebuse suhtes rakendatavatest järelmeetmetest, süüdistustest, uurimise või menetluse üldisest kulgemisest, nende rollist selles ning kaasuse tulemustest;
- d. võimaldades ohvritele kooskõlas riigisisese õiguse menetlusreeglitega olla ära kuulatud, esitada tõendeid, oma seisukohti, vajadusi ja probleeme kas otse või vahendaja kaudu ning et neid võetakse arvesse;
- e. pakkudes ohvritele vajalikke tugiteenuseid, et nende õigused ja huvid oleks nõuetekohaselt esitatud ja arvesse võetud;
- f. tagades, et oleks võimalik võtta meetmeid ohvri eraelu puutumatus ja temast loodava kuvandi kaitsmiseks;
- g. tagades, et võimaluse korral välditakse kohtu ja õiguskaitseorganite ruumides ohvrite ja süüteo toimepanijate kokkupuutumist;
- h. võimaldades ohvritele nende menetlustes osalemise või tõendite esitamise ajal sõltumatuid ja pädevaid tõlke;
- i. võimaldades ohvritel riigisisese õigusega kehtestatud reeglite kohaselt anda kohtusaalis tunnistusi ilma kohal viibimata või vähemalt ilma väidetava süüteo toimepanija kohalolekuta, eriti sidetehnoloogia võimalusi kasutades, kui see on võimalik.

Naistevastase vägivalla ja perevägivalla lapsohvrile ja -tunnistajale pakutakse vajaduse korral erilisi kaitsemeetmeid lapse parimaid huvisid arvestades.

GREVIO on esile toonud Taani praktika, kus kohtul on õigus varjata ohvri isikuandmeid, aadressi, töökohta ning tunnistajate nimesid. Kohtul on õigus kohustada vägivallatsejat istungilt lahkuma, salvestada laste ütlusi ning teatud juhtudel ka täiskasvanute omi²⁴².

²⁴² GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 141, p 490

GREVIO toob esile Taani Lastemajade süsteemi ning sarnast praktikat Portugalis²⁴³. Itaalias, Montenegros, Portugalis ja Türgis toimuvad ohvrite ja vägivallatsete ärakuulamised eraldi. Albaanias, Austrias ja Montenegros saavad ohvrid ja tunnistajad taotlema ärakuulamist videoühenduse kaudu²⁴⁴.

Eestis on ohvri ja vägivallatsete kohtumenetluses eraldi ärakuulamine võimalik, kuid piiratud alustel. TsMS § 558 lg 1 kohaselt on selline õigus vaid lastega seotud hagita menetlustes, kuid mitte nt lahutuse, ühisvara või kaasomandi jagamise, kahju hüvitamise või lähenemiskeelu menetlustes. Kohus võib nendes menetlustes võimaldada eraldi ärakuulamist või videoühendust, kuid tal ei ole kohustust seda teha ning ohvril ei ole õiguslikku alust seda nõuda.

Ka lastega seotud menetlustes, milles kohaldub TsMS § 558 lg 1, sõltub poolte eraldi ärakuulamine kohtu suvast. Ehkki kohus peab eraldi ärakuulamist määrates vägivallaga „arvestama“, võib kohus „vägivallata arvestades“ eraldi ärakuulamist lubamisest ka keelduda ilma, et sellist menetlusotsust oleks vaja põhjendada ning ilma et seda oleks võimalik vaidlustada.

Sellises olukorras on ohvri ainus võimalus enda menetlusliku taasohvristamise ja vägivallatsetega vastandamise vältimiseks nõudest loobuda. Ainult, et hagita menetlustes, nt lastega seotud asjades, ei saa ta tegelikult teha ka seda, sest TsMS § 477 lg 5 kohaselt ei ole kohus menetlusosaliste taotlusega seotud ning lg 6 kohaselt saab tagasi võtta vaid sellise avalduse ilma milleta ei saa menetlust algatada. Lastehooldusõiguse asju saab PKS § 134 lg 1 kohaselt aga algatada ka kohtu initsiatiivil. Seetõttu kohus võib ohvril võimaldada nõudest loobuda, kuid võib seda ka mitte teha ning hoopis TsMS § 346 lg 4 alusel teda istungile mitteilmumise eest trahvida või kohaldada tema suhtes sundtoomist.

Eestis ei ole regulatsiooni, mis võimaldaks ohvri isiku- ja kontaktandmeid vägivallatsete eest kohtumenetluses kaitsta. Tsiviilkohtumenetluses tuleb need koos hagi või avaldusega esitada kohtule ning kohus edastab need tervikuna vastaspoolele. Sealjuures ei ole kohustusliku e-toimiku kaudu võimalik enda isiku- ja kontaktandmete esitamisest loobuda, kuna ilma nende sisestamiseta ei olegi võimalik nõuet esitada.

Õigus eraldi ärakuulamisele ning õigus varjata oma isikuandmeid vastaspoole eest peaksid olema ohvri menetluslikud põhiõigused, kuid Eesti menetlusõigusesse neid sisse kirjutatud ei ole. Seetõttu sõltub nii eraldi ärakuulamine kui andmete kaitse ainuüksi asja lahendava kohtuniku suvast.

---

²⁴³ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 141, p 491

²⁴⁴ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 141 - 142, p 492

4.18. Artikkel 57 - Õigusabi

Konventsiooniosalised tagavad riigisisese õigusega sätestatud tingimuste kohaselt õiguse õigusabile ning tasuta õigusabi ohvritele.

GREVIO on toonud esile, et Hispaanias on advokatuuridel kohustus tagada lähisuhtevägivallale spetsialiseerunud advokaatide olemasolu ja valmisolek²⁴⁵.

Eestis on lähisuhtevägivalla ohvril õigus riigi õigusabile üldistel alustel samuti nagu igas teises menetluses. Advokaatide teadmised lähisuhtevägivallast on väga erinevad ning ohvril ei ole mistahes kindlust, et ta saab ennast esindama advokaadi, kes on vastavas valdkonnas pädev.

Ohvri jaoks oleks kahtlemata oluline, et tal on mitte lihtsalt esindaja vaid esindaja, kes oskab teda esindada kõigis vägivalda hõlmavates menetlustes, sh nii tsiviil- kui kriminaalasjades. Arvestades Eesti ja Hispaania rahvaarvu ja advokaatide arvu erinevust, ei tarvitse samasugune spetsialiseerunud advokaatide olemasolu tagamine Eestis olla realistlikult võimalik.

4.19. GREVIO soovitus, mis käsitleb naistevastase vägivalla digitaalset aspekti

GREVIO andis 20. oktoobril 2021. a soovitus nr 1, mis käsitleb naistevastase vägivalla digitaalset aspekti²⁴⁶. Soovitus on kantud tõsiasjast, et oluline osa lähisuhtevägivallast leiab aset digitaalmaailmas. See võib kätkeeda küberahistamist, intiimfotode või -videote avaldamist, *deepfake* ning kättemaksupornograafiat jms. Mõned Konventsiooni osalised on need teod kriminaliseerinud, kuid mitte kõik. Paljudes riikides on jätkuvalt tegemist lubatud käitumisega.

GREVIO käsitus naistevastasest vägivallast digitaalses tähenduses hõlmab endas nii veebiaspekti (siia alla kuulub kõik see, mida internetis tehakse, sh ka internetist kättesaadavad andmed) kui ka tehnoloogia vahendusel toime pandud tegevusi (nt kaamerate, nutitelefonide, GPS-i, nutikellade jms kasutamine, et ohvrit jälitada, ahistada, kontrollida või jälgida).

²⁴⁵ GREVIO Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline reports, lk 143, p 499

²⁴⁶ <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

GREVIO on märkinud, et vägivald, mis leiab aset digitaalselt, ei välista vägivalda olemasolu veebiväliselt. Vastupidi, tihtipeale need kattuvad omavahel, süvendades väärkohtlemise traumeerivat mõju veelgi. Sellepärast on oluline pöörata naistevastase vägivalda digitaalsele aspektile sama palju tähelepanu kui naistevastasele vägivaldale, mis leiab aset veebiväliselt. Seda eriti juhtudel, kui tegemist on intiimpartnerite vahelise vägivaldaga või kus esineb füüsiline ja seksuaalne väärkohtlemine.

GREVIO on selgitanud, et suur osa digitaalselt toime pandud naistevastasest vägivaldast on paigutatav Istanbuli Konventsiooni artikli 3a alla. See tähendab seda, et Istanbuli Konventsiooni ning sellest tulenevaid kohustusi tuleb kohaldada ka sellise naistevastase vägivalda vastu, mis on leidnud aset digitaalselt. Praktika näitab aga seda, et riigid ei ole digitaalsest vägivaldast teadlikud. See on omakorda viinud selleni, et digitaalselt toime pandud vägivalda ei võeta tõsiselt ning digitaalse vägivalda toimepanijad pääsevad tihtipeale vastutusest. Sealjuures, kuna tegemist on niivõrd teadmatu vägivalda toime panemise viisiga, puudub õiguskaitseseorganitel ka vajalik tehniline väljaõpe, et digitaalselt toime pandud vägivalda efektiivselt uurida ning menetleda.

Sellega seoses on GREVIO andnud välja omapoolsed soovitused, mille eesmärgiks on juhtida riikide tähelepanu asjaolule, et lisaks veebivälisele naistevastasele vägivaldale on olemas ka digitaalselt toime pandud naistevastane vägivald. GREVIO on kutsunud riike üles ka digitaalselt toime pandud naistevastast vägivalda siseriiklikult tunnustama ning selle vastu võitlema.

Antud soovitused jagunevad 4 kategooriasse. Esimene grupp soovitusi on digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda ennetamine, mida on käsitletud punktides 50 – 51. Teine grupp soovitusi on digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda all kannatanud ohvri kaitsmine, mida on käsitletud punktides 52 – 53. Kolmas grupp soovitusi on digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda menetlemine, mida on käsitletud punktides 54 – 55. Ning neljas grupp soovitusi käsitleb digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda terviklikke ning koordineeritud poliitikaid, mis on välja toodud punktides 56 – 57. Ilmestamaks, millised need soovitused on, toome alljärgneva igast kategooriast välja mõned GREVIO poolt antud soovitused.

GREVIO soovib rakendada järgmisi ennetamisemeetmeid:

- vaadata oma kehtiv seadusandlus üle ning vajadusel seda uute õigusaktidega täiendada, et ka digitaalse naistevastase vägivalda ennetamine, menetlemine ning selle eest pakutav kaitse vastaks Istanbuli Konventsiooni standarditele.
- viia läbi teadlikkuse tõstmise kampaaniaid, mis on suunatud naistele, meestele, tüdrukutele ja poistele ühiskonna erinevatel tasanditel, et suurendada avalikkuse teadlikkust digitaalses sfääris toime pandud naistevastase vägivalda erivormidest ning ohvritele kättesaadavatest tugiteenustest.

- pakkuda/teha kättesaadavaks kõikidele asjaomastele spetsialistidele (nt õiguskaitse spetsialistidele kohtunikele, tervishoiutöötajatele, varjupaigaametnikele, sotsiaalvaldkonna töötajatele, haridusvaldkonna töötajatele jms) koolitusi, et anda neile teadmisi digitaalse naistevastase vägivalda väljenduste kohta, kuidas naistele ja tüdrukutele kui ohvritele vastata nii, et neid ei taasohvristata ega – traumeerita ning lõpetuseks, anda informatsiooni kehtivast seadusandlusest ja rahvusvahelistest koostöömehhanismidest, mis puudutab digitaalset naistevastast vägivalda ning sellest, kuidas koguda elektroonilisi tõendeid ja kindlustada nende säilimine.

GREVIO soovib rakendada järgmisi kaitsemeetmeid:

- tagada, et siseriiklik õigusraamistik, mis puudutab naistevastast vägivalda, oleks kohaldatav ka kõikide digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda juhtumite korral, sealjuures peab see austama Istanbuli Konventsiooni artiklis 5 välja toodud hoolsuskohustuse printsiipi ning hõlbustama asutuste vahelist suhtlust, kes tegelevad digitaalse naistevastase vägivalda küsimustega.
- tagada, et tugiteenused, sealhulgas õiguslane ning psühholoogiline nõustamine, oleksid kättesaadav kõikidele naistele, kes on langenud digitaalvägivalda ohvriks. Seda ka siis, kui digitaalvägivald on toime pandud koduvägivalda raames. Selleks, et pakkuda terviklikke teenuseid (mh anda õigus – ning tehnilist nõu, kuidas kahjulik sisu veebist eemaldada), tuleb vastavaid tugiteenuseid varustada rahaliste vahenditega ning inimressursiga.
- võimaldada läbi koolituse, suutlikkuse suurendamise ning piisavate vahendite naistevastase vägivalda ohvritele juurdepääsu üldisetele ning spetsiaalsetele tugiteenustele, sealhulgas varjupaikadele, ajutisele majanduslikule abile, mis on suunatud ohvrite lühiajalisele toimetulekule ja autonoomiale, samuti sotsiaal- ja tervishoiuteenustele, et olla teadlik naiste ja tüdrukute digitaalse vägivalda kogemustest ning neile reageerida.

GREVIO soovib rakendada järgmisi menetluspõhimõtteid:

- varustada õiguskaitseorganeid ning teisi kriminaalõigussüsteemis osalejaid vajaliku inimressursi, rahaliste ning tehniliste vahenditega, et digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda juhtumeid uuritakse ning menetletakse efektiivselt.
- suurendada õiguskaitseorganite ning kriminaalõiguse professionaalide suutlikkust, varustades neid vajalike teadmistega ning vahenditega, kuidas kehtivat õigusraamistikku digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda juhtumi käsitlemisel kasutada. Samuti tuleb arendada nende kohtuekspertiisi võimeid, kuidas koguda ning säilitada elektroonilisi tõendeid selliselt, et ohvrit ei taasohvristata ega – traumeerita. Samuti tuleks Konventsiooni osalisriikidel digitaalselt toime pandud naistevastase vägivalda küsimustes tõhustada rahvusvahelist koostööd ning vastastikku abistamist, et tagada lihtsustatud juurdepääs teenuseosutajate valduses olevatele tõenditele.

- tagada, et digitaalvägivalla ohvriks langenud naistel oleks juurdepääs kriminaalõigussüsteemile ning et ametivõimud reageeriks sellistele juhtumitele adekvaatselt.

GREVIO toob esile järgmised koordineeritud poliitika meetmed:

- eraldada asjakohaseid rahalisi vahendeid ja inimressurssi nii riiklikele kui ka kohalikele organitele, õigusabile, tervishoiu kui ka tugiteenuste institutsioonidele, et internetis või tehnoloogia vahendusel toime pandud naistevastast vägivalda saaks võimalikult efektiivselt ennetada, kaitsta ning menetleda.
- teha koostööd nii info – ja kommunikatsioonitehnoloogia sektori kui ka interneti vahendajatega, et digitaalsfääris tegutsevad vägivallatsejad saaksid vastutusele võetud.
- tagada, et naistevastase vägivalla vastu võitlemiseks koostatud riiklikes strateegiates, programmides ning tegevusplaanides oleks teadvustatud ka naistevastase vägivalla digitaalne aspekt.

Suures plaanis ei erine GREVIO poolt välja toodud soovitusel nendest meetmetest, mida kasutatakse veebivälise naistevastase vägivalla ennetamiseks. Välja toodud soovitusel on üksnes selle erisusega, et need lähtuvad konkreetset vägivalla digitaalsest aspektist.

4.20. Eesti Vabariigi parimad praktikad

4.20.1. Vägivallaennetuse kokkulepe 2021 – 2025 (VEKO)

4.20.1.1. VEKO statistika

Justiitsministeerium on koostanud dokumendi pealkirjaga „Vägivallaennetuse kokkulepe 2021 – 2025“²⁴⁷ (VEKO). Kokkulepe on vägivallaennetuse poliitika ja tegevuste kavandamise ja elluviimise alus. Kokkuleppe elluviimiseks lisatakse selle täpsemad tegevused eri valdkondade programmidesse ning vastutavate asutuste tööplaani.

Väidetavalt teadvustatakse vägivallaprobleemi Eestis üha laialdasemalt (VEKO lk 10). See on vastuoluline seisukoht ning üheselt ei ole selge isegi see, kas VEKO seda teeb. Nimelt lähtub nii VEKO kui suur osa selle alusel teostatavatest tegevustest optimistlikust eeldusest, et see on edukas.

---

²⁴⁷ <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>

Ühelt poolt tunnistatakse (VEKO lk 8), et vägivallakuritegude arv kasvab.

- 2010. a oli 6979 vägivallakuritegu ning 2020. a juba 7975. See tähendab tõusu 14,3%
- 2015. a oli 2997 perevägivallakuritegu ning 2020. a 3987. See tähendab tõusu 33%
- 2015. a oli 500 seksuaalkuritegu ning 2020. a 567. See tähendab tõusu 13,4%

Seda selgitatakse (samuti VEKO lk 8) väitega, et perevägivallakuritegusid on hakatud rohkem registreerima. Sama väidet kasutatakse sageli koos väitega, et selle on tinginud inimeste teadlikkuse tõus ja ametkondade tõhusam koostöö²⁴⁸. Sisuliselt tähendab see väidet, et kuna me registreerime järjest rohkem vägivallategusid, on vägivallavastane võitlus järelikult edukas.

Kahjuks ei ole mistahes andmeid selle kohta, et see tõepoolest niimoodi oleks. Täiesti võimalik ja tõenäoline on ka see, et lähisuhtevägivalda ongi järjest rohkem ning sellekohaste kuriteoteadete ja -kaebuste arvu kasvu taga seisabki ühiskonna vägivaldsuse kasv. Teisisõnu: vägivalda registreeritakse rohkem ja vägivallast teatatakse rohkem, sest vägivalda ongi rohkem.

Sarnane väide on lk 11: „*Eestis teatatakse vägivallast vähe ja pereliikme vägivallast antakse teada keskmisest veel harvem. See tähendab, et inimesed ei oska alati vägivalda ära tunda ja abi otsida.*“. Vähene teatamine ei tähenda tingimata ja alati seda, et inimesed ei oska vägivalda ära tunda. Arvestades vägivalda iseloomu ja selle mõjusid, on olukord, kus ohver vägivalda ära ei tunne, küll võimalik, kuid kindlasti mitte standardjuhtum.

Jällegi on olemas ka alternatiivne selgitus: vägivallaohvrid ei teata vägivallast sel põhjusel, et nad ei usu, et vägivallast teatamine aitaks vägivalda lõpetada või tooks kaasa mingeid positiivseid muutusi. Juhul, kui vägivallast teatamisega ei kaasne ohvri jaoks abi, võib vägivallast teatamine muuta ohvri olukorra hoopis halvemaks, kuna sekkumise puudumine kinnitab vägivallatseja jaoks tema käitumist lubatavust.

4.20.1.2.VEKO senised tegevused

VEKO toob senise tööna vägivalda ennetamisel ja tõkestamisel lk 10 – 11 esile 11 teemat:

- Vägivallaprobleemi teadvustatakse Eestis üha laialdasemalt.
- Aasta-aastalt on laienenud vägivallaennetusse kaasatud spetsialistide ring.
- Ennetust ühtlustatakse ja koordineeritakse selgemalt.
- Vanemluse toetusmeetmed on laiemalt levinud.
- Koolikiusamise vastasel võitlusel on koolide ennetusplaanides kindel koht.
- Lastele keskendatud teenused on kiiresti arenenud.
- Vägivallaga seotud toetavaid teenuseid ja abivõimalusi on rohkem ja need on paremini kättesaadavad kui kunagi varem ning teenuseid ja nõustamisvõimalusi on ka aktiivselt tutvustatud.

²⁴⁸ <https://www.politsei.ee/et/uudised/politsei-on-taenavu-registreerinud-rohkem-laehisuhtevaegivalda-kuritegusid-kui-mullu-583>

- Loodi kannatanutelt tagasiside küsimise platvorm, kus kannatanud saavad alates 2019. aastast anda veebis ja soovi korral anonüümselt menetlusasutustele ja ohvriabile tagasisidet oma kogemuse kohta.
- Keerulisemad juhtumid saavad lahenduse eri elualade spetsialistide võrgustikutöös.
- Õiguskaitseüsteemi spetsialiste on koolitatud vägivalda märkamiseks ja ohvrite paremaks kohtlemiseks
- Viimase viie aastaga on Eesti ratifitseerinud või üle võtnud enamiku peamisi vägivaldaennetust käsitlevaid rahvusvahelisi dokumente.

Nende tegevuste ühisosa on teavitamine, teadvustamine ja ennetamine. Vaieldamatult on need olulised ja vajalikud tegevussuunad. Nende tulemuslikkuse hinnangut VEKO-st ei leia, ehkki lk 8 leiab andmed selle kohta, kuidas nende tegevussuundade rakendamise ajal on vägivaldallakuritegude arv kasvanud olenevalt teo liigist 13 – 33%.

VEKO-st ei nähtu ka see, milliseid sekkumismeetodeid on seni loodud või tõhustatud. Teavitamine ja teadvustamine on vajalikud, kuid olemuslikult sekundaarsed tegevused. Esmane tegevus peaks olema vägivalda lõpetamisele suunatud õigusliku raamistiku loomine. See peab kätkema ammendavat karistusõiguslikku regulatsiooni ja selle efektiivset elluviimise praktikat. Teiselt poolt peab see kätkema ka tsiviilõiguslikku regulatsiooni, mis võimaldab ohvri ennast kohtus kaitsta ka siis kui riik seda läbi karistusõiguse ei tee. Senistes tegevussuundades ei ole neile küsimustele piisavalt tähelepanuta pööratud.

Näiteks puudub siiani tsiviilõiguse norm, mis kohustaks kohut võtma hooldusõiguse vaidluse arvesse vanema vägivalda lapse või teise vanema suhtes. Selle tagajärjeks on ebaühtlane kohtupraktika, kus vägivalda vahel võetakse arvesse ja vahel mitte. Selline erinevus sõltub otseselt asja lahendava kohtuniku teadlikkusest vägivaldast ja selle tagajärgedest. Kahtlemata oleks olukord parem kui rohkem kohtunikke oleks vägivaldast rohkem teadlikud, kuid ka sellisel juhul jääb vägivalda arvestamine sõltuma kohtuniku teadlikkusest, kogemusest ja väärtushinnangutest. Kui lisada perekonnaseadusesse konkreetne säte, et kohus peab hooldusõiguse ja suhtluskorra üle otsustamisel vägivaldaga arvestama, tähendaks see, et vägivalda välja selgitamine ja sellele õigusliku hinnangu andmine muutuks kohtuotsuse kohustuslikuks osaks ning selle puudumine oleks alus kohtulahendi vaidlustamiseks. Samasugust tulemust ei ole võimalik saavutada läbi täiendava teavitamise.

Samalaadselt, me võime teha lõputult teavitustööd vaimse vägivalda olemuse ja mõjude kohta. Seni kuni vaimne vägivald on kriminaliseerimata, on sellisel teavitamisel väga vähe praktilist tähendust.

VEKO-s loetletud tegevuste juures on erandiks, mis on tõesti suunatud vägivalda sekkumisele, MARAC, mis kujutab endast vägivaldaspetsialistide koostöömudelit. Tegemist on kasuliku ning ennast tõestanud mudeliga, kuid seda kasutatakse vaid vähestel juhtudel, nt 2019. a 167 juhtumil ca 4000 registreeritud lähisuhtevägivaldallakuriteo kohta. MARAC ei sisalda endas ka mingeid unikaalseid õiguskaitsevahendeid, vaid see on lihtsalt spetsialistide koostöö olemasolevas õigusraamistikus.

Vägivalla all kannatava inimese esimene soov ja vajadus on vägivalla lõppemine. Ta vajab selleks tõendeid, efektiivset menetlust, kus teda ei taasohvrustata, ning püsivale kaitsele suunatud õiguskaitsevahendeid. Senistes strateegiates on pööratud sellele vähe tähelepanu. Seadusandlike lahenduste asemel tegeletakse eelkõige teavitamisega ehk siis olemuslikult toetav funktsioon on saanud primaarseks.

Viimaks mainitakse, et Eesti on ratifitseerinud või üle võtnud enamiku peamisi vägivallaennetust käsitlevad rahvusvahelisi dokumente. Selline väide on eksitavalt ebatäpne. Nagu oleme põhjalikult kirjutanud varasemas analüüsis, on Istanbuli Konventsiooni põhimõtted Eesti õigusesse toodud vaid vähesel määral. Laste seksuaalse kuritarvitamise direktiiv²⁴⁹ on Eesti õigusesse korrektelt üle võtmata ning Euroopa Komisjon on algatanud selle kohta rikkumismenetluste²⁵⁰.

Positiivse näitena tuleb siiski esile tuua lastemajad ja seksuaalvägivalla kriisiabi keskused.

Lastemajade kontekstis tuleb siiski esile tuua, et nendele juurdepääs on piiratud. Näiteks kui üks vanem on võtnud teise lapse tahte vastaselt lapsed enda juurde ja seksuaalselt väärkohtleb neid, sõltub laste saamine lastemaja teenusele sellest, kas kohalik omavalitsus nad sinna suunab või mitte. Kui laste seksuaalsele väärkohtlemisele lisandub ka teisest vanemast võõrandamine ja võõrandatud vanemast lahtiütlemine ja lapsed kinnitavad KOV töötajale, et nad on väga rahul selle vanema juures, kelle juures nad elavad, on tõenäosus, et lapsed üldse saaksid lastemaja teenusele, väga madal. Seetõttu on tavaline, et võõrandatud ja väärkoheldud lapsed ei saagi lastemaja teenusele. See omakorda muudab ka nende väärkohtlemise kohta tõendite kogumise keeruliseks kui mitte võimatuks. Lastemajad on vaieldamatult vajalikud, kuid laste juurdepääs neile sõltub sageli väärkohtlevast vanemast.

4.20.2. Vägivallaennetuse tegevussuunad

Kõige olulisemateks tegevussuundadeks saab pidada järgmist:

- *Kaitset vägivalla eest ja vägivallavaba ühiskonna poole püüdlemist toetatakse seadustega. Eeskätt analüüsitakse õigusraamistiku ja karistusõigusnormide sobivust ja ajakohasust vaimse vägivalla, seksuaalvägivalla ja inimkaubanduse tõkestamiseks. Otsitakse lahendusi, et kõrvaldada vägivalla tõendamise seotud kitsaskohad ja võtta menetluses arvesse vägivalla mõju. Analüüsitakse vägivallaohvritele riigi õigusabi osutamise aluseid ja korraldust ning vajaduse korral neid muudetakse. Selleks et pakkuda ohvritele paremat tuge, koostatakse uus ohvriabi seadus, kus sõnastatakse ohvri kohtlemise põhimõtted, sh taasohvrustamise vältimine. Lastevastase vägivalla ennetamiseks ajakohastatakse lastekaitse seadust, täpsustades väärkoheldud laste vajadustest lähtuva abi ja teenuste, sh lastemaja teenuse aluseid ja lastega töötamise piirangut. (lk 15)*

²⁴⁹ Täpsemalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/92/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ära kasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK

²⁵⁰ https://estonia.representation.ec.europa.eu/uudised/komisjon-algatas-eesti-suhtes-viis-rikkumismenetlust-2023-01-26_et

- *Tagatakse perevägivalda mõjuga arvestamine laste hooldus- ja suhtlusõiguse menetlustes. Luuakse perelepitussüsteem, mille abil sõlmitakse vanemate lahkumineku korral lapse heaolul põhinevad kokkulepped. Sellise süsteemi protseduurid ja kokkulepped ei tohi põhjustada taasohvrastamist peredes, kus on esinenud perevägivalda. Vägivallajuhtumites kasutatakse taastava õiguse põhimõtteid ja meetodeid ainult siis, kui see on ohvri huvides ja turvaline ega põhjusta taasohvrastamist. (lk 21)*
- *Perevägivalda kogenud laste paremaks kaitseks menetluses analüüsitakse menetluspraktikat ja vajadust ajakohastada seadusi. Samuti uuritakse, kas on vaja muuta vägivalda tunnistanud laste rolli menetluses. (lk 21)*
- *Vaja on laiapõhjalist uuringut, mis selgitaks välja (naistevastase) kübervägivalda juhtumid ja ulatuse ning analüüsiks digimaailmas toime pandavat perevägivalda ja selle mõju ning selliste juhtumite menetlus- ja karistuspraktikat. Analüüsitakse õigusaktide puudujääke, et kaitsta inimesi digimaailmas toime pandud ahistamise eest. (lk 25)*
- *Analüüsitakse vajadust ajakohastada ohvriabi seadust, välismaalaste seadust, menetlusseadustikku ja karistusnorme järgmistes küsimustes: kupeldamisohvrite parem kaitse, inimkaubanduse kuriteo koosseisu sõnastus, ohvrilt teenuste ostu kriminaliseerimine, ohvri toime pandud teiste kuritegude mitteametamine, kui need on toimunud ohvriks sattumise tõttu, juriidilise isiku vastutusele võtmine välismaalasele ebaseadusliku töötamise võimaldamise eest. Vajaduse korral muudetakse analüüsile tuginedes seadusi. (lk 27)*
- *Analüüsitakse, kas seksuaalvägivalda käsitlevad õiguslikud normid ja nende rakendamine vastavad rahvusvahelistele nõuetele, ja vajaduse korral norme muudetakse. (lk 29)*
- *Koostatakse uus ohvriabi seadus, milles korrastatakse ohvriabisüsteemi ja teenuseid. Näiteks korrastatakse psühholoogilise kulu hüvitamise ja psühholoogilise abi osutamise põhimõtteid ja viise. Kuriteoohvrite riiklik hüvitis viiakse vastavusse ohvrite ja nende laste toetamise tegeliku vajadusega. (lk 34)*
- *Tagatakse ohvreid kaitsev lähenemiskeeldude süsteem, otsese ohu korral viiakse vägivallatseja sündmuskohalt ära ning analüüsitakse, kuidas kindlustada perevägivalda korral võimalikult kiiresti vägivallatseja lahkumine ühiselt elamispinnalt. (lk 34)*
- *Tervishoiu- ja õiguskaitseasutused ning ohvriabi lepivad kokku vägivallaohvrite andmete dokumenteerimise ja edastamise eesmärgid, reeglid ja korra. Arendatakse tervishoiutöötajate kasutuses olevaid vahendeid ohvritega seotud info dokumenteerimiseks ja ohvritele teenuste pakkumiseks. (lk 38)*

Peaaegu kõik teised VEKO esitatud teised tegevused käsitlevad teadlikkuse kasvu. Sealjuures näiteks ohvrisõbraliku menetluse loomise peatükk (lk 32) ei käsitle ühtegi ettepanekut menetlusseadustike muutmiseks.

Eeltoodud tegevussuunad ei ole veel täies mahus realiseerunud ning on ebaselge kas ja millisel määral hakkavad ülejäänud tegevussuunad tulemusi andma. Praktilised näited realiseerunud lahendustest on see, et

- 1. aprillist 2023. a jõustub uus ohvriabi seadus, millega reformitakse ajale jalgu jäänud kuriteohvritele hüvitise maksmise süsteem, ning
- 1. septembrist 2022. a jõustusid TsMS muudatused, millega kehtestati Konventsiooni art. 48 eirates suhtlusõiguse vaidlustes kohustuslik kohtueelne lepitusmenetlus (TsMS § 560¹). Käsitlesime seda eelpool Konventsiooni art. 48 juures.

Teine paljulubav, kuid liivajooksunud suund on tsiviilõigusliku lähenemiskeelu reform. Ohvreid kaitsva lähenemiskeeldude süsteemi loomiseks on Justiitsministeerium koostanud 2020. a mahuka uuringu, kuid selle peamine järeldus on, et süsteem, kus 75% avaldustest jääb kas rahuldamata või isegi menetlusse võtmata, ei vaja sisulisi muudatusi vaid ohvrite poolt esitatavatele avaldustele täiendavaid vorminõudeid²⁵¹. Oleme seda uuringut ja selle kitsaskohti käsitlenud 2020. a mais valminud Konventsiooni variraportis.

Seetõttu tuleb nentida, et ehkki VEKO sisaldab väga mõistlikke tegevuskavasid õiguskorra ohvrisõbralikumaks muutmisel, ei ole senine tegevus kuigi lootustandev. Seda öeldes tuleb märkida, et VEKO ajaline periood on ca poole peal, mistõttu on liialt vara anda sellele lõplikku hinnangut.

4.20.3 Lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava 2019–2023

Eelnevas punktis käsitletud kokkuleppega sarnane dokument on ka Vabariigi Valitsuse poolt 27. septembril 2018. a allkirjastatud lähisuhtevägivalla all kannatanu kaitse memorandum²⁵², milles esitatakse tegevuskava lähisuhtevägivalla vähendamiseks ning ennetamiseks Eestis aastatel 2019–2023.

Memorandumi üks peamisi mõtteid on, et lähisuhtevägivalla sündmuskohal tuleb luua vägivaldada kasutanud isiku ja kannatanu vahel füüsiline distants. Selleks peetakse sobivaks meetmeks, et kannatanute paremaks ja kiiremaks kaitseks on vajalik täiendavate õiguste andmine prokurõrile, et ta saaks määrata edasilükkamatutel juhtudel ajutise lähenemiskeelu, mille kohus hiljem kinnitab. See on ka ainus konkreetne ettepanek lähisuhtevägivallaga tegelemiseks.

Selline muudatus on praeguseks KrMS § 141¹ ka sisse viidud. Ainult et kannatanul ei ole jätkuvalt õigust kriminaalmenetluses taotleda enda kaitseks ajutist lähenemiskeeldu ise ning ta sõltub selles osas otseselt prokurõri suvast ilma õiguseta pöörduda ise kohtu poole või vaidlustada prokurõri tegevusetust. Kannatanu võib lähenemiskeelu saamiseks pöörduda tsiviilkohtusse arvestades, et 75% tõenäosusega ta lähenemiskeeldu enda kaitseks sealt ei saa ja peab maksma vägivallatseja menetluskulud.

²⁵¹ <https://www.just.ee/media/495/download>

²⁵² <https://www.siseministeerium.ee/vahem-vaimset-ja-fuusilist-vagivalda>

Lisatakse järgmised põhimõtted:

- Tõsine suhtumine vägivalda
- Asutuste hästi koordineeritud koostöö
- Kannatanut võimestavad tegevused
- Laiem tegelemine lähisuhtevägivalda riskiteguriteks olevate sotsiaalprobleemidega
- Kogu perekonda hõlmav vaade
- Rohkem kriminaalmenetlusi, kus jõutakse 10 päevaga lõpliku menetlusotsuseni
- Lähisuhtevägivalda info- ja kuriteadete järelkontroll

Tegemist on vaieldamatult kasulike ja vajalike tegevustega. Küll aga nähtub nii VEKOst kui tegevuskavast üldine eeldus justkui oleksid olemasolevad õigusnormid ohvrite kaitseks piisavad ning vajalik on vaid täiendav teavitustöö ning koostöö asutuste vahel. Nagu oleme esile toonud ka varem, on tegemist sekundaarsete tegevustega, mis peaksid toetama ohvri kaitsele suunatud õigussüsteemi mitte olema põhitegevuseks ega eesmärgiks omaette.

4.20.4. Kokkuvõte

Ohvri peamine vajadus on kaitse vägivalda eest. VEKO küll mõistab seda, kuid pakub ebapiisava lahenduse, mida põhineb teavitamisel ja koostööl, kuid mis jätab ohvri õigused kaitseta. Efektive ohvrikaitseüsteem ei saa tugineda vaid kõrgetele ootustele menetlejate teadlikkuse kohta vägivaldast ja selle põhjustest. Seda eriti olukorras, kus ootus menetlejatele teadlikkusele põhineb vaid nende endi vabatahtlikkusel. Samal ajal puuduvad ohvrite menetluslikud kaitsenormid ja materiaalsoiguslikud õiguskaitsevahendid on kättesaamatud ja / või ebaefektiivsed. Selline olukord ei vaja mitte täiendavat teadlikkuse kasvu ja teavitustööd vaid eelkõige laiapõhjalist ohvrit kaitsvat õigusnormistikku.

Nagu eelnevalt toodud, toimub VEKO raames terve rea õigusküsimuste analüüs. Selline analüüs on vajalik, kuid see on killustunud. Seda oleks võimalik ja mõistlik teha ühe tervikuna eraldi lähisuhtevägivalda seaduse eeltöona. Selle asemel on asjakohased normid laiali erinevates õigusaktides, neis puudub süsteemsus ning õiguskaitsevahendite süsteem on lünklik. See ei ole probleem mitte ainult norme kohaldavatele praktikutele, vaid ka ohvritele, kuna neil ei ole võimalik saada kehtivast regulatsioonist ja enda õigustest ja võimalustest terviklikku ülevaadet.

Selle asemel saavad ohvrid infot kuriteoohvri infolehel²⁵³ ning erinevatelt veebilehtedelt²⁵⁴, kus informatsioon on küll ilusasti ristviiteline (nt soovitab politsei pöörduda Ohvriabi poole²⁵⁵ ja Ohvriabi politsei poole²⁵⁶), kuid kohati on need lehed lünklikud. Nt ei ole lehelt abiksohvri.ee võimalik leida infot, et ohvril on ka tsiviilõiguslikud õiguskaitsevahendid, mis ei sõltu kriminaalmenetlusest. Käesoleval hetkel on katki lingid sellele kuidas taotleda riiklikku

²⁵³ <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/ohvrite-toetamine/kuriteoohvrite-oigused>

²⁵⁴ <https://abiksohvri.ee/>

<https://www.palunabi.ee/>

²⁵⁵ <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/ohvrite-toetamine/kuriteoohvrite-oigused>

²⁵⁶ <https://abiksohvri.ee/mis-juhtus/perevagivald/kuidas-aidata-inimest-kes-lahisuhtevagivalda-ohver>

kahjuhüvitist²⁵⁷. Ohvriabi leheküljel pakutav ainus lahendus vägivalla lõpetamiseks on taastav õigus²⁵⁸.

Viidatud veebilehed ei paku ka mingit praktilist infot selle kohta kui palju lähisuhtevägivalla kuriteoteateid viivad süüdimõistva otsuseni (ca 4%), kui palju lähenemiskeeluavaldusi rahuldatakse (ca veerand), kui suur on tavaline mittevaralise kahju hüvitis jõhkra läbipeksmise korral (50 – 300 eurot). Sellised veebilehed on ohvri jaoks hindamatud väravad asjakohaste teenuste ja abini, kuid need annavad ohvri õigustest ja võimalustest piiratud ja kohati eksitava ülevaate, soodustades sellega menetluslikku taasohvristamist.

Seevastu kampaaniad nagu „Meie aja kangelane“ või „Sõnavägi“ on lühiajalised ning saavad otsa kiiremini kui kestavad paljud vägivallajuhtumid. Loomise hetkel palju tähelepanu saanud „Meie aja kangelane“ kampaanialehel²⁵⁹ saab nüüd infot selle kohta, millised on 2022. a parimad liikluskindlustused, „Sõnavägi“ veebilehte²⁶⁰ pole enam olemas. Senised kampaaniad elavad järelele vaid turundusettevõtete ülevaadetes edukatest projektidest²⁶¹.

Seetõttu vajavad ohvrid kampaaniate ja teavitustööde asemel seniste kaitsesätete revisjoni ning selget õiguslikku raamistikku, mis kaitseks neid süsteemselt. Arvestades senise süsteemi puudujääke, oleks kõige otstarbekam ja mõistlikum viis selleks läbi eriseaduse. Vastava eriseaduse koostamisel on võimalik väga palju õppida teiste riikide kogemustest, nende poolt välja mõeldud lahendustest, kuid samuti ka nende eksimustest.

---

²⁵⁷ https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/pension-toetused/kuriteoohvri-riiklikud-kahjuhuvitised#Taotluse_esitamine

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/pension-toetused/kuriteoohvri-riiklikud-kahjuhuvitised>

²⁵⁸ <https://www.palunabi.ee/konfliktid>

²⁵⁹ <https://meieajakangelane.ee/>

²⁶⁰ <http://sõnavägi.ee>

²⁶¹ <https://turundajateliit.ee/havas-jatkab-voitlust-perevagivalla-vastu/>

5. ÜLEVAADE GREVIO SOOVITUSTEST EESTI VABARIIGILE

Saateks

Eesti esitas GREVIO-le oma esimese riikliku raporti Istanbuli Konventsiooni siseriiklikust rakendamisest 30. aprillil 2021. a.

GREVIO andis 17. novembril 2022. a e Eesti kohta välja aruande, kus ta analüüsis, kuidas Eesti riik on Istanbuli Konventsiooni kohaldamisega siseriiklikult hakkama saanud, st mida on Eesti riik Istanbuli Konventsiooni rakendamisel hästi teinud ning mida tuleks Eesti riigil paremini teha.

GREVIO märkis raporti lk 5 lõpus, et Eesti riik peab kõnealuse raporti tõlkima eesti keelde ning tagama selle üleriigilise leviku nii riigiasutuste kui laiema avalikkuse jaoks. Paraku ei nähtu, et Eesti riik oleks seda esimese ca poole aasta jooksul teinud. Üks võimalik põhjus selleks on asjaolu, et GREVIO on tuvastanud terve rea puudujääke Istanbuli Konventsiooni kohaldamisel ning on esitanud hulga ettepanekuid ja soovitusi, mida Eesti riik peaks täiendavalt tegema. Anname sellest käesolevaga ülevaate.

Sissejuhatavalt väärub märkimist, et GREVIO kasutab oma soovitude süsteemis nelja kategooriat nõuab tungivalt (*urges*), tugevalt soovitab (*strongly encourages*), soovitab (*encourages*) ja kutsub üles (*invites*). Tegemist on hierarhilise süsteemiga, kus

„**nõuab tungivalt**“ tähendab vajadust koheste seadusandlike muudatuste järele

„**tugevalt soovitab**“ tähendab vajadust teha muudatused lähitulevikus

„**soovitab**“ tähendab vajadust kõrvaldada puudused, kuid seda võib teha ka hilisemas faasis

„**kutsub üles**“ tähendab soovitusi kaaluda vajadust likvideerida väiksemaid rakenduslikke probleeme.

5.1. Konventsiooni I peatükk – eesmärgid, mõisted, võrdõiguslikkus ja mittediskrimineerimine, üldised kohustused

5.1.1. Konventsiooni üldpõhimõtted

GREVIO soovib Eestil suurendada oma jõupingutusi terviklike poliitikate vastuvõtmiseks ja rakendamiseks, et ennetada ning tõkestada kõiki konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvaid naistevastase vägivalda vorme.

5.1.2. Konventsiooni kohaldamisala ja mõisted

GREVIO soovib tugevalt, et kõik poliitilised ning seadusandlikud meetmed, mille Eesti riik on konventsiooni rakendamisel siseriiklikult vastu võtnud, annaksid veelgi selgemalt edasi mõtet, et naistevastane vägivald, sh perevägivald, on sooline vägivald, mis on suunatud naiste vastu põhjusel, et tegemist on naistega või mis mõjutab neid ebaproportsionaalselt.

5.1.3. Põhiõigused, võrdõiguslikkus ja mittediskrimineerimine

Tagamaks, et kõikidel naistel oleks võimalik elada vägivallavaba elu ning et mitte kedagi ei diskrimineeritaks, nõuab GREVIO Eestilt tungivalt järgmist:

1. võtta vastu meetmed, et ennetada ning tõkestada vägivalda, mille all kannatavad naised, kes puutuvad kokku interseksionaalse diskrimineerimisega, samuti puuetega, sõltuvusprobleemidega ning Eestis elavad vene keelt kõnelevad naised;
2. kaasata nende naiste seisukohad naistevastase vägivalda ennetamise ning tõkestamise poliitikate välja töötamisse, rakendamisse, järelevalvesse ning hindamisse toetades, rahastades ning tehes tihedalt koostööd neid esindavate naiste õiguste eest seisvate organisatsioonidega
3. laiendada naistevastase vägivalda ennetamist ning tõkestamist sotsiaalse kaasatuse programmides või muudes poliitikadokumentides, mille eesmärk on puuetega naiste, sõltuvusprobleemidega naiste, migrantidest naiste või rahvus ja/või etnilises vähemuses olevate naiste, sealjuures vene keelt kõnelevate naiste õiguste realiseerimine ning nende erivajaduste teadvustamine.
4. teha kaitse- ja tugiteenused kättesaadavamaks ka nendele vägivalda all kannatavatele naistele, kes puutuvad kokku interseksionaalse diskrimineerimisega, sh kes on puuetega, sõltuvusprobleemidega ning kõnelevad vene keelt.

5.1.4. Riigi kohustused ja hoolsuskohustus

Seoses hoolsuskohustusega ning eelkõige selle rikkumisega soovib GREVIO Eestile tugevalt järgmist:

1. vaadata, et mitte miski ei takistaks riigiametnike, kes on rikkunud kohustust konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvaid vägivallaakte hoolsalt ennetada, uurida ja karistada, vastutusele võtmiseks olemasolevate õiguskaitsevahendite kasutamist;
2. võtta vastu praktilisi meetmeid ning pakkuda kohtunikele ja teistele ametnikele näiteks koolitusi ning tõsta nende teadlikkust hoolsuskohustusest;
3. tagada, et vägivalla ohvritele oleks antud piisavalt teavet olemasolevatest õiguskaitsevahenditest, et neil oleks võimalik neid riigiametnike vastu ka praktiliselt kasutada.
4. tuvastamaks, kas antud küsimuses on tehtud edusamme või mitte, tuleb riigil koguda andmeid selle kohta, kui mitu kaebust (riigiametnike, -asutuste, -organite jt vastu) on ohvrid teinud ning milline on nende kaebuste lõpplahendus.

5.2. Konventsiooni II peatükk – terviklikud poliitika ja andmete kogumine

5.2.1. Terviklikud ja koordineeritud poliitika

GREVIO nõuab tungivalt, et Eesti töötaks välja konkreetse pikaajalise koordineeritud plaani/strateegia, milles omistatakse piisavalt tähtsust kõikidele konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvatele naistevastase vägivalla vormidele ning milles teadvustatakse kõikide vägivalla vormide ohvrite erivajadusi, eelkõige nende naiste, kes puutuvad või võivad puutuda kokku interseksionaalse diskrimineerimisega, lähtudes arusaamast, et naistevastane vägivald on sooline vägivald.

5.2.2. Rahalised vahendid

Esiteks GREVIO tugevalt soovib Eestil rakendada sooteadlikku eelarvestamist. Teiseks soovib GREVIO Eestil nii üldiste kui ka spetsiaalsete tugiteenuste osutamise jaoks eraldada asjakohaseid rahalisi vahendeid ning inimressursse.

5.2.3. Koordineeriv organ

GREVIO nõuab tungivalt Eestil anda koordineeriva organi roll üle täielikult institutsionaliseeritud üksustele, andes neile selged volitused ja pädevused ning varustades neid vajalike rahaliste vahendite ning inimressursiga. Nimetatud üksustel peab olema õigus koorineerida ja rakendada kõiki vägivalla vormide ennetamise ning tõkestamise poliitika ja meetmeid. Samuti iseseisvalt nimetatud poliitikate ning meetmete üle järelevalvet teostada ning neid hinnata. Koordineeriva organi tegevus peab hõlmama kõiki konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvaid vägivalla vorme ning koordineerivat organit tuleb varustada piisava ning asjakohase informatsiooniga.

5.2.4. Andmete kogumine ja teadustöö

5.2.4.1. Haldusandmete kogumine

Esiteks soovib GREVIO Eestil töötada välja tsiviilasjade jaoks andmete kogumise süsteemi, et saada täpne ülevaade sellest, kui mitu kohtuotsust on kohus lapsi puudutavates eestkoste ja suhtluskorra kindlaksmääramise asjades teinud, mis on seotud konkreetselt perevägivallaga ning kui mitmel korral on kohus perevägivalla esinemisel vanema hooldus- või suhtlusõigust piiranud või need õigused täielikult ära võtnud.

Teiseks, GREVIO tugevalt soovib Eestil tagada, et tervishoiuteenuse osutajad hakkaksid süstemaatiliselt koguma andmeid selle kohta, kui tihti pöörduvad naistevastase vägivalla ohvrid abi saamiseks haiglasse.

Kolmandaks soovib GREVIO rakendada andmete kogumise süsteemi ka varjupaiga taotlemise küsimuses, mis registreeriks varjupaigataotlused soolise tagakiusamise alusel.

5.2.4.2. Elanikkonna küsitlused

GREVIO kustub Eestit üles viima kõikide konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide suhtes läbi rahvaküsitlusi. Ka nende vägivalla vormide suhtes, mida ei ole varasemalt veel uuritud, s.o naise suguelundite sandistav moonutamine, sundabielu, vägivalla digitaalne dimensioon ning vägivald, mis on pandud toime nn au nimel.

5.2.4.3. Teadustöö

GREVIO soovib Eestil teadustöodes käsitleda kõiki naistevastase väivalla vorme, muuhulgas seksuaalset ahistamist ning jälitamist, naise suguelundite sandistavat moonutamist, millist mõju avaldab lapsele vägivallale tunnistajaks olemine, naiste kogemusi tugiteenustega ja kuidas vägivald mõjutab haavatavamas grupis olevaid naisi, sealhulgas vene keelt kõnelevaid ning puuetega naisi.

5.3. Konventsiooni III peatükk – ennetamine

5.3.1. Teadlikkuse tõstmine

GREVIO soovib Eestil teadlikkuse tõstmise küsimuses sammu võrra edasi minna ning viia teadlikkuse tõstmise kampaaniaid ning programme läbi kõikidest vägivalla vormidest, mida konventsioon endas hõlmab, tehes seda kõikides keeltes, mis on Eesti riigi kontekstis asjakohased, et vastavad programmid ning kampaaniad jõuaksid kõikide Eestis elavate inimesteni ning suurendaksid nende teadlikkust naistevastasest vägivallast.

5.3.2. Spetsialistide koolitus

GREVIO nõuab tungivalt, et Eesti pakuks kõikidele spetsialistidele, eriti tervishoiusektoris töötavatele spetsialistidele, sotsiaaltöötajatele ning õigusteadlastele (s.o kohtunikud ning prokurörid) süstemaatilisi ning kohustuslikke alg- ja täiendkoolitusi, kus räägitakse konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi naistevastase vägivalla vormide ennetamisest ja avastamisest, naiste ning meeste võrdõiguslikkusest, ohvri vajadustest ning õigustest ning sellest, kuidas hoida ära ohvrite teisene ohvristamine.

5.3.3. Ennetava iseloomuga sekkumis- ja teraapiaprogrammid

GREVIO soovib Eestil käivitada vabatahtlikud süüteo toimepanijatele mõeldud programmid. Nimetatud programmid peavad olema kooskõlas konventsiooni seletuskirja artiklis 16 välja toodud nõuetega.

Hindamaks, kas süüteo toimepanijatele mõeldud vabatahtlikud programmid täidavad oma eesmärgi, tuleb Eestil tagada olemasolevate süüteo toimepanijatele mõeldud programmide välishindamine, võttes arvesse parimaid rahvusvahelisi tavasid ning põhimõtteid, sealhulgas teavet uute süütegude toimepanemise kohta.

Eesti riik peab tagama, et nimetatud programmide rakendamisel tehakse koostööd kõikide asjakohaste asutustega, eelkõige naistevastase vägivalla ohvritele spetsiaalseid tugiteenuseid pakkuvate asutustega.

5.4. Konventsiooni IV peatükk – kaitse ja toetus

5.4.1. Üldised kohustused

GREVIO soovib arendada ja/või tugevdada institutsioonidevahelist koostööd, kinnitades selleks eelkõige koostööraamistiku ning tagades, et kõikide institutsioonide sekkumine vägivalla juhtumitesse põhineb alljärgneval:

1. arusaamal, et naistevastane vägivald on sooline vägivald,
2. ohvri ning tema laste ohutus on kõige tähtsam,
3. naisohvrid tuleb pikaajaliselt jõustuda,
4. naistevastase vägivalla ohvriks langenud naiste inimõigusi tuleb austada.

5.4.2. Teave

GREVIO soovib Eestil tagada, et kõik asjassepuutuvate institutsioonide spetsialistid annaksid aktiivselt kõikidele konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvatele vägivalla ohvritele informatsiooni olemasolevate tugiteenuste ja õiguslike meetmete kohta, tehes seda neile mõistetavas keeles, mh formaadis, millele on juurdepääs ka puuetega ohvritel.

5.4.3. Üldised tugiteenused

5.4.3.1. Sotsiaalteenused

GREVIO nõuab tungivalt, et loodaks vägivallaohvritele mõeldud töö ning erialase ettevalmistusega seotud programmid, et aidata kaasa ohvrite taastumisele, majanduslikule sõltumatusele ning nende jõustamisele.

5.4.3.2. Tervishoiuteenused

Selleks, et ohvritele osutatav arstiabi oleks veelgi kvaliteetsem, ning tagada, et erinevad haiglad ei abistaks ohvreid erinevalt, annab GREVIO tugeva soovitusena, et kõik Eesti tervishoiuteenuste osutajad osutaksid ohvritele arstiabi kindlate standardite järgi. See peaks sisaldama endas kindlasti ohvri tuvastamist, läbivaatust, diagnoosi, ravi, vigastuste dokumenteerimist ning ohvri suunamist spetsiaalsete tugiteenuste juurde.

5.4.3.3. Spetsiaalsed tugiteenused

GREVIO nõuab tungivalt, et Eesti tagaks üleriigiliselt piisaval arvul spetsiaalseid naistele mõeldud tugiteenuseid, mis põhinevad soolisel lähenemisel ning seda kõikide konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide jaoks.

5.4.3.4. Varjupaigad

Esiteks soovib GREVIO tugevalt suurendada turvalist majutusvõimalust pakkuvate varjupaikade mahutavust.

Teiseks annab GREVIO tugeva soovitusena tagada, et kõikidel naistevastase vägivalla ohvritel, sh puuetega ning sõltuvusprobleemidega naistel, oleks vajadusel võrdne juurdepääs nii naiste varjupaikadele kui ka teistele spetsiaalsetele tugiteenustele.

5.4.3.5. Tugitelefoni

GREVIO soovib Eestil seada sisse ööpäevaringne tugitelefoni, sh psühholoogiline nõustamine, millele saaksid kõik vägivallaohvrid helistada ning et abi saaksid ka need ohvrid, kes ei räägi eesti keelt.

5.4.3.6. Teavitamine spetsialistide poolt

GREVIO märgib, et kuigi konventsioon näeb spetsialistidele ette kohustuse pädevaid asutusi tõsistest vägivallaaktidest teavitada, tuleb Eestil seda piirata ning tagada, et enne selle kohustuse täitmist peab vastav spetsialist andma ohvrile üle kogu informatsiooni, mida ta teab, et ohver saaks antud küsimuses teha ise teadliku otsuse ning säilitada autonoomia. Teisisõnu, spetsialistidel tekib õigus pädevaid asutusi vägivallaaktidest teavitada alles siis, kui selleks on saadud ohvri eelnev nõusolek. Erisusega, et kui tegemist on lapsohvriga või muu isikuga, kes ei ole tulenevalt oma seisundist ennast ise võimeline kaitsma, siis võib spetsialist pädevaid asutusi teavitada ka ilma ohvri eelneva nõusolekuta.

5.5. Konventsiooni V peatükk – materiaaõigus

5.5.1. Tsiiviõiguskaitsevahendid riigi vastu – hoolsuskohustuse tagamine

Selgitamaks välja kui efektiivsed on riigisisesed õiguskaitsevahendid selleks, et võtta erinevaid riigiametnike vastutusele, kui nad on rikkunud oma kohustust hoolsalt ennetada, uurida ja karistada konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvaid vägivallaakte, soovib GREVIO Eestil koguda andmeid selle kohta, kui mitu kaebust on ohvrid riigi vastu esitanud ning milline on olnud nende kaebuste lõpptulemus.

5.5.2. Hüvitamine

Hindamaks, kas Eesti õigussüsteemis ohvritele tagatud erinevad hüvitise saamise võimalused on piisavad ning tõhusad, annab GREVIO tugeva soovitus koguda andmeid alljärgneva kohta:

1. mitmes kriminaal- ja tsiivilasjas on süüteo toimepanijalt vägivalla ohvrile välja mõistetud hüvitis;
2. mitmes lahendis on makstud surnud vägivallaohvri ülalpeetavatele riiklikku hüvitist.

5.5.3. Hooldusõigus, suhtlusõigused ja turvalisus

GREVIO nõuab tungivalt, et Eesti võtaks vastu vajalikud meetmed tagamaks, et kohtud, kes on pädevad hooldusõiguse ning suhtluskorra kindlaksmääramise küsimusi lahendama, võtaksid otsuste tegemisel arvesse kõik naistevastase vägivallaga seotud asjaolusid ning hindaksid, kas nimetatud asjaolude alusel on vaja hooldusõigust või suhtluskorda piirata.

Selleks soovitab GREVIO Eestile alljärgnevat:

1. luua süsteemne protsess selgitamaks välja, kas pooltevahelises suhtes on olnud vägivalda.
2. uurida igat vägivallaga seotud teadet. Selleks tuleb Eestil parandada koostööd kriminaalkohtutega ning teiste asutustega, s.o õiguskaitseasutustega, tervishoiu- ja haridusasutustega ning spetsiaalselt naistele mõeldud tugiteenuseid pakkuvate asutustega.
3. luua ja rakendada riskihindamise protseduurid selleks, et teha kindlaks, mis on lapse parimates
4. tagada, et kohus saaks hooldusõiguse ning suhtluskorra kindlaksmääramise vaidlustes, kus on tegemist naistevastase vägivallaga, küsida vaid nende ekspertide arvamust, kes on naistevastase vägivalla küsimuses pädevad.
5. keelata kohtu määratud ekspertidel, sotsiaaltöötajatel ning kohtutel ebateadusliku vanemast võõrandamise (*parental alienation*) kontseptsiooni kasutamine ning lõpetada emade süüdistamine koostöö puudumises.
6. muuta menetlused ohvrite jaoks turvalisemaks, lisades nendesse kaitsemeetmeid (näiteks pakkuda vanematele eraldi ärakuulamisi, teha kohtutesse eraldi ooteruumid), mis arvestavad ohvri ja vägivallatseja ebavõrdse võimuvahekorraga.
7. tagada, et vägivallatseja õigusi lapse suhtes vähendatakse, võetakse üldse ära või rakendatakse kaitsemeetmeid.

5.5.4. Vaimne vägivald

GREVIO nõuab tungivalt, et KarS § 120, mis reguleerib ähvardamise koosseisu, muudetakse selliselt, et see oleks kooskõlas konventsiooni artiklis 33 sätestatuga.

GREVIO soovitude kohaselt tuleb Eestil vaimset vägivalda efektiivselt uurida, menetleda ning karistada, kasutades selleks ära kõiki Eesti karistusseaduses sätestatud õigusnorme. Samuti tuleb Eestil tagada, et kui vaimset vägivalda on kasutatud pereliikmete peal, tagatakse selle menetlemine KarS § 121 alusel. GREVIO märgib veel, et Eestil tuleb koolituste kaudu tõsta õiguskaitseametnike, kohtunike ning teiste ametnike teadlikkust vaimse vägivalla olemusest ning selle tagajärgedest, kuivõrd tegemist on kõige levinuma vägivalla vormiga Eestis. Lõpetuseks on GREVIO soovitanud Eestil vaadata üle vaimset vägivalda puudutav kohtupraktika, et hinnata, kas vaimset vägivalda reguleerivad sätted leiavad praktikas ikka piisavalt kasutamist.

5.5.5. Füüsiline vägivald

GREVIO tugevalt soovitab aktiivsemalt uurida ohvri surmaga lõppenud perevägivalla juhtumeid selleks, et tuvastada võimalikud lüngad Eesti õigussüsteemis.

5.5.6. Seksuaalvägivald, sh vägistamine

GREVIO nõuab tungivalt, et muudetaks kõigi seksuaalkuritegude definitsioone selliselt, et need kuriteod sisaldaksid mõistet ohvri vabatahtlikult antud nõusolekust, ning muuta karistatavaks kõik seksuaalse iseloomuga aktid, mis on toimunud ilma ohvri nõusolekuta.

5.5.7. Sundabielu

GREVIO tugevalt soovib kriminaliseerida (1) täiskasvanu tahtlik abielluma sundimine ning (2) täiskasvanu või lapse tahtlik teise riigi territooriumile viimine selleks, et sundida nimetatud täiskasvanu või laps abielluma.

GREVIO kutsub üles reguleerima sundabielu täiesti iseseisva kuriteona. See võimaldaks käsitleda kõiki sundabielule iseloomulike asjaolusid.

5.5.8. Sundabort ja sundsteriliseerimine

GREVIO soovib Eestil võtta kasutusele vajalikud meetmed tagamaks, et sundsteriliseerimist saaks efektiivselt menetleda KarS § 118 alusel.

5.5.9. Seksuaalne ahistamine

GREVIO soovib tagada, et seksuaalse ahistamise korral toimuks karistusõiguslike või muude õigusmeetmete tõhus rakendamine. Samuti tuleb Eestil aktiivsemalt koguda andmeid seksuaalse ahistamise kohta, tehes seda nii tsiviil-, kriminaal- kui ka distsiplinaarmenetluste kohta.

5.5.10. Karistused ja meetmed

GREVIO tugevalt soovib Eestil tagada, et kõik karistused ja meetmed, mille riik on perevägivalla ning teise konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide ennetamiseks ning tõkestamiseks vastu võtnud, oleksid efektiivsed, proportsionaalsed ning hoiatavad. See hõlmab endas muuhulgas seda, et prokurörid ning kohtunikud peavad saama aru, et kaebuse rahuldamata jätmise või vägivallatseja tingimisi karistamine perevägivalla juhtumites ning teiste naistevastase vägivalla vormide juhtumites ei sea ohvrite jaoks õiglust jalule.

5.5.11. Raskendavad asjaolud

GREVIO soovib Eestil võtta vastu vajalikke meetmeid tagamaks, et kohtud peavad konventsiooni artiklis 46 välja toodud asjaolusid raskendavateks asjaoludeks ning võtaks neid otsuste tegemisel ka arvesse. Samuti soovib GREVIO Eestil võtta vastu seadusandlikke meetmeid ning käsitleda raskendavate asjaoludena muuhulgas ka:

1. süüteo toimepanemisel relvaga ähvardamist või kasutamist;
2. süüteo toimepanija on varasemalt mõistetud süüdi sarnastes süütegudes;
3. süüteo toimepanija on sama süütegu pannud toime korduvalt.

5.5.12. Kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise või karistuse määramise keeld

GREVIO tugevalt soovib Eestil abielu lahutamise vaidlustes, mis on seotud perevägivallaga, keelustada kohustuslik lepitusmenetlus. Sealhulgas töötada välja suunised ning pakkuda koolitusi sellest, kuidas ning milliste meetoditega tuleks perevägivalda tuvastada.

5.6. Konventsiooni VI peatükk uurimine, vastutusele võtmine, menetlusõigus ja kaitsemeetmed

5.6.1. Üldised kohustused, viivitamatu reageerimine, ennetus ja kaitse

5.6.1.1. Õiguskaitseorganite teavitamine, viivitamatu reageerimine ning uurimine

Tagamaks, et õiguskaitseorganid reageeriks viivitamatult ning asjakohaselt kõikidele konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvatele vägivallavormidele, GREVIO nõuab tungivalt järgmist:

1. töötada välja/vaadata üle siduvad suunised ning koolitused tagamaks, et konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormidega seotud uurimised oleksid veelgi efektiivsemad,. Samuti tuleb Eestil varustada õiguskaitseorganeid vajalike oskustega, et nad oskaksid tegeleda kõikide naistevastaste vägivalla juhtumitega, sh seksuaalvägivalla ohvritega, rakendades samal ajal ohvipõhist ning sootundliku lähenemist.
2. võtta vastu meetmeid, et vähendada õiguskaitseorganitesse pöörduvate naiste, taasohvristamist.
3. tagada, et õiguskaitseorganitel oleksid vajalikud teadmised ning vahendid, et reageerida ning uurida ka naistevastase- ning perevägivalla digitaalseid ilminguid.

Samuti kutsub GREVIO Eestit üles jätkama tõendite kogumisega, sh ohvrite vigastustest tehtud fotode ning muude tõendite dokumenteerimisega väidetavate naistevastaste vägivalla juhtumite kohta.

5.6.1.2. Tõhus uurimine ja menetlus

GREVIO nõuab tungivalt, et prokuratuur kasutaks kõiki võimalikke meetmeid, sealhulgas esitaks võimaluse korral vägivallatsejale süüdistuse selleks, et pakkuda ohvritele õiglast lahendust kriminaalmenetlustes.

5.6.1.3. Süüdimõistmismäärad

GREVIO nõuab tungivalt, et uuritaks, mis takistab kriminaalmenetlustele lõpuleviimist ning et vähendataks kriminaalmenetluse sõltuvust ohvri ütlustest.

5.6.2. Hädaolukorras rakendatavad tõkendid

GREVIO nõuab tuginvalt, et võetaks vastu vajalikud õiguslikud ja poliitilised meetmed tagamaks, et Eesti õigusraamistik ning õiguspraktika oleksid kooskõlas konventsiooni artiklis 52 sätestatuga. Konkreetsemalt tuleb Eestil tagada, et viibimiskeeldu kohaldatakse piisavalt pikaks perioodiks koos võimalusega tagada pikemaajaline kaitse lähenemiskeelu kaudu. Samuti tuleb Eestil tagada nende meetmete tõhus täideviimine ning rikkumise korral peab olema võimalik rakendada proportsionaalseid ja hoiatavaid sanktsioone. Tuvastamaks, kas antud küsimuses on edusamme tehtud, tuleb Eestil regulaarselt koguda andmeid viibimiskeeldude arvu kohta, kui mitmel korral on seda rikutud ning kui mitmel korral on viibimiskeelu rikkumisele järgnenud karistused.

5.6.3. Lähenemiskeeld

GREVIO nõuab tungivalt, et analüüsitaks, miks kasutatakse lähenemiskeelde nii vähe. Samuti et loodaks selged menetluslikud juhised ja soovitused ning tagataks õigusspetsialistide koolitamine. Tagada tuleb ka lähenemiskeeldude tõhus täitmine ning et lähenemiskeelu rikkumise korral rakendataks tõhusaid, proportsionaalseid ning hoiatavaid sanktsioone.

5.6.4. Kaitsemeetmed

GREVIO soovib tagada, et kriminaalmenetluses kasutatakse süstemaatiliselt kõiki Eesti õiguses naistevägivalla ohvritele ning lapsohvritele ette nähtud kaitsemeetmeid, s.o ohvri ärakuulamine videosilla vahendusel, turvaruumide kasutamine, ohvri teavitamine vägivallatseja vahistamisest ning vabastamisest.

5.6.5. Õigusabi

Selleks, et kõikidel vägivallaohvritel oleks juurdepääs õigusabile, GREVIO soovib tugevalt järgmist:

1. koostöös spetsiaalsete tugiteenustega ja/või naiste õiguste eest seisvate organisatsioonidega, edendada riigi õigusabi raames teenust osutavate juristide koolitamist konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla erinevatest vormidest.
2. tõsta vägivallaohvrite teadlikust olemasolevatest õigusabi saamise võimalustest.

5.7. Konventsiooni VII peatükk – migratsioon ja varjupaik

5.7.1. Elamisõigus

GREVIO nõuab tungivalt, et võetaks vajalikud õiguslikud ja muud meetmed, et tagada, et ohvritele, kelle elamisõigus sõltub vägivaldse abikaasa või partneri omast, oleks õigus taotleda eraldi elamisluba. Siseriiklik õigus tuleb viia kooskõlla konventsiooni artiklis 59 punktis 4 sätestatuga tagades, et kõik, kes on viidud teise riiki abiellumise eesmärgil, saavad tagasi oma elamisõiguse Eestis.

5.7.2. Soopõhised varjupaigataotlused

GREVIO nõuab tungivalt, et ohvri haavatavus, mis on eelkõige tihedalt seotud seksuaalse vägivalda juhtumitega ning teiste soopõhiste vägivalda vormidega, oleks varjupaigataotluse menetlemisel võimalikult vara kindlaks tehtud. Selleks tuleb kõiki varjupaigataotluste menetlejaid koolitada kõikidest naiste vastu suunatud soopõhistest vägivalda vormidest nin

Lisa

MANIFEST. ISTANBULI KONVENTSIOONI TULEB EESTIS TÄISMAHUS RAKENDADA

Istanbuli konventsiooni toetusvõrgustiku avalik pöördumine

Pere- ja naistevastase vägivalda laialdast levikut teadvustasime Eestis alles paarkümmend aastat tagasi. Samas on Eesti olnud kiiresti õppiv ja vastutustundlik riik. Paljuski tänu headele põhjanaabritele Soomest, Rootsist, Norrast jt oleme õppinud mõistma pere- ja naistevastase vägivalda keerulist olemust, korraldanud uuringuid, üles ehitanud süsteemi ohvrite abistamiseks. Tabuteemast on nüüdseks saanud avalik mureteema ning perevägivalda peab kuriteoks 95% Eesti elanikest.

Praeguse olukorraga ei saa siiski rahul olla. Perevägivald on jätkuvalt üks levinumaid ja ohtlikumaid kuritegusid Eestis. Eelmisel aastal registreeriti 3244 perevägivalda kuritegu, mis moodustab ligikaudu poole kõigist vägivallakuritegudest. FRA (Euroopa Põhiõiguste Amet) 2019. aastal tehtud uuringu kohaselt on Eesti perevägivalda tasemelt Euroopas esimene. Tegemist on tõsiste tagajärgedega kuritegevusega, mille "hind" aastas on Eesti riigi jaoks 116,5 miljonit eurot.

Kuus aastat tagasi (21.09.2017) ratifitseeris Eesti pere- ja naistevastase vägivalda konventsiooni, tuntud kui Istanbuli konventsioon, kuhu on koondatud Euroopa ja kogu maailma parimad standardid vägivalda tõkestamiseks ja ohvrite aitamiseks. Tänu Istanbuli konventsioonile on Eestis toimunud mitmed positiivsed muudatused, nt on loodud kriisiabikeskused seksuaalvägivaldas kannatanutele. Heaks algatuseks ohvriabis on MARAC mudeli rakendamine (kõrge riskiga pere/lähisuhtevägivalda juhtumite lahendamise). Tegemist on kasuliku ning ennast tõestanud mudeliga, mida paraku on kasutatud vaid vähestel juhtudel – nt 2019. aastal registreeritud ca 4000 pere/lähisuhtevägivalda kuriteo puhul vaid 167 juhtumis.

2022. aastal Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt korraldatud üle-eestilisest spetsialistide uuringust selgub, et vaatamata positiivsetele saavutustele on Eestil veel palju arenguruumi Istanbuli konventsiooni rakendamisel. Konventsiooni nõuete terviklikuks täitmiseks peab riik otsustavalt sekkuma vägivallajuhtumitesse ja tegutsema efektiivsemalt. Tuleb põhjalikult analüüsida, mis on jäänud tegemata ja mis vajab muutmist.

Eelöeldust tulenevad Istanbuli konventsiooni toetusvõrgustiku soovitusel Eesti riigile:

1. Välja töötada efektiivsed ja asjakohased õigusaktid (seadustik), mis perevägivalla juhtumite puhul võtavad arvesse selle kuriteoliigi spetsiifikat, kaitsevad ohvreid taasohvristamise eest ja julgustavad neid abi otsima (artiklid 45 ja 46). Eesti praegune karistamispraktika põhineb üldistel karistusõiguslikel sätetel, mis on üks põhjusi, miks väärkohtlejad jäävad sageli karistuseeta, kohtusse jõuab vaid iga neljas juhtum ja reaalse vanglakaristusega lõpeb omakorda vaid 4-5% juhtumitest. Eestis on üsnagi ohutu oma pereliikmete vastu vägivallatseda ja seda võib karistamatult teha korduvalt – iga viienda juhtumi puhul ongi tegemist korduva vägivallaga. Karistused perevägivalla eest on tinglikud ja leebed, piirdudes reeglina hukkamõistu, lepitamismenetluse, trahvi ja üliharva lühiajalise vanglakaristusega. Oleme üks väheseid Euroopa riike, kus efektiivsed ja asjakohased õigusaktid (seadused) puuduvad, kuid ilma nendeta jääb kardetavasti püsima meie negatiivne positsioon Euroopa riikide tipus.
2. Lõpetada vägivallas elava pere kooshoidmine lepitamiste ja nõustamistega, mis võivad parimal juhul pakkuda vaid ajutist lahendust. Praegu on Eestis tavaks abi otsivale ohvrile anda nõu, kuidas jätkata kooselu väärkohtlejaga, kuidas end ja lapsi peksmise eest kaitsta jne, et vägivallas elavat peret iga hinnaga koos hoida. Seega algul lepitame ja nõustame, seejärel aga vaadaku ohvrid ise, kuidas hakkama saavad – nii on Eestist saanud ajutiste lahenduste riik. Taoline praktika pole aidanud vägivallada ohjeldada üheski Euroopa riigis. Küll aga on andnud häid tulemusi ohvrite kohene kaitse (lähenemiskeelu viivitamatu rakendamine) ning toetus ja abi vägivallast sõltuvussuhtest väljumiseks ja iseseisvaks toimetulekuks (artiklid 50, 52 ja 53).
3. Lõpetada taastava õiguse rakendamine perevägivalla juhtumite korral, kus väärkohtleja ja ohver kohustuslikus korras lepitatakse. Istanbuli konventsioon (artikkel 48) näeb ette, et seadused peavad üheselt keelama vahendamise (sekkumise lepitamise eesmärgil) kõigi naiste vastu suunatud vägivalla juhtumite puhul. Taastavat õigust ja lepitamist peetakse ohtlikuks, sest vahendaja võtab endale suure vastutuse, samas ei ole ta võimeline prognoosima olukorda, hindama seda ohvri seisukohalt. Tsiviliseeritud riikides suhtutakse taastavasse õigusesse ja lepitamisse pere- ja naistevastase vägivalla puhul äärmiselt ettevaatlikult ja püütakse seda mitte praktiseerida, kuna reeglina ei ole nii võimalik uusi vägivallajuhtumeid ära hoida.
4. Kardinaalseid muudatusi vajab ohvriabi, mille esmane ülesanne peab olema abi ja kaitse pakkumine vägivallast suhtest väljumiseks ja iseseisva elu alustamiseks (artiklid 18 ja 20). Praegune Ohvriabi keskendub ohvrite emotsionaalsele ja psühholoogilisele toetamisele, mis on küll vajalik, kuid mis ei aita ohvreid enda õiguste kaitsmisel ja vägivallast pääsemisel. Ohvriabi ei paku õigusabi ega aita ohvrit tõendite kogumisel ning jätab ohvri vägivallast suhtesse. Tagada tuleb tasuta ja kvaliteetne juriidiline abi nii pere- kui seksuaalvägivalla ohvritele.

5. Suuremat hoolivust ja tähelepanu vajavad haavatavad riskirühmad (rahvusvähemused, immigrandid, LGBT+ inimesed, puuetega naised, eakad naised jt) (artiklid 3, 12 ja 18). Eestis pole harvad juhtumid, mil abi otsimine võib haavatavate riskirühmade jaoks osutada traumeerivaks ja ohver võib veel kord sattuda ohvriks. Paljud puudega inimesed, eakad, rahvusvähemused, migrandid, seksuaalvähemused jt on kogenud suuremal või väiksemal määral ükskõikset, tõrjuvat ja halvustavat suhtumist abi otsimisel erinevates instantsides (tervishoiusüsteem, ohvriabi, naiste tugikeskus, sotsiaaltöötaja, politsei, tegevjuristid (prokurör, advokaat, kohtunik).
6. Toetame uue EV Valitsuse koalitsioonileppes fikseeritud nõusolekuseaduse vastuvõtmist sellises sõnastuses, mille puhul loetakse vägistamiseks igasugune seksuaalvahekord, milleks puudus selgelt väljendatud nõusolek – sõltumata sellest, kas ohvri kallal kasutati vägivalda, teda ähvardati või kasutati ära tema abitut seisundit (artikkel 36).
7. Märkides, et Euroopa Liit on välja töötamas kübervägivalla direktiivi, mis muuhulgas kriminaliseerib inimese intiimsete piltide jagamise tema nõusolekuta (sh ka n-õ kättemaksuporno), teeme ettepaneku laiendada seksuaalse ahistamise sätet (§ 153¹) selliselt, et see hõlmaks ka seksuaalset laadi intiimsete piltide nõusolekuta jagamist. Praegu on seksuaalset laadi intiimsete piltide nõusolekuta jagamine kriminaalkorras karistatav KarS § 157³ alusel, kuid ainult juhul, kui selline käitumine on korduv või järjepidev. Rõhutame, et ka ühekordne seksuaalset laadi intiimse video või pildi loata jagamine on seksuaalse enesemääramisõiguse riive, mille mõju ohvriks võib olla laastav (artikkel 33 ja 40).
8. Toetame seksuaalse ahistamise sätte (KarS, § 153¹) laiendamist ka muudele juhtudele, kus mittefüüsiline ahistamine on sama tõsine riive kui puudutamine (artikkel 40).
9. Tagada ohvritele kaitsemeetmed kohtus (artikkel 56). Ohvritel ei ole praegu võimalik nõuda ei enda ärakuulamist vägivallatsejast eraldi ega oma isikuandmete varjamist. Taasohvristumise oht kohtumenetlustes on Eestis suur, kui ohvrit kohustatakse koos vägivallatsejatega osalema kohtuistungil (selle kohustuse vastu on 77% spetsialistidest) või kohtumiseks vägivallatsejatega pärast lahutust, et kokku leppida laste hooldusõigustes (selle vastu on 73% spetsialistidest).
10. Lõpetada vägivallatsejatele laste hooldusõiguse andmine ainult seadusest tulenevalt, arvestamata tegelikke asjaolusid (artikkel 31). Materiaalõiguses ei ole normi, mis kohustaks kohtuid hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes vägivalda arvesse võtma. 79% spetsialistidest on seisukohal, et mees, kes on vägivaldne oma naise, oma laste ema vastu, ei ole hea ja sobiv lapsevanem.

11. Viia kõrgkoolide õppekavadesse spetsialistide ja ametnike väljaõppeks sisse soolise võrdõiguslikkuse ning pere- ja naistevastase vägivalda baaskursused (artiklid 14 ja 15). Eestis on palju räägitud spetsialistide ja ametnike vähestest professionaalsetest teadmistest ja ohvrit süüdistavatest hoiakutest. Eesti vajab hädasti spetsialiste ja ametnikke, kes on oma eriala õppides omandanud ka põhjalikud teadmised pere- ja naistevastasest vägivallast ning soolisest võrdõiguslikkusest. Ei saa pidada normaalseks, et eri valdkondade spetsialistid, kes puutuvad oma tööst tulenevalt igapäevaselt kokku keeruliste pere- ja naistevastase vägivalda juhtumitega, ei ole valmis nende lahendamiseks baasteadmiste puudumise tõttu.

Eesti Avatud Ühiskonna Instituut
Feministeerium
Eesti Naistearstide Selts
Eesti Naisuurimus ja Teabekeskus
Eesti Inimõiguste Keskus
Eesti Seksuaaltervise Liit
Eesti SV Tugigrupid
Sotsiaalse Kapitali Koostöökeskus
Eesti Puuetega Naiste Ühenduste Liit
Võrumaa Puuetega Inimeste Koda
Jõgeva Linna Pensionäride Ühenduse Arukate Akadeemia
Maarjakodu
Elva Koolituskeskus
EV Koolitus
Tambet Laasik, vandeadvokaat
Kait Sinisalu, psühhoterapeut
Kristina-Birk Vellemaa, seksuoloog
Rita Holm, seksuoloog
Ülle Kalvik, psühholoog

Viidatud allikad

1. Albaania kriminaalkoodeks https://track.unodc.org/uploads/documents/BRI-legal-resources/Albania/27_-Albania_Criminal_Code_1995_am2017_en.pdf
2. Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. 2018. Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018, Praxis. <https://www.sm.ee/et/lapse-õigused-ja-heaolu-0>
3. "BATTERED WIVES (Hansard, 16 July 1973)". Hansard.millbanksystems.com.
4. Belgia karistusseadustik https://legislationline.org/sites/default/files/documents/6e/BELG_CC_fr.pdf
5. Brookes, D.-R. Restorative Justice and Domestic Violence. September 2019
6. Brittany E. Hayes(2013).Women's Resistance Strategies in Abusive Relationships: An Alternative Framework. SAGE Open, Volume 3, Issue 3. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/2158244013501154>
7. Crime, safety and victims rights, 2021. European Union Agency for Fundamental Rights http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights_en.pdf
8. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011 <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6>
9. Eesti Vabariigi Põhiseaduse neljas kommneteeritud väljaanne <https://arhiiv-2017.pohiseadus.ee/>
10. Eesti Vabariigi Põhiseaduse viies kommenteeritud väljaanne <https://pohiseadus.ee/sisu/3621>
11. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011. www.coe.int/conventionviolence
12. Fagan, J. (1996). The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits.
13. FRA 2021. Crime, safety and victims' rights – Fundamental Rights Survey <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-survey-crime>
14. <https://abiksohvri.ee/>
15. <https://abiksohvri.ee/mis-juhtus/perevagivald/kuidas-aidata-inimest-kes-lahisuhtevagivalda-ohver>
16. GREVIO Baseline Evaluation Report Albania <https://rm.coe.int/grevio-first-baseline-report-on-albania/16807688a7>
17. GREVIO Baseline Evaluation Report Andorra <https://rm.coe.int/grevio-report-andorra/1680a07ebd>
18. GREVIO Baseline Evaluation Report Austria <https://rm.coe.int/grevio-report-austria-1st-evaluation/1680759619>
19. GREVIO Baseline Evaluation Report Belgium <https://rm.coe.int/grevio-report-on-belgium/16809f9a2c>
20. GREVIO Baseline Evaluation Report Estonia <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-32-eng-final-report-on-estonia-publication/1680a8fcc2>
21. GREVIO Baseline Evaluation Report Finland <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>
22. GREVIO Baseline Evaluation Report France <https://rm.coe.int/grevio-inf-2019-16/168098c61a>
23. GREVIO Baseline Evaluation Report Germany <https://rm.coe.int/report-on-germany-for-publication/1680a86937>
24. GREVIO Baseline Evaluation Report Iceland <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-26-eng-final-report-on-iceland/1680a8efae>
25. GREVIO Baseline Evaluation Report Italy <https://rm.coe.int/grevio-report-italy-first-baseline-evaluation/168099724e>

26. GREVIO Baseline Evaluation Report Malta <https://rm.coe.int/grevio-inf-2020-17-malta-final-report-web/1680a06bd2>
27. GREVIO Baseline Evaluation Report Netherlands <https://rm.coe.int/grevio-report-on-netherlands/1680997253>
28. GREVIO Baseline Evaluation Report Poland <https://rm.coe.int/grevio-baseline-report-on-poland/1680a3d20b>
29. GREVIO Baseline Evaluation Report Portugal <https://rm.coe.int/grevio-reprt-on-portugal/168091f16f>
30. GREVIO Baseline Evaluation Report Spain <https://rm.coe.int/grevio-s-report-on-spain/1680a08a9f>
31. GREVIO Baseline Evaluation Report Sweden <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>
32. GREVIO General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>
33. GREVIO Mid-term Horizontal Review of baseline evaluation reports. – <https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499>
34. GROUP OF EXPERTS ON ACTION AGAINST TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS. Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Estonia. Strasbourg, 2018, lk 18. <https://rm.coe.int/greta-2018-6-fgr-est-en/16808b292c>
35. <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/taastav-oigus-aitab-kannatanul-eluga-edasi-minna>
36. <https://arileht.delfi.ee/artikkel/94317609/taastav-oigus-muudab-konfliktide-lahenduse-inimkesksemaks>
37. <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-13-868>
38. <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/b2962c6c-492b-410d-bd6d-711b263b4a30#T3q7avOR>
39. <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/33c74e91-032b-42fb-9a96-783ae46493b0?activity=1#y8U4mEaL>
40. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights-summary_en.pdf
41. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf
42. <https://www.ekei.ee/et/uudised/laneman-solman-kiik-ja-aeg-koostoos-saame-naistevastast-vaivalda-ennetada>
43. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92507849/naistearstid-vastutus-vaqistamise-est-pannakse-estis-ohvrile>
44. <https://www.err.ee/338086/estis-elab-koige-rohkem-vaesuse-veerel-uksikemasid-euroopas>
45. <https://www.err.ee/879177/lahisuhtevagivalla-kuritegude-arv-uletab-mullust-taset>
46. https://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/SVV_ULEVAADE_EESTIS_2015.pdf
47. https://estonia.representation.ec.europa.eu/uudised/komisjon-algatas-estis-suhtes-viis-rikkumismenetlust-2023-01-26_et
48. <https://www.facebook.com/taastavoiguseestis/>
49. <https://feministeerium.ee/seksuaalvagivalla-ohvrid-eesti-oigussusteemi-noiaringis/>
50. <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Lapse-%C3%BCIalpidamiskohustuse-t%C3%A4itmine-%C3%BCsikvanemaga-perekonnas-uuringuaruane.pdf>
51. <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/ohvrite-toetamine/kahjude-heastamine-ja-taastav-oigus>
52. <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/ohvrite-toetamine/kuriteoohvrite-oigused>
53. <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>
54. <https://www.just.ee/media/495/download>

55. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/07_perevagivald.pdf
56. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html>
57. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine>
58. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html>
59. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/vagivallakuriteod.html>
60. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/07_perevagivald.pdf
61. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf
62. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/06_vagivallakuritegevus.pdf
63. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vagivallatsejate-tugiruhmad>
64. <https://leht.postimees.ee/4304073/moslemiga-abiellunud-naist-rangalt-solvanud-kohtunik-tagandati>
65. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12187-017-9443-1>
66. <https://meieajakangelane.ee/>
67. [https://www.mjjusticia.gob.es/es/Ciudadano/Victimas/Documents/Oficinas%20de%20Asistencia%20a%20las%20V%C3%ADctimas%20del%20Delito%20\(English\).pdf](https://www.mjjusticia.gob.es/es/Ciudadano/Victimas/Documents/Oficinas%20de%20Asistencia%20a%20las%20V%C3%ADctimas%20del%20Delito%20(English).pdf)
68. <https://www.ohtuleht.ee/665862/uuringu-tulemus-spetsialistid-leiavad-et-ohver-on-perevagivallas-enamjaolt-ise-suudi>
69. <https://pealinn.ee/2021/11/25/siseminister-kristian-jaani-vagivallatsejat-ei-saa-visata-ule-parda-iga-inimene-peab-saama-abi/>
70. <https://www.palunabi.ee/>
71. <https://www.politsei.ee/et/uudised/politsei-on-taenavu-registreerinud-rohkem-laehisuhtevaegivalla-kuritegusid-kui-mullu-583>
72. <https://portal.findresearcher.sdu.dk/en/publications/national-training-of-all-danish-court-and-police-personal-followi>
73. https://portal.ejtn.eu/PageFiles/14775/Written%20paper_Austria.pdf
74. <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/LSV%20anal%C3%BC%C3%BCs%202018.pdf>
75. <https://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4021/1/Allaste%20ja%20V%C3%B5%C3%B5bus,%202008.pdf>
76. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2020/12/Kaugia.pdf>
77. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%BCs/07_Mittevaraline_tsiviil.pdf
78. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/analyys/10_Mittevaraline_kriminaal.pdf
79. <https://www.riigiteataja.ee/akt/117122021007>
80. <https://www.rtk.ee/meede-taastava-oiguse-arendamine-eestis>
81. <https://www.siseminister.ee/vahem-vaimset-ja-fuusilist-vagivalda>
82. <https://www.sm.ee/et/uudised/perevagivald-eestis-politsei-saab-40-konet-paevas-kolmandikul-juhtudel-pealtnagijaks-voi>
83. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/aruanne_politseiteotajate_kusitus.pdf
84. <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/ohvriabi>
85. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/taastav-oigus>
86. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/pension-toetused/kuriteohvri-riiklikud-kahjuhuvitised>
87. https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/contenteditors/Ohvriabi/taastava_oiguse_kuu_kokkuvote.pdf
88. <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/november-puhendatud-taastavale-oigusele>
89. <http://sõnavägi.ee>

90. <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoe/elude-paastmine-vorgustikutoos-maraci-abil>
91. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15379418.2018.1425105?journalCode=wjcc20>
92. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10502556.2017.1402655?journalCode=wjdr20>
93. <https://tartu.postimees.ee/7274595/tark-tartu-naistearstid-kai-part-ja-made-laanpere-vagistamise-definitsiooni-tuleb-muuta>
94. <https://turundajateleht.ee/havas-jatkab-voitlust-perevagivalla-vastu/>
95. <https://www.stat.ee/et/uudised/sooline-palgalohe-2021>
96. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
97. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>
98. https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/
99. Johnson, M. P. (2008). A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence. Lebanon, NH: University Press of New England.
100. Johnson, M. P. (2008). A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence. Lebanon, NH: University Press of New England.
101. Karistusseadustiku ja selle muutmise seonduvate seaduste muutmise seadus 931 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3b550392-ba40-3b52-8ab3-690ad87d6b06/Karistusseadustiku%20ja%20selle%20muutmise%20seonduvate%20seaduste%20muutmise%20seadus/>
102. Kaugia, S., Pettai, I., Narits, R. 2021. On The Contradictory Perception of Domestic Violence in Estonia and Problems Related to Punishments by the State. Journal of Law and Criminal Justice, 9(1), pp. 195-206 DOI: 10.15640/jlcj.v9n1a12
103. Kuritegevus Eestis 2021. https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/inimkaubandus_page.html
104. Kuritegevus Eestis 2021. https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/perevagivald_ja_ahistamine_page.html
105. Kuritegevus Eestis 2021. https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/Seksuaalkuriteod_page.html
106. Kuritegevus Eestis 2022. Justiitsministeerium. Tallinn 2022. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/>
107. Laanemäe, L. Tartu Ülikoolis kaitstud 2021. a magistritöö „Eesti inimkaubanduse koosseisu laia määratluse problemaatika“
108. Kozol, Boucher, & Garofalo, 1972. The Diagnosis and Treatment of Dangerousness.
109. Malta Kristusseadustik <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng/pdf>
110. Meier, J-S., Johnson's Differentiation Theory: Is it Really Empirically Supported? (2015). Journal of Child Custody, Vol. 12, No. 1, pp. 4-24, 2015 ; GWU Law School Public Law Research Paper No. 2015-41; GWU Legal Studies Research Paper No. 2015-41. SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2674853>
111. Menetlus hagita perekonnaasjades. 3. jagu „Vanema õiguste määramine lapse suhtes ja lapsega suhtlemise korraldamine“
112. Montenegro state report. – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2017-6/168073368f>
113. Narits, R., Kaugia, S. Soostereotüüpide ja efektiivse õiguskaitsesüsteemi kujundamine soolise vägivalda tõkestamiseks, Tartu Ülikool, https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/73029/laanemagi_laura.pdf?sequence=1&isAllowed=y
114. Papp, Ü.-M. (2014). Võimalused perevägivalda teema integreerimiseks kõrgkoolide asjakohaste kutse- ja erialade õppekavadesse. Analüüs ja ettepanekud. Sotsiaalministeerium.
115. Pettai, I., Kaugia, S., & Narits, R. (2015). Perevägivalda juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. Juridica https://www.juridica.ee/article.php?uri=2015_9_perev_givalla_juriidilise_regulatsiooni_hetkes_eis_ja_perspektiiv_eeesti_iguspraktikute_k_sitlu

116. Pettai, I., Kaugia, S., & Narits, R. (2015). Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist Riigikogu Toimetised <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Iris-Pettai-Silvia-Kaugia-Raul-Narits-Perev%C3%A4qivald-n%C3%B5uab-j%C3%B5ulisemat-juriidilist-sekkumist-.pdf>
117. Pettai, S.Kaugia, R.Narits 2018.Õigusloomes on Eestil arenguruumi. Riigikogu Toimetised <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf>
118. Pettai, I., Proos, I. (2014). Perevägivald Eestis juristi pilgu läbi. Õiguspraktikute ekspertküsitluse tulemused. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. https://media.voog.com/0000/0035/2397/files/7_Aruanne%20Juristide%20k%C3%BCsitlus.pdf
119. Pettai, I., Proos, I. (2014). Lähisuhtevägivald Eestis politseitöötaja pilgu läbi. Politseitöötajate ekspertküsitluse tulemused. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. https://media.voog.com/0000/0035/2397/files/7_Politseit%C3%B6%C3%B6tajate%20k%C3%BCsitlus.pdf
120. Pettai, I., Proos, I. Laidmäe, V-I.(2016).Pere- ja naistevastane vägivald ja ohvrite tervis.Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. <https://media.voog.com/0000/0035/2397/files/Perev%C3%A4qivalla%20uuring-%202015%20aruanne.pdf>
121. Pettai, I., Tiit, E-M., Ruubel, L., Laidmäe, V-I., Rist, J. (2016). Perevägivald Eestis. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. https://media.voog.com/0000/0035/2397/files/7_V%C3%A4qivalla%20hind%20%20L%C3%B5ppraport.pdf
122. Poola karistusseadustik https://www.imolin.org/doc/amlid/Poland_Penal_Code1.pdf
123. Presentation at the 1995 conference on criminal justice research and evaluation. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs National Institute of Justice.
124. Randma, P.: kohtusaal magamistoas. <https://www.err.ee/1608269793/riigikohtunik-paavo-randma-kohtusaal-magamistoas>
125. Randma, P.: kas prostituudi teenuse kasutamine on vägistamine. <https://www.err.ee/1608301995/paavo-randma-kas-prostituudi-teenuse-kasutamine-on-vagistamine>
126. Report of the Committee against Torture. Forty-ninth session (29 October–23 November 2012) Fiftieth session (6–31 May 2013). General Assembly Official Records Sixty-eighth session Supplement No. 44 (A/68/44) https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/1_Global/A_68_44_7094_E.pdf
127. Riigikohtu üldkogu 08.10.2019. a otsus kohtuasjas nr 3-19-1861
128. Rootsi Kuningriigi kriminaalkodeks. <https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>
129. Saksamaa karistusseadustik https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
130. Soo, K., Reitelmann, E., Laan, T. Sooline vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajatele. ENÜ sihtasutus: Tallinn 2012. – https://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf
131. Soome kriminaalkodeks <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>
132. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2021
133. Stubbs, J. Beyond Apology? Domestic Violence and Critical Questions for Restorative Justice. The University of Sydney Law School. Legal Studies Research Paper No.07/75
134. Tallinna Ringkonnakohtu 17.09.2013. a otsus kriminaalasjas nr 1-12-7613 ;
135. Tartu Ringkonnakohtu 29.12.2011. a otsus kriminaalasjas nr 1-10-10137,
136. Tartu Ülikool. RAKE. Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom. Lõppraport. Tartu 2015 <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:243504/212231/page/85>

137. The New Consent Law in Practice an Updated Review of the Changes in 2018 to the Legal Rules Concerning Rape. Swedish National Council for Crime Prevention (Brå), 2020
138. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaanne
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12791013>
139. Viik, K. Rootsi seksuaalse nõusoleku seadus on kaasa toonud süüdimõistvate otsuste järsu kasvu. <https://feministeerium.ee/rootsti-seksuaalse-nousoleku-seadus-on-kaasa-toonud-suudimoistvate-otsuste-jarsu-kasvu/>
140. Värv, A., Mikk, T. Tsiviilõiguslik lähenemiskeeld. Analüüs